

DERDE
KERST
BOEK

GEALLENBACH

NIJCKERK

DERDE
KERSTBOEK

DIT KERSTBOEK BEVAT BIJDRAGEN VAN

Dr. K. DIJK, H. HANA, H. J. HEIJNES, P. KEUNING,
GERA KRAAN—VAN DEN BURG, HENDRIKA KUYPER—
VAN OORDT, J. L. F. DE LIEFDE, J. VAN DE MAAS,
CATHARINA VAN RENNÈS, Q. A. DE RIDDER, JOH.
P. RUYSS, G. SEVENSMA—THEMMEN, S. ULFERS,
A. WAPENAAR, H. WEILAND, WILMA

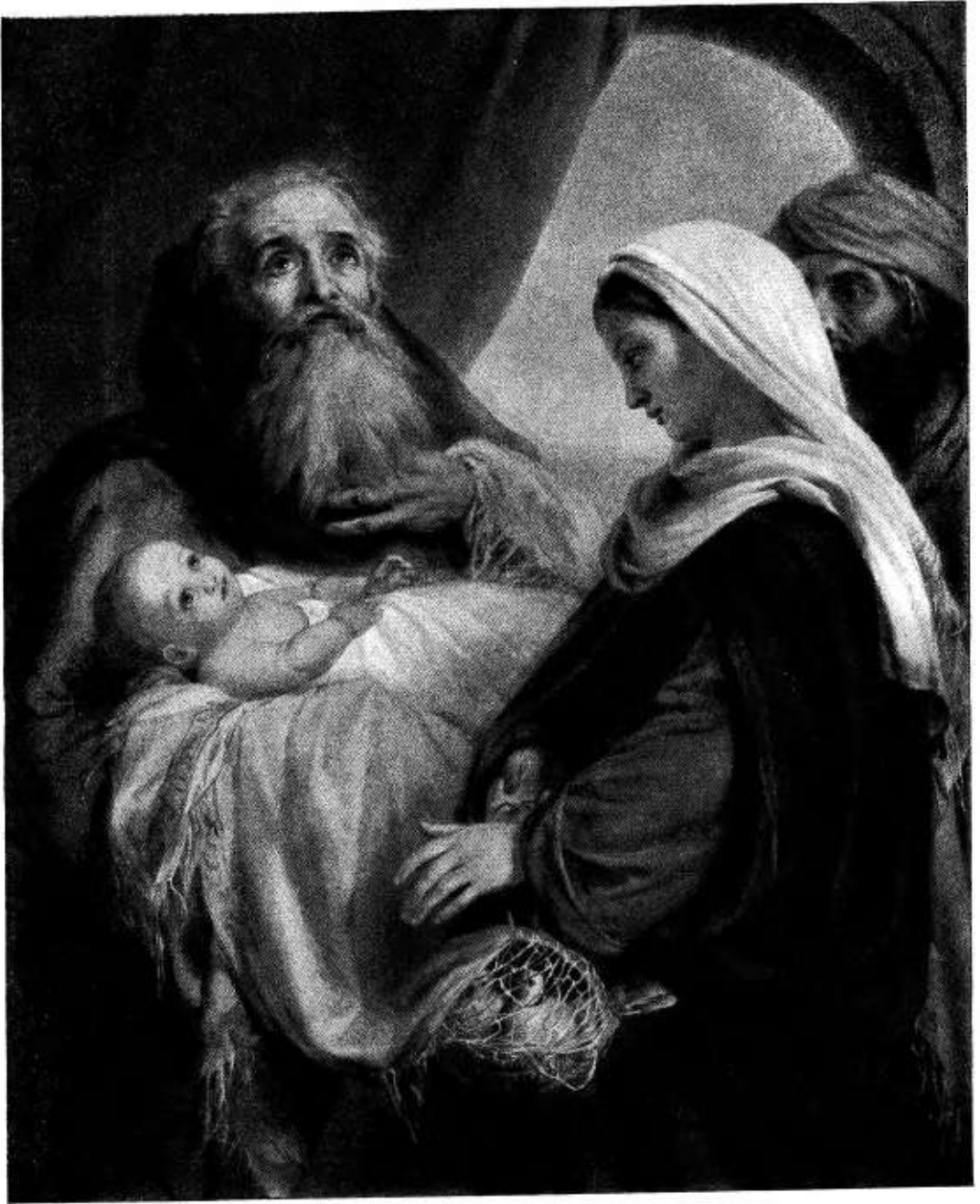

SAMENGESTELD ONDER REDACTIE VAN
P. J. RISSEEUW

DERDE KERSTBOEK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH
1926

WILLIAM C. T. DOBSON

SIMEON IN DEN TEMPEL

HEENGAAN IN VREDE

DOOR

Dr. K. DIJK

En zie, daar was een mensch te Jeruzalem wiens naam was Simeon: en deze mensch was rechtvaardig en godvreezend, verwachtende de vertroosting Israëls, en de Heilige Geest was op hem;

en hem was eene goddelijke openbaring gedaan door den Heiligen Geest, dat hij den dood niet zien zou eer hij den Christus des Heeren zou zien.

En hij kwam door den Geest in den Tempel; en als de ouders het Kindeken Jezus inbrachten, om naar de gewoonte der wet met Hem te doen,

zoo nam hij Hetzelve in zijne armen en loofde God, en zeide:

Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede, naar Uw woord;

want mijne oogen hebben Uwe zaligheid gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van alle de volkeren:

een licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van Uw volk Israël.

En Jozef en zijne moeder verwonderden zich over hetgeen van Hem gezegd werd.

En Simeon zegende hen, en zeide tot Maria Zijne moeder: Zie, Deze wordt gezet tot een val en opstanding veler in Israël, en tot een teeken dat wederproken zal worden,

(en ook een zwaard zal door uw zelfs ziel gaan), opdat de gedachten uit vele harten geopenbaard worden.

Lukas 2 : 25—35.

De tegenstelling is wel treffend

Menschen hebben het Kerstfeest hoe langer hoe meer tot een *kinderfeest* gemaakt, en de *kleinen* tot Bethlehems kribbe geleid. Menschen, en ook wij, hebben bij de geboorte van den Verlosser en bij het heilig Kindeke in den schamelen stal vooral gedacht aan hen, die *komen*, en hun toegeroepen: *u* is heden geboren, maar God? Hij, Die alle geschiedenis maakt, en Die in het bijzonder het kunstwerk der heilige historie van draad tot draad weeft? Hij brengt tot het Kindeke Jezus, neen geen juichende kinderschaar, wier harten snel kloppen van ontluikend leven en in wier oogen de glans van het nieuwe schittert, maar, en ik denk vooral aan de voorstelling van Jezus in den tempel, twee *oude* mensen, wier levensavond dicht tot den nacht neigt; God schaart daar om het heilig Kindeke een Simeon, die op de nadering van den dood wacht, en een Anna, een weduwe van omtrent vier en tachtig jaren. Twee mensen, die niet komen, maar *heengaan*. Twee, die bezig zijn afscheid te nemen. Twee, die ons groeten om te *sterven*, en ja, de tegenstelling is wel treffend: het Kindeke Jezus, en de grijze Simeon en de oude Anna.

Maar in die tegenstelling ligt tevens de verzoening.

In dit contrast is het evangelie van het Kerstfeest.

Want in dit stuk der Kersthistorie heeft God ons geopenbaard, dat bij ons is het *heengaan*, maar bij Christus het *komen*; dat in ons is de *vergrijzing*, maar in Christus de *verjonging*; dat in ons is de *ouderdom*, maar in Hem de *jeugd*; dat in ons is het *sterven*, maar in Hem het *leven*, en dat door dat Kindeke het oude voorbijgaat, en alles nieuw is geworden. En omdat in het Kind Jezus is het komen van den nieuwen dag, kan door Hem het heengaan van den ouden vrede zijn. Omdat in Hem het leven over den dood triomfeert, kan door Hem het sterven zaligheid wezen. Omdat Hij het *begin* is, mag ons *einde* overgoten zijn met licht, en hoort in Jeruzalems tempel zingt de grijsaard een levenslied. De oude van dagen looft den Heere, Die zijn jeugd vernieuwt als eens arends. Hij, die op het punt staat heen te gaan, gaat heen in vrede, want, ziet, hij draagt in zijn armen het Kind Jezus. Hij drukt aan zijn hart den Verlosser. Hij omvangt met zijn liefde Hem, Die *het begin*, Die

het nieuwe, Die de herboren levensaanvang is, en hij, de oude, heeft een nieuw begin gevonden, dat geen oud worden kent. En nu kan hij sterven. Nu is zijn heengaan vrede. Met den buit van het nieuwe leven gaat hij het oude uit, en ziet, de poorten van het scheiden worden voor hem als de poort, waardoor in den zomeravond de zon vliedt. Dan ontmoeten aan den horizont hemel en aarde elkander in den gouden gloed van het dalend licht. Dan is het, alsof in die plaats der ontmoeting deuren zich openen voor de scheidende zon, en door die ontsloten poort gaat ze heen, om ons, ja in den laten avond en in den nacht achter te laten, maar met de belofte van den nieuwen, schoonen dag. En zoo gaat Simeon heen. Zoo gaan Gods kinderen heen. Zoo verandert de weeklage van het heengaan in een blijde rei.

* * *

Heengaan

Het is buiten Christus zoo gansch anders.

Het is buiten het Kindeke Jezus geen heengaan in vrede, maar een verglijden in donkerheid, en hoe bang is dan het sterven! Hoe mistroostig is dan het oude! Hoe somber stemt dan het afbreken van den aardschen tabernakel! Het is het einde van dit aardsche leven, dat temidden van al z'n ellende toch rijke vreugden kent, en het is het ondergaan in een dood, die vol is van de verschrikking der eeuwigheid. Dat hebben wij van het leven gemaakt. Zoo heeft onze zonde ons bestaan bedorven, en . . . neen de ijdelheid en de versterving zijn geen werk van Gods handen, maar wij, wij hebben dien jammer over ons gebracht. Het zou zoo gansch anders geweest zijn. Het weefsel van ons leven zou zoo niet afgebroken zijn. Want omdat God, Die aan het weefgetouw zit, de Eeuwige is, en wij Zijn beeld dragen, „kan het niet anders, of uit Hem, den Eeuwige, moet ook het weefsel van ons leven eeuwiglijk blijven uitgaan, in altoos ongebroken schoonheid, in steeds vernieuwden luister, afspiegeling ons brengend van den eeuwigen rijkdom Zijner deugden Ware er in dat heilige borduursel van Gods handen maar nooit eenige stoornis gekomen, wij zouden in een oceaan van zaligheid hebben verkeerd, eeuwiglijk. Daar was aan den morgen onzer Goddelijke jeugd geen eind gekomen; de avond, laat staan de nacht, had niet kunnen dalen, dat hij ons boodschapper zou geweest zijn van den dood. Van den dood

zou zelfs het enkele denkbeeld bij ons niet hebben kunnen oprijzen; altoos groen, altijd frisch, zou metterdaad ons leven geloopen zijn langs een weg van rozen, zonder doornen!" ¹⁾

Dan geen sterven.

Dan geen heengaan.

O zeker, wel een tijd.

Wel vloeide de stroom, waarin de minuten en de uren, de dagen en de jaren even zoovele golven zijn, en welke stroom bestemd was om, zich steeds wijder verbreedend, uit te vloeien in de eeuwigheid. Wel had God in dien golfslag Zijn schepselen en ook den mensch geplaatst, maar die mensch heerschte over den tijd. Van een „schen-nende" macht des tijds was geen sprake. De tijd moest der schepping bloei en heerlijkheid dienen. De wereld kende geen verouden en vergankelijkheid, en wel was er een opeenvolging van momenten, maar er ging niets in den tijdstroom verloren. Wat verleden werd week voor iets schooners, waarin het vroegere werd opgenomen, en geen doodsuur sloeg. Geen heengaan. Geen oud- worden. Geen ijdelheid. Geen versterven

Totdat

Totdat de mensch luisterde naar den verleider, die hem toe-fluisterde: gij zult den dood niet sterven, en *stierf*. Totdat onze zonde de draden van het heilig weefsel des levens stukscheurde. Totdat door onzen afval van God ook de tijd instrument is geworden van de macht der verderfenis, en de mensch, die tot koning over den tijd was gesteld, zijn slaaf is geworden. En nu is het heengaan ge-komen. *Nu gaan al onze dagen heen door Uw verbolgenheid; nu brengen wij onze jaren door als eene gedachte. Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaren, of zoo wij zeer sterk zijn, tachtig jaren; en het uitnemendste van die is moeite en ver-driet; want het wordt snellijk afgesneden, en wij vliegen daarheen.* (Psalm 90 : 9, 10). En in den ouden mensch, wiens kracht is ge-broken en wiens levensdag daalt, ziet ge, wat er van den mensch is geworden. Dat is de tijd, *wanneer de zon en het licht, en de maan, en de sterren verduisterd worden, en de wolken wederkomen na*

¹⁾ Uit de nalatenschap van Ds. C. Oranje, blz. 13, 14.

den regen; wanneer de wachters des huizes beven, en de sterke mannen zich krommen, en de maalsters stilstaan, omdat zij minder geworden zijn, en die door de vensters zien, verduisterd worden; en de twee deuren naar de straat gesloten worden, als er is een nederig geluid der maling, en hij opstaat op de stem van het vogeltje, en al de zangeressen nedergebogen worden; ook wanneer zij voor de hoogte vreezen, en er verschrikkingen zijn op den weg, en de amandelboom bloeit, en de sprinkhaan zich zelf een last is, en de lust vergaat

Dat is de ouderdom.

Als het jonge en nieuwe is *heengegaan*.

En dan komt er nog een ander *heengaan*.

De mensch gaat naar zijn eeuwig huis.

De rouwdragers gaan in de straten om.

De zilveren koorde wordt ontketend, en de gulden schaal wordt in stukken gestooten, en de kruik aan de springader wordt gebroken, en het rad aan den bornput wordt in stukken gestooten, en het stof keert wederom tot aarde, als het geweest is.

Dat is het sterven.

De wreede scheiding tusschen lichaam en ziel.

De wreede scheiding van allen, die we liefhebben.

Wanneer dit aardsche voor immer *heengaat*, en wij van het aardsche *heengaan*.

En dan komt er nog een *heengaan*.

Want de geest keert weder tot God, Die hem gegeven heeft. (Prediker 12).

Dat is de gang van een menschenziel, van een zondaarsziel om te verschijnen voor Hem, Die rechtvaardig oordeelt, en den schuldige geenszins onschuldig houdt.

Hoe kunnen we dan spreken van *heengaan in vrede*?

Wie kan zoo van het *heengaan zingen*?

* * *

En toch

In Jeruzalem's tempel wordt zoo gezongen.

Daar is, neen, niet een kind, dat in zijn blijde, zonnige lentedagen het heele leven nog voor zich heeft, en heel gemakkelijk van het

verre heengaan spreken kan. Daar is ook niet een man of vrouw, die in de volle, forsche, bloeiende zomerkracht het heengaan niet in nabije toekomst ziet, maar daar is een grijsaard, een oude man, een, die in de stilte van den avond den nacht beidt, waarin niemand werken kan, en voor wien elk oogenblik het uur van het groote heengaan kan slaan. En hoort, hij spreekt van het heengaan. Of neen, hij jubelt er van. Hij looft God, en hij zegt: *nu laat Gij, Heere! Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw woord*, en hij zingt den psalm van het sterven. Maar hoe is dit mogelijk? *Heengaan*, en dan zingen? *Heengaan*, en dan in vrede? Het contrast is zoo groot, wanneer men de bitterheid der scheiding kent, en de smart van het heengaan verstaat.

En toch is de tegenstelling niet te groot.

Toch is de oplossing spoedig gevonden.

De Kerstgeschiedenis geeft ze ons eerst, als ze ons van den grijzen Simeon zegt, dat hij *rechtvaardig* en *godvreezende* is. Hij behoort tot hen, die door de genade der verzoening recht staan tegenover God, Hij is een van hen, die jubelen kunnen: wij dan, gerechtvaardigd zijnde door het geloof, hebben vrede met God. Hij is een lid van het waarachtig Israëel, dat roemt in de vergeving der zonden, en als vrucht van die gerechtigheid heerscht de vreeze des Heeren in zijn hart. De wet Gods is al zijn vermaking. In den dienst des Eeuwigen leefde zijn ziel, en het is geen wonder, dat we hem vinden in den tempel des Heeren, om de liefelijkheden des Heeren te aanschouwen, en in het morgen- en avondoffer te mengen het offer van zijn ziel.

Welnu, dezulken kunnen heengaan.

Dezulken durven te sterven.

Zij weten van het heengaan te *zingen*.

Want hunner is de eeuwige jeugd.

„God de Heere heeft weer plaats genomen aan het weefgetouw huns levens. Zijne genadige hand jaagt nu den draad weer door de schering. De afgebroken draad is niet langer afgebroken; waar de natuur afbrak, hechtte de genade weer aan; de draad huns levens ligt nu weer aan den eeuwigen God vast; Hij, de Eeuwige, werkt nu weer een eeuwig werk aan en in hen; Hij, Hijzelf is de levenskracht, die in hen woont; het werk, dat Hij begonnen heeft, laat Hij niet

varen, maar Hij voleindt het tot in eeuwigheid Eeuwig jong, eeuwig kind is een iegelijk burger van het Jeruzalem, op welks rol zij nu weer zijn ingeschreven,"¹⁾ en aan hen wordt de belofte vervuld: *de jongen zullen moede en mat worden, en de jongelingen zullen gewisselijk vallen, maar die den Heere verwachten, zullen de kracht vernieuwen, zij zullen opvaren met vleugelen, gelijk de arenden; zij zullen loopen, en niet moede worden, zij zullen wandelen, en niet mat worden* (Jes. 40 : 30, 31).

Welnu, die eeuwige jeugd gaat in den dood niet onder.

Aan dat leven kan het heengaan geen afbreuk doen.

Zelfs heft dit leven zich door het heengaan tot hooger, tot hemelsch plan op, en het sterven wordt de doorgang tot de eeuwige zaligheid. Het sterven wordt de poort, die tot de heerlijkheid toegang geeft. Het sterven voert van vrede tot vrede, en van geloof tot aanschouwing, en ja, loof nu God, gij Simeon, want Hij laat u gaan, en zing, gij grijsaard, want gij moogt gaan in vrede.

* * *

Maar dan hebben wij Simeon's kerstjubel nog niet gepeild.

Het is nog een andere vreugde, die hem zingen doet.

Ziet, hij heeft een kindeke in de armen, en dat kindeke is Hij, Die ook voor Simeon de eeuwige jeugd verwerft, en voor al de Zijnen het *heengaan* van karakter verandert. Dat kindeke is Hij, Die alle dingen nieuw maakt, want Simeons armen dragen voor een wijle den Verlosser der wereld en den Zaligmaker van zondaren. Hem, in Wien de belofte vervuld wordt: *ziet, Ik zal wat nieuws maken, nu zal het uitspruiten* (Jes. 43 : 19). Hem, Die de bedeeeling der schaduwen doet overgaan in die der vervulling. Hem, Die alle profetieën van het heil des Heeren tot werkelijkheid brengt. Hem, door Wien de „oude” psalmen van verwachten en van verlangen overvloeien in het „nieuwe” lied van bezit en van aanschouwing, en Hem, Die het „oude” van zonde en ellende overwint. Want zonde en ellende zijn oud. In den ouderdom is de dood. In het oude is de versterving. In de vergrijzing is de ijdelheid, en Godlof, die dood wordt door Christus verwonnen, en die ijdelheid doet Hij te niet. Hij brengt het leven en de onverderfelijkheid aan het licht, en Hij herschept de

¹⁾ a. w. blz. 21.

eeuwige jeugd. Dat is *Uw zaligheid*, Heere. Dat is *Uw heil*. Uw heil, dat Gij bereid hebt voor de grondlegging der wereld, en nu in den Zoon Uwer liefde openbaart. Uw zaligheid, die Ge aan stervende menschen schenken wilt.

Maar in welk een bitteren weg!

Christus, De Eeuwige, is zelf heengegaan.

Hij, Die het begin is, heeft het einde gezien.

Hij, de Levensvorst, is in den dood neergedaald.

En zeker, Hij is niet oud geworden, gelijk Simeon oud was. De kroon der grijsheid heeft Hij niet gedragen. Hij heeft Zich in den vollen bloei van het leven aan den Vader gewijd. Zijn jaren zijn niet gedaald, en ook hierin heeft Hij geen verderfenis gezien, maar wel is Hij gestorven, en in den weg van alle vleesch heengegaan. Ook Zijn zilveren koorde is ontketend. Ook Zijn gulden schaal is in stukken gestooten. Ook Zijn kruik aan de springader is gebroken. Ook Zijn lichaam is gelegd in het stof des doods. Ook Zijn geest is tot God gegaan, om ten behoeve van Zijn volk voor het gericht des Eeuwigen gesteld te worden, en ja, de Vader laat Hem heengaan, zoo diep en zoo ver mogelijk in de bitterste en helsche verlatenheden van den dood. Maar uit dien dood klimt Christus op tot het leven. Uit die donkerheden stijgt Hij op tot de hoogte des lichts, en Hij kan verrijzen, want Hij heeft de zonde verzoend, de schuld betaald, de straf gedragen, en aan den dood zijn prikkel ontnomen. Hel, waar is dan uw overwinning? De ijdelheid is door Christus verbrijzeld. Den ouderdom en de vergrijzing heeft Hij verwonnen. Uit Zijn sterven en verrijzen bloeit de eeuwige jeugd op, die over den ouderdom lacht met gulle vreugde, en den dood trotseert in ongebroken kracht, en het oude is voorbijgegaan, het is alles nieuw geworden. En ja, nu moeten degenen, voor wie Christus het begin van het nieuwe leven is, wel heengaan, maar: *een iegelijk, die in Hem gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven*. Dit heengaan is eigenlijk niet sterven, maar een gaan ten leven, want terwijl wij klagen en zeggen, dat deze en gene dood is, spreekt Jezus: hij leeft. En zijn heengaan is vrede. Vrede, want achter den dood en de verrijzenis van onzen Heiland is nog een ander heengaan, is de majestueuze opvaart ten hemel, waarheen Hij als onze Voorlooper gegaan is om ons plaats te bereiden.

En zoo is het heengaan der Zijnen een verwisselen van de aarde met den hemel. Sterven is hemelvaart. Heeft de oude Simeon dan geen reden om van zijn heengaan te zingen? En te jubelen van heengaan in vrede . . . ?

* * *

In dat licht bezien wij Simeon.

Zoo bestraalt hem het schijnsel van den Christus.

En dan weten wij wel, dat hij zijn heengaan niet in dien vollen glans heeft aanschouwd, als wij mogen doen, en wij weten wel, dat voor ons de schatten van „Uw zaligheid” wijder zijn opengegaan, dan ze voor hem ontsloten waren in het oogenblik, toen hij het Kindeke Jezus in zijn armen klemde, maar toch . . . hij beziet zijn heengaan in het licht van dat Kind, en hij gelooft, dat door dien Zaligmaker zijn sterven vrede mag zijn. Zoo heeft ook Rembrandt met z'n kunstenaarsblik dit tooneel in den tempel aanschouwd. Hij laat op zijn bekende schilderij op het opperkleed van Simeon licht en duisternis afwisselen, als symbool van het klimmend licht in Christus. Maar het hoofd van den grijsaard doopt hij in het volle licht, in het eeuwigheidslicht der zalige verrukking en den glorieschijn van een begenadigden levensavond. En al het licht stroomt uit het Kindeke, dat het middenpunt vormt. Alle licht uit Christus. Hij hult het heengaan van Simeon in blijde glansen.

Maar niet alleen het heengaan.

Wie zóó *sterft*, heeft ook in het licht mogen *leven*.

Wie zóó heengaat, heeft in hemelschen vrede gewandeld, en het schijnsel van den Christus straalt reeds vooruit, lang voordat dit zalige uur in den tempel slaat. Want Simeon is niet alleen godvreezende en rechtvaardig, maar, en deze vrucht kan niet uitblijven, hij verwachtte, of zooals er eigenlijk staat, hij was verwachtende, hij verwachtte gedurig de vertroosting Israëls, en hij zag met heilig verlangen uit naar de komst van Hem, Die Zijn volk en ook zijn dorstende ziel drenken zou uit de fonteynen des levens. En in die verwachting speelt met heldere, blijde stralen het Christuslicht. In die verwachting is de kracht van Hem, Die al het oude nieuw maakt, want deze hoop is de hoop van een grijsaard. Ge hebt hier te doen met het idealisme van iemand, voor wien de levensdag reeds gedaald

is. En dat is juist zoo opvallend. Want wachten en verwachten, hopen en verlangen is gemeenlijk het werk der ouden niet. Dit hoort in de blijde dagen der jeugd thuis. Zij zijn de tijd van het stoute idealisme en van de ontluikende lente. Zij zijn de tijd van springende knoppen en veel-belovende bloesems. Zij zijn de tijd, waarin de hand dien wonderen tooverstaf der hoop omklemt, die de toekomst blinken doet van enkel licht, maar de oude van dagen idealiseert niet meer. Hij heeft immers van het leven niet meer te verwachten. De dag is gedaald. De avondschemering valt, en in die avondstilte treedt hij in weemoedige herinnering terug in het verleden, en overdenkt den langen weg, dien hij gegaan is. Maar verwachten . . . ? Waartoe zou zijn hart van blijde hoop kloppen? Nog enkele uren, en . . . het laatste slaat. Nog een korte pooze, en aan alle menschenlijke idealen komt een einde. Waarom verwachten . . . ?

Verwachtende de vertroosting Israëls.

Hier is een grijsaard, die wel verwacht.

Hier is een oude, die hoopt en verbeidt.

Hier is een mensch, voor wien de avond is gekomen, en die, neen niet klaagt en treurt, maar idealiseert. Simeon is de man van het heilig idealisme. Hij ziet vooruit. Hij staart, neen niet angstig zoekend, maar zeker speurend in de toekomst, en dit idealisme is mogelijk, omdat deze grijze niet oud is. De rechtvaardigen en godvreezenden worden niet oud. Wij noemen ze wel oud, maar Gods Woord noemt ze jong, want: *loof Hem, Die uw jeugd vernieuwt als eens arends* (Psalm 103), en in hun levendgemaakte zielen is de eeuwige jeugd. Uit die jeugd bloeit Simeons avondverlangen. O, het kind der wereld heeft in den avond zijn hoop van zich afgezet, en hij laat den tooverstaf uit de handen glippen, omdat het leven hem niets meer biedt. Het kind der wereld kent slechts weemoed, wanneer, en ik denk aan het bekende boek onder dezen titel, wanneer de winter komt. Maar Gods kind blijft idealist. Zijn nimmer-verwelkende jeugd doet hem hopen, en al daalt de levensdag, dit zonnedalen is nevelvrij. Op de hoogten van den Nebo ziet het de verten van het beloofde land, en hij schouwt ze als dichtbij. Simeon mag verwachten, en schrijf toch die verwachting niet toe aan een vrome stemming

alleen, die zoo licht tot hoopvolle gedachten leidt, want, en Hij is de werkmeester der levensverwachting en der stervensvreugde, *de Heilige Geest was op hem*. De Geest Gods rust op Simeon. De Geest der profetie breidt Zijn vleugelen over hem uit en opent zijn oogen voor de toekomst. Die Geest leidt hem op bergtoppen, van waar het uitzicht op den hemel vrij is, en hij alles ziet stralen in hemelsch licht, en van dien Geest heeft hij de verzekering ontvangen, *dat hij den dood niet zien zou, eer hij den Christus des Heeren zou zien*. En Simeon heeft die openbaring met vreugde aangegrepen. Hij, de grijsaard, twijfelt niet, en zegt: daarvoor ben ik te oud. Hij lacht niet, gelijk de oude Sara lachte over de voorzegging van haar moederweelde. Hij gelooft, en geloovig mag hij, als hij ten tempel opgaat, het lied van den opgang, het lied Hammaäloth zingen: *ik verwacht den Heere, mijn ziel verwacht, en ik hoop op Zijn Woord; mijn ziel wacht op den Heere, meer dan de wachters op den morgen; de wachters op den morgen* (Psalm 130).

Nu hebt ge misschien nog een vraag.

Ge denkt wellicht, dat Simeon een bijzondere vrome in Israëel is.

Ge vermoedt, dat hij tot de profeten of de priesters behoort.

Maar neen, deze wachter op de vertroosting Israëls, wiens advent ons advent tot exempel moet zijn, is geen priester, die bij het reukoffer bidt: kom, o Zone Davids. Hij is ook geen schriftgeleerde, die de heilige rollen opent, en zijn volk toeroept: verheug u, o dochter Sions, want uw Koning komt. Want, er was *een mensch* te Jeruzalem, wiens naam was Simeon. Meer weet Lukas niet van hem, en hij heeft alles naarstig onderzocht. *Een mensch . . .* hoe sober! Geen aanzienlijke, geen rijke, geen groote, maar een eenvoudige, dien niemand kent, en van wien niemand vroeger gehoord heeft. *Een mensch*, en hij verwacht, en op hem is de Geest, want *het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij de wijzen beschamen zou; en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen; en het onedele der wereld, en het verachte heeft God uitverkoren, en hetgeen niet is, opdat Hij hetgeen iets is teniet zou maken; opdat geen vleesch zou roemen voor Hem* (1 Cor. 1). En opdat de verwachting van den Christus zuiver zou zijn. Want Israëls priesters en grooten zagen in onheilig

begeeren uit naar een aardschen Messias, Die met het zwaard in de hand de Romeinen zou verjagen, en omstraald met glorie de kroon van David zou dragen, maar de eenvoudigen als Simeon verwachtten niets van de aarde. Zij zagen op tot den hemel. Zij verbeidden de *vertroosting Israëls*, Die alle treurigen Sions zou troosten; Die in de ellendevolle tijden Zijn volk zou verblijden; Die in vervulling zou doen gaan het in zijn diepten van goddelijke liefde onpeilbare heilswoord: *Troost, troost Mijn volk, zal ulieder God zeggen. Spreekt naar het hart van Jeruzalem, en roept haar toe, dat haar strijd vervuld is, dat haar ongerechtigheid verzoend is, dat zij van de hand des Heeren dubbel ontvangen heeft voor al haar zonden.* (Jesaja 40).

Zoo heeft Simeon verwacht.

Zoo heeft hij hopende geleefd.

En zoo zorgt God, Die de historie maakt, er voor, dat in Jeruzalem, de stad des grooten Konings, het centrum van Zijn volk, en de plaats Zijner woning, de Christus verbeid wordt. Hij maakt advent in Jeruzalem, en wanneer straks de Heere komt tot Zijn tempel zijn er wachters om Hem te ontvangen; is er geloof, om Hem te begroeten, en strooit Sion in den jubelenden Simeon de palmen der aanbidding voor Zijn voet.

* * *

Alle licht uit den Christus.

Dat licht schijnt over den wachtenden Simeon.

Maar het glanst in volle heerlijkheid, als de ure der vervulling slaat, en het advent van Simeon in een blij Kerstfeest overgaat. Dat Kerstfeest viert hij in den tempel, wanneer de ouders het Kindeke Jezus inbrengen om naar de gewoonte der wet en naar de ordinantie der voorstelling met Hem te doen. En is er schooner moment en schooner plek voor Simeon denkbaar om zijn Kerstfeest te vieren? Deze dag is de dag der lossing van Jezus, wanneer Hij, Die Zich zoo diep mogelijk onder de wet heeft gebogen, voor ons gelost wordt, opdat wij de lossing onzer schuld zouden ontvangen, en deze plaats is het huis des Heeren, waar de stroom der genade vloeit, en bij altaar en offer de schaduwen op de vervulling wachten. Ja, aanschouw hier de werkelijkheid des heils, wachtende Simeon! Zing hier uw

psalm der vervulling! Hier gaat het licht van den Christus Gods ten volle over u op, en ziet ge uw Heiland.

Welk een ontroerend schouwspel!

Jozef en Maria komen met het Kindeke.

Simeon komt ook, en eer zij goed beseffen, wat er gebeurt, en eer iemand het verhinderen kan, neemt hij het Kindeke Jezus uit Maria's handen en omvangt het met zijn armen, en sluit het aan zijn hart. Nog eens, welk een aangrijpend schouwspel! De grijsaard met het Kind. Het uitbloeiende leven, dat het ontluikende leven omklemmt, of neen, de eeuwige jeugd die haar Verlosser omhelst. En die omklemming overstelpt Simeon's ziel. Zijn hart wordt vol. Hij moet zingen, en evenals de golven zich over elkaar storten, welt uit zijn ziel de eene blijde klank na den anderen. *Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede, naar Uw Woord; want mijn oogen hebben Uw zaligheid gezien; die Gij bereid hebt voor het aangezicht van al de volken; een licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van Uw volk Israël.*

Zoo zingt „het hooglied der grijsheid.”

Zoo jubelt de oude, die heengaat.

En dat heengaan, dat in vrede heengaan, staat in het middenpunt.

Dat beheerscht dezen psalm der aanbidding, en de grondtoon van dit lied is: ik kan heengaan, ik kan sterven, ik kan deze aarde verlaten, want het pad des levens ligt voor mij, en verzadiging van vreugde wacht mij eeuwiglijk (Psalm 16). En die grondtoon trilt in elken klank Ik kan heengaan, want *Gij laat* mij heengaan, Heere, en *Gij lost* mij af van mijn aardsche taak. Ik kan heengaan, want *Gij, Heere, laat* mij heengaan, en al *Uw verbondsbeloften* zijn vervuld. Ik kan heengaan, want *Gij laat Uw dienstknecht* heengaan, Heere, en mijn dienst in den tempel hier beneden is beëindigd. Ik kan heengaan, en nu klimt de jubel tot een hallelujah, want *mijn oogen, mijn eigen oogen, mijn lichamelijke oogen, en ook mijn ziels-oogen hebben Uw zaligheid* gezien. Ik heb mijn Messias in mijn armen. Ik heb Jezus, . . . of neen, den naam van Jezus noemt hij niet. Van den *Verlosser* spreekt hij niet. Mijn oogen hebben, neen niet den *Zaligmaker*, maar *Uw zaligheid* gezien, en hoe sterk is

hier de spanning des geloofs. Met Jezus in de armen richt Simeon zijn oog van Christus op God. Met den Heiland aan zijn hart, ziet hij in en over den Christus de zaligheid, die in den Zoon der liefde is geschonken, en om die verlossing gaat het immers in het Kindeke Jezus. Om de zaligheid, o Heere. Om Uw liefde, o Vader, en in Jezus is het heil des Heeren, waarop de vromen van den ouden dag gehoopt hadden, geopenbaard. In Hem is de Heere heil. In Hem is Hij de God der genade, en ja, die zaligheid is *Uw* zaligheid, Heere. Niet *ons* heil. Niet wat wij menschen tot stand brengen, maar wat Simeon in zijn armen mag sluiten is *Uw* zaligheid, en van *U* en van *U* alleen, o Heere . . . *Geloofd zij de Heere, dag bij dag overlaadt Hij ons. Die God is onze zaligheid. Die God is ons een God van volkomen zaligheid, en bij den Heere, den Heere zijn uitkomsten tegen den dood* (Psalm 68).

Tegen den dood.

Dan heeft de dood zijn verschrikking verloren.

Dan is het heengaan niet bang meer.

Dan kan Simeon heengaan in vrede.

Maar ook in vrede, omdat nu zijn verlangende ziel haar wensch heeft verkregen. Want zij ziet de beloften Gods vervuld. Zij ziet Zijn Woord werkelijkheid geworden. Zij aanschouwt, dat gekomen is de zaligheid, waarop de vromen van den ouden dag hoopten, en welk een heil! Niet voor één volk alleen. De Zon der gerechtigheid straalt over heel de wereld. Haar glans verlicht heel de aarde. Voor de oogen van alle volkeren blinkt zij aan den hemel, en zij *verlicht* de heidenen, die nog in de duisternis wandelen, en zij *verheerlijkt* Israël, dat in versmading neerligt. En dan, nog eens die blijde jubel: het is *Uw* zaligheid, o God, *Die Gij bereid hebt*. Neen, zij is geen menschenwerk. Zij is het werk van Hem, Die met eeuwige liefde de Zijnen liefheeft. Zij wortelt in het eeuwig welbehagen van Hem, uit Wien en door Wien en tot Wien alle dingen zijn.

* * *

O, nu kan Simeon heengaan.

Alle beloften zijn vervuld.

Alle schaduwen zijn werkelijkheid geworden.

Alle profetieën waarheid.

Nu blijft er voor hem op aarde niets over.

Nu kan hij afreizen naar de eeuwigheid.

Nu trekt hij uit naar het Kanaän der rust.

Heere, laat mij nu sterven

Maar in hem is nog een andere taak beëindigd.

Simeon is met de andere ouden van dagen, die zich om het Kindeke Jezus scharen, het beeld van het bondsvolk, dat zijn werk voltooid heeft. Zij vertegenwoordigen den ouden heilstijd, die aan het einde van zijn taak is gekomen, en in Simeon met het Kindeke Jezus in zijn armen ziet ge de bedeeeling der schaduwen, die, voor zij sterft, op uitgestrekte armen den Christus aan de wereld toereikt als de glorie van het stervende Israël, als een licht tot verlichting aller volkeren. En nu kan zij heengaan. Nu kan zij verwisselen in den nieuwen dag. Nu kunnen de schaduwen ophouden, en de wachters afscheid nemen. Nu kan de tempel worden afgebroken en Jeruzalem vallen. Nu kan Israël terugtreden, en ja in vrede, in heilige rust, want niet alleen Simeons leven, maar ook Israëls leven eindigt in den glans van het heilig Kind Jezus en in het licht van de zaligheid Gods. Het einde is als het wegvlieden van de zon door een poort van goud. Het einde is een lofzang. Want de nieuwe dag is gekomen, en schooner licht gaat op, dan ooit in de bedeeeling der belofte geschenen heeft.

Dat is de verzoening in het contrast.

Heengaan, en toch in vrede.

Sterven, en toch een lofzang.

En die tegenstelling en die verzoening tevens ziet ge nog eenmaal.

Want wanneer Simeon zijn zwanenzang heeft gezongen, is zijn laatste woord nog niet gesproken. Hij keert zich tot Maria, en zegt: *zie, Deze wordt gezet tot een val en opstanding van velen in Israël, en tot een teeken, dat wedersproken zal worden; (en ook een zwaard zal door uw eigen ziel gaan), opdat de gedachten uit vele harten geopenbaard worden.* En in deze woorden overheerscht de diepe ernst. Zij spreken van strijd en smart. Zij spellen ja de opstanding van velen door Christus, maar ook den val, den diepen val van velen. Zij prediken den Middelaar als het teeken, dat wedersproken zal worden, en als de rots der ergernis. Zij, en hier wordt de toon in-droef, voorzeggende Maria smart, vlijmende smart, als het

zwaard, dat vaneenrijt en wondt, door haar ziel zal gaan, om den band tusschen haar en haar kind door te snijden, en haar diep te treffen in haar teere liefde en in haar moederlijke verwachtingen. Welk een huivering zal Maria's jeugdige gestalte doorsidderd hebben. De tegenstelling is ook zoo groot. Zoo even een jubel en blijde dingen, en nu een klaagtoon en droeve woorden. Zoo even licht en heerlijkheid, en nu een toekomst van donkerheid, en de moeder, die heur kind van Simeon heeft terug ontvangen, zal het des te inniger aan haar snel-kloppend hart gedrukt hebben.

Maar, sla uw oogen op, bevende Maria.

De grijsaard, die zoo spreekt, houdt zijn handen over u gestrekt.

Terwijl hij u van bitter leed gewaagt, *zegt* hij u en Jozef, en o wonder mysterie van Gods heil, boven de smart heffen zich de zegenende handen; boven de pijn van uw ziel is de troostende zegen Gods; boven al dat bange de uitbreiding van de genade des Heeren, die in den diepsten weg met u gaat, en juist uit deze smart zal doen opbloeien de rijkste vreugde. Ja, wel een zwaard door uw ziel, maar een zegen over uw hoofd. Ja, wel sterven, maar toch de troost des hemels. Ja, wel heengaan, maar een nieuwe geboorte in Hem, Die allen zwaardslag heelt, doordat tegen Hem, den Herder, het zwaard ontwaakt is.

Zoo lossen zich de contrasten op.

Zoo is in de tegenspraak de verzoening.

De volle, volle vrede

In dien vrede gaat Simeon heen, en wij hooren niet meer van hem. Het is ook niet noodig, want niet van hem straalt de vrede uit, maar van Christus. En hij is door de poorten des levens ingegaan in de godsstad hierboven, waar zijn oogen eeuwig Gods zaligheid zien.

* * *

De tegenstelling is wel treffend.

Om het Kindeke Jezus schaaft God de ouden.

Want het oude is door Christus voorbijgegaan.

Het is alles, alles nieuw geworden.

Maar alleen voor hen, die in Christus gelooven.

Anders is het heengaan geen sterven in vrede, maar in eeuwigen onvrede en eeuwige donkerheid.

Alleen wanneer wij door de genade Gods gemeenschap met Christus mogen hebben, kunnen we heengaan. We kunnen dan oud worden, want wij blijven eeuwig jong. We kunnen dan sterven, want de deuren der zaligheid ontsluiten zich. Alles kan heengaan, want wij verwachten een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, en met de schatten van het nieuwe leven gaan wij uit het oude, om eeuwig, aanbeddend en lofzingend te genieten in de aanschouwing van Gods zaligheid.

Zoo kunnen wij ook dit jaar laten heengaan.

Straks volgt op ons Kerstfeest de oudejaarsavond.

Dan gaat de Kerstjubel zacht over in een weemoedig afscheidslied.

Dan trillen de snaren van levensernst en levenssmart.

Maar wie, gelijk Simeon Jezus in zijn armen droeg, het nieuwe in Christus in zijn ziel draagt, gaat in vrede. Voor hem mag het oudejaar worden. Voor hem mag de laatste ure slaan. Hij heeft gevonden *het* nieuwe, dat geen oud worden kent. Hij omklemt den rijkdom van het nieuwe leven, en niet alleen groet hij met heilige kalmte het jaar, dat ons verlaat om nooit terug te keeren, maar hij heet ook in blijmoedig vertrouwen den nieuwen tijd welkom, en zet met het oog op Christus gericht zijn schreden op den nieuwen weg. Want *Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en in der eeuwigheid* (Hebr. 13).

Zoo wandelen wij van Kerstfeest tot Kerstfeest.

Totdat de groote oudejaarsavond voor ons komt.

Eerst in ons sterven, maar geen nood, want het einde is vrede. Het einde is eeuwigheidslicht. Het einde is een lofzang. Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht heengaan in vrede. En straks in het wereld-einde. Maar ook dan geen vrees. Boven den dood en het gericht zijn de zegenende handen van onzen Heiland. Uit al het oude klimt het nieuwe omhoog. Zalig zijn de Simeons, die met den buit van het nieuwe leven het oude uitgaan.

Ja, het nieuwe leven.

En ik zag een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde; want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbijgegaan, en de zee was niet meer.

En ik, Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, nederdalende van God uit den hemel, toebereid als eene bruid, die voor haar man versierd is.

En ik hoorde eene groote stem uit den hemel, zeggende: Zie, de tabernakel Gods is bij de menschen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn, en God zelf zal bij hen en hun God zijn;

En God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen; en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn weggegaan.

En die op den troon zat, zeide: Zie, Ik maak alle dingen nieuw! En Hij zeide tot mij: schrijf, want deze woorden zijn waarachtig en getrouw.

En Hij sprak tot mij: Het is geschied. Ik ben de Alfa en de Omega, het begin en het einde. Ik zal den dorstige geven uit de fontein van het water des levens voor niet. (Openb. 21 : 1—6.)

Dan is al het oude *heengegaan*.

Alles is nieuw geworden.

DE JAREN GAAN

DOOR

A. WAPENAAR

De jaren gaan, de jaren gaan,
Als baren van den oceaan,
Die één moment omhoog slechts staan,
Dan eindloos in elkaar vergaan;
O eeuwig spel van af en aan,
Uw donker wonder wou 'k verstaan.

Want zoo gaan wij de jaren door,
Gaan d' een den ander immer voor
En volgen allen 'tzelfde spoor
Van opgaan en weer gaan te loor:
Een golf, verruischend voor het oor
Van wie ons tot dit spel verkoor.

De jaren gaan, de jaren gaan,
Als baren van den oceaan,
In rustloos spel van af en aan,
Of d' onrust waar' uw diepst bestaan,
O eindloos deinende oceaan,
Uw donker wonder heb 'k verstaan!

Uw onrust wiegt op eeuw'ge rust,
Wordt daarin weer tot rust gesust;
U 't donker wonder onbewust,
Zijt g' in uw spel des Eeuw'gen lust;
Hij draagt van verre kust tot kust
U in Zijn grondelooze rust!

Ben ik een golf, Heer, in den tijd,
Gij zijt in Uw verborgenheid
De rust, waarvan mij steeds weer scheidt
De deining dezer tijdelijkheid,
Totdat ik straks, o zaligheid,
Voor eeuwig in Uw rust verglijd.

GEESTELIJK LIED

DOOR

A. WAPENAAR

Ik weet niet, wat 'k nog zoeken zoude
Als ik mocht zeggen: Hij is mijn,
Als Hij in mij Zijn vreugd' aanschouwde,
En bij mij was, als ware ik Zijn!

Zoo velen, die steeds zoekend dolen,
Van onrust en vertwijf'ling zat;
Zij wanen wijs zich, maar verholen
Bleef hun deez' allerschoonste schat!

D'een denkt, dat hij het heeft gevonden,
En wat hij heeft, is niets dan goud.
Een ander reist heel d'aard in 't ronde,
Maakt zich een naam, waar hij op bouwt!

Deez' hoopt op overwinnaarskransen,
Die, dat hij met wat lauw'ren prijkt',
En zoo wordt elk door ijd'le glansen
In 't eind bedrogen: niemand rijk!

Zijt g'onbekend met Hem gebleven?
Vergat gij, wie voor ons eens stierf?
Aan 't vloekhout offerde Zijn leven,
Opdat Hij 't leven ons verwierf?

Hebt gij van Hem dan niets gelezen,
Geen schamel woord van Hem gehoord?
Hoe hemelsch goed Hij ons wou wezen,
En wat met Hem ons toebehoort?

Hoe uit den hemel Hij wou komen,
Maria's goddelijk kind te zijn?
Welk woord de wereld heeft vernomen
Van Wie genas zooveler pijn?

Hoe Hij, door Liefd' alleen bewogen,
Zichzelf geheel ons geven wou,
Tot in den dood werd neergebogen
Ten fundament van 't Godsgebouw?

Brengt u deez' boodschap geen ontroering?
Is zulk een Mensch u niet genoeg?
Ontsluit ge 't hart niet in vervoering
Voor Hem, die u de hel versloeg?

Laat gij niet alles willig varen,
Hem gaarne offrend al uw lust?
Zoudt gij uw hart Hem niet bewaren?
In Hem alleen toch vindt het rust!

Neem Gij mij aan, o Liefdekonig,
Gij zijt mijn leven, Gij mijn al;
En open staat mij dan Uw woning,
Als m'alles hier begeven zal!

Gij geeft mij mijn geliefden weder,
Gij blijft mij trouw in eeuwigheid;
Aanbiddend vallen d'englen neder
Voor U, die toch ook mijne zijt!

(Naar Novalis).

DE LOFZANG DER SCHAMELEN

DOOR

HENDRIKA KUYPER—VAN OORDT

Sinds dag en jaar ligt zieke Matje Blauwendraad op haren mageren rug en haar mantel, haar ronde gele bont, haar wijde rokken — de have, die zij meenam naar de Stichting, wjl zij toen nog op beterschap hoopte, zal wel voorgoed in haar kastje blijven, en 't Huis verlaten.... nà haar.

De Sabina-Stichting, waar Matje ziek ligt, is geen vriendelijk vaderlandsch Hofje. Geen toewijzing der gunst van een eigen huisje vergunt de oude vrouwtjes, welke toch, tot krukkende kreupelheid haar laatste beenbeweging verlamt, *Hollandsche* oude-vrouwtjes blijven, zelfbehaaglijk zich te meten in zindelijkheidswedkamp. Geen binnenplein van glunder bleekje, der poesen wandeldreef en haar strijdperk; strijdperk ook voor strijdige burenbelangen, welke de heiningen der palmhagen juridisch slechts gebrekkiglijk regelen, lacht er, met groenend gelaat. De vensteren van den voorkant staren op steenen, gelijk ze deden bij den leventijd van Vrouwe Sabina, die haar woonhuis tot een Stichting aan de stad vermaakte.

Het huis is hoog, voor de smalle straat en zijn front is naar 't Noorden gekeerd. Zoodat het toch in de oogen zijner vensteren geen zonlicht vangen zou, ook al ware het huis ter overzijde lager. Zoo lang de twee huizen daar staan hebben zij hunne hooge hoofden elkaar toegewend en dat op 't Noorden heeft het andere benijd, wanneer 't bevoorrecht werd door de lentelijke stralen. Nu is de bevoorrechting met de misdeeldheid in wranger contrast getreden: immers, deze laatste is

grievend verzaagd, want het woonhuis ter overzij is woonhuis gebleven eener aanzienlijke dame, gelijk Vrouwe Sabina was. De veertien vensteren zijner drie verdiepingen toonen veertien maal de zuivere banen van eenzelfde vitrage. Zoo nauwkeurig voegen zich de randen dezer strakke banen aan de kozijnen en de raamposten terzij, dat de grensscheiding verdwijnt en 't lijkt, of 't witgeverfde houtwerk buiten achter 't glas ongemerkt in witte kantstof overgaat.

Maar Regentessen, die de Sabina-Stichting voor de stad besturen, vinden gordijnen van blauw lankaster praktisch. Deze reiken maar tot halverwegen de enorme ramen; er onder gaapt 't bloote zwart van de ruit. Dat staat ongezellig en onttakeld — alsof de laatste meiden, die Vrouwe Sabina in haar dienst heeft gehad, midden in haar laatsten schoonmaak het werk er bij neergooiden, en 't sindsdien zoo gebleven is.

Doch 't venster der bovenkamer, waar zieke Matje Blauwendraad ligt, toont nog fleurigheid in zijn aspect. Want haar medeverpleegde, Guurtje, heeft verstand van planten kweeken; langs 't kozijn loopt een frissche zoom, die 't zonder zon, met enkel daglicht doen wil.

Guurtje kan echter, als zij des morgens door de verpleegster op haar stoel en haar stoof is gezet, daar alleen niet weer afkomen. Dus moet Solange, die de derde tentgenoot is, dien hof besproeien met het steenen gietertje, dat niet te wijd zijn waterwaaier spreidt en nog geen Zondvloed te weeg brengt als 't omvalt. Dit laatste gebeurt nogal eens, al vermaant ook Guurtje: „Pas op nou, Sootje, je gaat der over.” — „Kind dan toch! de trekpot!” Zeker kennen Solanges handen de vijf deelen van haar wereld: het bed van Matje, den stoel van Guurtje, de tafel, met wat daarop staan moet, de vensterbank en de gemeenschappelijke kast. Maar ook de gevoeligste hand kan niet kijken en grijpt er soms naast. Dus komt het, dat 't gietertje morst en de theepot, aangestooten, wankelt op de vijfhoekige basis van het komfoortje, zoodat zijn vijf transparante landschapjes in 't rond, als 't lichtje er binnen weifelt door den schok, even steen-koud verbleeken. Zoo gebeurt het dat de bakjes onder de bloempotten overloopen of zelfs een omgeworpen kopje zijn bruinen vloed over de dijken stuwt der randen van 't schotelkje. Want Solange is blind.

Ook is zij misvormd, wijl haar rachitische beenen krom naar buiten schijnen uit te knikken onder den last van haar logge lijf, en haar handen, aan haar lange armen, altijd nadrukkelijk schijnen omlaag te verwijzen naar haar rare, dwarse voeten. Zij is, wat daar in de streek heet: „donker van opslag,” altijd ongerekend dan, dat haar wijdopen oogen verstijfd staan, zoodat van „opslaan” noch „neerslaan” ooit sprake is — en langs haar ingedeukten rug dalen haar zwarte vlechten tot over de plek, waar haar middel moest zitten.

Solanges moeder is een ondernemende schippersdochter geweest, die mee wilde varen met de boot op Bordeaux, omdat zij van een goeden dienst aldaar gehoord had. Doch zij vond in dien goeden dienst volstrekt haar heil niet en zij kwam terug, zonder den gewenschten Franschen echtgenoot — alhoewel haar armetierige kleine kindje een Franschen doopnaam droeg.

Maar toen zij stierf behoefden de binnenschippers, haar varende magen, niet te duchten dat de Hollandsche dekken hunner rechtvaardige schuiten door den lichaamslast van 't exotisch buitenbeentje ooit zouden bezwaard raken. Want Solanges Fransche grootvader, die, zegt men, een aanzienlijk en vermogend man is in de stad Bordeaux, heeft haar, voor levenslang, in de Stichting gekocht.

Solange is dus verpleegde in haar volle rechten en kan staan en gaan waar zij wil. Maar daar zij moeilijk reeds stáát en niemand in de stad zich om haar bekreunt, haar eens afhaalt of een verzetje bezorgt — blijft haar gáán beperkt tot den tuin. Als 't mooi weer is geleidt de verpleegster haar daarheen en zet haar op een bank in 't zonnetje. Daar zit zij dan geduldig te wachten, haar zwaarmoedige gezicht van vrouwelijke dwerg geheven naar 't licht, tot een andere verpleegde, die daar spanzeert, een oud kereltje, haar vraagt: „Soolansje, wi'j es loope?” Dan steekt ze een vertrouwende hand uit en hobbelt verheugd, naast haar geleider, op 't pad, in krampige poging zich nopend te heerschen over haren balsturig-dwarsen voet, dat die niet, kneuzend, zich plante in den steenbreekrand.

Daar, in den ouderwetschen stadstuin, slingert zich 't pad om de doodige heesterbosschages, de roestige pereboomen in de zwartaarden perken, de groenige grafterp van 't verarmd gazon. Die ingebouwde tuin is allengs lager komen te liggen dan de straat en zijn

grond wordt er niet vetter op, noch zijn aanzien verzorgder. De verwilderde wingerdfestoenen zwieren over de treden heen der niet meer gebruikte serretrap; ook is 't geen compliment voor een zomerhof, wanneer men van oordeel is dat varens er nog 't best gedijen. Er zijn een paar tuinbeelden blijven staan; die heffen de *morgue* hunner vuil-verregende torsen, den schimp hunner geschondenheid, boven 't frissche varengroen uit; aristocraten, welke versteend staan over den ongewroken hoon hunner achterlating in een Liefdadigheids-Stichting! — de vlakke gelaten in stommen standstrots verward. En hunne leege oogen staren eeuwig heen over de geringe hoofden van Stedelijk-verpleegden.

— Als Guurtje en Matje Blauwendraad den bezwaarden stap hebben hooren slijpen langs de bovengang, langs de rammelige trap, dan volgen hare gedachten Sootje in 't groen van den zomermorgen. Ze zeggen dat Jasper en Kloris ook buiten zijn en vast eens met haar wandelen. En zij denken aan de bank, waarop ook zij vroeger in 't zonnetje zaten, onbewust van de verachting der beelden, de verachting van 't patricisch huis — tevreden, knusse ouwetjes, in den tijd toen zij nog zoo gelukkig waren dat zij buiten konden komen.

— Doch de slingerende dreven waar men nooit in omkeert — alleen schijnt de zon soms op de wangen en soms in den hals — wekken bij Solange de vermoeiende voorstelling van te dolen in een grenzen-loos land en als haar cavalier haar eindelijk haar knie tegen de bank laat stooten — waardoor hij met courtoisie te kennen geeft dat de tournée is afgelopen — dan is ze allang blij dat ze weer zitten kan. En intusschen weten boven Matje en Guurtje dat de tijd nu haast om moet wezen. Dan hooren zij de trap-treden weer kraken onder de voeten der verpleegster en der dwerg, die moeilijk naar boven wordt geheschen. Zij hooren met blijdschap het sloffen weer slijpen langs 't zeil en denken dat zóó Sootje weer in de kamer is.

Dan vertelt het meisje, haar bezwaarde gezicht wat verlicht, hoe fijn 't was, in 't zonnetje. Ze vertelt, in stroom van verheugde woorden, dat ze bloemen heeft gekregen van de huisjuffrouw. Ze zeïen: 't is de steenbreek, die bloeit. Zij dacht eerst dat de juffrouw haar fopte en enkel stelen gaf, maar nee, toen zij goed voelde vond zij 't scherm van de bloempjes wel. Hoe langer men die beziet, hoe

mooier en liever men ze gaat vinden; daarom heeten ze ook: hoe-langer-hoe-liever, in plaats van steenbreek. En Solange heeft 't stuur van Guurtjes woorden niet noodig om in de kast de melkkan te vinden, waarin haar omvattende hand de stengels drukt, binnen den geschikten kring der jonge varenblaaren.

— Doch Solange heeft soms reden om nog warmer een ruiker te bewonderen, namelijk wijl die waarlijk riekt. Dat gebeurt wanneer Jan Blauwendraad zijn zuster komt bezoeken.

Als 't de weekdag is waarop Jan Blauwendraad met de eieren naar stad gaat, dan zegt zijn vrouw dat hij een beketje voor Matje mee moet nemen. Zij stapt dan in haar hofje en plukt haar mooiste bloemen af. Die bindt zij met een biesje samen tot een nogal compacten ruiker, zooals men 't haar en alle meisjes uit de streek, als kind reeds heeft geleerd dat men ruikers moet maken. Nu wordt de bouquet ter zijde van de eieren in de teenen mand gelegd en voor den zonnebrand onder een tip van den doek geborgen. Wanneer dan Jan Blauwendraad in de stad zijn vaste klanten bedient en ook aan 't huis ter overzij zijn korf op de stoep zet — zijn korf, die door 't slijten der sneezen al lichter wordt en toch allengs al zwaarder gaat wegen aan zijn bedraagden arm — dan plaagt er de meid het eierenboertje: „Zeg, Blauwendraad, heb ie die mooie roossies meegebracht voor mijn?”

Maar hij antwoordt ernstig: „Nee, Trina, die benne voor me zuster, hierover.”

„Welnou, Blauwendraad,” zegt Trina, die wel merkt dat 't boertje gauw hijgt en beider huizen trap-hoogte kent, „laat je korfie dan zoolang hier in 't voorhuis staan. 'k Zel der niet van snoepe, heurie! Wat zel je der heel mee naar bove tijge?”

Hierin stemt Jan toe en als hij de negen eieren heeft afgeteld welke hij gratis slijt, drie aan zijn zus en drie aan Guurtje en drie aan de Krates, dan neemt hij 't bundeltje van den bonten zakdoek, waarin hij ze lei, voorzichtig bij de knopen en vat met de rechterhand de bloemen aan bij de omwonden stelen.

Als hij aan de Stichting gescheld heeft en wacht tot de, niet heel vlugge, portierster-verpleegde hem opendoet, dan heeft Jan Blauwendraad een sterk gevoel van ontzag, — alsof hij, als vroeger, bij de

grootheid komt waar zijn zuster in haar goede jaren diende. En als hij de ontruimde vestibule en de desolate staatsiegang doorloopt meent hij dat 't niet behoort, hier op schoenen te stappen — dat 't veeleer betamen zou de klompen buiten te laten en op eerbiedigen kousenvoet te gaan over 't marmarsteen.

Wanneer hij de trap bestijgt, die hij enkel kent in haar huidige ontblooting, wijl in haar vroegeren staat geen laaggeboren voetzool van eierenboertje ooit haar weelderigen looper drukte en wanneer hij daarna boven op 't portaal 't gemeenzaam zeil betreedt, dan kan 't zijn dat Kloris of Jasper hem tegen 't lijf loopt en vraagt: „of ie naar z'n meissie moet?”

— Daar staat hij dan, onder de kille stucco bogen, die 't perspectief van 't leeg portaal omvangen; versleten keuterboertje met zijn roode, strakke gezicht en zijn vergrijsden kop. Hij beseft best waarom Kloris en Jasper hem plagen: omdat 't dwaas staat, voor een manspersoon op leeftijd, om met 'n bekert in je handen te loopen, — omdat 't meer iets is voor vrouwvolk, bekerten mee te brengen voor mekaar. Maar Jasper en Kloris weten toch dat de vrouw niet alle dagen naar stad komt en dat zijn ouwe zus dan razende op bloemen gesteld is!

— Als Jan Blauwendraad de kamer nadert, weet Solange 't eerst dat hij het is, die onwennig aan den slappen deurknop draait. En als ze eerst bescheiden teruggetreden, hem gezeten weet naast Matjes bed, dan gaat ze op de tafel tasten naar de bloemen, die hij moet hebben neergelegd toen hij zijn zuster een hand gaf.

Nu vleit ze: „Mag 'k es ruiken, Blauwendraad?”

„Ze bènne voor jullie,” antwoordt Jan, wat stug en bedremmeld, want voor Solange is hij bang. Hij treft het liever zóó, dat ze juist in den tuin is. Hij voelt zich gegèneerd met haar en niet op zijn gemak. Hij weet totaal niet wat hij aan haar heeft, noch hoe hij haar aan moet vatten. Hij kent haar leeftijd, maar hij kan haar zestien jaren en haar meisjesvlechten niet rijmen met haar volwassen vrouwen-gezicht. Hij vindt haar een griezellig kind. Als ze zoo blind door de kamer scharrelt vreest hij dat zij vallen zal, of zich stooten en wonden — in hetzelfde huiverend medelijden dat vreest een wond te zullen zien op 't lichaam van een ongelukkig akelig dier.

— Het is een groote, geurige ruiker. Zoo zwaar is de forsche

vaan van de ridderspoor in top: de met water gevulde kan staat stevig, doch een glazen vaas zou er door kantelen. Zoo kruidig riekt de stroeve goudbloemknop: de geur hangt nog lang aan de hand die hem streelde. Scherp snijdt de rand in van 't siergras, zijn taaie lint vliet door de vingers als een nijdig stroompje. Een dorentje tusschen de geprangde stelen wijst 't spoor naar de dikke, zachte roos, die in 't midden zit. En der hangende hartjes afgaande rij beiert aan 't bloemtrosje, in schommelend stommenspel van klokjes zonder klepeltjes.

Solange is met haar bouquet naar 't midden van de kamer geloopt en hoewel zij staan blijft schijnt zij daar te hurken. Zij legt haar logge wang tegen de bloemen aan. Zóó lijkt zij de vrouwelijke hof-dwerg wel van 't oude schilderstuk, wier sombere mismaaktheid moet dienen om 't beeldje van 's konings dochtertje voordeelig te doen uitkomen: la nina, het zoete prinsesje, blauw-bloeiend vlasblondje in de tinten van haar Spaansche plechtgewaad. Het is of men Solange eens, bij ongeluk, heeft plat getrapt en toen verzuimd, haar weer bij te fatsoeneren. Alsof zij geschroefd heeft gezeten in een pers, die 't licht uit haar oogen en den vorm uit haar lijf heeft gedrukt. Alsof ze, geboren en getogen onder den tafelsteen van een Hunnebed, daar niet gegroeid, doch alleen maar verouderd is tot volwassen vrouwelijkheid.

— Nu zouden Jasper en Kloris grinniken: als ze 't meissie, voor wie Jan ze dan toch maar meebracht, zóó met zijn blommen zagen staan!

— Maar Matje meent dat haar broer ze maar met de beket moet laten betijen. Ze is der gerust wel sekuur mee. Ze zet 'em temet wel in water.

En Jan doet wat zijn zuster zegt. Zij is een stakkerig besje. Zóó plat ligt 't dek op de matras: men gelooft niet dat tusschen die twee zich nog 't lichaam van een mensch bevindt. Op 't kussen schijnt enkel een ouderwetsche floddermuts te rusten, waarin men slierten grauw haar heeft gelegd om een voorwerpje, dat bleeker is van grauwe tint: het masker van een haast verstorven oudewijfjes-gezichtje.

Maar Jan's oogen zien haar zoo niet. Want Matje is zijn oudste zuster. Zij zat al in de hoogste klas van de school, toen Jan nog op zijn knietjes achter een bankje aan kroop. Zij diende al lang bij den

rijkdom en ze ging deftig naar de kerk, met een hoedje op de muts en een zwarten mantel aan, toen haar broertje zijn loopbaan in nederigste phase begon als knechtje op de hofsteê van een schriele oome en nooit uit zijn bozeroentje kwam. En zelfs later, toen hij in oprechtheid des harten: „Nooit gedacht” op zijn modeste hekken zette — want hij had nooit gedacht dat hij een eigen boerderijtje zou krijgen — is Matje hem vóór gebleven, dieper in beleid en rijper in levenswijsheid. Want Jan heeft van de wereld niets gezien dan die hofsteê van zijn oome en de portalen der weidsche woonstee, waar hij amper zijn korf uit handen zetten dorst. Maar Matje heeft in de groote huizen zelf verkeer. Achter de spiegelende ruiten was haar deftige dienstbaarheid wel aan 't werk te zien, aan de eervolle en gewichtige taak, de oude meubelen te wrijven. En wanneer het licht van de kaarsenkroon eener zaal door kierend luik een pijltje schoot op de keien, dan beduidde dit: dat er een feest werd gegeven voor den eersten stand der stad, waarbij Matje aan tafel diende, in al haar stemmige hoorigheid dien luister des levens mee beleefde, het overschot der edele beten at en haar ingewijde oogen baadde in den glans van 't festijn, — 't ongenaakbaar binnen de manteling der muren en geloken vensteren weggeslotene.

Maar als de zomer oud wordt, als Solanges vingeren de celletjes der leege raat betasten eener stevige dahlia — dan hangt, in de kamer zoo hoog in 't huis, de loome middag zwaar over de drie vrouwen. Dan zijn Solanges stompe knikkebeenen 's morgens te moe geworden van 't hobbelen door den tuin, om 's middags die oefening te herhalen en zij zit, in telkens verslappende aandacht, zwijgend haar raffiawerk te vlechten. En Guurtje breit. Guurtje is vroeger, evenals Solanges moeder, varende geweest. Doch zij voer in deugd; de beelden, welke háár voor oogen stonden, waren slechts de, van overgrootmoederskant overgeleverde breipatronen voor schippers-truien. Nu zit zij roerloos op haar stoel en haar stoof, haar wollen omslagdoek gewikkeld om haar koude, doode beenen. Maar over de tafel en over haar schoot heerschen haar handen nog. Die breien, als vroeger in 't echtelijk roefje, de overoude siervormen in: de schelpen, de slakjes, de horentjes. Als de trui af is kan die recht-

overeind staan op haar eigen degelijkheid en de werkjes in de donkere sajet zullen zijn als vergeten teekenen, een verloren runenschrift, dat melding maakt van een ongeweten volksverleden.

Maar eer 't zoover komt is Guurtje's sajetkluwen wel dikwijls baloorig haar breibakje ontsprongen. En Solange heeft niet noodig dat Guurtje zegt: „Sootje, me kloen . . .” zij is reeds, zoo 't schijnt, naast haar stoel met haar bovenlijf op den vloer gevallen. Den leidraad van den draad ter hand gaat zij dan zoeken, naar Guurtje's bestierend woord: „Nou ben je der haast — kijk, zóó heb je 'em — hij zit met 'n slachie om de tafelpoot heen. — Zóó — dank ie, beste meid da'j bent.”

Maar Matje Blauwendraad ligt te staren naar de zonnige dakgoot ter overzij; daar komen in den laten middag de woudduiven zitten, die wonen in den kastanje van den tuin. Zij denkt: „Nou zie ik ze daar van 't jaar vast voor 't laatst.” Want Matje hoopt niet meer. Zij verlangt niet meer dat men haar zaakjes uit de kast, haar mantel, haar ronde gele poes, haar eens in handen geve. Zij vraagt niet meer aan den dokter: „of ze nog overeind zal komen?” Zij ligt maar stil te wachten, wat God over haar beschikken zal. Zij vindt haar lot niet hard: 't is zóó der dingen loop. Wanneer men zoo oud is geworden als Matje Blauwendraad, wat verwacht men dan nog van dit leven? Nu bestiert haar broer zijn hofsteedje nog. Maar hij is zooveel jonger. Eer 't vijf jaar verder is zal de rijkdom van zijn twee koetjes hem gaan bezwaren, wijl die in den donkeren morgen het vroegklokje van „melkenstijd” kleppen en de eierenkorf, dien zijn vrouw nog maar half vol stapelt, weegt immer wichtiger, omdat de weg naar de stad steeds langer wordt. En weer vijf jaar verder — dan komt de dag dat hij voor de laatste maal een moeden ouden arm door 't hengsel steekt en voor de laatste maal hurkt op een blauwe stoep, om zijn laatste sneesje af te tellen . . .

— Maar als 't jaargetij al verder verglijdt, den koelen herfst, den winter in, den duisteren, harden tijd — als buiten geen bloemen meer groeien en de doek, waarin de negen eieren zaten geknoopt, als een prozaïsche zakdoek in Jan Blauwendraads zak blijft rusten — dan komt hij niettemin even geregeld bij zijn zuster op bezoek. En hoewel 't al een

eind in de week is vraagt altijd hem Matje: „waarover Dominee gepreekt heeft?”

Dat weet Jan heel precies. Hij zegt welk hoofdstuk is voorgelezen, welke Psalm de Voorzang, welke de Tusschenzang, welke de Slotzang was. Natuurlijk heeft hij eerst den tekst genoemd en nu laat hij 't aan haar meerdere wijsheid over uit de gegevens de preek te reconstrueeren. Want Jan bezit niet wat de menschen „besluitend vermogen” noemen. Maar Matje is er tevreden mee en lang nog beweegt de preveling der herhaalde woorden haar mond.

— Dan komt de donkerste en kortste dag, waarop 't jaar sterft en de Kerstweek breekt aan. —

— Jan Blauwendraad is nog op vasten, zij 't dan reeds tragen voet, den drogen harden landweg langs gegaan, de roode vreugd der winkelstraten door; nu staat hij, in den mistig verschemerenden middag, voor de Sabina-Stichting en vraagt: of 't goed is? hij wil vóór de feestdagen nog eens bij zijn zuster kijken. Zijn Zondagsche kleeren heeft hij reeds aan, dat staat plechtig en feestelijk. Hij houdt een grauw builtje zoo voorzichtig als een Chineesch theekopje in zijn vingers en hij drukt met zijn arm iets, dat een bloempot kan zijn, tegen 't lijf. En de deemoed, waarmee zijn hand in de vestibule terstond zijn pet afneemt, is toch van een zekeren trots niet vrij, want de pet is fonkelnieuw en de hand draagt, behalve thans die pet, een veelbelovend bont bundeltje bij de knopen. Hij is de galmende gang doorgegaan, de trap op, die spokig lijkt, in 't slecht verlichte huis, nu loopt hij over 't bovenportaal weer terug naar den voorkant, onder de koude armen door der stucco bogen. Hij is niemand tegengekomen; Kloris en Jasper niet, die hem altijd plagen, noch de verpleegster, die vragen kon: „Zoo, ouwetje, kom je hier voor Kerstmannetje spelen?”

De kamer, waar de vrouwen zitten, is dof en grauw. Koud is 't er niet, want natuurlijk genieten verpleegden eener Stichting het voorrecht van Centrale verwarming. Maar dat voorrecht is betrekkelijk; 't kan de koesterende knusheid niet vervangen van een snorrend rood kachelkje; voor 't gezicht blijft de kamer kil. En 't feit dat Guurtjes handen, die over de tafel beschikken, juist om die kille grijsheid te verdrijven iederen wintermiddag vroeger het thee-

komfoortje opstaken, maakte dat haar voorraad van pitjes ontijdiglijk uitgeput raakte, zoodat men thans zelfs die kleine lichtbron mist.

— Als Jan Blauwendraad binnentreedt is de wonderlijke Française reeds weer van haar stoel gevallen: zij staat naast hem, onder hem, aan zijn elleboog. En zoo uitbundig is haar vreugde om wat zij aan feestelijks wéét, al ziet zij 't niet, dat haar eerste woord tot hem is: „O Blauwendraad, je mot es kijken, ze hebben hierover 'n Kerstboom gezet!”

Dat verzekeren ook, natuurlijk met meer gezag, Matje en Guurtje. Een kleinkind van Mevrouw logeert er, voor hem heeft men 't boompje gesierd. Het staat, verweg, diep in de diepe zaal; tot één zacht schijnsel zijn samengevloed de vlammetjes der vele kaarsjes. De intimiteit van 't hooghartig huis is even onbewaakt gelaten, misschien op aandrang van 't kind zelf, 'twelk wil dat de menschen van de straat af zijn boompje zien. En al de achteruitgezette, aan lager wal geraakte ramen der Stichting turen thans naar dat eene der veertien rivale vensteren, 'twelk faalt in de correcte rij, zwakke stee, lichtende bres in de morne reserve, welke voor een enkel uur, blootgeeft der kameren verholen praal.

— Doch met Jan Blauwendraad is ook hier meteen de feestelijkheid binnengetreden, want Jan komt om ze allemaal blij te maken — zijn zuster natuurlijk in de eerste plaats. Uit den doek komt de lekkere krentemik te voorschijn door de vrouw gebakken; daarvan zal Matje een sneedje, geboterd en gesuikerd, eten. De vroege kiekens raken tegen Kerstmis van 'tzelfde jaar aan den leg; hij haalt den schat der drie prille kleine eitjes uit 't builtje; Matje zal zoo'n melkversch eitje gebruiken. Het bloemstuk in Jan's arm blijkt een potje roode tulpen te zijn: die komen niet op de vensterbank, tegen de kou van 't glas, maar naast Matjes bed. En als alles zoo beschikt is, de lekkernijen voorloopig zijn opgeborgen, aan de nieuwe pet een sekuur plaatsje is gegeven, waar Solange er niet op trappen kan — dan gaat Jan op den stoel aan 't voeteneind zitten.

Doch de kamer wordt minder donker, al daalt dieper de schemering. Want Guurtje heeft de vijf doode steenen landschapjes van 't theekomfoortje tot nieuw leven verwekt door haar allerlaatst ge-

spaarde waxinepitje er achter aan te steken; flauwtjes verlicht dat 't nabije bed en den man, die er voor zit.

Daar zit hij, Jan Blauwendraad, met zijn ruigen kop. Hij staat in contrast met de drie huiszittende vrouwen, want zijn verweerde gezicht is nog rood en frisch, naast de valse kamerkleur harer gelaten. Nog stoer zijn zijn schoongewasschen, gezonde boerenknuisten, welke zoo even hare warme, verweekte, slappe handen drukten. Hij is onder den wijden hemel, door de zuivere droge koude gegaan; hij komt van zijn wintersch hofsteedje en schijnt den geur van zijn hooi zelfs aan zijn Zondagsche kleeren mee te dragen. Hij is bevoorrecht, nog goed ter been, bijna nog een flinke man. Maar toch past hij bij de drie vrouwen en komt wèl met haar overeen: eender van simpele makelij; enkel maar beter geconserveerd exemplaar van hetzelfde nederig aarden vaatwerk; alleen maar gaver bewaarde alledaagsche appel, niet, als de besjes, verdroogd, noch, als de dwerg, wormstekig. Omdat — ach, omdat toch ook hij maar een versleten keuterboertje is, wiens deel niet groot geweest is in dit leven . . .

Nu denkt Jan dat zijn zuster wel graag zal hooren waarover Dominee met Kerstmis preekt. Doch daar Kerstmis nog moet aanbreken en Dominee natuurlijk aan Jan vooraf geen inzage van de stukken verleent, zoodat Matje ditmaal zónder gegevens een leerrede zou moeten construeeren, blijft hij zwijgen.

„Jan”

„Jawel, Matje.”

„Jan, nou weet ik wat der morgenochtend in de kerk weer gezong wordt.”

„Dat ken je nagaan, Matje. „De steen, dien door de tempelbouwers” en de Lofzang van Zacharias.”

„Net,” zegt Matje. „Lof zij den God van Israël.” Ken jij dat niet es hier voor me zinge, Jan?”

. . . . Daar kijkt Jan merakel beduusd van op en 't duurt wel vijf minuten eer zijn eenvoudige brein het ongewone voorstel verwerkt. Zingen — psalmen zingen — dat doe je in de kerk, de heele gemeente tegelijk en 't orgel speelt er bij. Zingen doe je niet alleen. Misschien desnoods nog es vrouwlui, bij der naaiwerk, of kinders,

die spelen op straat. Maar als bejaard manspersoon zijnde doe je dat immers niet

Maar zijn zuster vraagt weer: „Ken jij dat niet es hier voor me zinge, Jan?”

Jan zit nog maar te denken wat hij van 't voorstel denken moet. Hij heeft van zijn leven niet alléén gezongen, zoo maar in een kamer, hij weet niet eens of hij 't wel kan. Hij voelt zich bedremmeld en beklemd. Hij begrijpt niet hoe Matje aan die gedachte komt en hij wou wel dat ze 't hem niet gevraagd had. Hij vindt het eigenlijk erg dwaas, veel, veel gekker dan om 's zomers, als ouwe man, met een beket te loopen. En Jasper en Kloris, die hem daarom al altijd zoo uitlachen, kunnen nu ook wel op 't portaal staan en hem zingen hooren. Of de verpleegster zal komen en vragen: „Wat is dat hier voor meziek?” — Guurtje da's nog tot daar-an-toe, maar die rare francoos, die nou al van der stoel is afgekome en midden in de kamer staat, mèt dat ze 't woord „zingen” heeft vernomen

Doch Jan peinst verder en beziet nu ook den anderen kant. Dat Matje altijd verstandig was en beter dan hij wist hoe 't hoorde. Dat hij er mogelijk den rechten kijk niet op heeft, wijl zijn zuster stellig geen dingen van hem vraagt die verkeerd of dwaas zijn. Dat 't ook niet aangaat, haar dit te weigeren, nu zij 't misschien niet lang meer maken zal. — En hoewel hij, zonder om te kijken, voelt dat de dwerg hem nadert in den rug, bedenkt hij ook: dat Soollansje toch wel een tobbert is, een miesderabel onkruidje — der bedroefd ongelukkig an toe — na venant van andere jonkmeissies van der leeftijd

Matje ligt zoo stil te wachten; in 't weifelend licht ziet men enkel nog maar op 't kussen de grauwe lijst van haar verdorde haar om 't lichtere grauw van haar vergaan gezichtje. Zij is immers maar een stumperig besje, dat spoedig sterven zal en geen wenschen meer kan laten gelden?

Maar zoo ziet haar broeder haar niet. Matje is wijs en goed, zijn oudste zuster, die hij heeft geëerd. — En schuchter, beverig, begint hij te zingen:

Lof zij den God van Israël,
Den Heer, Die aan Zijn erfvolk dacht,
En door Zijn liefderijk bestel,
Verlossing heeft teweeg gebracht.

— Nu verliest hij zijn schroom en zijn versleten oudemannenstem wordt vaster. De vreemdigheid valt hem mee: 't klinkt hem zelf bijna gewoon in de ooren. Want zijn hart is blij omdat hij zijn zuster vertroost. Het hindert hem niet meer, dat Guurtje bij 't luisteren zoo strak hem aanstaart, dat de blinde dwerg hem aanraakt, tegen hem aanleunt, in den rug. Hij vergeet het portaal met Kloris en Jasper, die daar nu zeker staan gein te schoppen — hij vergeet de verpleegster, die toch elk oogenblik kan binnenkomen en spinnig zeggen: „Hei, hei, man, keserten geve we hier niet!” Hij zingt, hoe langer hoe flinker. Hij kent al de verzen uit zijn hoofd en hij zingt ze alle, achter elkaar; dat duurt een heele poos, want er zijn er vijf en Jan zingt niet vlug.

Voor elk, die in het duister dwaalt,
Verstrekt deez' Zon een helder licht,
Dat hem in schaûw des doods bestraalt,
Op 't vredepad zijn voeten richt.

— En o, zalig en heerlijk wordt 't Kerstfeest dier armen van geest in de kale Liefdadigheidskamer, waar, voor drie schamele vrouwen, een oud boertje den Lofzang zingt.

„EEN VAN DEZE KLEINEN”

DOOR

J. L. F. DE LIEFDE

Hij had gesnoept. En 't was uitgekomen.

Juf zei: „Hugo, kom eens hier.” En toen nam ze hem mee. Hem alleen. Naar de slaapkamer. Overdag. En ze deed de deur toe.

Even wierp hij een blik schuin omhoog naar „Juffie”. Zijn hartje bonsde erg van binnen tegen zijn zij aan, want Juffie was anders dan anders. Niet boos, maar . . . Huugje werd er toch bang onder. Er zou iets komen . . . En toen nam Juf hem op schoot en gaf hem een kus. Dat dat komen zou, had hij in 't geheel niet gedacht, maar . . . 't Was toch alles erg naar. En de heele kamer was zoo stil. De bedden stonden daar zoo raar stil, nu de spreien er op bleven en zij, Zusje en hij, er nog lang niet in gingen. En de kasten bleven dicht, hij behoefde immers ook niet verkleed te worden. De waschtafel bleef netjes schoon, hij was niet vuil. Hij was hier niet in de slaapkamer om gewasschen te worden. Hij was hier alleen om . . . dat wat kómen zou. Juffie was vreemd stil, zelfs haar oogen waren stil, want ze lachten heelemaal niet, zooals anders.

En toen zei Juf: „Hugo . . .”

„Hugo”, zei ze. Net als zoeven. Niet Huugje, of vent, of baasje, maar „Hugo” . . . En toen: „Je hebt wat genómen uit het doosje van Vader.”

O, wat schrok Huugje. Net, of hij 't nú pas deed. En niet 't van

morgen al had gedaan. Of hij nu *bezig was het te doen* en Juf hem opeens zàg

Hij stopte zijn hoofdje weg, tegen Juf aan, maar hij hoorde het wel, al zei ze het heel zacht: „Is 't niet?”

Toen zei hij ja, met een knik van zijn hoofdje, want het wàs zoo. Uit het doosje van Väder

Het leek nu zoo anders dan van morgen, toen hij in Vaders kamer was. Toen was het zoo heel gemakkelijk geweest. Even maar je hand uitsteken en het pakken. En toen was 't meteen al in zijn mond. Dit waren zulke heel dikke fondants, ze smolten dadelijk en je heele mond was er ineens vol van. Aan alle kanten tegelijk proefde je dat lekkere, zurige zoet. Net als van vruchten.

Maar nu was 't alleen: „Je hebt wat genomen. Uit het doosje van Vader.”

Genómen Anders krègen ze het altijd. Hij en Zus sàmen. En nu had hij het alléén . . . genomen . . . *Stiekem*. En Zus had niks gehad.

Juffie zei weer iets. „En laatst heb je ook gesnoept. Van de aardbeien.” Haar stem klonk niet boos, alleen bedroefd.

Huugje wist het nog best.

„Ga je nu telkens snoepen? En kunnen we je nu nooit meer vertrouwen? Moeten we alles in de kast wegsluiten? En denken: anders neemt Huugje er wat van weg?”

Ineens werd het angstig vol om Huugjes hartje en de tranen sprongen zijn oogjes uit. Toen fluisterde hij diep tegen Juffie's blouse aangedoken, „dat het hem zoo erg, erg speet.”

Hij moest aan Vader gaan vertellen, dat hij het hād gedaan, zei Juf, want *zij* wist het alleen nog maar. Hij beloofde, het nooit weer te zullen doen en Vader gaf hem een kus. Juffie had het hem ook vergeven en toen „was alles weer goed.”

's Avonds knielde Huugje bij zijn bedje en dankte „voor al het plezier, dat ze dien dag gehad hadden,” net als gewoon; vroeg ook „of de Heer alle kwaad wilde vergeven, dat hij gedaan had,” net als andere avonden. En toen nog: „Wilt U me helpen, dat ik *nooit* meer snoepen zal? Amen.”

Meteten hief hij het gezichtje op voor den nachtkus, duikelde voorover zijn bedje in en draaide zich genoeglijk op zijn zij neer om „toe-

gestopt” te worden, want al gooide hij met één zet van zijn stevige beenen het dek weer af, het genottelijke van Juffie’s handen knuffelend langs zich te voelen gaan bij ’t instoppen, wilde hij nooit missen.

Binnen twee minuutjes waren de kijkers dicht. De dag met zijn lief en leed, met zijn zegeningen en zijn zonden was vergeten. Op het slapende gezichtje lag alleen het onbewuste geluk van een kinderhartje, dat vrede heeft met God, met zich zelf, de menschen en het leven.

Den volgenden morgen had Huugje zijn spoortrein uit de kast gehaald. Twee doozen en de rails. Eerst moest hij alles uit de doozen halen, den seinpaal, het station, het wachthuisje en den tunnel. Alles stalde hij om zich heen op den grond uit. Ziezoo, nu de rails in elkaar steken. Juffie had het hem geleerd, en heel handig kreeg hij alles met zijn kleine knuistjes in elkaar, den wissel in het midden. En van daar uit twee lijnen. Ja, zoo moest het, want hij had een station en een wachthuisje. En dan ging hij zelf in den trein zitten, hij met Zus.

Tot voor den wissel bij ’t wachthuisje reisden ze samen. En dan . . . och, hoe was ’t nu ook weer? Moest Zus daar overstappen of hij zelf? Zus wilde altijd naar Tante Célestine, omdat die ook een klein meisje had en omdat ze daar een wagen hadden met twee bokken. Maar hij? Hij moest naar Den Haag, hij was immers burgemeester, net als Vader. Maar hoe was ’t nu ook weer? Moest hij overstappen? Stel je voor, dat hij in den verkeerden trein zat. En Zus naar Den Haag spoorde. O, nee, dat kon niet. Zus moest afgehaald worden. Die was nog zoo klein. Hij zou Tante Célestine vast bij ’t station zetten, want dat kon hij niet meer doen als hij zelf eenmaal in den trein zat. Hij had het porseleinen beeldje, dat vroeger op Moeders schrijftafeltje had gestaan, al in de hand. Maar . . . hoe was ’t nu met overstappen? Juf was er niet. Vader, die wist het. Hij moest het weten. Meteen sprong hij op, zwaaide zijn dikke beentje over het station heen, trok het andere voorzichtig bij langs den seinpaal, en draafde de gang door, de trap op naar Vaders kamer. Met dezelfde vaart bonsde hij de deur open en: „Vader, als je naar Den Haag reist . . . ?”

Hè . . . ! Beduusd bleef hij op het deurkleedje staan, geschrokken,

omdat hij gepraat had tegen iemand, die er niet was. De groote kamer leek nu opeens gewichtig stil na zijn stem. En zoo leeg.

Toen deed hij een paar pasjes de kamer in, voorzichtig, omdat . . . ja, omdat . . . het was toch zoo ongewoon zonder Vader. Hier was hij anders nooit „zoo maar alleen,” en liep hij nooit in en uit als in de speelkamer. Hij kwam er enkel als Vader er was . . . Ja, toen . . . gisterenmorgen . . . toen was het ook zoo geweest. Ineens vloog er een bange hitte in hem op. Dat hij het toch gedaan had . . . ! Vader had dat doosje expres meegebracht uit Parijs. Het rook naar Parijs. Dat doosje kwam ook nooit in de eetkamer of salon, waar alle andere menschen waren. Het bleef in Vaders kamer. En daar kregen hij en Zus er uit. Meestal alleen, als ze goeiennacht kwamen zeggen. Het doosje was van buiten al zoo mooi. Het kwam dan ook uit Parijs! Hij wist het heel precies: Op het deksel stond een rijtje meisjes, ieder met een open puntzakje in de hand, waaruit ze mochten snoepen. Hij kon het nu niet zien, want het stond op den rand van de kast. Die kast, die net zoo groot was als de heele muur. Het waren eigenlijk twee kasten op elkaar, en de onderste was grooter dan de bovenste. Daardoor schoot er een rand over. Op dien mooien glad-den rand had Vader altijd zooveel staan. Van die aardige dingen. De hond uit Parijs ook, die op moest passen, dat de papieren niet wegwaaiden en er daarom bovenop was gaan zitten. Huugjes oogen wandelden verder de kamer in, naar dien rand toe en zijn beentjes stapten mee. De eene helft, waar het doosje stond, kon hij net niet zien. Die zat achter de schrijftafel . . . Hij rekte zich uit, wankelde op zijn teenen . . . Nee, het was te hoog, er over kijken kon hij niet . . . En hij liep door, even wilde hij om de schrijftafel heen kijken . . . Ja, nu . . . Opeens deinsde hij terug, met een schokje en bleef pal staan. 't Mondje open, de oogen heel groot, en met strakken blik gericht op dat ééne plekje, waar . . . Toen brak de schrik . . . 't heele gezichtje versomberde van bittere, bittere teleurstelling.

Meteten smeed hij zich wild om op zijn hakken en rende de kamer weer uit. Vergat zelfs de deur achter zich toe te doen . . .

„Dat was misgerekend, baasje! En . . . nee, een geslepen inbreker ben je nog niet, je spoor is te volgen: Deur open . . . Goed, dat

ik het doosje maar heb weggezet. Voorkomen is beter dan”

Op het balkon, vlak om den hoek, met den stoel tegen den muur achterover gewipt, had burgemeester Van Heerden liggen lezen. En toen Hé, hoorde hij iets? In de kamer achter zich? Nog in den stoel liggend even omgekeken tusschen de planten door. Jawel, daar stond Huugje. Wat kwam die doen, zoo in zijn ééntje? Dat was verdacht.

„Nee, st niet laten merken, dat ik hem zien kan Zoo, baasje, dat had je niet gedacht Ja, warempel zoo'n rakker, daar stapt hij heen. Heel bedaard De verleiding is hem toch te sterk geworden. Toch nog onnoozel! Kijkt niet eens in het rond, of hij ook bespied wordt. Kijk, kijk hij rekt zich zoo lang mogelijk uit om te zien, of Dat zal je tegenvallen Kijk hem nu t Is zonde hij had er zeker ergen zin in. Wat staat hij nou verbluft te kijken. Zal ik hem ?

Daar gaat hij zoo waar alweer! Wat een haast! Zou hij me toch gemerkt hebben? Of 't kwade geweten ? Ja, dat was mis, poes Toch maar goed, dat ik het doosje achter slot heb 'k Zal maar net doen, alsof ik er niets van heb gemerkt. Dat is misschien nog het beste”

Juf liep de kinderkamer in om iets te halen. En daar vond ze Huugje, voorover op de tafel stil hangen schreien. Daar was hij aan komen rennen, had niemand gevonden. Een nijldigen stoot had hij gegeven tegen de treinwagentjes, die al keurig netjes opgesteld stonden en toen was hij met zijn armen neergepofst op tafel, in snikken uitbarstend.

Jufs voet tipte maar net even op het zeil, of hij schokte op uit zijn troosteloos doorhuilen, vloog van den stoel en gooide zich, de armen in wanhoop tot haar omhoog, tegen haar aan.

„Huugje, vent, wat is er?”

Het kind snikte maar door. Ze voelde zijn snikken diep uit zijn hartje komen.

„Is er iets gebroken?”

„Nee maar Vader heeft het doosje wèg gezet.”

Een oogenblik was het Margreet, of haar het denken stil stond.

Verbijsterd keek ze heen over 't kind, dat zich met heel zijn dik massief jongenslijfje tegen haar aan klemde om hulp. Had het kind werkelijk weer willen snoepen? Maar nee, dat kon het niet zijn. Om de fondant was het niet, dit was bitterder leed.

„Moest je dan in Vaders kamer wezen?” vroeg ze om tot helderheid te komen.

„Ja, want ik wist niet meer of Zus over moest stappen of ik en . . . ne, toen wou ik het aan Vader vra . . . h . . . gen en toen was Vader er niet. En . . . h . . . toen zag ik het. Vader heeft het *weg* gezet.”

Margreet ging, met hem op schoot, zitten en fluisterde tot hem neer: „Weet je, wat ik denk? Vader is bang geweest, dat, als je eens heel alleen in de kamer was, en als je dan het doosje zag, dat je dan zoo'n *ergen* zin zou krijgen, dat je het niet kon uithouden. Je weet wel, dat je tongetje al proeft, vóórdat je het lekkers in je mond hebt. Zie je en dat weet Vader ook wel. Vader gelooft je wel. Maar . . . als het eens een dag of wat geleden was en je kwam dan alleen in die kamer Je kon er dan wel eens niet aan denken, dat je *beloofd* had, het niet weer te doen.”

Het kind keek op uit zijn verdriet en in zijn groote kijkers, waar al de leukigheid uit weg was op dit oogenblik, zag ze zijn hartje nõg vragend zoeken naar den troost, die *hielp*.

„Vader heeft zeker gedacht: „Ik zal het Huugje maar niet moeilijk maken. Als hij het doosje niet ziet, komt hij ook niet in de verleiding er iets uit te nemen.” Begrijp je wel?”

Margreet werd er ongerust onder, de groote oogen met den angstigen ernst er in, ze keken haar nog aldoor onbevredigd aan. Ze had het rechte nog niet geraakt. Dat zag ze.

„Maar maar ik *zal* het toch niet weer doen. Ik *heb* toch gevraagd, of de Heer me bewaren wil, dat ik het niet weer doe. En dan *doet* de Heer het toch ook?”

„Ja, dat is zoo,” zei Margreet opeens volmondig. Meteen sloot ze de armen over Huugje heen, vast langs elkaar. Alsof ze hem bergen moest tegen het onbekende, dat dit kinderhart nog te wachten stond in deze wereld vol ongeloof. Kon ze zoo haar armen over hem heen drukken, veilig, en altijd door, zijn heele leven, tot aan de hemelpoort toe

„Vader weet niet, dat je dat gebeden hebt. Dat heb je immers gedaan, toen je naar bed ging. Wij beidjes waren toen alleen in de kamer.”

Plotseling lichtte een groote blijdschap den ernst uit Huugjes oogen weg en ze glommen weer met hun vonkvuurtjes van vroolijkheid. „Ja, dat is zoo. Vader wéét het niet. U was er alleen bij.”

Toen trok hij zijn zakdoek uit zijn zijzak en veegde met het vuilwitte propje zijn wangen droog.

„Juffie, weet u het ook? Moet Zus overstappen of ik? Zij wil naar Tante Célestine. En ik moet naar Den Haag ziet u, ik ben burgemeester, net als Vader.”

's Avonds gingen Zusje en Huug Vader goeiennacht zeggen, net als altijd.

In den schrijfstoel, het hoofd nog vol bepalingen over electriche verlichting van zijn dorp, keerde burgemeester Van Heerden zich half om naar de kinderen. Hij wilde het ditmaal met een vluchtigen kus afdoen, maar Huugje bleef een eindje van hem af en onmiddellijk zag hij diens oogjes gaan naar de plaats, waar het doosje had gestaan.

Toen kwam het kind dichter bij en met het stevig rechte jongenspostuur, zoo leuk beertjesachtig in de witte trui, tegen de schrijftafel aan, keek hij Vader in het gezicht. „Vader, u had het doosje niet weg hoeven te zetten.”

„Zoo'n politicus,” flitste het door artikel vijf van het contract heen. Maar . . . die groote oogen, zoo heelemaal open vóór hem met dat blank doorzichtige van onschuld er in . . . ? Wat bedoelde het kind toch? Ze keken hem zóó argeloos aan, dat hij zich bijna schaamde. Neen, dat was geen politiek . . .

„Waarom niet?” vroeg hij om toch iets te zeggen.

„Ik zal er niks uitnemen, want ik heb aan den Heer gevraagd, of de Heer me bewaren wil, dat ik het niet weer doe. En dan doet de Heer het ook.”

't Werd den vader wonderlijk om 't hart bij den blik uit Huugjes oogen, waarin die ernst was, die maar één ding weet en zichzelf niet weet. Ernst, zooals er alleen is in een kind.

't Was of hij néérknielen moest. Heel, heel diep buigen en dan hoog òp zien tegen het ventje naast hem. Tegen zijn eigen kind. Tegen de grootheid van geloof in deze menschenziel van zes jaar. „Ik zal het nooit weer doen *want*”

Toen boog hij zich naar 't zij, over den leeren polsterrand van den stoel heen, en tilde Huugje op zijn knie. In een spontane opwelling van warmte en weemoed kuste hij het voorhoofdje, waarachter dat rein en ongeschonden vertrouwen huisde. In gepeins gleeed zijn hand zacht heen en weer over het molligdikke armpje in soepel tricot. „Nee, dat wist Vader niet, dat je er voor gebeden had.” Meteen zette hij Huugje neer, ging naar de kast, haalde het doosje er uit en bracht het naar zijn oude plaatsje terug op den mahonie rand.

„Als je héél ergen zin hebt, dan kom je maar bij Vader en dan vraag je er om, hè? Dat spreken we af.”

„Ja! Mag ik?” Huugje straalde. „Mag dat? Ziet u ik heb nou ook wel èr gen zin en Zus ook.”

Zus en hij kregen elk een dikken bonbon. Ze mochten uitzoeken. Vader at van avond ook mee.

Zuinig zuigend op de groote fondantkluit — want als je niet te hard zoog, duurde hij wel haast tot in bed, — gingen de kinderen heen. En burgemeester Van Heerden bukte zich over het contract voor stroomlevering door de naburige stad.

„. . . . Voor iedere lamp van 32 N. K., brandend van een half uur na zonsondergang tot één uur voor zonsopgang f 30.—; voor gloeilampen van andere lichtsterkte of langeren brandduur naar evenredigheid van deze.

Wanneer door de Gemeente booglampen worden geëischt voor straatverlichting, komen de kosten”

Maar waarom wilden zijn gedachten niet meer hechten aan die cijfers van brandduur en lichtsterkte? Wat was er gebeurd? Was Huugje er nòg? Zweefde er iets door de kamer? Of was hij zelf, als in het sprookje, aangeraakt door de hand van de fee? Was hij zelf weer kind? En zag hij de kerstlichtjes stralen? Daalde werkelijk nog eens de kerstengel neer bij de herders in het veld, en was de hemel open?

Kwamen al de engelen neergezweefd in dat prachtige licht en

zongen ze het lied, dat ze in den hemel hadden geleerd? En sprak die ééne engel tot de herders de boodschap van God?

Was hij kwijt dat „groot-mensch” zijn, zóó, dat hij zichzelf heelemaal vergat? En was daar alleen het feest? En de engel met de boodschap dat niemand „bang” behoefde te wezen? En mocht je gerust feestvieren? Alleen feestvieren en blij wezen, alle naars vergeten, alles wat bedorven was door jezelf, door je *zonde*, om dat kleine kindje, dat geboren was en in een voederbak sliep in een stal? Alleen maar héél, heel blij zijn, omdat dit kindje geboren was, dat alles „weer goed maakte?” Dat vrede bracht op *aarde*. *Vrede* voor ongelukkige menschen. Voor zondaars. Mocht je net doen als de herders, je eigen leven vergeten en gaan naar „het kindje in de kribbe?”

Huugje was toch werkelijk weggegaan.... De kamer was leeg, overal waar hij den blik sloeg. Hij kon het kleine vuistje niet meer in zijn hand nemen.... En toch.... o, hij wilde dat handje zoo graag beetpakken en het vasthouden in zijn groote mannenhand, want het kleine handje had *den* schat gevonden. En *zijn* leven was zoo arm en dor.... wat was dat kleine handje sterk.... Dát was kracht, de kracht van God, als *je zelf* niet kon.... Hij behoefde waarlijk niet te knielen of néér te buigen om tot het kind óp te zien. Het was veel grooter dan hij, de volwassen man.... „Ik zal het niet weer doen, *want.... want....*” En zoo staarde hij langen tijd in 't verleden, toen 't anders was, mèt hem. En in hem.

Plotseling rukte hij zich los en dwong zijn aandacht opnieuw naar de straatverlichting. Hij staarde de zinnen aan, alsof ze zijn verstand te boven gingen. Zijn blik gleed wel de regels langs, maar wat hij zag, was niets dan zijn eigen verloren paradijs. En al stond er geen engel met vlamvend zwaard aan den ingang.... verloren was het toch.

Nog eens las hij, langzaam nu, woord voor woord om de beteekenis tot zich te laten komen. Ja, daar had hij den draad weer te pakken: „Wanneer door de Gemeente booglampen geëischt worden....”

„Natuurlijk worden op enkele plaatsen booglampen geëischt....” zei hij hardop.

Toen was het feest uit.

Ja, zoo was het in het sprookje. De aanraking van de fee werkte,

„totdat je een mensch was tegengekomen.” Hij was een mensch tegengekomen. Hij merkte het niet eens, want hij werkte immers aan het contract voor stroomlevering, precies als een kwartier te voren, in zijn eigen kamer. Naast het stuk vóór hem op zijn schrijftafel lag een kladvel met aantekeningen in zijn eigenforsch handschrift

Een mensch was hij tegengekomen. Zichzelf, Eduard van Heerden, burgemeester van

SIERAAD VOOR ASCH

DOOR

JOH. P. RUYS

Martha Roemer stond in den grijzen winternamiddag voor het raam van het vriendelijke huis op het Frederik Hendrikplein, waar ze sinds twee jaar, na moeders dood, haar thuis gevonden had. Het was een stille, grauwe middag. Den geheelen dag dreigde reeds de regen, hoewel de scherpe noordenwind sneeuw deed vermoeden.

Ze overlegde sinds de laatste dagen wat met de naderende Kerstdagen te doen: thuis blijven, bij meneer en mevrouw Schurink, die het zeker op prijs zouden stellen — of bij Hendrien, haar oudere, getrouwde zuster in Amsterdam gaan logeeren. Een gedeelte van de vakantie zou ze dan nog in Den Haag kunnen blijven; ze hoopte althans nog eenige rustige dagen te vinden om een nieuw-begonnen novelle te beëindigen, waarvan het thema haar reeds maandenlang boeide, en zelfs hinderend haar gedachten had beziggehouden, terwijl ze nog het slot schreef van haar kort geleden verschenen familieroman.

Kon de idee geen gestalte krijgen ditmaal? Meer dan ooit voelde ze hoe moeilijk, hoe onzegbaar moeilijk het was, de ontroering zóó te verwoorden, dat de stille boodschap die elk harer novellen bracht, niet verloren ging. En wat dan nog . . . dacht ze vaak. Hoe ongehoorlijk verschillend reageerden de menschen op 'tgeen je schreef, en hoe weinigen die er iets in herkenden van hun eigen ziel. En wat haar als een troostende bemoediging aan waardeering was tegemoet gekomen, kwam altijd nog van vreemden. Die haar van nabij kenden,

haar schaarsche familie en vrienden, had ze spoedig in hun „belangstelling” doorzien. Nog priemde haar soms de gedachte aan de neerbuigende interesse voor haar eersten bundel novellen; ze hadden haar bijna systematisch uitgesloten buiten de sfeer van hun intieme gesprekken. Ze werd beschouwd als een buitennissig kind, dat zich natuurlijk te gecompliceerd en gewichtig achtte om mee te doen als een gewoon mensch, aan het leven van elken dag. En ze had toch niets liever gewild, dan dat gewone leven.

Maar haar hardnekkige onpartijdigheid in de tallooze gevallen van „miskenning”, en „gepasseerd zijn”, als haar meening gevraagd werd, was reeds meer dan voldoende geweest haar als een bijzonder mensch te brandmerken, waaraan je au fond toch niet wist wat je had, die zich nu eenmaal met een air gaarne „boven” de kwesties stelde, als vond ze het dagelijksch leven toch iets minderwaardigs.

Spoedig had ze ingezien het volslagen nuttelooze om zich tegen deze kortzichtigheid te verdedigen.

Ze had geleerd een passieve houding aan te nemen, al nam ze alle levensuitingen scherp in zich op. En zoo het gemis aan belangstelling haar in den eersten tijd had gegriefd — de latere jaren hadden veel vergoed. Vreemden waren het geweest — die toch geen vreemden bleven, toen ze het contact gevoeld had met hun verwante zielen.

En toen ze na moeders dood op kamers gewoond had en het diepe gemis aan liefde en gezelligheid bijna niet te boven kwam, had ze het vriendelijke aanbod van de Schurinks niet afgeslagen, maar dankbaar aanvaard.

Zij hadden zich verbonden gevoeld door het leed: Martha, die als wees alleen stond, en de oude menschen die hun eenigen zoon hadden verloren, wier vreugdelooze ouderdom haar niet had afgeschrikt, omdat zij wist weer een thuis te krijgen, weer liefde te ontvangen, die zij ook zelf gul teruggaf.

En hun genegenheid had nog dieper grond: Hadden de ouders van den fijnvoelenden, doch ongezonder jongen niet als bij intuïtie gevoeld, de stille gemeenschap die er tusschen hun zoon en Martha had bestaan? Johan had, toen hij wist ongeneeslijk te zijn, die smart alleen en stil gedragen, met een berusting die God hem na fellen

strijd gegeven had — hij had er nooit openlijk met hen over gesproken, maar toen zijn moeder er voor gezorgd had dat Martha hem geregeld, als huisvriendin, kwam bezoeken, had hij deze bemoeiing dankbaar, bijna als vanzelfsprekend aanvaard. Die laatste maanden van zijn leven waren door hun ontroerende schoonheid sterk bijgebleven — de avonden, als Martha den zieke voorlas; getelde uren van smartelijke kostbaarheid.

Hij was uit hun leven weggeleden, en had in zijn ouderlijk huis een niet te vullen leegte gelaten.

Martha werd daarna geheel in beslag genomen door de ziekte van haar moeder. Nu zij er aan terugdacht, na vijf jaren, voelde zij zich ouder geworden. —

Ze was toen drie en twintig — en al vonden de menschen haar toen reeds te oud en ernstig voor haar leeftijd — nu voelde ze eerst recht hoe weinig levenservaring ze toen had bezeten.

Ze mocht niet klagen — ze had het nu goed. Johan's ouders hadden haar als kind verzorgd — vooral aan den ouden heer Schurink had zij veel te danken in haar litteraire ontwikkeling. Zijn groote belesenheid en critische geest hadden aan haar kunst goed gedaan. In de laatste jaren was ze eigenlijk meer tot ontwikkeling van haar talent gekomen — en na hard en onvermoeid werken, besnoeien en omwerken had ze zich eindelijk gezet tot het schrijven van haar grooten familieroman. —

Dit najaar had hun drieën de stille glorie gebracht van de uitgave van het boek.

Veertien dagen geleden, even voor St. Nicolaas, op een Zaterdagmiddag, was het pakket gebracht met de present-exemplaren. Met hunkerend-nieuwsgierige gezichten hadden ze staan toezien, rond de tafel, toen Martha voorzichtig het touw had losgeknoopt — en toen ze, in ontroerde dankbaarheid om dit groote moment, het eerste exemplaar hun overhandigde, glansden hun lieve oude oogen vochtig. —

In zulke oogenblikken voelde ze haar kunnen-schrijven als een heerlijk en machtig bezit.

Ze voelde zich een klein onderdeel van het groote levens-raderwerk, iets te zijn, iets te beteekenen voor andere menschen.

Haar diepste ontroeringen om het leven, als een wonder besloten

in iets wonderlijks, dat een „boek” is, zouden nu door honderden herbeleefd worden, en van wie ze wist dat ze het boek bezaten, suggereerde zij zich hun gevoelens bij het lezen van verschillende geliefde passages; tot heele fragmenten, die ze dan ademloos overlas, weer plotseling gloed en gestalte voor haar kregen.

O — ze had gebéden, dat het gòed mocht zijn, haar werk, dat het de gedachten des menschen zou vermilden en leiden tot God

— Ben je nu al besloten, Martha? hoorde ze plots mevrouw Schurink vragen.

— Ik zal maar schrijven, dat ik kom — zou 't niet 't beste zijn? U weet dat Hendrien er op gesteld is — en ik vind 't ook wel prettig haar weer eens te zien 't Is al zoo'n tijd geleden, hè

— Zeker, kindje Voor ons mag je volstrekt niet thuisblijven, hoor. Dat zou Huub ook niet willen

Martha nam plaats in haar stoeltje, schoof een beetje dichter bij den haard, terwijl mevrouw Schurink een kopje thee schonk. — 't Is al vroeg donker, zei Martha, die peinzend naar buiten zag, naar den grauwen hemel. — Heerlijk toch, dat we geen overburen hebben, hè, je ziet hier altijd nog zoo'n prachtig stuk van de lucht

Mevrouw tje knikte.

Hoe vaak had Johan dat precies zoo gezegd

Ze moest in deze donkere dagen voor Kerstmis altijd zoo veel aan hem denken. Als de luchtige drukke zomer achter den rug was, had hij, bij 't zich terugtrekken binnen de huiselijke beslotenheid, zich zoo heerlijk „thuis” gevoeld, verzot op de kleine feestelijkheden van een theeuurtje, en de behaaglijke rust na het eten als hij, in een gemakkelijke houding, met z'n warme pantoffels aan, de courant las, en met vader de politiek besprak

Ze werd in haar gedachten gestoord door het binnenkomen van Schurink, als naar gewoonte, handenwrijvend.

Het was haar meer dan eens opgevallen, hoe zijn van ouds opgewekte natuur het altijd weer gewonnen had, na elke inzinking. En wel eens had ze hem en Martha benijd, omdat zij beiden nog iets anders hadden: hun werk.

Hij liep regelrecht op Martha toe en gaf haar een courant :
— De eerste recensie over je boek zei hij glimlachend. —
Stavast, hoor!

Drie dagen later schreef Hendrien terug, dat ze tegenslag had.

Mientje had de mazelen, en Jopie slijmhoest, 't was wel heel jammer, en ze had zich erg op haar komst verheugd, maar in de gegeven omstandigheden zou ze er toch niet veel aan hebben.

Het bericht stelde Martha teleur, want ze had er nu vast op gerekend te gaan. Maar ze verzoende zich spoedig met de gedachte in Den Haag te blijven.

Het vooruitzicht op eenige rustige vacantedagen thuis, in haar eigen vertrouwde omgeving, stemde haar tenslotte tevreden.

De weinige avonden, die nog aan Kerstmis voorafgingen, zaten ze met elkaar de critieken op haar boek te bespreken, en meermalen schudde de oude Schurink z'n grijze hoofd: Hoe gaarne had hij menige flauwe, zinledige bespreking willen verbeteren.

Hij had een grondigen afkeer van de moderne gemakzucht, de grenslooze oppervlakkigheid waarmee de menschen van dezen tijd zich konden afmaken van hun werk

Een hoogst enkele recencent drong tot den geestelijken achtergrond van haar werk door, staarde zich niet blind op kleinigheden — en verloor zich niet in gemeenplaatsen. Dan zag mevrouw Schurink glimlachend tot Martha op: het was toch wel een rijkdom

De avond voor Kerstmis was vinnig koud. Ieder jachtte zich naar de intimiteit van eigen woning. De winkels in Duinoord sproeiden vreemd-helder hun licht-overdaad naar buiten. Martha deed nog haar laatste inkoopen op de Frederik Hendriklaan, bleef even voor de etalage van Luyten dralen, waar ze tusschen de nieuwe uitgave den effen grijzen band van haar boek zag prijken en haastte zich toen naar huis.

Direct, den eersten vacantedag, had ze zich in den koelen, nuchteren morgen gezet tot schrijven, maar de uitwerking vlotte traag, en de moeilijk erkende onmacht gaf haar een geprikkeld gevoel van mislukking. Ze had haar werk opgeborgen en was een groote

wandeling gaan maken, tot verwondering van mevrouw Schurink, van wie ze meermalen had gevoeld dat zij haar schrijven beschouwde als een heerlijke prettige bezigheid Het wàs ook heerlijk maar wie wist van de innerlijke spanning en strijd die aan het opschrijven voorafging hoe ze soms weken en maanden aaneen allerlei emoties doorleefde, eer ze tot klaarheid kwam. Niet altijd was er de goddelijke vonk, die aan de idee gestalte gaf — en dan leek het schrijven haar een geestelijke verkrachting, moest ze er mee ophouden, om haar zinnen niet te laten verschrompelen tot afgestompt hersenwerk.

Al zoo lang had ze willen uitbeelden in een korte felle dialoog: het leed van de ongetrouwde intellectueele vrouw, die, ondanks haar vermeenden geestelijken rijkdom, in armoë en liefde hunkerend door het leven ging, die niet de flair had, de liefde, zij 't bijna onbewust, naar zich toe te trekken, — ja, die misschien wel te gecompliceerd was voor een eenvoudig geluk, dat andere vrouwen als vanzelfsprekend hadden aanvaard, misschien wel zonder waarachtig het essentieele er van te beleven.

Dat had ook mevrouw Schurink, ondanks haar onbaatzuchtige liefde, niet begrepen, tot nu toe. Zij meende, dat Martha algeheele levensvoldoening gevonden had in haar schrijven.

Neen — Martha voelde dat ze haar novelle nog niet kon afmaken zoolang haar eigen onrustige verlangen niet tot rust kwam. Het zou een felle eenzijdige aanklacht worden tegen de menschen en tegen God. Tot bloedens toe zou ze moeten vechten, altijd weer opnieuw, tot het God zou behagen, ook haar, als zoovele andere vrouwen, rust te geven.

Verkleumd en verwaaid kwam ze thuis, waar ze, overrompeld door de bezorgde liefde van de oude menschen, langzaam bijkwam in de warme huiskamer, waar, op tafel, een azalea in vollen bloei, als een warme weelde werd overdropen door het milde lamplicht.

Na het eten zaten ze gedrieën bij elkaar.

Martha verdiept in het kerstnummer van een Engelsch magazine, Schurink in zijn avondblad en mevrouw in gedachten.

Er hing een storelooze rust in de kamer; Martha hoorde met korte

driftige geluidjes haar polshorloge tikken en op de oude theestof raasde het water. Mevrouw dacht aan het verleden. Hoe gauw gingen de jaren! Zij zag haar leven altijd in twee gedeelten: voor en na Johans overlijden.

Tegen dat het jaar ten einde liep, dwaalden haar gedachten als vanzelf terug naar vroeger.

Ze herinnerde zich nu opeens een stormachtigen Kerstavond, toen Johan gemobiliseerd was en hij geschreven had niet te kunnen komen, omdat hij op wacht moest.

Zij zaten toen, getweeën, in dezelfde kamer aan hem te denken.

Maar laat in den avond, toen ze al naar bed wilden gaan, was er gebeld — en was hij toch nog gekomen, moe en verregend, vergezeld door z'n „slaapje", 'n kameraad uit dienst, die geen tehuis had met de feestdagen. Zij konden toen twee dagen blijven, hij en Frits Wagenaar, 'n gezellige jongen, met 'n helderen sprekenden kop, die met studentikooze gemakkelijheid hun gastvrijheid had aanvaard.

't Was toen nog een toer geweest voor hun grage magen een goed menu klaar te maken. — —

Maar zelden hadden ze zoo 'n heerlijk Kerstfeest gevierd. — —

Ze had nooit veel meer van Frits Wagenaar vernomen. Veertien dagen na Johan's overlijden, was hij plotseling gekomen, uit welken hoek van 't land wist ze niet meer, want in dien tijd reisde hij veel.

En de groote sterke kerel, met z'n blozend-gezonde gezicht, had zich voor zijn tranen niet geschaamd.

In de laatste jaren had ze niets meer van hem gehoord, — zoo gleed de een na den ander uit je leven weg; alleen de herinnering bleef. — —

— Heb jij nooit meer iets van Frits gehoord? verbrak plotseling haar onzekere stem de stilte.

Schurink schrok op en Martha keek verwonderd.

— Wie bedoel je? Welke Frits?

— Frits Wagenaar, je weet toch wel dien Johan op dien stormachtigen Kerstmis meebracht, toen hij in dienst was

— Oh! peinsde Schurink. — Nee hij reisde toen nogal veel

Heb jij hem nog gekend, Martha?

— Ik herinner me nog wel dien Kerstdag, ik zag Johan met hem uit de kerk We zijn toen nog een eindje opgelopen. Nadien heb ik hem nooit meer ontmoet

Toen mevrouw niet op het onderwerp doorging, hoewel Schurink en Martha de aandacht voor hun lectuur even hadden laten glippen, hernam de stilte weer bezit van de kamer.

Na een poosje werd er gebeld en bracht de poulier den haas, dien hij in de morgenuren beloofd had te zullen bezorgen.

Martha sloeg haar lectuur dicht — en liep in een plotselinge opwelling naar de keuken, om mevrouw te helpen met de voorbereidingen van het kerstmaal.

Schurink, die z'n courant had neergelegd, rookte peinzend z'n pijp, ongewild luisterend naar het gedempte geluid van de twee vrouwenstemmen in de keuken. Hij verstond niets, maar kon toch duidelijk de stemmen onderkennen. Hij stond op en trok een la open van z'n bureau, en bekeek nog eens het Kerstcadeau voor Martha:

Liefdedaden, van Sören Kierkegaard, in de sobere doch voorname uitvoering; dofzwart met goud.

Ze zou er blij mee zijn

Hij had de laatste weken veel over Martha gepeinsd.

Was er iets bijzonders met haar?

Hij had er met z'n vrouw over gesproken, die zich over z'n onrust verwonderd had. Wat ontbrak Martha?

Deden zij niet alles voor haar?

Had ze geen succes met haar schrijven?

Hij had gevoeld dat zijn vrouw Martha niet kon missen in haar verleden. En steeds weer moest zij haar betrekken in de geliefkoosde herinneringen aan Johan. —

Hij voelde meer dan ooit, dat zij oud werden en het verleden hun toekomst was geworden, terwijl Martha nog midden in den strijd van haar jeugd stond, met het leven vóór zich.

Ze mochten haar niet langer binden aan hun dooden zoon. — —

Toen zij een uur later weer bij elkaar zaten en het gesprek liep over Martha's schoolwerk, ging vreemd en onverwacht de bel over.

— Hé, zei mevrouw — wie kan dat nou nog zijn — de post is toch al geweest.

— Wil ik even zien? zei Martha, maar Schurink was haar al voor. Gaspannen wachtten de beide vrouwen in de kamer. Na het openknarsen van de buitendeur, een vreemde stem, even stilte, en dan verrast mannenstemmen door elkaar.

— Kom binnen, kom binnen — Nee maar, heb je nou ooit Ze zeggen weleens als je van de duvel spreekt, hè Geen uur geleden heeft m'n vrouw het nog over je man man is me dat een verrassing

Driftig duwde Schurink de huiskamerdeur verder open.

— Vrrouw — Märtha — hier heb je zoowaar Frits Wagenaar wat zeg je däär nou van

— Dag mevrouw Schurink, hoe gàat het met u hoorde Martha nu zijn zware, klankvolle stem, terwijl hij groot en breed in z'n ulster binnenstapte.

Mevrouw Schurink was hem halverwegen tegemoet gelopen, wonderlijk ontroerd, dat ze zijn komst had voorvoeld. —

— Hoe toevallig — hoe toevallig — dat wij het juist over u hadden vanavond zei ze. — Doe uw jas toch uit

Martha had zich afzijdig gehouden en zag glimlachend toe naar de verrassende ontmoeting.

Doch eer Frits Wagenaar zich van zijn jas ontdeed, trad hij uit het volle licht van de staande schemerlamp op Martha toe.

Hij boog en zag haar toen aan in langzame herkenning.

— Ik meen weifelde hij, als dorst hij zijn vermoeden niet uitspreken.

— Martha Roemer — — viel Schurink hem in de rede, — de schr, maar een snelle blik uit haar oogen deed hem glimlachend zwijgen.

— Ja juist lachte de gast de schrijfster van ach toe dan die titel! Ik las er in den trein een recensie over in de Haagsche Post Ik ontmoette u toch al eens eerder, nietwaar?

— Zes jaar geleden, op dien Kerstavond, uit de kerk, zei Martha.

— Ja — — ja — — juist neen maar, dat hebt u goëd onthouden! en weer schalde zijn hartelijke lach door de kamer.

Martha bloosde, even verward door zijn plagenden uitleg van haar woorden, nam zich op hetzelfde moment voor, zich gereserveerd te houden tot ze wist wat ze aan 'em had.

De stilte was opeens weg.

Eenmaal in een gemakkelijken stoel, behaaglijk rookend aan zijn sigaar, kwam hij op verhaal, toen Schurink informeerde of hij nog zooveel reisde :

— Sinds eenige jaren ben ik geregeld in België werkzaam, als hoofdvertegenwoordiger van de zaak. — —

Joviaal land — — goed voor den handel maar ongezellig — — met Zondagen en in den winter niets gedaan. —

'k Had wel in Brussel kunnen blijven met de Kerst genoeg kennissen daar maar de trek naar Holland was me te machtig

Met Kerstmis naar huis — — zeggen ze wel eens lachte hij verontschuldigend. — Dat is toch maar zoo. — Een huis heb ik wel niet maar Holland is mijn huis. — — Als ik ginds aan „huis” denk, dan denk ik aan de gezelligheid van een thee-uurtje in een warm gemeubileerde kamer enfin — u weet zelf wel — — U begrijpt me nietwaar gezelligheid — — dat is zooals hier ! lachte hij, rond zich heen ziende. — 'k Dacht eerst naar Amsterdam te gaan, maar 't verlangen naar Den Haag werd me te machtig. En nu kom ik 't eerst even bij u aan.

De juffrouw zei het zoo juist: zes jaar geleden nietwaar zes jaren toen leefde uw Johan nog — — Ja — — ja — — waar blijft de tijd. — —

Met voorzichtige genotvolle teugjes dronk hij z'n thee leeg, glimlachend tegen mevrouw.

— Dat is lang geleden, mevrouwtje dat ik zoo rustig op z'n Hollandsch een kopje thee dronk. — — Dat gaat er toch maar niet uit, hè, bij een ras-Hollander, zooals ik gelukkig ben Men leeft daar zeer gemakkelijk en onbekrompen — — dat is zoo — maar toch denk ik er sterk over om weer terug te komen naar hier

Martha zag dat hij forscher geworden was. Zooals hij daar zat in zijn correct grijs colbert-costuum, onberispelijk boord met lila das — en met zijn frisch levendig gezicht, z'n vriendelijke oogen

waarin soms iets jongensachtig-ondeugends tintelde, was hij een model vlot zakenman — ze luisterde met belangstelling naar hem, heel z'n persoonlijkheid was haar een welkome afleiding in den gewonen gang der dagen, waarin ze slechts een bepaald slag menschen ontmoette. Bij hem geen spoor van wreede en bijna ziekelijke zelf-analyse, hij doorzag eenvoudig van iedere daad de consequentie — en zijn levens-aanvaarding bleek uitsluitend op ervaring en tact gebaseerd.

Ze was nu al nieuwsgierig, hoe zóó iemand nu wel zou reageren op kunst en godsdienst — — op psychologische verwickelingen

— U blijft toch hopelijk logeeren? vroeg mevrouw.

— Maar, mevrouw! Dat zou te veel eer voor zoo'n zwerveling zijn — — Ik ben eens zoo brutaal geweest — — maar daar dorst ik nu toch heusch niet op rekenen. Ik had al kamers willen nemen in Hotel „Duinoord”. Juist omdat ik nu eens niet in de drukke binnenstad wilde logeeren

— Welnee kerel, je blijft hier hoor! We hebben immers de logeerkamer vrij overreedde hem Schurink.

— Wat zeg jij, Martha? betrok hij haar in de beslissing.

En weer zag Martha zijn oogen wonderlijk haar antwoord afwachten.

— Ik heb hier niets te vertellen hoor! zei ze lachend — maar als ik meneer Wagenaar was, dan waagde ik het er nóg maar eens op

— Bravo! riep Schurink. — Nu, wat doe je, eenzame zwerveling?

De gast boog hoffelijk in de richting van mevrouw: — Ik neem uw vriendelijk aanbod gaarne aan

Toen Martha den volgenden morgen ontwaakte, zag ze de ramen dicht bevroren. Onder het aankleeden rilde ze van de kou.

Van beneden drong orgelspel tot haar door, het volle geluid, breed en krachtig, van den Kerstpsalm.

Dat moest de gast zijn, dacht ze bij zichzelf. Schurink speelde zachter, voorzichtiger.

Het gaf haar een blij en sterk gevoel, toen ze de trap afdaalde en de warme huiskamer binnentrad.

Ze gingen dien morgen allen naar de kerk, stevig ingepakt voor den fellen Oostenwind.

En eenmaal in de warme kerk, waar de hooge klare tonen van het orgel kerstliederen zongen, doorvoer Martha dezelfde ontroering van andere jaren.

Ze voelde, meer dan ooit, hoe haar ziel, haar geheele leven, was ingesteld op de Goddelijke belofte: de komst van den Heiland. Ook in mijn hart — Heere God — ook in mijn léven, bad ze, ook in mijn arme, ledige hart

Wonderlijk waren de beide Kerstdagen vergleden. De uren van gelukkig bijeenzijn, in de stille rijke sfeer van het blijde Kerstfeest, waren al te snel vergleden.

Martha leefde als in een droom. Zij had weer kunnen zingen, de heerlijke kerstmelodieën, terwijl Frits had gespeeld, op het harmonium.

Soms zaten ze stil naar hem te luisteren, als hij in den schemer doorspeelde, met een warmte en zuiverheid, die hem zelf verbaasde, doch die zijn ziel ontspande. Hoe had hij gehunkerd naar dit genot weer eens in volslagen zorgeloosheid te genieten van allerlei gemakken die hij gedurende de laatste jaren had moeten missen. Maar bovenal ontroerde hem de sfeer van toegewijde zorg en hartelijkheid.

De maaltijden met de sprankelende conversatie hadden de stille feestelijkheid van deze dagen nog verhoogd.

Toen Schurink er bij den gast op aandrang, nog eenige dagen te blijven, indien zijn zaken dit toelieten, verontschuldigde hij zich beleefd, doch beslist. Hij was voornemens oud en nieuw te gaan vieren bij een ver-familieid in Amsterdam.

Doch toen het den morgen na het Kerstfeest bleek, dat het vriezen nog steeds had aangehouden, en het uitzicht zich opende op schaatsenrijden, waarop Martha zich reeds lang had verheugd, nam de oude heer Schurink de gelegenheid opnieuw te baat, zijn gast te overreden nog eenigen tijd te blijven.

Een vreemde vrees weerhield Martha er eveneens bij hem op aan te dringen, hoewel ze innerlijk hoopte, dat hij het zou doen.

— Als ik nu m'n schaatsen nog hier had weifelde hij.

— O, dat is geen bezwaar, nietwaar vrouw — wij hebben nog wel enkele paren

Opeens flitste het Martha door 't hoofd, dat het de schaatsen van

Johan moesten zijn — en ze voelde even een beklemdheid, die echter spoedig week, toen mevrouw zich direct bereid verklaarde, te gaan zoeken.

— Ik zou er wat voor óver gehad hebben, hoor, als ik in de gelegenheid gesteld werd, om met een lieve jonge dame

Frits viel Schurink in de rede, en wendde zich tot Martha: — Als u zoo'n aarts-materialist als ik ben voor lief wilt nemen

En weer, als zoovele andere keeren, hinderde het Martha, dat andere menschen haar als iets bijzonders beschouwden.

Moest haar schrijven dan altijd een hinderpaal zijn als het leven zelf beslag op haar wilde leggen?

— Hoe kómt u op die gedachte! antwoordde ze, wrevelig.

— Dat vechten jullie straks maar eens uit, hè, kinderen? lachte Schurink. En met een vaderlijk gebaar, maar in zijn oogen een lichtende vreugde, klopte hij Frits op den rug, terwijl z'n andere hand op Martha's schouder rustte: — Zul je goed op haar passen, amice, ze is 't waard, hoor!

Toen daalde mevrouw de trap af — met de schaatsen. Martha zag in haar oogen den verzwegen strijd, maar voelde iets als een onbegrepen dankbaarheid in haar hart, voor de moeder van Johan, toen deze de schaatsen aan haar overhandigde en haar lieve stem vroeg: — Deze zijn het toch, hè Martha?

Ze liepen samen voort, op de Stadhouderslaan, om, langs den Verhuellweg, den vijver te bereiken in de Scheveningsche Boschjes.

Gretig snoof hij den frisschen morgenwind in, en liet z'n oogen dwalen langs de kale boomen, wier dunne fijne takken grillig aflijnden tegen den lichten hemel.

Langzaam rees de gloeiend gouden winterzon. Een sterk en mild gevoel weldde in zijn borst op — hoe vreemd, hoe vreemd was toch het leven, bedacht hij zich, terwijl hij van terzijde Martha opnam.

Wat liep hij hier rustig naast haar in dezen zuiveren, ongerepten wintermorgen.

Hij lachte nu om zijn dwaasheid van weg-willen van dit prachtige, dit wonderlijke geluk — dat hij nog diep wilde verbergen. —

Hij kende haar, en toch weer niet. —

Johan had hem wel iets van haar verteld en later had hij haar bundel novellen gekocht.

Eén verhaal was hem altijd bijgebleven, en steeds weer in herinnering gekomen als hij vrouwen, als Martha, ontmoette: De geschiedenis van een meisje dat overbleef; haar moeilijke strijd en eindelijke berusting.

Aan Martha had hij alleen maar gedacht als een fijne stille natuur, over wiens ongetrouwd blijven zich ieder verbaasde.

En vaak had het hem verwonderd, dat hij in zijn gedachten meestal een scheidslijn getrokken had tusschen gewone en intellectueele vrouwen. —

Met de eene huwde men — met de andere knoopte men gaarne een geestige conversatie aan — — tegen de andere zag je op door hun geestelijke voornaamheid, en van die andere vermoedde je niet, dat hun hart zelf zoo hevig kon verlangen zich in liefde te geven — niet alleen in verstand, maar bovenal in liefde — zooals alle andere vrouwen.

En zijn aandacht voor Martha's lieve natuurlijke huiselijkheid, was in deze dagen gegroeid, tot een bijna jongensachtige vereering. —

Maar neen — — hij wist zich toch zijn eerste jeugd te boven — — hij had iets anders gevoeld. — Zijn opmerkzaamheid was volgegroeid tot dat andere, wat hem zóó dwaas was voorgekomen dat hij gaarne met den eersten trein was weggestoomd, om zich in de eenzaamheid te bezinnen.

Op den Scheveningschen vijver was het ijs goed te berijden; het was er nog stil.

Zij waren opeens hun wonderlijke zwijgzaamheid te boven.

Haar sterke gezonde vroolijkheid stak hem aan.

Toen hij haar schaatsen had aangebonden en zich rood van inspanning oprichtte, zag hij in haar oogen, die hem zacht in liefde tegenglansden.

Even later voelde ze in wondere ontroering zijn sterke handen om de hare, en, terwijl ze, in gelijke maat over de baan zwierven en zwenkten, groeide in hun zwijgen de wonderlijke zekerheid, dat de weg tot het geluk, dat wachtte, voor hen open lag.

SNEEUW

DOOR

S. ULFERS

De menschen in Oostloorn konden zich niet herinneren, in geen winters, dat het zoo gesneeuwd had als in deze maand Januari.

Eerst had het gevoren; maar niet al te hard. Want de schaatsen waren niet eens voor den dag gehaald. Alleen de schooljongens hadden gereden, op het veldijs, en op de slooten; en verscheidene van hen hadden klappen opgelopen van moeder of van vader toen zij t'huis kwamen; want zij waren er doorgezakt en hadden natte kleeren meegebracht. De groote menschen waren niet tot rijden gekomen: de Vecht lag niet dicht, de groote binnenvaart lag niet dicht, en zelfs de breede grachten tusschen de veenlanden waren niet betrouwbaar geweest. „Zoo'n voorwintertje, zoo'n voorwintertje,” hadden zij gezegd; en zij hadden het gezegd, alsof zij bedoelden: „Wacht maar, over een week of wat, dan komt de echte winter, en dan zullen wij het hebben, en dan zal de pret goed wezen.” Neen, dat vriezen was van niet veel beteekenis geweest.

En toen was het sneeuwen begonnen. Zoo zachtjes aan was het gekomen. Met een kleinen Noordoostenwind was er wat uit de lucht gevallen, een laagje over al het veld, en over het zwakke ijs; meer niet. Het was toch al zoo veel, dat de vrouwen den volgenden morgen asch en gruis strooiden op de gladde stoepen. „Je mocht eens uitglijden en een ongeluk krijgen,” klepte het van de eene onder-

deur naar de andere. En over de heg heen antwoordde de oude vrouw Jannink, waar zij stond met aschpot en kolenschop in de hand, tegen buurvrouw: „Ja, mijn ouwe staat zoo vast niet meer op zijn beenen, en ikzelf sta ook niet meer zoo goed; als je toch allebeiden al naar de zeventig loopt!” Maar de jonge buurvrouw strooide toch ook, al stond zij nog wel goed op haar sterke beenen, evenals haar man, die beiden nog de dertig niet hadden. Zóó was het in Oostloorn: als één vrouw er mede begon, dan deed de volgende het ook. En tegen den middag waren alle stoepen en straatjes in het dorp en daarbuiten met asch en gruis bestrooid.

Veel gaf dat strooien nu ditmaal niet. Want tegen den middag was de lucht donkerder geworden, het sneeuwen was opnieuw begonnen, en asch en gruis lagen er al lang weer onder. Dik viel het, zoo dik, dat de menschen in huis de lampen moesten opsteken; het was avond midden op den dag. De timmerman gaf zijn knechts gedaan dien dag; zij konden in de werkplaats geen hand voor de oogen zien; en lampen had hij nooit willen hebben in zijn werkplaats, voor brand! De knechts schoten de jas aan, knoopten den kraag toe, en liepen onderweg almaar de klompen tegen elkaar te slaan om de plok sneeuw er onder af te krijgen die er tegen aan klitte.

Straks was de straat leeg van menschen en dieren; alleen de hond van den postbode, die hond die meer slaag kreeg dan eten, liep schuins met den kop tegen den wind in van huis tot huis, het erf op naar achter, waar de vrouwen het vuil wegwierpen, om te zien of daar ook wat lag dat zijn hongerige maag wilde.

Oude Dasen, de klompenmaker, stak even zijn neus buiten de deur, achter. „Kijk,” zeide hij, met den blik in den tuin, „de boerenkool staat er al bijna heelemaal onder; goed dat ze er tegen kan; en de kippen zijn ook al binnen gekropen.” Hij trok de deur toe, goed toe, voor het inwaaien, en binnen tegen de vrouw sprak hij: „Daar komt nog veel meer, morgen zal je eens wat zien; zet koffie.”

Hier en daar zag men uit het achterhuis een man naar de schuur gaan met een mand; hij moest nog turf hebben, je kon nu nog naar de schuur; als tegen den avond de sneeuw nog hooger lag, kon het zoo goed niet meer. Overal gingen de deuren dicht. Zelfs in de

achterstraat, waar bij de huizen van de armen de deuren den heelen dag openstonden, omdat de vrouwen altijd in en uit liepen om een praatje bij elkaar, waren de deuren gesloten.

Hard joeg de wind over de gezwollen Vecht, en die wind had zijn baard en zijn vuisten vol vlokken, die hij grimmig om zich heen wierp; die vlokken stoven, met hem mede, maar konden zijn vaart niet bijhouden; zij bleven achter en vielen neer in het grijze water, dat zwart ging zien, afstekend tegen het wit aan den kant. Alleen de vlokken die hem konden bijhouden, die haalden den wal, en de dorre boomen, en de daken; zij gingen alles wit maken! Daar waren schuiten op de rivier; de mannen haastten zich, alle zeilen bij, al was de wind heftig; het roer gericht naar de sluis, waar zij straks zouden inzeilen om veilig in de binnenvaart te liggen. „Je moogt je zeil wel minderen,” riep er een schipper die den ander voorbijjoeg, „dat gaat niet goed, straks lig je om!” Hij riep het met strak ernstig gezicht, de hand vast aan het roer. Maar de ander achtte er niet op; hij wilde t’huis zijn bij vrouw en kind, achter de kachel, en hij waagde het er op; hij had nog nooit omgelegen met de schuit; ook hij keek strak, de hand vast om het roer. De meeuwen streken langs de zeilen heen, de meeuwen, anders zoo wit, en nu grijs en vuil van kleur, zoo het scheen. „Dat zijn er nog maar enkelen,” zeide de schipper in zich zelven, „de anderen hebben d’r maal al gevonden, en schuilen al lang; als deze niet gauw wat vinden, zullen ze met den honger naar het riet, om te wachten tot de booze bui over is.” Straks was er geen enkele schuit meer op de Vecht, en geen enkele meeuw. Geen twintig voet ver kon men meer zien over het water, door de vallende sneeuw.

Na de weifeling van het weder viel de vorst weer in, een zachte maar gestadige vorst. De invallende vorst deed echter het sneeuwen niet ophouden. En toen beleefden de menschen in het dorp het wondere, dat het bleef hard sneeuwen, vier en twintig uren aan één stuk. De oudsten onder hen herinnerden zich niet het zoo hoog te hebben zien liggen, op de velden, en in de bosschen.

Het was een moeilijk geval voor dominee Walter den volgenden morgen. Want het was Zondag, en hij had beloofd aan Rechtman,

zijn collega in Zuidloorn, om voor hem te preeken. Een liefdedienst: Rechtman was naar zijn vader toe, die ziek lag.

„Wat moet ik doen?” dacht Walter bij het vroege ontbijt; „daar kan geen kar door; en het is met die dikke sneeuw nu zeker anderhalf uur rijden, geen paard houdt het uit.” En meteen keek hij uit het venster de straat op.

Evenwel, hij had niet lang tijd om er over te denken; want voor de pastorie stond de tilbury al, en Dreese er naast, alsof het een weer was zooals op alle andere Zondagen. „Als die vindt dat het kan, dan moet ik het zeker ook vinden,” sprak Walter in zichzelf; en hij dacht het met geen vroolijk gemoed. De deur uit waaide hij naar het rijtuigje. Zijn kosters, Iltling, was reeds bezig geweest om een pad door de sneeuw te graven, dat had een weinig geholpen.

„Durf je er door, Dreese?” vroeg Walter verbaasd.

„Probeer, dominee,” was het kalme antwoord. „Ik heb niet het gesloten rijtuig genomen; al zou dat wat warmer voor u geweest zijn; het zou te zwaar geweest zijn voor het paard; het zal toch nog een heelen trek hebben met de lichte tilbury.” Dreese was de man waar Walter altijd 't rijtuig bestelde als hij uit moest naar een preekbeurt in de buurt, en Dreese hield er ten opzichte van den dominee een verlaagd tarief op na. De boeren waren anders heel gewillig om hun predikant te rijden als het moest; maar Walter spaarde hen liever, en betaalde liever zijn ritjes.

In het lichte wagentje gezeten trokken zij den voetdeken ver over zich heen, en in een dikke jas gestoken haalde Walter den kraag op tot bij de ooren. Dreese was gewoon gekleed, zooals altijd 's winters, en sloeg den kraag niet op; hij zou eveneens gekleed zijn als het een mooie zachte voorjaarsdag was geweest. De tocht door de sneeuw-jacht en door de diep liggende sneeuw begon.

Zij reden de lange brug over de Vecht, waar de wind vol vat had op de inzittenden; de wind was Zuidoost, en het vroor nog steeds een klein weinig, zoo juist genoeg om de sneeuw te laten liggen waar zij viel.

Dadelijk over de Vechtbrug liep de weg langs enkele verspreide boerderijen waar bouwveld om heen lag, veel korenland en weinig

weiland, aan de oude heide ontworstelde grond na jaren bouwens van ouders en grootouders. Ook dit was open terrein voor den wind, en hier en daar was op den straatweg de sneeuw tot hoopen gejaagd, waar het paard door moest zien te komen al ging het ook soms tot bijna aan den buik van het dier en over de as van den wagen. Eenmaal over zulk een opgejaagden hoop sneeuw heen, ging het dan weer een eind beter en gemakkelijker.

Op de hoogte van de boerderij van Duuven, die wat dieper in het land lag en niet vlak aan den straatweg, stond het paard echter voor zulk een hoogen sneeuwheup, dat het na een korte proef om er door te komen weifelde en den moed scheen te verliezen, Maar een tik met de zweep had de weifeling weggenomen, en strak had het sterke dier toen de strengen getrokken, gewillig; zoo strak echter, dat de strengen knapten! Het rijtuig stond vast als een gestrand schip.

De beide mannen sprongen er uit, en op die plek stonden zij tot aan de heup in de sneeuw. En aldoor viel er steeds meer. Zij konden niet ver voor zich uit zien, bijna niet eens tot aan de boerderij van Duuven, die wat dieper in het land stond.

„Wat nu, Dreese?” vroeg Walter als een die begreep dat alle wijsheid nu van dien kant moest komen.

„Als dominee bij het paard wil blijven, dan zal ik hulp halen en gaan wij verder,” antwoordde deze, alsof er hoegenaamd geen kwestie bestond over verder gaan of niet.

Walter keek hem verbaasd in het gezicht. Deze man scheen hem op eens een heel andere Dreese dan zooals allen hem in de gemeente kenden; vandaag was er niets geen sarcasme in hem en geen prikkelend woord had hij nog gesproken. Hij was al gewone ernst en zachte vastberadenheid. En bij zichzelf dacht Walter: „Is zijn lust om geld te verdienen dan grooter dan mijn plichtsgevoel? Dat had ik nooit van hem gedacht!” En hij wrokte een weinig tegen den man, wat hij niet zou gedaan hebben als deze voorgesteld had om terug te keeren met de verschoonbare reden van het verschrikkelijke weer.

Dreese was al weg, het land over, wadende tot waar de boerderij van Duuven was. Daar hadden de lieden het ongeval reeds opgemerkt, en met touwen kwam de boer met zijn knecht reeds aan om hulp te verleen.

„Dominee,” sprak Duuven, „het is goed dat je door dit weer heen wilt en dat je er niet tegen opziet om je plicht te doen.” Walter zag langs den man heen en ontweek zijn blik; hij had dien lof niet verdiend! Hoe kon hij den man aanzien?

Maar tot Dreese sprak de boer: „Zou je niet beter omkeeren? Wil je toch den berg over?” En deze antwoordde kort: „Den berg over.”

„Koppige kerel!” gromde Walter in zich zelve. „Mij wordt het niet gevraagd wat ik wil! Die kerels meenen zeker dat ik er heelemaal geen kwestie over heb en dat ik brand van verlangen om in die kerk te komen waar vanmorgen toch geen mensch in zitten zal!”

Straks was het rijtuigje weer klaar, waren de strengen door touwen vervangen; en voort ging het, sukkelende, maar zeker, in den stap, al verder.

De straatweg liep nu met een rijzing van den grond een weinig steil een dennenbosch binnen. Dit gedeelte van den weg was wat men den berg noemde. Een klein half uur had men rechts en links de hooge dennen, stam op stam in het oneindige, diep het land in, tot waar de stammen in één donkerte zich verloren. Het was zwaar hout, waarvan de boeren die er verstand van hadden altijd zeiden dat het al lang gekapt had moeten zijn: het hout verloor zijn waarde als het nog langer bleef staan. Maar het was eigendom van een heer uit Zwolle, die er genoeg in had om als hij eens naar zijn bezitting kwam kijken de dikke stammen en de breede groene kronen aan te zien. Een heer dacht over zoo'n bosch dikwijls anders dan een boer. Het was daar altijd zeer eenzaam, en overdag reeds een donkere sombere plaats; 's nachts was het er te eenzaam en te donker voor een Oostloorner, en dan ging hij er liever niet door. Hier lag de sneeuw gelijkmatiger op den weg, en hier had de wind haar niet op hoopen kunnen waaien. Walter bewonderde niettegenstaande zijn verkleuming de prachtige stammen en de zware kronen die vol en wit hingen, zwaar van de altijd maar doorvallende vlokken.

Buiten het bosch gekomen daalde de weg langs een moerasachtig landschap. Hier bij den uitgang van het bosch stond een eenzaam huis, een kroeg, de beruchte kroeg uit den omtrek. Dreese had bijna niet gesproken gedurende den moeitevollen rit; hier echter bij de

kroeg ontsnapte hem een hatelijkheid aan het adres van den kroegbaas en van de bekende bezoekers van het huis, doorgaans menschen uit Zuidloorn.

Hier bij dit huis begon de breede vaart, die evenwijdig met den weg liep, en doorging tot aan Zuidloorn. Het water er van was hier en daar met een dunne korst ijs bedekt, maar doorgaans nog open; het was ook meer een sneeuwwinter dan een ijswinter.

Een eind langs de vaart gereden hebbende maakte Dreese den dominee opmerkzaam op een watermolen die rechts in het land stond, ongeveer een tien minuten van de straat af. „Dominee weet wel wie daar woont?” was zijn vraag.

En Walter antwoordde: „Ja ik weet, daar woont Dinkel; dit heele land behoort nog tot onze gemeente; het is wonderlijk zooals de grenzen getrokken zijn; mijn gemeente strekt zich uit tot vlak bij Zuidloorn; al dit land met die hoeven en arbeidershuisjes en de kroeg inkluis behoorde veel beter en praktischer bij Zuidloorn; ik moet er een uur voor loopen om hen te bezoeken, en collega Rechtman heeft hen als het ware onder den rook van zijn schoorsteen.” Terwijl Walter deze woorden uitsprak voelde hij zelf dat zijn gemelijke stemming gansch niet aan het dalen was, maar veeleer nog steeg. Eenigszins gemoedelijker voegde hij er echter aan toe: „Ja, ik ben er verleden week nog geweest, bij Dinkel; zijn vrouw is ziek en zal wel niet beter worden, heel uitgeteerd door slechte behandeling van haar man en weinig eten. Die moet wel sterven.”

„Als dominee wil, dan kunnen wij nà kerk wel den tijd nemen om haar te bezoeken, het kon wel voor het laatst zijn.”

Weer trof Walter het overheerschende van Dreese vandaag. Die man had hem half tegen zijn zin naar Zuidloorn gedreven, en nu dreef hij hem naar die zieke! Hij begreep Dreese niet dezen dag. Voelde deze niets van het ontzettende van het noodweer dat over hen heenbrak en voortgierde over den polder? Zijn inwendige wrok tegen den man werd er niet minder om. Om zoo aan een dominee zijn plicht voor te schrijven! De spraak werd van zijn kant niet opgewekter en stond weldra geheel stil. Tot zij het dorp van dominee Rechtman inreden, de straat in tusschen lage huizen.

„Wij zijn er, dominee,” zeide Dreese, „wij staan voor de kerk, en

u kunt preeken." Hij zeide het als een die voldaan was over zijn werk, en die verwachtte dat de ander nu ook zijn plicht mocht doen. Walter voelde het.

Het was vrij wel een grimmige dominee die daar de consistorie binnen ging. Hij was een half uur te vroeg. De kachel die zoo welkom zou geweest zijn was door den koster te laat aangemaakt en brandde nauwelijks, met veel rook in de kamer. Hij wierp een venster open; liever de ijzige koude dan die rook! En vanzelf verviel hij in een gewoonte om de kamer heen en weer te stappen, al maar van de kachel naar het raam en terug.

Als hij aan zijn stemming dacht, een stemming waar een preek op volgen moest, dan verachtte hij zichzelf. Hoe zou hij kunnen preeken in deze stemming en de menschen wat goeds zeggen waar zij kracht en troost bij zouden hebben in hun aardsche leed? God mocht hem helpen, zoo God wilde! de preek zou anders een schande worden waar hij zijn leven aan zou moeten terugdenken. Hij werd hoe langer hoe ongelukkiger. De eenige hoop die hem een weinig opbeurde was dat wellicht geen menschen met dit hondenweer ter kerke zouden opkomen; dan was hij af van de preek! Maar ook deze hoop vond hij schandelijk en een leeraar onwaardig! Hij wist niet meer wat hij denken zou.

Na een half uur wachtens kwam er een man het kerkplein op. Het was Bansink, een ouderling. Hij leek wel een sneeuwman, van boven tot beneden wit, en hij had lang noodig eer hij zich van de sneeuw eenigszins bevrijd had. Toen stapte hij de consistorie binnen.

„Zoo dominee, toch gekomen?" vroeg de grijsaard, met een lof in zijn oogen voor Walter die zoo hooge opvatting van zijn plicht had gehad dat hij gedaan had wat iedereen, ook de ouderling, bijna voor onmogelijk had gehouden; vriendelijk was de lach waarmede hij zijn woorden vergezelde als een belooning voor den dominee die gevoelde geen belooning te verdienen. „Daar zullen maar een vijf of tien menschen in de kerk komen van morgen," zoo ging de ouderling door, „ze kunnen niet komen van hun hoeven af; het ligt er overal te dik op."

„Welja," sprak Walter die den ouderling verkeerd begreep, „wij zullen maar geen dienst houden; voor zoo'n klein getal is het de

moeite niet waard; en ik kom een kop koffie bij je drinken, ouderling, en me wat warmen; vind je het ook niet?"

„Dan zou dominee ver moeten loopen, want ik woon een uur hier vandaan, op het Dooiveld; en ik zou het dominee niet raden, je zoudt het niet kunnen.”

„Woon jij een uur hier vandaan, man? Hoe ben je dan hier gekomen?"

„Op mijn voeten, dominee! Ik moet immers hier wezen; dat is toch mijn plicht als ouderling!"

Walter kon niet nalaten om bewonderend dien man aan te zien, dien grijsaard, die zijn zeventig jaren niet te veel had geacht en er geen aanleiding in gevonden had om t'huis te blijven, en die zijn oud lichaam gesterkt had door zijn wil en den langen weg door de diepe sneeuw te gaan in den wind, van zijn hoeve naar de kerk.

„Wij zullen preeken, Bansink," sprak Walter kortaf

En dien morgen stond er een dominee op den kansel, die diep beschaamd was door twee mannen, zijn koetsier en zijn ouderling; maar die door die schaamte een prikkel had gekregen van zijn God om te preeken zooals hij het zelden gedaan had. Het was maar voor een dozijn menschen, behalve Bansink en Dreese; maar ware de kerk vol geweest, als bij een oudejaarsavond, de inspiratie kon geen betere geweest zijn, de inspiratie van de schaamte!

„Wel bedankt," zei de grijze ouderling na den dienst; en dat was een zeldzaam woord voor iemand van de mannen uit die streek. Dreese, de andere man, deed niets, toen Walter instapte, en zeide niets, naar de manier der mannen van Oostloorn.

Op den terugrit was Dreese echter een en al spraakzaamheid, al had hij evenals op de heenreis al zijn opmerkzaamheid voor het paard noodig. „Van morgen hadden we den wind bijna recht tegen ons in," verkondigde hij vroolijk, „en nu hebben wij den wind bijna meê in den rug." En hij deed alsof dat de reden was van zijn grootere spraakzaamheid. Walter begreep hem zeer wel, en schaamde zich te meer, dat zijn ouderling deed alsof hij niets gemerkt had van zijn onwil om den tocht naar Zuidloorn door te zetten. „En ik heb hem nog wel verdacht van geldzucht om dat beetje te verdienen dat hij

krijgt straks als hij den rit heeft gedaan!" sprak aldoor de schaamte in Walter. Hij wist niet hoe hij het zou goed maken.

Langs de vaart gereden tot bij den zijweg die leidde naar den Watermolen van Dinkel, hield Dreese het paard in. „Als dominee wil, dan kan hij zijn plan om de zieke vrouw te bezoeken doorzetten; ik zal hier wel wachten tot dominee gedaan heeft."

„Je kunt hier niet op den open weg den storm doormaken, Dreese, je paard zou kou vatten, het zou je een paard kosten, man!"

Maar Dreese wees hem een heg dichtbij waar hij beschutting zou vinden voor het dier, en hij stapte reeds op naar die plek.

Het bezoek bij de zieke duurde een half uur. Walter bracht er dien tijd door als bij eene die hij moest voorbereiden op den grooten overgang naar het leven dat volgt op dit leven. De vrouw had hem gevraagd om haar nog wat voor te lezen uit de Schrift, en hij had het gedaan. De vrouw had hem gevraagd om een gebed te doen met en voor haar, en voor haar man en klein kind, Wietske; en hij had het gedaan. Zij maakte hem het bezoek zeer gemakkelijk. En toen als iemand die meer dacht aan een ander dan aan zichzelf, had ze gezegd: „Maar nu moet je naar huis, dominee, het is zulk vreeselijk weer, ik dank je dat je je niet ontzien hebt om er door te komen."

Toen hij terugkwam tot waar Dreese op hem wachtte, vond hij dezen kalm een pijpje rookende bij het paard, den rug tegen den wind. Hij stapte in, en Dreese zeide: „De mannen en vrouwen in de gemeente zullen je er om prijzen, dominee, dat je den sneeuwstorm getrotseerd hebt om bij een stervende te gaan."

Toen welde de schaamte zoo hoog op bij Walter dat hij zich niet meer inhouden kon, en uitriep: „Houd op, Dreese, je weet heel goed dat jij me tot mijn plicht gebracht hebt; uit mijzelven had ik het niet gedaan, God moge het mij vergeven!" Hij snikte bijna.

De ander dacht: „Hij moet toch een goed man zijn, dat hij zoo zijn schuld belijdt tegenover mij: hij had het niet behoeven te doen."

In de avondkerk in zijn eigen gemeente waren er dien dag ook niet velen; de meesten hadden niet gedurfd om de sneeuw. Het heele dorp zat achter vast gesloten vensters.

Het moerasland dicht bij Zuidloorn dat nog tot de gemeente van Walter behoorde was vroeger veel grooter geweest. Het was toen een bijna onafzienbare uitgestrektheid geweest, woest, laag liggend, in regentijd grootendeels geheel onder water, gevaarlijk om er door te gaan op een laag dijkje, dat wel eens ophield een dijkje te zijn verder op. In het drogere zomerweer groeide er welig het hooge moerasgras, en allerwegen de Brabantsche myrth in overvloed, die sterke heester, onaandoenlijk voor winter of zomer, voor regen of droogte. In het voorjaar verspreidden die heesters haar heerlijken wel eens te sterken geur van myrthen, een olieachtige kamferlucht, door de zon uit bladeren en bloesems uitgetrokken; als de wind er over woei dan voerde de wind dien geur mede tot aan den straatweg en verder. Ook de parnas bloeide daar welig, juist op een bodem zooals zij begeerde; het was prachtig, wanneer de hemel donker was van wolken, om dan de witte bloemkelkjes des te witter te zien, bij duizenden, tegen de donkerte van de tint die zich legde over het moeras. Verder groeide er niets dan hier en daar zeer enkel een lage den van wonderlijke vormen, vormen die de stormen in den loop der jaren aan die dwergen gegeven hadden; die dennen groeiden dan in het moeras waar een kleine verhevenheid haar gunde te leven zooals zij leefden.

De boeren vroeger, van Zuidloorn en van Oostloorn, op den straatweg langs het groote moeras komende, hadden er meermalen naar staan te kijken met de gedachte die dan bij een boer opkomt. „Jammer van dat land,” hadden zij gedacht; „zou er geen bebouwbare grond van te maken zijn?” En die gedachte was altijd weer teruggekeerd, elken keer dat zij er langs reden of liepen. Die gedachte vergezelde hen zelfs naar huis, en was nog bij hen als zij daar in den avond bij den haard zaten.

Ten slotte hadden zij de hoofden bij elkaar gestoken, een vier of vijf van de boeren, en terwijl zij op een dag bij de vaart op den straatweg stonden en over het groote moerasland zagen, zeiden zij: „Als wij de kosten maakten van een flinken dijk dwars midden er door, en zoo de helft er van afsneden, dan konden wij met een molen het water er uit malen, en den grond droog leggen. We laten den molen daar staan voorgoed, die moet het droog houden, dat

kost ons niets dan den molenaar. Mooie hofsteden konden wij er op bouwen. Daar is geld te verdienen!"

En ten laatste waren zij zoo dikwijls op die plek teruggekomen, dat het verbond gesloten was, bij handslag; het stuk moest droog!

Drie jaren verder was die afgesneden helft van het moeras droog; een ingedijkte polder. Kleine hoeven legden zij aan in dien polder; alles bouwland er om heen. Later als de grond goed genoeg was geworden, dan zou het weiland voor het bouwland in de plaats komen.

Dit schoone werk van cultuur hadden de ouders gedaan van de boeren die er nu woonden. De poldermolen, toen gebouwd, stond er altijd nog, oud wel, maar sterk. En die er nu de molenaar was, dat was Geurt Dinkel, de dronkaard, de man van de zieke vrouw, die Walter den Zondag bezocht had in den sneeuwstorm.

Het houten molentje, met vier wieken, boven op den dijk, die den polder van het groote moeras afgescheiden had, kon het net doen. Als er langen tijd droogte was, dan had de molenaar niets te doen; de waterstand was er dan vanzelf naar genoeg van de boeren die er hun hofstede hadden. Maar als het lang regende, dan was er druk werk voor den molen; dan zwaaiden de wieken dag en nacht, en door het scheprad werd het lagere water van den polder naar boven gedreven in een tunnel, die het afvoerde naar de hooger gelegen kleine vaart, die het weer verder bracht naar de groote vaart, die langs den straatweg liep tot Zuidloorn en verder. Het huisje van den molenaar lag lager dan de molen, van den kant van het moeras af, onder tegen den dijk, veilig tegen de heftige stormen die van het moeras gekomen over het dak heen gierden zonder het te kunnen schaden. Over een smallen vlonder kwam men van den molen naar het huisje, dat was maar een heel smal vlondertje, een plank en meer niet. Dinkel was er echter nog nooit afgevallen; het was wonder zooals hij daar zijn roer kon recht houden al zwaaide hij van rechts naar links, wanneer hij zijn drank in had.

Een dronkaard was Dinkel, maar hij had zijn werk nog nooit verkeerd verricht: en dus hadden de boeren van den polder hem altijd het baantje gelaten. „Je kunt toch een ander in zijn plaats niet zetten voor dat wij aanmerkingen hebben op zijn werk, en daar past hij wel voor op!" zoo spraken die boeren.

Op den avond van den Zondag dat Walter te Zuidloorn gepreekt en de zieke vrouw in den molen bezocht had, toen iedereen ongeveer t'huis bleef voor den sneeuwstorm, was Dinkel volgens gewoonte naar de kroeg gegaan, daar bij het dennenbosch onder den berg, bij het begin van de vaart.

Twee jongens aan het oude kapotte billart keken om, toen Dinkel de kroeg binnenkwam. Bij het slechte licht dat plotseling opwalmde door den meê binnenwaaienden wind herkenden zij hem dadelijk.

Geurt, jij hier van avond?" riep de een; „ik dacht dat jouw vrouw stervende lag?" Zulke rare jongens waren het niet, of zij vonden dat dát toch te gek was; hun menschelijk gevoel was niet heelemaal versleten.

„Een bitteren," was het eenige antwoord van Dinkel, terwijl hij naar den waard stapte. Hij dronk het glas in eens leeg, en zei: „Nog een!" Daar ging hij meê zitten, waar de kachel was.

„Nou, zeg, is het nou waar of niet? Is je vrouw niet stervende?"

„Klets me van wat anders, zeg ik je! Of ik ga dadelijk weer heen!"

„Speel door jullie!" zeide de kroeghouder tegen de twee jongens; „hij komt zich wat opfrissen van het waken bij zijn vrouw, dat begrijp je toch ook!"

„Ik heb toch," met een vloek, „den heelen dag bij het bed gestaan; mag ik nou niet eens even hier aan wat anders komen denken? Ik zal eens zien, wat of jullie jongkerels later doen zult, als je genoeg hebt van de vrouw, en als je ook den koperen bruiloft achter je rug hebt!"

„Eppien, geef me nog een," tegen den herbergier.

De vrede was spoedig geteekend tusschen Geurt en de twee jonkmannen; en in het volgende uur, dat hij er bleef zitten, waren zij allen vroolijk, zooals dat altijd ging in de kroeg. Lawaai was er genoeg, al waren het maar vier man bij elkaar, en na nog een uur was Geurt meer dronken dan een van de anderen.

„Nou mot die naar huis," zeiden zij; „anders komt hij er van nacht heelemaal niet meer." Zij kregen hem lachend buiten de deur; de sneeuw viel dik hun in het gelaat.

„Hoe ben je hier gekomen, Geurt, op de beenen of met de schuit?"

„Daar leit m'n schuit," wees Geurt naar den waterkant.

De drie mannen beraadslaagden of zij hem te water of te land naar huis zouden laten gaan. Zij wisten niet wat het veiligste was voor een dronken man. Totdat de herbergier besliste: „Laat hem met zijn schuit, kerels; daar zit hij vaster; als hij loopen moet, komt hij er niet; hij zal hier of daar de vaart insukkelen, en twee bruggetjes moet hij over, en dan nog over zijn eigen vlonder; neen, hij moet roeien naar huis.” En te zamen brachten de mannen hem in de schuit, schreeuwende, lachende, en tot afscheid roepende: „Als je goed je best doet om t’huis te komen, Geurt, dan krijg je morgenavond van ieder van ons twee borrels; recht zitten hoor!” Zij gaven hem de riemen in de hand, en stootten het bootje van den wal af.

De herbergier had goed gezien; want roeien ging beter dan loopen zou gegaan zijn. Een schuit was het rechte element voor die polderkerels. De donker hinderde hem niet; de sneeuw hinderde hem niet. Gelijkmatig, al was het zonder kracht, ging de riemslag; ook bleef hij het midden van de vaart houden, zonder af te wijken naar de kanten.

„Zie je,” sprak Geurt in zichzelf, „als je de jenever maar niet in je beenen kreeg, dan was het niets; in je hoofd gaat het nooit zitten, dat kan iedereen nou zien.” En aldoor mompelde hij over dat onderwerp: „Toen ik laatst naar huis liep, toen liep ik bijna in het water; zie je, toen zat de jenever in m’n beenen; en nu zit die ook in m’n beenen, maar nou geeft het niet, omdat ik mijn beenen niet noodig heb; ik ga altijd met de schuit voortaan; het is wonder zoo helder je hoofd altijd blijft; goed voor de hersens is de jenever, zei gisteren Eppien; en zoo is ’t!”

Aan den molen wilde hij het schuitje vastleggen; maar hij bedacht zich: „Neen, niet aan dezen kant, dan moet ik den vlonder nog over; aan den anderen kant, dan kan ik zoo het huis in!” Zonder ongelukken strompelde hij binnen.

Bukkend onder de lage deur, waggelde hij de kamer in.

Bij de bedstede had hij niet durven naderen, maar op zijn stoel bij den uitgebranden haard was hij neergeploft, zinneloos. Zijn dronken gedachten waren half in de kroeg bij de andere mannen, en half bij de doode vrouw. „Die verwenschte Kees, ik zal hem morgen

met zijn kop in de greppel douwen, als wij op het land zijn! Wat hoefde hij de jenever mij in mijn oogen te gooien?" En met plotse-linge tranen in de oogen, waar hij zijn vuilen zakdoek tegen hield, snikte hij: „Wietske, Wietske, is moeder dood, is moeder dood?"

Dit was tegen zijn dochttertje, een kind van ongeveer zes jaar, een lief gezichtje.

Het kind hoorde niet, maar op den stoel gekropen die bij het bed stond, hing zij over den bedrand heen, en streelde zij het gelaat van de doode vrouw. „Ben je zoo koud, moeder? Voel dan toch mijn warme handjes! Voel je ze niet?" En zich hooger optillende gleed zij over het lichaam heen, huilende, en vlijde zij het gezichtje tegen het gezicht van de moeder die niet voelen wou. „Word dan toch wakker, moeder, word dan toch wakker! Kijk eens, Wietske is bij je! Wietske wil een zoentje hebben! Heb je dan geen zoentjes meer voor me? Toe dan toch, moeder!"

De man in den stoel voelde verwijt, slecht verwijt tegen de moeder en het kind, die altijd liefde hadden gehad tusschen elkander en buiten welke liefde hij altijd gestaan had als een dronken man die in dien liefdeband toch geen plaats ook kon vinden. En in zelfverwijt gromde hij: „Laat moeder stil liggen, zie je niet, dat moeder slapen wil?"

Maar het kind hoorde niet. Boozer werd hij. „Laat moeder stil liggen, zeg ik je! Hoor je niet? Kwaje meid, moet ik je er af halen? Hier kommen!" Toch durfde hij niets doen. Hij had die twee al zoo dikwijls van elkander gehaald met vloeken en stompen; een vrees zeide hem dat hij tusschen die twee nu niet komen mocht, want die daar bij het bed de wacht hield, was de dood; en hij was bang voor den dood.

Aldoor praatte het kind tegen haar moeder: „Kijk, nu huil ik, moeder! Ik maak je heelemaal nat! Ik kan het niet helpen! Ik zal je weer afdrogen! Maar waarom lach je niet tegen me? Ik ben niet stout geweest, niet stout geweest; waarom ben je dan boos op Wietske, moeder?"

Straks stak zij haar armpjes onder het hoofd van de doode door, ze omhelzend met snikken van een die niet weet waarom zij geen kussen terug kreeg; zij gaf toch veel kussen, veel kussen op den

kouden mond die niet spreken wilde, en op de oogen die niet open wilden; waarom kreeg zij geen kussen terug?

Het was te veel voor den man bij den haard. Vloekend stond hij op; breedbeens schreed hij naar de bedstede; en met sterke armen het kind aanvattende, trok hij, trok hij het af van de moeder, het kind dat haar omklemd hield, en niet los wilde laten. Het hoofd van het lijk ging mede de hoogte in; het kind wilde niet loslaten; maar straks viel dat hoofd op de kussens terug, stijfstrak, alsof het wel breken kon waar de nek was.

„Hier,” schreeuwde hij vloekend, „lig in je eigen nest, akelige grienert!” En neergeslingerd in haar eigen klein bed in den anderen hoek van de kamer, kwam geen kreet en geen gil uit den kleinen mond van die meer bedroefd was dan engelen zouden kunnen troosten. Sneeuw viel daar door de losse pannen op het dekentje.

Woedend, en zelf tusschen zijn woede door huilend met dronkemansweeën over zijn weduwnaarsstaat die nu over hem gekomen was, zakte hij weer neer in zijn stoel, en sliep hij straks in, met den arm hangend over de leuning; het hoofd achterover; den mond wijdopen; hikkende; de beenen wijduitgestrekt tegen de uitbrandende kachel.

De dag van de begrafenis, den Woensdag daarop, was sneeuwig, en alle menschen die genoodigd waren schudden de sneeuw van hun kleeren af op de stoep, voor zij binnenkwamen in de kleine kamer, waar de kist op schragen stond, en waar zij samendrongen, staande, of zittende, waar er maar plaats was. De natte kleeren dampen uit; een gloeiende hitte van veel turven in de kachel deed ze dampen. Het waren bijna allen menschen uit Zuidloorn, gemeenteleden van dominee Rechtman.

Die het laatst van allen binnenkwam, dat was Walter. Hij vond de menschen bij elkaar, heel stil; het was de gewoonte niet in die streek om wat te zeggen in het sterfhuis, vóór de begrafenis. In den namiddag als alles afgelopen was, dan hadden zij den tijd, en dan bij het maal, dan lieten zij de tongen los, en dan begon wat elke

begravenis aantrekkelijk maakte: een heele middag vrijaf van werken, en praten over alles wat er gebeurde in de gemeente. Walter kende maar een enkele van die mannen en vrouwen.

Hij vond het heel moeilijk om iets te zeggen tegen Geurt. Hij had er gisteren den heelen dag over gedacht. Den dronken man onder handen nemen en het hem eens goed zeggen, hoe schandelijk het was geweest, dat zijn vrouw gestorven was terwijl hij in de kroeg zat, neen, dat stuitte hem tegen de borst. Was hij maar niet zoo fijngevoelig, dan zou hij het wel doen, en hij zou lof inoogsten van de anderen, die het in de gemeente zouden rondgebazuind hebben: „Een flinken dominee hebben zij daar in Oostloorn, die heeft Geurt zijn zonde aangezegd, en die heeft hem er van langs gegeven!” Gaf hij nu maar om zulk een lof; hij was in eens klaar geweest en zou geweten hebben wat te zeggen, in de sterfkamer. Maar zoo was Walter niet.

Toen hij den man een hand gaf, zeide hij: „Geurt, je hebt een goede vrouw gehad, en ik ben ook gekomen om hier te treuren over het heengaan van een vrouw die wij wel in de gemeente hadden willen houden.”

Meer sprak hij niet voorloopig. Maar hij ging zitten, en riep Wietske, en zette haar op zijn schoot. Voor hem was het kind heel niet bang; hij was er al zoo dikwijls geweest. „Weet je nog wel, Wietske, dat je moeder je dien appel gaf verleden week?” Verscheidene vrouwen in de kamer vonden het een heel gek onderwerp waarmede de dominee met het kind begon. Maar Walter bekommerde zich niet om die vrouwen. „En weet je nog dat moeder zeide: dat is voor mijn beste kindje?” Schreien ging het kind, en wat het bij haar vader nog niet gedaan had, dat deed het bij den dominee: het borg haar gezichtje aan zijn borst, en sloeg haar armen hem om den hals.

Geurt keek met groote oogen naar zijn dochttertje. „Dat heeft het kind mij nooit gedaan! ik heb nooit een liefkoozing van haar gehad.” Walter voelde dat Geurt dat dacht, en hij voelde tegelijk dat hij op den goeden weg was om den goeden mensch in hem wakker te roepen. Hij wist op eens wat hij te doen had, en op welke wijze het moest.

„Ik wil naar moeder toe,” huilde het kind; „en jij moet me er brengen!” Daar waren vrouwen die meenden dat het lastig was voor

dominee om daar te zitten op die begrafenis met het kind op zijn schoot. „Geurt, neem jij het kind op je schoot,” zeiden zij. Maar Wietske schreeuwde: „Neen, ik wil hier zitten, laat me niet los, dominee!” Daar brak een licht door in het denken van den dronkaard: „Neen, het is goed zoo,” sprak hij, „laat haar daar blijven, ik heb het niet verdiend dat zij bij mij zit.”

Wat Walter toen deed, was aan het kind al maar vertellen van moeder, maar het was aan de ooren van Geurt dat die woorden t’huis hoorden, en ze drongen door voor een oogenblik. Straks barstte die man uit, met weenen en harde snikken, vol zelfverwijt, zoo dat hij zich niet spaarde, ook al hoorden de anderen het aan.

Toen was voor Walter het oogenblik gekomen. Hij liet den Bijbel zich geven, en met Wietske al op zijn schoot las hij voor, en sprak hij woorden van het Eeuwige Leven. Ook onder het gebed dat volgde zat het kind aldoor bij hem. Toen stond hij op en gaf hij een teeken dat zij met de begrafenis konden voortgang maken.

Men was overeengekomen gisteren dat het met het oog op den besneeuwden straatweg het beste zou zijn, als men de doode vrouw over het water vervoerde, van den molen naar de groote vaart, en zoo verder tot aan de herberg van Eppien, beneden aan den berg, en dat daar dan de wagen zou gereed staan, die de doode verder bracht naar het kerkhof te Oostloorn. De helft van den afstand te water zou de andere helft voor het paard en den wagen gemakkelijker maken.

Voorzichtig en vol ernst op het gelaat droegen de mannen het lijk uit de kamer naar buiten. Daar aan het water lag een groote schouw, van de groote soort waarmede men groote vrachten turf vervoerde; de schouw was geheel schoongemaakt; maar de sneeuw had er weer een dunne laag op gelegd. Met eenige moeite, over de plank, kregen de mannen de kist in de schouw: daar legden zij haar neder, en dekten zij haar met een zwart groot laken, zoodat de punten van het laken breed afhingen in het vaarttuig. Twee stoelen werden aangebracht, en achter de kist gezet. Daar moest Wietske plaats nemen, met een vrouw die het naast aan de familie verwant was. Het kind was in het zwart gekleed, en van het bloote hoofd hing een zwarte doek af over de schouders tot aan de knieën. Ook de vrouw was

zoo gekleed. Van het kind kon men het gezichtje nauwelijks zien vanwege den doek, de betraande oogen waren goed merkbaar.

Toen gingen ook twee mannen in de schuit, een voor, en een achter. Zij hadden ieder een langen stok in de hand, en daarmede boomden zij de schouw van wal, en verder de vaart op. De sneeuw viel aldoor op de menschen in de schuit, en op het zwarte laken over de kist.

Aan den kant stelde de stoet zich in beweging. Vooraan liep Ilting, de koster. Dadelijk achter hem kwam Geurt. En achter hem een voor een de mannen, en daar achter weer een voor een de vrouwen. Men was daar gewoon zoo achter de lijkbaar te gaan, een voor een. Die den stoet sloot was dominee Walter, met den hoogen hoed op, zooals hij in de stad ook gedaan zou hebben bij een deftige begrafenis.

Het was een moeilijke gang voor al die menschen; niet vanwege de droefheid; die was er niet, al zagen alle aangezichten vol ernst; maar vanwege de sneeuw op den weg. Toen zij nog niet ver geloopt hadden lag de sneeuw wit over al die menschen. Door de dicht vallende vlokken hadden zij moeite om voor zich uit te zien, de sneeuw zat hun allen in de oogen. Ilting, de koster, die vooraan liep, had alle moeite op zijn beenen te blijven staan, hij was maar zoo'n klein man. Vooral als een sterke windvlaag tegen hem aangierde, had hij moeite om niet meê weg te waaien. Dinkel die vlak achter hem liep, meende soms naast hem te gaan loopen om hem te ondersteunen. Maar dat mocht immers niet, je moest immers in de rij blijven waar je plaats was.

De gedachten van Walter, die eenzaam achteraan liep, waren bij de doode en bij het kind. Hij verontrustte zich wat er van het kind worden zou, bij dien vader! Wat moest er van groeien? Toch dwaalden zijn gedachten gedurig af, zooals dat was bij hem, altijd. Een enkele meeuw over het water van de vaart was voldoende om zijn gedachten af te leiden. Hij zag de meeuwen zoo gaarne. Een kraai die opvloog bij het moeras kon hij niet laten met de oogen te volgen zoover hij haar volgen kon, benieuwd waar of het dier wat vinden zou voor den honger. En geheel aandacht was hij plotseling toen een havik uitschoot uit een der eenzame dennen van het moeras en de kraai achtervolgde en hem snel inhaalde; dat was een zeldzaam gezicht,

die strijd tusschen een kraai en een havik, te zeldzamer omdat die dieren elkander in gewone tijden nooit aanvielen en doorgaande met rust lieten; het speet hem dat de dicht vallende vlokken hem het gezicht belemmerden, en hij het gevecht niet ten einde volgen kon; hij kon de vechtende dieren niet verder meer zien. Als hij met zijn gedachten weer bij de droeve plechtigheid terug was, dan voelde hij iets als spijt dat hij zoo licht af te leiden was van wat eigenlijk zijn gemoed moest vervullen.

Bij de herberg van Eppien gekomen ging de schouw aan wal liggen, en droeg men de kist over naar den wachtenden wagen, een wagen zooals de boeren gebruikten om in den herfst het graan op te laden, de schoven die zij van het korenland naar de schuur brachten. Niemand ging de kroeg binnen, ieder deed alsof die niet bestond. De herbergier stond voor de deur, en deed ook zeer ernstig, en groette niemand.

Van daar ging de stoet nu den berg op, tusschen de duizend zware dennen. De gang was hier gemakkelijker, men was beschut tegen den wind, en de sneeuw lag gelijkmatiger op de straat. Weer kon Walter zich niet weerhouden met zijn gedachten geheel en al bij het natuurtafereel te zijn, dat zich daar voor zijn oogen aanbod. De kronen van de boomen hingen gansch gebogen door het gewicht van de sneeuw; hier en daar waren takken afgescheurd, die toch niet op den grond vielen, gedragen door de andere takken. Een enkele boom was door den wind omgevallen, en hing schuin tegen andere boomen aan. En wat hem het meest boeide, dat was het wondere gezicht van de honderden kleine wintervogels, die tusschen de takken boven-in heen en weer vlogen, vroolijk, dartel, met kleine geluidjes van voldaanheid. Dat waren de sijsjes, de zwartkopmees, de weduwe-met-den-langen-staart, zoo klein als kolibris, te teer om aan te vatten met ruwe hand, maar toch zoo sterk dat zij den strengsten winter konden verdragen, en in die koude zich het beste t'huis gevoelden. Wat die kleine vogels toch sterke longen moesten hebben om juist in het gure weder zich in hun element te voelen, dacht Walter. Straks kwam hij met zijn gedachten weer terug tot de droeve plechtigheid, en was het weer met iets als schaamte wat zijn hart innam.

Langs de eenzaam verspreide boerderijen, langs de boerderij van

Duiven, ging men eindelijk de Vechtbrug over, de Dorpsstraat in, den weg op van het kerkhof.

Er waren maar weinig menschen opgekomen, daar op het kerkhof; de meesten zaten achter gesloten deuren, bij de warme kachel. Dreese stond er, en nog een ouderling, ook een diaken die straks na de plechtigheid aan de poort zou staan met het collectezakje in de hand, voor de armen, gelijk gebruikelijk was. Die er stonden, evenals de mannen en vrouwen van den stoet, deden alsof er geen gure wind woei, alsof er geen sneeuw lag tot aan de knieën; zij deden allen alsof het een gewone zomerdag was geweest; zij verdroegen het weder, zooals men een tegenspoed verdraagt alsof er geen tegenspoed is.

De rede die Walter bij de geopend groeve hield voldeed weinig aan de meegekomen menschen uit Zuidloorn. Hun dominee Rechtman deed dat zoo anders. Die hield altijd een ware boetpredikatie aan het graf; die spaarde den rouwdragenden man niet; die spaarde de doode evenmin; die deed daar op zulk een plek de rechtstreeksche vraag tot de doode en tot de familie of zij wel tot de uitverkorenen behoorden; zoo niet, dan was de eeuwige verdoemenis het eenige wat zij te verwachten hadden! Daarbij jammerde hij op een toon die galmend huilend over het kerkhof klonk, met een stem die gehoord kon worden tot bij de school. En Walter deed niets van dien aard. Het was al eeuwige verzoening wat hij sprak, en vergiffenis van het Kruis van Christus af over de levenden en de dooden; en zacht was zijn vermaan tot bekeering nu, de bekeering die op de vergiffenis moest volgen.

„Neen,” dachten de mannen en vrouwen uit Zuidloorn, „de gemeente van Oostloorn mocht dat goed vinden, zij kenden de Waarheid dieper en meer bevindelijk; hun dominee Rechtman daar waren zij beter meê af!” De onvoldaanheid was groot bij de Zuidloorners. Ook Geurt, de dronkaard was onvoldaan; hij had hier slagen verwacht, slagen tegen zijn zondige ziel; had hij zijn vrouw maar in Zuidloorn mogen begraven, maar dat liet de gemeentewet niet toe; hij had het nog aan den burgemeester gevraagd, maar die had geantwoord dat het niet kon en niet mocht! Zonder waardeering en zonder dank keerden die mannen en vrouwen zich om, na de sluiting van het graf,

en gingen zij huns weegs, naar het sterfhuis terug; daar was er geen een die bij het heengaan zijn pet voor Walter aflichtte.

Met gebogen hoofd liep Walter het kerkhof af, den tuin van zijn pastorie door, zijn achterdeur in. Hij leed, het lijden van een leeraar die weer voelt dat de menschen Gods straf liever hebben dan Zijn liefde, in dat wondere compromis dat een geweten maakt met God als het geweten geen wedergeboren geweten wil zijn.

Aan de deur haalde Dreese hem in. Die man, die fijngevoelig alles meegevoeld had van het leed van zijn leeraar, had hem iets te zeggen. Het was een vreemde manier van troosten die hij op het oogenblik er op nahield. „Dominee Rechtman meent er niets van als hij de menschen zoo bang maakt met de verdoemenis, en die menschen meenen er ook niets van als zij voorgeven dat het hun goed doet er mede bang gemaakt te worden.”

„Hoe weet je dat, Dreese?” vroeg Walter.

„Dat heb ik laatst gemerkt toen ik meê op een begrafenis moest in Rechtman zijn gemeente. Op het kerkhof had hij zijn lieden de vreeselijkheid van de verdoemenis voorgehouden, zooals ik het nooit gehoord had, ik was er zelf van ontdaan, dominee. Maar toen wij in het sterfhuis terug waren, zeide hij lachend tot de achtergebleven weduwe: Nou mag je me wel een goed kop koffie geven, hoor! En hij ging de koffie met grooten smaak gebruiken, met in de hand een groot stuk koek waar hij lustig van afbeet. Als een mensch wezenlijk den ernst van de verdoemenis voelt, dominee, dan kan hij niet op hetzelfde oogenblik zich vergasten aan koffie en koek, vindt u ook niet? Al de anderen in de kamer genoten ook diep van de koffie en de koek en waren reeds vroolijk aan den praat. Huichelaars zijn het!” En Dreese vergat voor een oogenblik de zachte manier van oordeelen den Oostloorners eigen.

Denzelfden avond van de begrafenis zat Dinkel naar gewoonte in de kroeg bij Eppien, onder aan den berg. Hij was met de schuit

gegaan, gedachtig dat zijn vrienden hem ieder twee borrels beloofd hadden, en dat hij daarom het veiligst zou doen den tocht te water te maken. Je kon nooit weten hoe ver je buiten westen zou wezen, als je terugkwam! In de schuit was hij dan beter op zijn gemak dan te land, dat wist hij zelf.

Wietske was door hem naar bed gejaagd, onvriendelijk, met snauwende woorden. Het kind wist niet waarom vader boos was, zij was toch den heelen dag zoet geweest, en had niets stouts gedaan. Schreiend lag zij in haar bedje, onder de pannen, waar de sneeuw wel eens tusschen door woei zooals gisteren nog en dan op het dekentje lag. De slaap wilde niet komen. Als zij vroeger eens niet slapen kon, dan riep zij om moeder, en dan kwam moeder, zacht, en sprak zachte woordjes, en streelde haar over het hoofd, en kuste haar; en dan kon zij wel slapen. Waarom was moeder er nu niet? Waarom was zij weggegaan? Zij dacht aan het kerkhof, waar moeder nu lag, in de kist onder de aarde. Zij wilde bij moeder zijn.

Heel stil in haar bed, schreiend, dacht zij maar aldoor aan moeder. Met het dekentje wischte zij de tranen af, maar het hielp niet, straks moest zij ze weer afvegen. En kreunend kwamen de woordjes: „Moeder, ik wil bij jou wezen, moeder.”

Eerst ging zij overeind zitten, en staarde zij rond in de donkere kamer. En toen volgde vanzelf dat zij de beenen over den rand van het bed hing, en toen stond zij op den vloer. Het ging alles vanzelf. Van den stoel bij het bed nam zij de kousjes, en zij trok ze aan; de kleine schoenen eveneens. Het jurkje schoot zij zich over het hoofd; het manteltje vergat zij. Dat aankleeden was zoo spoedig gebeurd. De deur uit trad zij naar buiten, in den kouden winternacht, en voor zij het zelf wist liep zij reeds langs de kleine vaart naar den straatweg. Zij zou naar het kerkhof, waar moeder was.

Het sneeuwen was opgehouden, de wind was gaan liggen; maar de koude was gestegen en drong door de dunne kleertjes naar het nog warme lichaam; zij voelde het niet. Het loopen ging gemakkelijk, vond zij; de sneeuw was hard, zij kon er boven op loopen zonder er in te zakken met haar kleine schoenen. „Moeder,” was de kreun die tusschenbeiden uit het mondje kwam.

Op den straatweg gekomen overviel haar een groote angst; als

haar vader nu terugkeerde uit de kroeg, dan moest hij haar tegenkomen; hij zou boos zijn, boos! Hij zou haar slaan, hard slaan; hij zou haar meê sleuren aan zijn sterke hand, naar huis weer! Zij dacht aan omkeeren.

Doch zij zette door: zij wilde naar moeder. Dapper liep zij den straatweg op, in de duisternis. Zij kon heel goed zien met haar kinderoogen waar het pad liep dat de menschen dien dag plat getreden hadden, en daar trad zij ook op, de diepe sneeuw aan de beide kanten vermijdende. Ook kon zij duidelijk de vaart zien die evenwijdig langs den weg liep, en verder over het moeras. Maar het was toch wel donker, dacht zij, en zij voelde tegelijk met de vrees van een kind dat zij alleen en eenzaam liep in die duisternis. Als maar niets haar tegen kwam op den weg!

Een eind verder langs de vaart hoorde zij de riemslagen van een boot, en weldra dook ook uit de duisternis de vorm van een boot met een man daarin die lustig een dronkemanslied zong. „Dat is vader!” begreep zij oogenblikkelijk. En in den angst voor den man, als hij haar zien zou, bukte zij zich klein, en dook zij weg aan den anderen kant van den weg, in een sneeuwhoop die het kleine lichaam gemakkelijk verbergde. Daar lag zij stil, tot zij hoorde dat de riemslagen zich verwijderden, en het geluid van het lied zwakker werd. Toen stond zij op, zag terug, en merkte dat de duisternis de boot met den man verzwolgen had. Haastig liep zij voort.

Bij de kroeg van Eppien overviel haar de angst van ontdekt te worden opnieuw. Als er eens een man uitkwam die haar zag! Zij vreesde het huis voorbij te gaan. „Moeder,” kreunde het weer. En dapper schreed zij op het huis aan. Zij hoorde mannenstemmen van binnen, grove stemmen, hard schreeuwende als in een twist. Met snelle sprongen draafde zij het huis voorbij, en verdween zij in het bosch van de groote dennen, klein lichaam tusschen de zware stammen.

Hier was de duisternis zeer groot. Zou zij den weg kunnen houden? Zij kon het platgetreden pad niet meer zien, en waadde soms ter zijde er van. Dan ging het diep door de sneeuw tot bij de heupen. Zij moest er zich dan uitwerken. Soms, door de opkomende vrees in het donkere bosch, meende zij geluiden te hooren die er uit kwamen, van tusschen de stammen; en zij schrikte hevig als van de takken

daarboven plotseling een zware vracht sneeuw omlaag gleeed; eerst wist zij niet wat het was, ontsteld; maar als zij begreep, dan werkte zij moedig weer verder. De geluiden hielden maar al aan; dat was het ergste; was het maar stil in het bosch!

Toen hoorde zij duidelijk achter zich voetstappen, voetstappen van een man. Zij zag om, en met haar scherpe oogen onderscheidde zij ook de gedaante van een man die uitdook uit de duisternis en den weg opkwam naar haar toe. In een hoogopzwellenden angst sprong zij rechts het bosch in, tusschen de stammen, verder, verder, tot waar zij meende veilig te zijn onder een afgevallen grooten tak.

Die daar langs kwam was Asmus, de Duitsche koopman. Ook hij had met zijn scherpe oogen en ooren iets bemerkt dat over den weg rechts in het bosch verdween. Hij verbaasde zich, wat zou het zijn? Een strooper kon het niet zijn wat hij daar in het bosch had zien verdwijnen; daar was de gedaante te klein voor. Een kind kon het toch ook niet zijn; hoe zou een kind te middernacht alleen hier in het bosch wezen? Hij stond stil op de plek, en staarde tusschen de stammen door in de richting. Zou hij zich vergist hebben? Hij begreep het niet. En eindelijk, eindelijk zette hij den stap er weer in, al maar verbaasd wat het kon geweest zijn.

Langzaam, vol vrees, kroop Wietske uit haar schuilhoek en bereikte zij den straatweg weer. Zij liep door. „Moeder,” kreunde het.

Dien ganschen langen weg heeft het kind geloopt, met haar kleine voeten, vallende soms, en weer opstaande, de sneeuw afschuddende van haar dunne jurkje en van haar natte haren. De eenzame boerderijen liep zij langs, ook de boerderij van Duuven.

Bij de Vechtbrug overviel de doodelijke angst haar weer. Als er op de brug maar niemand was! Daar kon zij zich niet verbergen! Daar zouden zij haar zien! Maar dapper waagde zij het; zij wilde naar moeder.

Midden op de brug liep een groote hond haar te gemoet; het was de hond van den postbode, die weer losgebroken was en in zijn honger de erven ging afloopen om eten te vinden. Het dier sprong regelrecht naar Wietske toe; zij wilde schreeuwen, maar hield zich in. Het dier besnuffelde haar jurkje en haar schoenen; het gaf een knauw in de schoentjes als gewillig om het leer te verslinden voor

zijn hongerige maag. Maar Wietske weerde zich, schreiend, en de hond liep door.

Toen schreed zij het dorp in, klein eenzaam ding tusschen de groote schuren en huizen, waar de slapende menschen waren. De angst vervolgde haar hier van straat tot straat, van huis tot huis. Als de nachtwaker, die altijd 's nachts rondliep, hier op eens van achter den hoek van een straat opdook! Zij sloop dicht langs de huizen.

Zoo, uitgeput nu, verkleumd, bereikte zij het kerkhof. Weer de angst: zou het hek gesloten zijn? „Moeder,” kreunde het.

Het ijzeren hek was gesloten, en teleurgesteld, schreiend, viel zij er voor op den grond. Liggende voelde zij dat ze moe was, voor het eerst voelde zij het; en zij meende wel te willen blijven liggen. Nu slapen! Zij kon toch niet meer opstaan!

Maar op eens sprong zij overeind, met de laatste dapperheid die overgeschoten was van de verschrikkelijke reis, en beproefde zij rondlopende of zij niet van ter zijde of van den achterkant zou kunnen binnendringen. Het kerkhof was aan alle zijden omsloten met een doornenhaag, dicht en sterk en regelmatig geschoren. Zij vond geen toegang, hopeloos! Toen keek zij rond aan de haag, of beneden aan den voet er niet een opening zou kunnen zijn waar zij klein als zij was zou kunnen doorkruipen. Zij beproefde het hier en daar. En eindelijk vond zij een opening, en daar kroop zij door.

Tusschen de graven wist zij waar haar moeder moest zijn; zij had het denzelfden morgen nog gezien. „Moeder!” riep zij met een vroolijken kreet, en zij wierp zich neer in de sneeuw op het graf. Met haar kleine vingers wroette zij in de sneeuw, om dichterbij haar moeder te komen. En aldoor sprak zij: „Nu ben ik gekomen, moeder, mag ik nu bij je liggen?” En zij wroette verder en dieper. „Of ben je boos, moeder, dat ik uit mijn bed ben opgestaan? Niet boos zijn, niet boos zijn, moeder. Ik ben je zoete Wietske, en ik zal altijd zoet zijn als ik bij je mag liggen. Ik wil in je armen, moeder, en ik wil een zoentje van je hebben.” En zij wroette dieper met bevroren handjes.

Het deed haar goed op de knieën te liggen, de kleine beenen waren zoo moe. „Ik ben zoo moe, moeder, mag ik nu bij je liggen?” En zij strekte zich uit met het gelaat in de sneeuw boven het graf. Het liggen lang uit deed haar goed, dat gansche kleine lichaam was zoo

moe. En in dit rustige liggen dat haar zoo goed deed, voelde zij niet de koude van den vriezenden winternacht, die door het dunne jurkje heen drong en de kleine leden verstijfde. Zwakker en zachter werden haar zoete woordjes, langzamer ook. En toen sliep zij in.

Toen de koster en de doodgraver den volgenden morgen op het kerkhof het graf van de doode vrouw verder wilden dicht maken en voltooien, vonden zij verschrikt een kind dood op het graf liggen. Walter nam het doode kindje bij zich in huis en van uit zijn huis werd het begraven, naast de moeder.

Bij de begrafenis waren er velen uit het dorp tegenwoordig. De dominee hield een toespraak zooals hij ze hield bij degenen die hij zeer liefhad; hij weende diep in zijn ziel om het kind, zijn mooie Wietske.

Hij zag na zijn toespraak en gebed Wiegen den Droomer vooraan bij de omstanders. Hij liep op Wiegen toe, en vroeg, hoewel hij wist wat het antwoord zou zijn: „Wiegen, is dat kind er ook een van je gemeente?” Hij vroeg het ter wille van de omstanders.

En Wiegen antwoordde hardop, zoodat allen het hooren konden: „Ja dominee, want derzulken is het Koninkrijk der hemelen.”

Een dood woord uit de Schrift, niet dood uit zichzelf, maar dood in de harten der lezers, was tot leven geroepen in de gemeente, en menig vader en moeder zagen in het vervolg hun kinderen er anders op aan, als zij bij zichzelf zeiden: „Dit kind van mij is eigenlijk mijn kind niet, het is van God, Gods kind.”

Lange jaren nadien heeft men in Oostloorn gesproken van den sneeuwigen winter zooals men er nooit een beleefd had.

Maar als men er over sprak, in de huizen of op den Brink, dan werden er altijd drie dingen naar voren gehaald, en dat waren: de tocht van Walter en Dreese naar de preek te Zuidloorn, de dood van Wietske op het graf van haar moeder, en het woord van Wiegen den Droomer bij haar begrafenis, luid uitgesproken als een stem uit den hemel.

'T GELUK VOOR DE ANDERE

DOOR

P. KEUNING

I.

Toen Jaantje Harkema thuis kwam van de meisjesvereniging, trok ze met een gevoel van verlichting de zijdeur achter zich dicht.

't Was donker en somber geweest op den weg en de herfstregen maakte je toch vochtig en kil, al beschermdde je regenmantel je ook nog zoo goed.

Zeker, ze had, toen ze maar even buiten 't dorp was, gezelschap gekregen aan Jan Elens, maar dat was 't hem nu juist; daardoor ging ze zich niet beter voelen en daarom gaf Jaantje een zucht van verlichting, toen ze veilig thuis was.

Ze wist vader en moeder in 't opkamertje en ze haastte zich met het afleggen van haar goed; binnen zou het licht en warm zijn. Misschien was 't er ook wel een beetje vervelend, maar dat deed er voor dezen avond minder toe.

Vader Harkema keek op, toen zijn dochter de kamer binnenkwam en hij legde de Groninger Kerkbode voor zich op de tafel. Even ging zijn hand streelend langs zijn grijze baardje.

Moeder keek *niet* op. Die telde de steken aan haar kous en daar had ze werk mee, want een vijftigjarig mensch heeft niet zulke goede oogen meer. Ze *behoefde* ook niet op te kijken, want ze wist, dat het Jaantje was, die binnenkwam, en verder was daar ook geen nieuws aan, noch aan haar dochter, noch aan de kleeren, dieze droeg.

„Kold boeten?” vroeg vader.

„Jao, en 't regent.”

„Dat dut 't haile oavend al. Goud, da's binnen bisse. 'k Bin bliede, dat wie nait ien Diekhoezen wonen, 't zol mie d'r veuls te drok wezen en 'k bin 't allerlaifste moar weer op ons ploats, moar op 'n oavend as disse hebben lougsters toch wel wat veur.”

„Bist allinnig kommen?” vroeg moeder, die de steken nog eens over geteld had en nu precies wist, waar ze aan toe was, „of harst gezelschap?”

„Jao, Jan Elens was ook ien 't loug. Dei is tou tot ons oprit tou mit goan.”

„Hm,” bromde vader, en hij mompelde nog een paar onverstaanbare woorden. Maar moeder, erg belangstellend, vroeg: „Hou was 't bie hom thoes? Vrouw Elens het ja anderdoagsche koorts?”

„'k Wait nait. Heb 'k nait noar vraagd.”

„Hai, wat bist toch 'n wicht. Weer vergeten? Jan zel die wel stief vienden, heur.”

Verder werd er ook niet over gesproken. Vader nam zijn Kerkbode weer op; moeder schonk koffie en had het voorts druk met haar breikous en Jaantje nam haar haakwerkje nog maar eens even. 't Was de moeite wel haast niet meer waard, want vader zou wel dadelijk 't sein geven, om naar bed te gaan, maar stilzitten kon ze dezen avond zeker niet. Daar was een jacht in haar

En Jan had haar thuis gebracht en dat stond vader niet aan, ze wist het wel en moeder was er blij om, dat wist ze ook. En zij zelf?

Dat vader er minder goed over te spreken was, nu ja, dat was te begrijpen.

De oude Elens op zijn huurplaatsje had het verre van gemakkelijk en hoe vaak was 't gerucht al niet door 't dorp gegaan, dat hij op was, totaal op.

En daar was ook wel wat van waar. Hij zat er veel te zwaar en dat wist vader wel het allerbest, want die was telkens al eens bijgesprongen, als de nood hoog gerezen was.

En vader rekende zoo met geld en goed; hij werd er hard van en zelfzuchtig. En hij gaf zoo weinig om menschen, die niet tegen hem aan konden. Daar rekende hij eenvoudig niet mee. Had hij ook niet,

bij de laatste verbouwing, gezorgd voor een prachtige „etenskoamer” voor ’t volk? Maar toen alles in orde was, bleven de dienstboden in ’t oude hok en de mooie „etenskoamer” bleef onbewoond en mitsdien ook onbeschadigd.

Vader zou het nooit goed vinden, dat er iemand zonder geld om háár kwam. Zij was eenig kind; later was toch alles voor haar en . . . geld moest trouwen met geld.

O, vader zou Jan ontvangen, als hij ’t wagen durfde, te komen.

Moeder dacht er anders over. Niet, dat die ook niet gaarne een rijken jongen als schoonzoon wilde hebben, maar ze begreep wel, dat daar al heel weinig kans op was. Jaantje werd nu al dertig jaar en . . . ze was niet knap. Neen, eigenlijk was ze leelijk. Ze had veel van moeder zelf en die was ook lang geen schoonheid, en die had ook van dat opzichtige haar en die had ook zoo’n rooden neus, die altijd precies deed, of hij verstoppertje wilde spelen tusschen de wangen, en die had óók zoo’n grooten mond en liet óók de tanden zoo zien.

Ja, toen Jaantje nog jonger was, toen had moeder nog wel gehoopt. Op „de centen” zou er toch wel iemand loskomen, en Jaantje had een wenk gekregen, om geen Zendings- en Zangersfeest over te slaan, maar ze kwam altijd alleen weer thuis.

Dat was misschien ook wel een beetje haar eigen schuld. Ze kon er maar niet aan wennen, dat iemand haar om haar geld zou nemen en, als een jongen nog eens een poging deed, om in nadere relatie met haar te komen, deed ze erg stijf en stootte ze af. Dan maar liever alleen weer naar huis.

Moeder had ook wel eens gefluisterd over een student, een aanstaanden dominee en werkelijk was er eens zóó’n heertje op de boerderij gekomen, maar Jaantje had hem gauw weer weggewerkt. Die kwam immers toch om haar geld en nergens anders om.

En nu was ze dan bijna dertig en moeder werd hoe langer hoe minder kieskeurig. Moeder zou zeker niet zooveel bezwaren tegen Jan Elens hebben. Hij was een buurjongen, men kende hem door en door en wist, wat men aan hem had.

Een werkezel was hij, die ploeterde op ’t land van zijn vader; die alles deed, om de zaak maar aan den gang te houden, en eerlijk en

trouw was hij. En een knappe jongen was hij met zijn donker snorretje en zijn blozende wangen. En vroolijk en vriendelijk was hij, en er was niet zóóveel op hem te zeggen, en hij zou, als hij hier introuwde, haar vader heel wat uit de hand kunnen nemen, want die werd er in den laatsten tijd niet beter op. Die sukkelde nogal eens. En dan zou hij meteen zijn eigen ouders te hulp kunnen komen. Neen, zoo'n trouwerij was nog niet zoo gek en . . . eigenlijk zou Jaantje er ook niets tegen hebben. Ze pasten bij elkaar. *Zij* was leelijk, maar had geld, en *hij* was arm, maar knap.

En toch, toen hij vanavond naast haar liep, had ze erg stug gedaan en hij had bijna geen antwoord van haar gekregen, als hij iets vroeg.

Jan had den laatsten tijd al telkens toenadering gezocht en de menschen zeiden, dat het tusschen hem en Dieuwerke Hendriks al een poosje af was. Wat dat betrof, dat was dus geen verhindering meer.

En toch

Waarom had hij het met Dieuwerke afgemaakt? Ze waren oude schoolkameraden, beide zoo om en bij de drie en twintig. En van hun jonge jaren af gingen ze eigenlijk al met elkaar. Nu ja, eerst was 't zoo'n beetje kinderspel; een kus in 't koren, een stoeipartijtje op den weg. Maar later was het toch wel ernst geweest.

Dieuwerke was ook een knap meisje, al was ze ook maar een bakkersdochter. En ze paste goed bij Jan. Ze was vroolijk en vriendelijk als hij.

Zijn ouders waren er tegen, natuurlijk, die wilden ook geld zien, evengoed als Jaantje's vader. Maar *hij* had het dan toch maar volgehouden tot voor korten tijd.

En nu zou het dan ineens uit zijn. *Zij* had het afgemaakt, zeiden de menschen, maar natuurlijk had Jan haar de eer gelaten, dat ging nu eenmaal zoo. Maar 't was wel zeker, dat hij háár afgezegd had. En waarom? Waarom?

Waarom was hij in den laatsten tijd zoo extra vriendelijk geworden, en waarom moest hij van avond zoo dicht naast haar gaan, en waarom kon zij bijna niet van hem afkomen?

O, als ze maar kon gelooven in zijn liefde, ze zou geen oogenblik aarzelen. Want als ze heel eerlijk wilde zijn tegen zich zelf, dan moest

ze wel zeggen, dat ze van Jan hield, al lang van hem gehouden had.

Wat gaf zij er om, dat hij niet rijk was? *Zij* had immers straks genoeg? Hij had, wat zij niet bezat: jeugd en vroolijkheid en schoonheid.

Maar dat was 't hem nu juist. *Zij* had niets dat hem kon aantrekken, of 't moest haar geld zijn, en van haar huwelijk wilde ze toch geen koopsommetje maken. O, als ze maar gelooven kon.

Want ze wilde wel trouwen, wel gaarne. Eerst al, om maar getrouwd te zijn. Want 't begon haar wel verschrikkelijk te vervelen, dat moeder haar telkens overal heen stuurde op bezien.

Wat was het anders? Ze ging op bekijk naar elk feest, bij elke gelegenheid.

En dan voelde ze zich zoo vernederd. Dan drentelden de boerenzoons om de meisjes heen, ze keurden en waardeerden, ze verwierpen of kozen. En daar moest je *bij* zijn, daar moest je je in schikken. Je kreeg het gevoel, of je een stuk vee was.

En dan . . . er was nog geen boerenzoon geweest, die haar ooit had thuisgebracht.

Maar dat had ze ook niet gewild, anders zou het misschien nog wel eens gelukt zijn. Er waren jongens, die voor *geld* tot alles in staat waren. Maar die wilde zij nu juist niet. En zoo werd je oud en moe. En dan verlangde je er wel eens naar, dat het maar tot een huwelijk kwam. Dan was het met die vernedering tenminste uit.

En dan . . . ze was toch *vrouw*. Ze verlangde toch evengoed als anderen naar liefde, naar een eigen gezin, naar . . . een kind.

O, dat durfde ze niemand, niemand vertellen. Maar eens, toen haar nichtje bij haar logeerde, die óók oud werd in haar eenzaamheid, en die haar in een vertrouwd samenzijn al haar nood geklaagd had, toen had haar blos, het smartelijk trillen van haar mond, haar verraden en toen hadden ze samen geschreid.

En later had ze zich afgevraagd, of je wel zoo verlangen mocht en met die vraag was ze nog nooit klaargekomen.

Als Jan nu kwam . . .

Want hij *zou* komen, dat had ze vanavond wel gemerkt. Maar ze wist niet, hoe ze hem dan ontvangen zou.

Ja, als Dieuwerke er maar niet was. Maar 't kon toch ook wel

zijn, dat Jan niet meer van haar hield. 't Ging soms zoo raar in de wereld en Dieuwerke was wel een luchtig, vluchtig ding. Jan was veel ernstiger en misschien hadden ze nu ingezien, dat ze niet bij elkaar pasten. En misschien had Jan gemerkt dat zij, Jaantje, toch veel degelijker was. Zoo'n ernstige jongen vroeg toch ook niet in de eerste plaats om schoonheid, om een aardig gezichtje.

Zoo'n jongen moest een vrouw hebben, waarmee hij voor den dag kon komen en die zijn huishouding kon besturen. Niet, dat Dieuwerke het niet zou kunnen, want 't was een vlug, kittig ding en ze had haar weetje wel, maar zoo'n burgerdochter had van het boerenbedrijf toch nooit het volle verstand. En als Jan dat nu eens had ingezien

Hoe Dieuwerke het zou vinden? Nu ja, maar zoo iets gebeurt zoo vaak. En Dieuwerke ging dan wel eens trouwen met een ander en, och, dan dacht je soms niet eens meer aan wat vroeger was.

En zij had zich niets te verwijten. Jan had het niet om háár uitge- maakt, op háár bevel. En vanavond nog had ze hem afgesnauwd. En een vrij geweten had ze, ja zeker.

Maar als Jan haar niet liefhad? Hoe moest het dan later, als ze getrouwd waren? Haar moeder zou zeggen, dat het wel in orde zou komen. Als je eenmaal man en vrouw bent, wen je wel aan elkaar, en zoo'n kalverliefde duurt gewoonlijk ook niet 't heele leven. Als je 't goed bekeek, was alles zoo heel gewoon. Zoo'n liefde, waarvan je in de boeken leest, och, die is er toch eigenlijk niet. Of misschien was die er vroeger nog wel, maar dan nu al in lang niet meer.

Als Jan kwam, moest ze hem niet zonder meer afwijzen en vader mocht dan zeggen, wat hij wilde, maar vader had ook niet zooveel geld gehad, toen hij met moeder trouwde. Moeder had het meeste ingebracht.

Maar als Jan háár nu eens vroeg, terwijl hij nog van Dieuwerke hield? Dan kon het toch nooit goed gaan, dan kwamen er ongelukken. En och, dan was het huwelijk toch eigenlijk geen huwelijk.

Zoo zat je met je gedachten altijd in een draaimolen, en alles moest je immer alleen doormaken. Met moeder er over spreken, ging niet. Die voelde niet zoo alle mogelijke bezwaren. Die ging recht op haar doel af en daarmee uit.

Maar daar was 't ook al niet alles goed mee. 't Was eigenlijk wel een beetje raar, om er zoo over te denken, maar tusschen vader en moeder was al heel weinig teerheid, al konden ze zoo oogenschijnlijk dan ook goed met elkaar en al was er niet vaak ongenoegen. Vader en moeder gingen langs elkaar heen, ook al hadden ze het gemeenschappelijk doel, geld en goed vast te houden en te vermeerderen. 't Leken wel twee goede kameraden, die een compagnonschap aangegaan hadden, maar dat was 't dan ook al. Hun levens waren niet in elkaar gegroeid. Misschien waren ze tevreden, met wat ze hadden, maar niet alle menschen zijn even gemakkelijk te voldoen en Jaantje zou toch ook wel wat veeleischer zijn.

„Wilst nog koffie, Jaantje?”

„Danke, moeke.”

„Den maor naor berre,” vond vader, „'t is ons tied.”

Even nog informeerde moeder: „Het Jan nog zegd, of hai gauw ais an kwam?”

„Nee, moeke, dat het e nait.”

„Te drok,” oordeelde vader, „en zoo is 't ook goud. Nait elk en ain past ons. Kom, vrouwluu.”

Moeder keek nu toch ontevreden. Haar man kon zeggen, wat hij wilde, maar Jan was toch beter dan heelemaal geen. En Jaantje was natuurlijk weer stijf geweest, zooals altijd.

Moeder zuchtte.

„'n Moeke wil heur kiend toch geern goud trauwd zain en verzörgd. Wichter *mouten* trauwen, zel 't goud wezen. Ans worden ze old veur heur tied. Kiek Jaantje moar ais an. 't Wicht zugt d'r ja net zoo verlept oet. Hai, 't is schande. Moar 'k mout mörgen nog moar ais mit heur proaten, want, as ze Jan nait krigt, wel den?”

II.

Jan Elens had 't rijk alleen. Gelukkig ook maar voor hem, want hij moest een brief schrijven en daar kon hij geen ander bij gebruiken. 't Was *altijd* moeilijk, je gedachten ordelijk onder 't schrijven

bij elkaar te houden, als er anderen bij waren, die natuurlijk niet zoo lang stil konden zitten, maar bij 't schrijven van *dezen* brief zou het totaal onmogelijk zijn, gezelschap te hebben, want dan zou hem dadelijk gevraagd worden, voor wie de brief bestemd was en dat wilde hij geheim houden; daar mocht niemand iets van weten.

Maar 't trof nu mooi, dat vader en moeder op visite waren naar 't dorp. Nu kon Jan Elens zijn gang gaan. Al zooveel dagen had zijn plannetje hem door 't hoofd gespeeld; nu zou het dan wezen. Daarom had hij erg voortgemaakt met zijn werkzaamheden, om maar vroeg klaar te komen. Dan had hij den tijd.

Zoo was dan nu het vee verzorgd, Siemen, de arbeider, was naar huis, de deuren had hij nagezien, de lamp in de huiskamer opgestoken, gauw een boterham gegeten, en papier, inkt en pen opgeschommeld.

Nu kon hij beginnen.

Maar 't was juist zoo lastig, om een begin te krijgen, en eigenlijk, eigenlijk was 't roekeloos wat hij deed. Alles op één worp zetten. Zou hij er toch maar niet liever een poosje mee wachten?

Hij beet op zijn penhouder, hij schikte het papier recht; hij doopte de pen in den inkt, maar hij schreef niet.

Hij dacht na.

Dieuwerke!

Ja, aan Dieuwerke moest hij heelemaal niet denken; dan ging het verkeerd. Maar 't was zoo heel erg moeilijk, niet meer aan haar te denken.

Van jongsaf gingen ze toch al samen en, natuurlijk, ze hadden beiden gedacht, dat dit zoo zou blijven. Daar was niet eens over gesproken, dat *was* zoo.

Maar toen Jan Elens zoo langzamerhand ouder was geworden, waren toch de bezwaren gekomen.

Eigenlijk, eigenlijk was het heel erg noodig, dat hij een meisje met geld kreeg.

Vader zat er zoo verschrikkelijk zwaar; 't was bijna niet te doen. 't Was elk jaar weer tobben en worstelen, om het hoofd boven water te houden.

En Dieuwerke bracht niets aan. Nam hij haar, dan kreeg hij een

arme vrouw, en hoe het dan in de toekomst gaan zou, ja, dat was niet zoo vooruit te zien, maar zeker zou de zorg komen en, wie weet, misschien was de plaats dan niet eens te houden, en die moest gehouden worden, dat sprak toch vanzelf.

Daar behoefde je niet eens over te denken. Een boer is een boer en een boerenzoon is een boerenzoon en je wilt niet van de plaats af, dat is toch zeker.

Wat moest hij ook, als vader en hij het huis moesten opgeven? Misschien kreeg hij dan hier of daar nog wel een plaatsje als boerknecht, maar wat was dat dan nog? Dan had je toch ook geen kans, om vooruit te komen, of je moest een goed huwelijk doen, en dat laatste kon hij veel beter doen, als hij bleef, hier op de plaats.

Wat een schande ook, de plaats te moeten opgeven. Dat kwam je immers nooit te boven. En al zou *hij* er nog overheen komen, eindelijk, dan waren er toch nog vader en moeder. Die zouden eenvoudig niet verder kunnen.

Ach, en 't leven was zoo moeilijk. Niet voor niet zat vaders voorhoofd vol diepe zorgrimpels. Die ploeterde, al wat hij kon, zelfs nu zijn beste krachten gegaan waren, maar als je nergens meer licht ziet en niet weet, waar het heen moet, dan gaat zoo langzamerhand de glans van je leven af, dan wordt het donker ook in je.

Vader was toch altijd boer geweest; hij wilde het blijven. Hij wilde liever alles ontberen, ook zelfs het noodzakelijke, als het hem maar mocht gelukken, zich staande te houden.

En dan moeder.

Met moeder was het anders. Die werkte en zorgde op háár manier, maar die manier was zoo kostbaar.

Die hield haar stand op, de stand van boerenvrouw.

Die wilde meedoen, trok van de eene visite naar de andere en noodigde op háár beurt uit zelfs vreemden, die ze eigenlijk niet mocht en die richtte visites aan, die zooveel kosten.

Haar man noemde ze trouw „boer” en ze moest de naaister hebben, evengoed als vrouw Harkema, die het dubbel en dwars betalen kon en ze wilde haar inkoopen doen in Groningen, evenals de andere boerenvrouwen, die niet op geld hadden te zien.

Dat gaf dan thuis conflicten tusschen vader en moeder. Jan was er menigmaal getuige van en hij vond het ellendig. Moeder moest wijzer wezen. Vader kōn eenvoudig al die uitgaven niet betalen: hij ging er onder gebukt. En als er visite was, zag Jan met leedwezen, hoe de wijnflesch rondging en hoe de vrouwen zich te goed deden aan al dat dure goedje van den bakker.

Er was maar één redmiddel: een rijke vrouw.

Maar Dieuwerke.

Ach, kom, wat had hij nog met Dieuwerke te maken? Hij had haar toch behoorlijk afgezegd, en misschien was ze er nu ook al lang overheen, evenals hij.

Maar wàs hij dat?

O, als hij aan haar dacht, dan ontwaakte daar toch weer in zijn hart de oude liefde, dan kon hij 't bijna niet meer uithouden zonder haar.

Och, zij was zoo lief, zoo goed, en ze gingen al zoo lang samen. En alles herinnerde hem aan haar. Als hij liep langs den weg en de lucht van het veld sloeg hem tegen, dan moest hij er aan denken, hoe vaak hij met haar geloopt had tusschen 't koren, door 't hooiland, langs de vaart.

En 's Zondags in de kerk, als *zij* de deur inkwam, dan sloeg zijn hart haar toch weer tegen. En als op de zangvereeniging dat lied gezongen werd van 't lieve molenarinneke, dan was het hem, of hij haar blijen lach hoorde, of hij haar kus proefde. En 's nachts in den droom zag hij haar en sprak hij met haar en . . . 's morgens was er de leegte en het gemis.

't Was waar, er was óók de rust. Want moeder had het nooit op Dieuwerke begrepen. 't Meisje mocht zoo goed zijn, als ze wilde, maar ze was dan toch maar een burgerdochter, een meisje, dat niets aanbracht. Haar zoon had de dochter van een boer noodig, van een *rijken* boer wel te verstaan.

Maar al was er dan ook de rust, de *vrede* was er niet.

Hoe kon dat ook? Dien laatsten avond, toen hij haar zei, dat het maar uit moest zijn tusschen hen, was ze zoo bleek geworden, zoo bleek. Neen, geschreid had ze niet, en kalm had ze hem een hand ten afscheid gegeven, maar hij kende haar te goed, om niet te weten,

dat ze leed. En groot was toen de verzoeking geweest, om haar in zijn armen te nemen, haar te troosten, haar te zeggen, dat ze maar niet meer aan zijn dom gepraat moest denken en dat alles weer goed was, alles

Maar hij had het niet gedaan. Hij liet haar heengaan, omdat het immers moest. Voor hen samen was er geen toekomst. En om zijn toekomst wilde hij alles doen; daarom wilde hij ook Jaantje Harkema vragen. Ja, hij wilde het. En als je wilde, dan kon je ook. 't Was alleen maar, dat hij nog zooveel om Dieuwerke gaf.

En mocht hij Jaantje vragen, terwijl hij Dieuwerke nog liefhad? Mocht hij het doen, terwijl Dieuwerke nog van hem hield?

Och wat, tusschen haar en hem was 't enkel maar spel geweest. Er was geen vaste belofte. Ze waren niet eens verloofd en een verloving werd wel vaak verbroken. Hij kende jongens genoeg, die hun vierde of vijfde meisje hadden. Waarom hij dan niet?

Maar mocht hij het doen om Jaantje? Mocht hij Jaantje zeggen, dat hij haar liefhad, terwijl al zijn verlangen uitging naar een ander?

Och wat, zoo deden er zooveel. En, als je eenmaal getrouwd bent, is dat denken aan een ander meteen uit. Je schikt je naar elkaar, houdt samen den boel in orde en dan, als je nog eens denkt aan je jonge jaren, dan glimlach je er om.

Hoe was het dan tusschen vader en moeder? Daar was vader, 't nietig mannetje, dat thuis niet te veel te koop had, al pruttelde hij wel vaak over verkwisting en pronkzucht. En daar was moeder, breed en dik, de boerin, die haar waardigheid ophoudt tegen ieder en tevreden is, als de menschen maar niet denken, dat het op de boerderij minder goed gaat.

Vader en moeder dachten toch óók niet meer aan hun jonge jaren en tegen vreemden trokken ze altijd partij voor elkaar. Nou ja, die kibbelarij was zeker niet gezellig, maar per slot van rekening werden ze wel weer goed en dan was de vrede weer voor een poosje hersteld.

Je mocht dan uit liefde trouwen, maar als er geen geld was, ging de liefde al gauw de deur uit en van de tobberij waar hij van zijn jonge jaren af in had gezeten, moest hij niets hebben. Hij moest niet langer dwaas zijn, hij had eenvoudig het leven te nemen, zooals het was.

En Jaantje had hij óók te nemen. 't Was toch een goed meisje, al was ze verre van knap. Zeker, als hij Dieuwerke in zijn gedachten naast haar plaatste . . . Dieuwerke was jong en frisch en ze had toch zoo'n lief snuitje. Dàar kon Jaantje niet tegen aan. En heel vroolijk was ze ook al niet. Gewoonlijk wist je niet, hoe je met haar aan den praaf moest blijven.

Maar ze bracht *geld* mee. En op de boerderij zou ze op haar plaats zijn. Ze wist van aanpakken. Dieuwerke ook wel, want thuis deed ze alles en alles, maar ze was in elk geval niet met het boerenwerk bekend en een goede boerin is heel wat waard.

Jan zuchtte eens even.

Als hij er aan dacht, dat hij Jaantje, als hij met haar trouwde, altijd naast zich zou hebben, dat ze aan de tafel tegenover hem zou zitten, alle avonden weer, ja, dan zou hij haast beginnen te aarzelen.

Maar dat mocht hij nu niet langer. Er konden ook eens kapers op de kust zijn. Daar was nu wel niet heel veel vrees voor, want ze werd een jaartje ouder, maar je kon toch nooit weten. Soms ging dat zoo raar. Hoe was 't niet met Hendrika Venhuizen gegaan? Die was veertig jaar en geen mensch in heel Dijkhuizen had er aan gedacht, dat ze nog ooit zou trouwen, en toen kwam er zoo maar een emeritusdominee om haar.

Ja, als er geld zit, kun je nooit weten.

Maar zou Jaantje hem willen hebben? Heel veel zin, om een blauwtje te loopen, had hij niet. En, hij moest het erkennen, hij was niet *vast* van Jaantje. Ze kon zoo heel ongelijk wezen. Soms was ze zacht en vriendelijk, maar op andere oogenblikken gaf ze op alles wat hij zei een bits antwoord. Soms was het, of ze hem ontweek, en dan weer kon je je zelf wel verbeelden, dat ze op je liep.

Maar dat zou morgen precies zoo zijn als vandaag. Ze was slim genoeg; ze moest nu zoo langzamerhand wel begrepen hebben, waar het hem om te doen was en als hij nu nog langer wachtte, dan kon dat ook wel eens precies verkeerd werken. En vanavond had hij een mooie gelegenheid. In elk geval kon hij den brief wel schrijven. Geschreven is nog niet verzonden.

Jan Elens doopte de pen nog eens in en boog zich toen over zijn

papier. 't Zou dan nu maar wezen. 't Velletje post was mooi genoeg, dàar niet van. Op zijn laatste reis naar Groningen had hij expres zoo'n mapje van tien velletjes gekocht, prachtig, met een verguld randje. En de enveloppes waren blauw *gevoerd*.

Als hij nu maar eerst een begin had. Misschien was het wel beter, eerst eens even een kladje te maken. Je schreef zoo gauw een fout en deze brief moest toch wel *goed* worden en hij mocht er niet in doorhalen. Dat stond niet; 't gaf geen pas.

Wacht, op een blaadje in zijn zakboekje zou hij 't eerst eens proeven. Als hij nu maar eerst wist, hoe hij beginnen moest. Brieven waren toch ellendige dingen; je zat al dadelijk vast met de aanspraak.

Ja, hij had ook wel eens een briefje aan Dieuwerke geschreven en haar dat op de een of andere geheimzinnige manier in handen gesmokkeld, maar dat was heel wat anders. Dan begon je maar zoo. En och, hij was toen ook nog zooveel jonger en dan zette je er gauw een flauwigheid boven en in orde was 't.

Maar dat kon je met *dezen* brief toch niet doen. Stel je voor, dat je er boven zette: „Beste schat” of „Geliefde minnares”, of zoo iets. Dan was het ook meteen uit.

En „Lieve Jaantje” ging ook al niet, want dat hoorde al even flauw.

Maar wat dan? Misschien was het nog het beste, er maar alleen boven te zetten: Jaantje! Dat moest hij tenminste voorloopig maar doen. 't Kon altijd nog veranderd worden ook. En nu maar verder. Met de deur in huis vallen? Jaantje was geen meisje, om er omheen te draaien. En, hoe hij 't dan mocht inkleeden, 't kwam er toch op neer, dat hij haar vroeg en daarmee uit. Dan kon hij dat toch ook evengoed meteen zeggen.

Maar dat ging toch ook niet. Hij kon toch niet pardoes op 't papier zetten: Ik wil met je trouwen, jij ook met mij?

't Duurde heel lang, voor Jan Elens met zijn brief klaar was. Maar eindelijk stond er dan toch: Jaantje, wij kennen elkaar al zoo lang en het wordt voor ons beiden wel eens tijd, dat wij aan trouwen gaan denken, om reden de vaders en moeders ook al oud en welbedaagd worden en als wij langer wachten, heeft ook geen

reden. Schrijf nog even een briefje terug, dat ik het weet. Gegroet van die zich noemt, u toegenegene Jan Elens.

Zoo, het nu maar even overschrijven. Hij had het er nogal goed afgebracht, moest hij zeggen. 't Stond er alles netjes en 't was duidelijk. Daar kon zij zich niet op vergissen. Hij deed zijn best om keurige letters te maken. Meester Klaassens zou tevreden met hem zijn, als hij zijn schrift zien kon, en 't leek dadelijk zoo raar, als je zulke hanepooten schreef.

't Was ook tijd, dat er een eind aan zijn brief kwam. Vader en moeder zouden wel gauw thuis komen en die hadden er niet mee te maken. Nog even het adres, een postzegel en morgenavond zou hij zijn brief zelf wel naar 't dorp brengen, tenminste, als hij zich niet weer bedacht. Hij had nog eerst een nacht, om er over te slapen. En als hij ging, hoopte hij niet, dat hij Dieuwerke in 't dorp tegen zou komen. Hij moest maar zooveel mogelijk uit haar buurt blijven, dat was 't beste.

't Was wel heel erg, dat hij zoo besluiteloos was. En 't was óók heel erg, dat hij niet om de leiding van Gods Geest durfde bidden.

Als hij dááaraan dacht, ja, dan zou hij haast gaan zeggen, dat hij op verkeerde wegen wandelde. Maar 't kon toch ook Gods wil niet wezen, dat hij een vrouw nam *zonder* geld. Want dan zou 't immers niet goed gaan met de boerenplaats en God heeft ons toch ook ons verstand gegeven

Toen vader en moeder thuiskwamen, had Jan zijn schrijfgerei netjes weggeborgen en hij praatte heel gewoon mee over de dorps-nieuwtjes. Alleen kreeg hij even een kleur, toen moeder zei: „Wie hebben ook nog even mit Jaantje Harkemao proat. 't Wicht har al weer 'n neie bloes an. Jao, Harkemao ken 't doun.”

Jan gaf geen antwoord, maar moeder zag wel, dat hij een kleur had gekregen en een nieuwe hoop ontwaakte in haar hart. Als dat eens wezen mocht Een eind aan alle moeiten, een zorgenvrije toekomst 't Was haast te mooi, om waar te wezen.

III.

„Bist doe dat, Jan?”

„Jao, Jaantje.”

„Heden mien tied, wat hest mie kil moakt. 't Is ook ja zoo duuster, ik ken gain hand veur oogen zain. Woarom staist daar zoo midden op weg? Bist ook noar 't loug west?”

„Jao, zai, 'k mos van oavend even om bosschop en tou 'k weer op hoes an ging, tou docht ik, Jaantje is ja noar wichterveraineging docht ik, den kennen wie ja mooi mit 'n ander ons rais doun.”

„Joa, dat is ook zoo.”

Maar nu zou het dan ook wezen. Jan Elens had het zich vast voorgenomen; 't moest er dezen avond van komen, of nooit. *Natuurlijk* had hij een boodschap in Dijkhuizen gedaan; hij kon er altijd een maken als hij wilde, maar als hij niet geweten had, dat Jaantje naar de meisjesvereeniging moest en dat hij haar dus op den weg ontmoeten zou, dan was hij zeker nu niet van huis gegaan. 't Regende zoo'n beetje en 't was erg koud ook. En dan die donkerte. Vader had ook al gezegd: „Blief toch thoes, jong,” maar moeder had hem stilzwijgend toegeknikt. Zij wist wel zoo ongeveer, waar het om te doen was.

En dus was hij gegaan, en, eerst op weg naar Dijkhuizen en later op weg naar huis, repeteerde hij maar al in zichzelf wat hij tegen Jaantje zou zeggen. 't Viel niet mee, om een goed begin te krijgen. En toch moest het nu. Zijn mooien brief, met zooveel zorg opgesteld, had hij niet durven verzenden.

Met Dieuwerke was 't heel anders gegaan. Was het niet in 't koren, dat hij haar den eersten kus gaf? 't Was hem nog, of hij 't rood van de klaproos zag, die had gebloed bij den hekpaal; of hij den geur van de klaver opving, en toen had hij *niets* gezegd. Dieuwerke en hij wisten immers, hoe ze samen stonden: daar waren geen woorden bij noodig.

Maar nu 't om Jaantje ging, zou hij wel woorden moeten gebruiken, en misschien veel woorden. Want hij was lang niet zeker van haar.

O, wat duurde de tijd hem lang, toen hij eindelijk, even voor

negen, weer terugging naar huis. Daar, waar aan weerszijden van den weg de hooge linden stonden, dáár wachtte hij haar. Daar was het erg donker, en als het nu nog eens was, dat Jaantje gezelschap had, dan kon hij wel zóó wegschuilen, dat ze hem niet te zien kreeg.

Soms wenschte hij maar, terwijl hij luisterde, of hij nog geen voetstappen hoorde, dat ze gezelschap mocht hebben. Dan was hij tenminste dezen avond al weer van zijn taak af.

Eens meende hij, dat ze er al aan kwam, en juist wilde hij op haar toelopen, toen hij zijn vergissing merkte. 't Was een man, die er nogal stevig over stapte ook en die hem, zoo in 't voorbijgaan, goedenavond zei.

„Ook gounoavond,” bromde Jan, maar zijn wensch was niet erg gemeend.

Hij hoorde de dorpsklok halftien slaan, en nog kwam Jaantje niet. Maar even later, toen hij eigenlijk al zoo half en half van plan was, om maar naar huis te gaan, hoorde hij haar aankomen en een oogenblik later liep hij naast haar op den weg.

Jaantje was niet erg spraakzaam. Zij begreep heel goed, dat het er nu van zou komen: zij merkte het aan zijn verlegenheid, aan 't beven van zijn stem. Zij wist ook, welk antwoord ze hem zou geven, maar ach, ze wenschte, dat ze maar thuis was en dat alles maar weer voorbij zou zijn.

't Was haar niet gemakkelijk gevallen, om tot een beslissing te komen.

Heel vaak was ze zoo half en half besloten geweest om maar ja te zeggen. Dat met Dieuwerke was er geweest, maar dat was voor-goed voorbij en Jan kon toch ook niet zijn heele leven ongetrouwd blijven. Waarom zou ze dan niet zijn vrouw worden? Daar kon toch niets verkeerd in zijn?

En ze vond hem toch wel heel knap en flink en in den laatsten tijd was hij ook wel heel lief en goed voor haar.

Misschien was de verleiding haar wel te sterk geworden, als ze niet op een Zondag in de kerk had gezien, hoe Jan naar Dieuwerke keek.

Jaantje zat, omdat ze zoo laat was gekomen en er bijna nergens een plaats meer was te krijgen, in 't doophek, in de bank vóór de ouderlingen. Dat was eigenlijk een bank voor kinderen, maar ook

oudere menschen gingen er wel eens zitten, als er plaatsruimte te kort kwam.

Als ze maar even opzij keek, zag ze Dieuwerke, en, schuin achter haar, aan den kant van de mannen, Jan Elens. Geen oog kreeg hij onder de preek van haar af. En er was een licht in zijn oogen, zooals Jaantje er nog nooit in gezien had.

Toen voelde ze een steek in haar hart . . . ze kon eigenlijk niet zeggen, hoe 't was, en ze vergat zelfs heelemaal, om naar de preek te luisteren.

't Was vreeselijk, vreeselijk, want ze begreep, dat Jan nog altijd Dieuwerke liefhad.

Maar waarom zocht hij háár dan? Met bitterheid in 't hart gaf ze het antwoord: hij zoekt *mij* niet, maar mijn geld.

O, dat maakte haar wrevelig en opstandig. *Mocht* ze dan nooit genieten van wat haar toch ook zoo begeerlijk scheen, de liefde van een flinken jongen, zooals Jan Elens was? Moest ze maar steeds eenzaam blijven?

Een *slechte* jongen was die Jan Elens toch eigenlijk ook wel. Het eene meisje had hij lief en naar het andere vrijde hij. Maar hij moest nog eens weer komen met zijn mooie praatjes. Ze zou hem.

Later kwamen er wel betere gedachten. 't Was toch wel erg voor Jan, dat hij maar moest werken en werken, zonder dat het hem iets hielp, en als hij met Dieuwerke trouwde . . .

Maar hoe dan? Als hij nu eenmaal van Dieuwerke hield? Dan mocht hij toch niet met een ander gaan? 't Zou echtbreuk zijn, zeker, echtbreuk.

Jaantje zag geen weg meer voor hem en voor haar. Maar één ding stond toch vast. Ze zou hem nooit het jawoord kunnen geven.

Hoe moest het dan met hem? Had zij daar dan iets mee te maken? 't Was toch zijn eigen schuld, dat alles zoo gekomen was? En zij kon het toch niet helpen, dat zijn vader niet beter geboerd had en dat zijn moeder niet op 't geld paste? Jan zou zichzelf moeten helpen, precies zoo goed, als zij het moest. En als 't hem hier niet aanstond, dan kon hij nog altijd naar Amerika gaan. Maar dat was wat voor een boerenzoon. Die deed liever alles, behalve dat eene. Die liet huis en land niet zoo gemakkelijk in den steek.

Als er maar eens iemand was, die wilde helpen. Haar vader?

Ja, die zou hem zien aankomen; die hield niet van de Elensen. 't Was zijn soort niet. Maar zij zou het toch eens kunnen probeeren.

Een mooi ding! Jan had haar zóó leelijk behandeld en nu zou zij er nog voor moeten zorgen, dat hij met Dieuwerke zou kunnen trouwen. Maar ze deed het niet. Ieder zou moeten toestemmen, dat ze niet meer dan haar plicht behoefde te doen. Een sul, ja, die zou 't misschien kunnen, maar *zij* was geen sul, lang nog niet.

Naastenliefde? Maar wie gaf er om haar? Haar geld, ja, dat konden ze gebruiken, maar zijzelf, ho maar, zij was straks een ouwe erftante, die kon sparen en potten voor neefjes en nichtjes.

Jaantje had het wel heel zwaar te verantwoorden en een preek van dominee moest er aan te pas komen, om haar op andere gedachten te brengen.

Dat was toch zoo naar.

Ze zat in de kerk, had nergens erg in, sufte eigenlijk zoo'n beetje, omdat ze des morgens al tijdig van bed moest en 't ook erg benauwd was in de kleine kerk, zoo 's middags, van die nare stovenlucht.

Dominee had het over den kinderdoop en dus behoefde ze eigenlijk ook niet te luisteren, want dat was altijd 'tzelfde en zij geloofde ook vast en zeker, dat kleine kinderen gedoopt moesten worden. Zoo had ze het altijd geleerd en daar was ook niets bijzonders aan.

Maar dan ineens schrok ze op.

Onze kinderen zijn in 't verbond der genade, zei dominee, en nu moest ze in eens aan de goedheid van den Heer denken, die zoo'n verbond dan toch maar met al die zondaren gemaakt had.

Toen hoorde ze niets meer van de preek, maar dat vond ze heelemaal niet erg, want ze hield een preek voor zichzelf en ze kwam ook aan de toepassing toe, waar de nieuwmodische dominees toch niet meer van weten wilden.

God zoo goed en *ik* zoo boos, dat was haar tekst en toen schaamde ze zich heel erg, en de toepassing was over haar en Jan Elens en Dieuwerke en vader speelde er ook een rol in, en ja ja, 't kon nog wel goed worden, maar 't was heel, heel moeilijk.

Ook wankelde Jaantje later nog wel eens in haar besluit, maar

dan dacht ze maar weer aan haar preek en dan stampte ze met haar voet op den grond en zei: „'t Zel toch en doornie het 't zegd en 't mout.”

Maar het was daarom toch nog niet gemakkelijk voor haar op den weg met Jan. Want *hij* wilde 't verkeerde pad op en 't is heel moeilijk, een mensch van dat pad af te krijgen, als je er eigenlijk zelf ook wel op wilt wandelen.

Ze moest nu maar stil afwachten, want *hij* moest beginnen, dat stond vast en ze was geen meisje, om jongens aan te lokken.

Jan begon. Hij kon nu niet meer met een gewoon praatje naar huis gaan; Jaantje moest wel begrijpen, waar het hem om te doen was en dan . . . er *konden* toch eens kapers op de kust zijn.

„Lelk weer, nè, Jaantje.”

„Jao, 't is binnen beter as boeten.”

„Dat is zoo, moar 't ken ien boeten ook wel ais goud wezen.”

„Jao.”

Even aarzelde Jan, maar toen ging hij haastig voort: „Is 't nou boeten ook nait goud, Jaantje?”

„Och, 'k wait nait. 'k Heb zin an koffie.”

Dat antwoord was er nu juist niet een, om er een liefdesverklaring aan vast te knopen, maar Jan probeerde het toch met den moed der wanhoop.

„'k Wol ook wel 'n kopvol hebben. Moar den van die.”

„Nou, den mosse op 'n ander oavend moar ais kommen, moar 't is nou te loat.”

„Is 't die den goud, dat ik kom?”

„Och, waarom nait; 'k bin die best 'n kop koffie gund.”

„Jaantje.”

„Jao?”

„Magst mie wel lieden?”

Daar was de vraag, waarop een antwoord moest gegeven worden, alleen, 't antwoorden was zoo moeilijk.

„Heur ais, Jan, nou bist bie verkeerde. Dat most an Dieuwerke vroagen.”

„An Dieuwerke? Moar dat waist ja wel. 't Is ja al lank oet tussken ons.”

„'t Ken ja wel weer anbakken?”

„Nee, dat kan nait. 'k Wil die ja hebben, Jaantje; dat waist ja wel?”

„Nee, dat wait ik nait. En doar loof 'k ook niks van.”

„Watte?”

„Nou, goud den. 't Dut d'r ook niks tou. Moar ik wil *die* nait hebben.”

„Nee, Jaantje? En dat waarom nait?”

„Om toch nait. En huifst d'r ook nooit weer over proaten, want 't gebeurt toch nait.”

Uit was het, ineens. Daar vielen al zijn mooie luchtkasteelen. Dat maakte hem wrevelig. Het krenkte hem ook in zijn trots. De afwijzing was zoo ineens, zoo direct, zoo afdoend ook. Hij voelde wel, dat Jaantje ook niet op haar besluit zou terugkomen.

„Nou, den grout ik die. Dag, Jaantje.”

„Nee, Jan, zóó nait. Wie zollen mit elkander noar hoes lopen en dat ken ja nog wel? En den most mie ais zeggen: waarom wilst mie nou ainlieks hebben?”

Jan kreeg toch even weer moed. Als ze begon te *vragen*, nu, dan was misschien nog niet alles verloren.

„Waarom? Och, dat waist ja wel? Wie passen elkander ja krek.”

„'k Bin al zoo old, Jan. Veul older as doe.”

„Nou jao, moar dat dut nait zooveul.”

„En 'k bin moar 'n stief en roar wicht.”

„Nou, zóó min mosse die nou nait moaken, Jaantje. D'r binnen wel veul roarder, heur.”

„Hest mie laif, Jan?”

„Jao, Jaantje.”

Hij schoof dichter naast haar en greep naar haar hand, maar ze liet hem die niet.

„Van wel holst meer, van Dieuwerke of van mie?”

„Och, 'k heb die 't ja al zegd; 't is ja hailndal oet.”

„Nou Jan, van wel holst meer, van Dieuwerke of van mie?”

„Och, hol nou op. Dat is ja gain praot.”

„Jaowel, Jan, dat is wel 'n proat. Ik wil 't waiten.”

„'k Hol ja hail veul van die.”

„Jao, moar van Dieuwerke meer?”

„Och, wicht, loat Dieuwerke nou mit rust. Doar gait 't ja nait over.”

„Jaowel, Jan, doar gait 't over. O, jong, jong, wolst die zulf en mie en Dieuwerke ongelukkig moaken? Wat bist toch 'n slaif. Dieuwerke most hebben en anders gainent.”

„Dat ken ja nooit.”

„Jao, dat ken en dat mout. Wel het dat zoo bestuurd, dat doe en Dieuwerke elkander zoo geern lieden maggen?”

Aan die vraag had Jan nog nooit gedacht. Eigenlijk moest hij er een beetje om lachen. Stel je voor. De Heer zou zich bemoeien met vrijen en trouwen? Kun je begripen.

„Waist wel, wat d'r ien 't formelier stait?”

„Nee.”

„Most thoes moar ais noa lezen. Doe *magst* gain ander wicht hebben, as doe Dieuwerke mainst en Dieuwerke die.”

„'t Ken nait, zeg ik die.”

„'t Ken al, want de Heer het 't zoo bestuurd en den is 't ja goud? Nou, ik bin bie hoes. Dag, Jan. Denk d'r nog moar ais an, heur.”

„Ken d'r den niks van kommen?”

„Nee, Jan, en wilt ook ja nait, as die goud bedenkst.”

„Dag, Jaantje.”

IV.

Er waren in Dijkhuizen menschen, die, toen Jaantje al een beetje op jaren kwam, wel eens om haar lachten. Ze was zoo antiek, en ze werd een beetje zonderling, vooral toen ze na den dood van haar ouders de boerenplaats had verlaten en in Dijkhuizen een renteniers-huisje had gekocht.

„'n Roar schepsel is 't.”

Maar boer Elens en zijn vrouw lachten haar niet uit, en, als ze een bezoek bracht op hun boerderij, wisten ze niet, wat ze doen

zouden, om 't haar naar den zin te maken. Hun kinderen noemden haar tante.

Jan Elens en Dieuwerke vergaten nooit, dat Jaantje Harkema hen tot elkaar had gebracht en ze wisten heel goed, dat de oude Harkema hen alleen zoo geholpen had, omdat Jaantje het graag wilde.

„'n Roar schepsel,” zeiden de menschen in Dijkhuizen.

Maar in de huiskamer op Elens boerderij hangt een wandtekst en, als Jan dáár naar ziet, moet hij altijd aan Jaantje denken.

„Weest Mijne navolgers,” staat er met mooie letters op 't zwart fluweel en Jan Elens weet, dat Jaantje Harkema een van de uitverkorenen is, die, achter den Heiland aan, het groot gebod der liefde leerde. Dat deed hem, in den strijd met de zonde, menigmaal de overwinning behalen, want Jaantje ging immers voor en dus werd hem het volgen gemakkelijk. En, als de strijd voor hem eens heel zwaar werd, dan nam hij zijn toevlucht tot den Heiland, die ook *Jaantje* had bijgestaan.

DIE MIJNS HARTEN VREDE ZIJT...

JACQUELINE E. VAN DER WAALS

(naar THOMAS à KEMPIS).

Getoonzet door

CATHARINA VAN RENNÈS.

Tempo ♩ = 58 M. M.
Stil en ingetogen te zingen.

ZANG. *ten.*
p Die mijns har - ten vre - de zigt En de ee - nig

PIANO. *p* *steeds gebonden spelen.* *ten.*
met pedaalpoësie.

ten.
wa - re rus - te, Rei - ne bron van kla - re lus - ten, Zui - vre Zon van

ten. *p*
za - lig - heid Laat mij wil - len en niet wil - len

p e dolce.

Wat Gij wilt en niet en wilt, Blij - de gaan - de door het stil - le

ten.

Le - ven, in Uw vrede ver - stild. Bui - ten U is niets dan strijd,

ten. *mf*

mf

*Ped. ** *Ped. ** *Ped. **

ten. *mild.*

Niets dan moet - ten, niets dan zor - gen, Laat mij, in Uw rust ge - borgen,

ten. *dolce e legato.* *ten.*

Sla - pen gaan (sla - pen gaan) in eeu - - wig - heid

pp *p* *pp*

8va... lunga.

pp *morendo.* *lunga.*

2 Ped. *** *2 Ped.*

HET WINTERLANDSCHAP IN DE SCHILDERKUNST

DOOR

HERMAN HANA

Als ge met kinderen over den winter praat, dan blijken ze daarbij te denken aan sneeuwballen, sleeën, schaatsen-rijden, glijbaan-spel, ... kortom, aan druk en rumoerig vertier.

En als ge het winterlandschap uit den tijd onzer vaderen ziet, zeg van 'n acht of tien geslachten terug, dan ziet ge zulk druk, rumoerig vertier in beeld.

En hoewel, temidden van een troepje kinderen, dat in de sneeuw ravot, soms een van hen een oogenblik verpoost, bekoord, geboeid door de stille ongereptheid rondom; — en hoewel, onder de oude winterlandschappen, er wel eens één ons treft door de weidsche stilte van een wereld van ijs en sneeuw, toch hebben onze vaderen, — kinderen die zij waren, — dit met onze kinderen gemeen: dat zij voor de stille, diepe poëzie hunner besneeuwde landouwen geen aandacht hadden, en dat het winterlandschap als schilderij hen nog wèl boeien kon, mits het een schildering was van het wintersch vermaak.

Trouwens, ge hoeft maar even de bijgaande platen te doorbladeren om met eigen oogen te zien, dat de loop der schilderkunst van zestienhonderd en daaromtrent naar negentienhonderd en daaromtrent een loop is: uit de wereld van spel, vermaak en lawaaiigheid, naar de wereld van geruchtlooze eenzaamheid en stil gepeins.

Dit kan op het eerste gezicht verwonderlijk lijken aan een ieder, die, terecht, gewoon is zich den gang van zaken in het werkelijk leven juist andersom te denken, namelijk van de stille bedachtzaamheid van den goeden ouden tijd, naar het nerveus en vermoeiend gerucht van den onzen.

En wie, onbekend met de historie, uit deze winterlandschappen alleen zich een oordeel vormde over haar werkelijk verloop, liep kans zich deerlijk te vergissen.

Tenzij hij intijds bedacht, dat de kunst ons in den regel brengt wat wij wel begeeren, maar niet of althans ternauwernood bezitten. Tenzij hij bedacht, in 't kort, dat de kunst ideaal van aard is en idealen beeldt, — zoodat hij, die uit de kunst de werkelijkheid wil afleiden, die werkelijkheid nadert via haar ideaal of tegenbeeld, — tegenbeeld dat hij dus meestal maar eenvoudig heeft om te keeren, om tot den werkelijken toestand te besluiten.

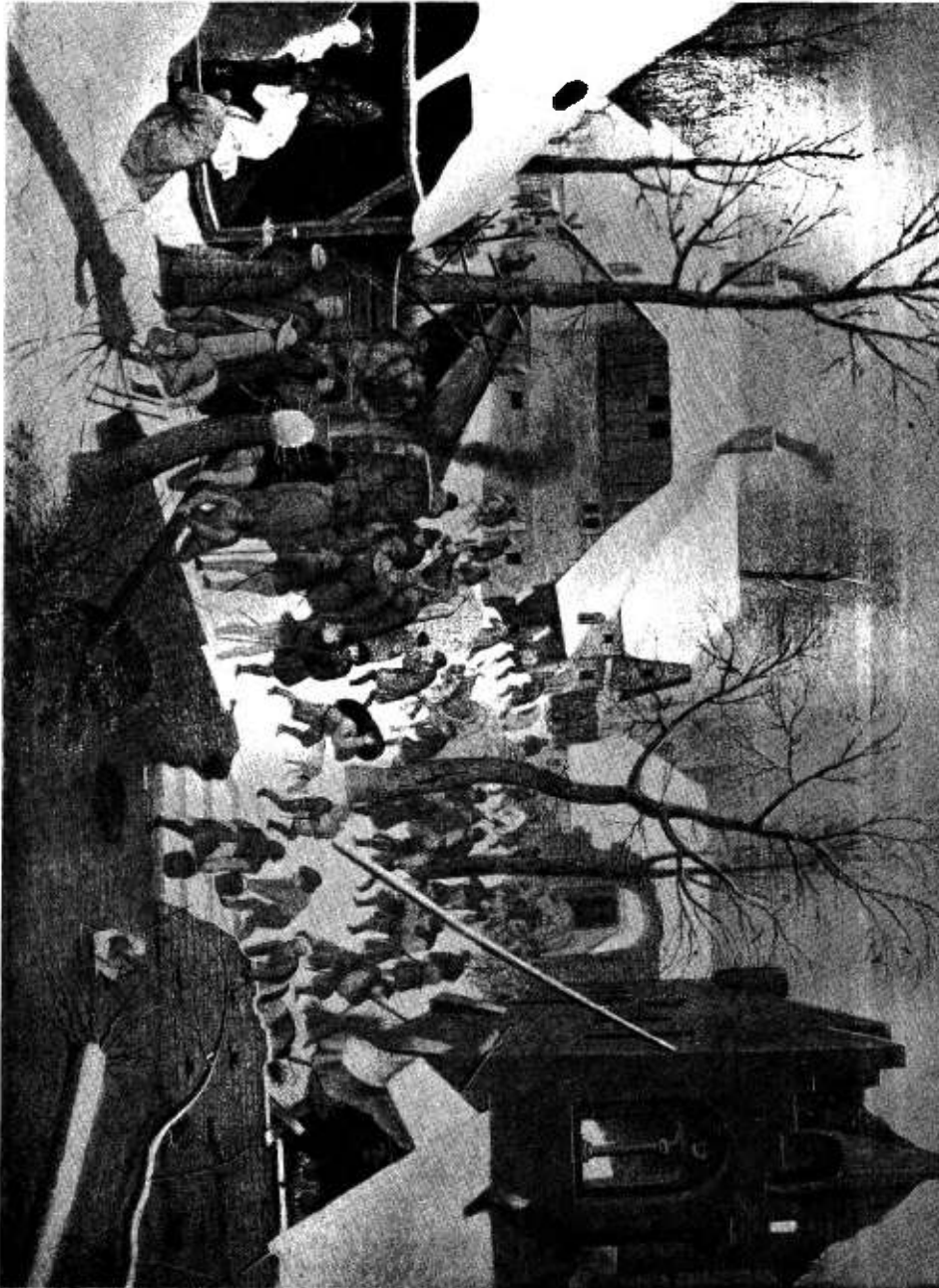
En daar komt nog bij, dat de schilderkunst zich ontwikkelt: uit het stadium der mededeeling, naar het stadium der uitdrukking. Anders gezegd: van de vertelling, náár het poëm.

Zoo'n vertellend schilderij ziet ge in afbeelding I. Het stamt uit den tijd van vijftien- op zestienhonderd, en het is geschilderd door Pieter Brueghel den jongen, bijgenaamd „de helsche”, dit ter onderscheiding van den „boeren” — en den „fluweelen” Brueghel.

Gij kunt nu zeggen: „Maar dat is toch eigenlijk geen winterlandschap. Tenminste, het is geen landschap!” Evenwel, dat is er nu juist het aardige van. Die tijd namelijk, kent nog geen landschap. Die tijd is er ternauwernood aan toe, den gewonen man in zijn gewone doen te schilderen, en het was toen nog maar kort geleden, dat de schilderkunst uitsluitend diende tot het schilderen van heiligenbeelden en gewijde voorstellingen, ter opluistering van het kerkgebouw.

Wat we hier nu vóór ons hebben, is een overgangsvorm van de kerkelijke naar de burgerlijke kunst.

De schilder stelt zich voor, dat de pilgrimaadje der „Wijzen uit het Oosten” naar „het kindeke Jezus”, in het Palestijnsche dorpje een heel vertier teweegbrengt. Maar dat dit Palestijnsche dorp er

1. Pieter Brueghel de Jonge — De wijzen uit het Oosten aanbidden het kindeke Jezus.

anders uitgezien moet hebben dan de dorpen van zijn eigen land, dat komt niet bij hem op. En wel allerminst komt het bij hem op, dat men daar in Palestina wel eens een heel ander klimaat zou kunnen hebben; een klimaat bijvoorbeeld, waarbij zelfs in den winter geen sneeuw op het program komt.

Welnu: even onwezenlijk en onbestaanbaar als dit op z'n Brabantsch voorgestelde Palestina, is ook de wonderlijke voorstelling van „het heilige huisje”, waarin twee der „wijzen” reeds in hun monnikspijen geknield liggen, en dat den schilder zeer ten gerieve is door zóó gebouwd te zijn, dat men van buiten af alles kan zien, wat daar binnen gebeurt.

Waarschijnlijk hebben de oud-gebruikelijke „kerk-spelen”, waarbij een „heilig huis” als het hier afgebeelde, uitteraard het eenig bruikbare was, den schilder bij zijn arbeid voor oogen gestaan. Hoe dat zij: het geheel is, met zijn onwaarschijnlijke ruïne en zijn quasi heel gewoon, maar daardoor des te spookachtiger gedoe van al die rare snuiters, een typisch voorbeeld van den overgang der kerkelijke schilderkunst naar de landschapskunst.

Beschouwen we vervolgens afbeelding II, een winterlandschap van den te zijner tijd zeer bekenden Hendrick Averkamp, bijgenaamd de stomme van Kampen, en die één geslacht later dan de helsche Brueghel leefde, dan treft het ons dat we hierin dezelfde hoofdelementen aantreffen als in het vorige schilderstuk: de wijding, den adel en den arbeid, in dit, evenals in het andere beeld, door bouwwerken vertegenwoordigd.

Zien we dáár het heilig huis, de ruïne en de hofstede, hier vinden we de kerk, het kasteel en verschillende boeren-behuizingen, — en het is daarbij niet „toevallig”, dat de boerenwoning op den voorgrond verschijnt en het kasteel naar den verren achtergrond verhuist

Maar wat het allermeest ons treft, en waarom dit schilderij met zijn onafzienbare ijsvlakte ook eigenlijk geschilderd is, dat is de bonte en vermakelijke mengeling van deftigheid, boerenstand en jeugd, in de door allen gelijkelijk genoten vreugde van het zwierig en animeerend ijsvermaak.

Het is bovendien weer eens zoo'n echt ouderwetsche winter, dien

II. Winterlandschap van Hendrick Avercamp, bijgenaamd de stomme van Kampen.

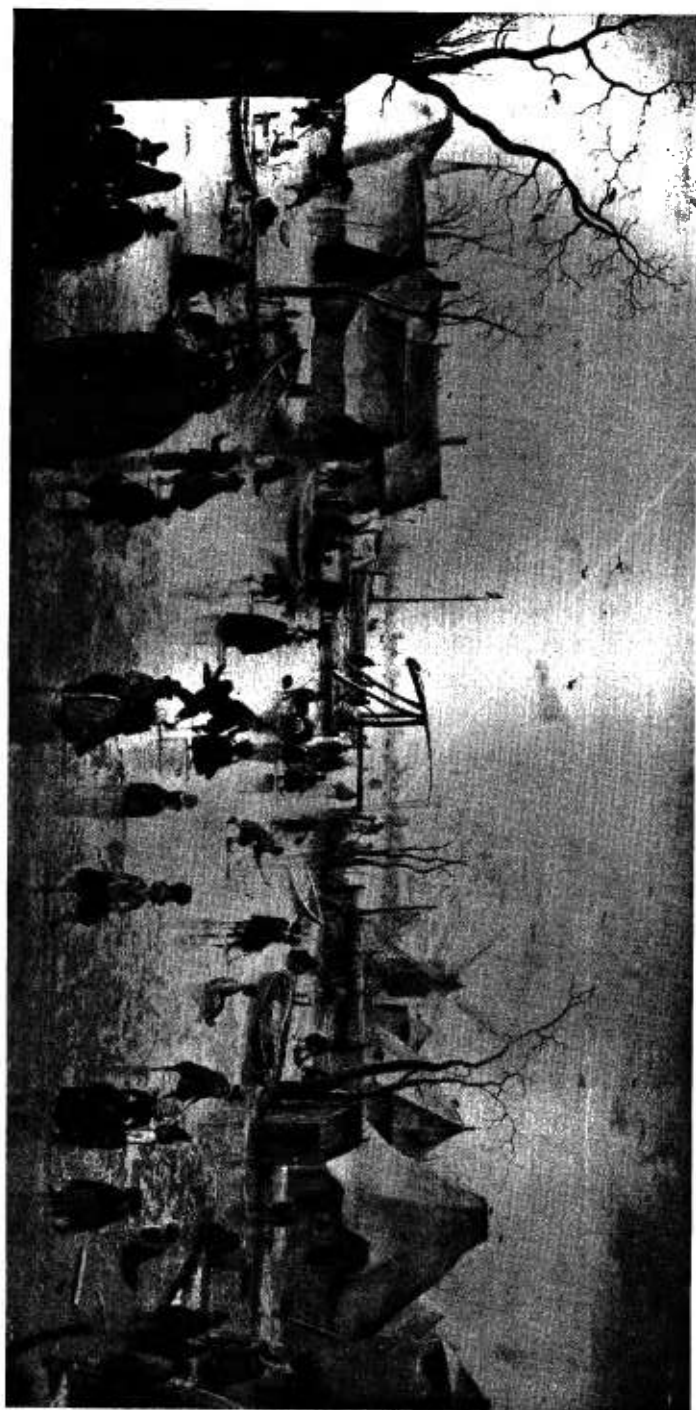
we hier voor een oogenblik mee te beleven krijgen. Zien we op den voorgrond een bok voor een slee gespannen, in de verte draaft lustig een paard, zoodat dit blijkbaar een van die winters is, waarbij men van de schuiten vergeet dat zij varen, en van de boomen dat zij groenen kunnen.

Bezien wij de schildering, van links naar rechts en van voorgrond tot horizont, dan treft ons die eigenaardige bizonderheid der ouden, dat zij schilderen met dezelfde zakelijke onpartijdigheid, en bovendien met dezelfde onnavolgbare uitvoerigheid, als waarmee het fotografie-toestel ons zoo'n landschap weer zou geven.

Zet u maar eens op zoek naar een plekje, hoe klein ook, dat door den schilder, als bijkomstig of min belangrijk, met minder zorg is uitgewerkt. Gij zult er geen vinden; integendeel: juist dit aandachtig rondspeuren zal u met verbaasde bewondering vervullen voor een toewijding, zóó kinderlijk, maar zóó liefdevol tevens, dat gij beseft: zoo te schilderen beteekent, een onverzadelijken honger naar de letterlijke werkelijkheid te hebben; een honger die òns sindsdien, in kunst althans, vreemd geworden is; zóó vreemd, dat het maken van zoo'n schilderij, in ònzen tijd, ondenkbaar is.

Wat bij dezen schildertrant evenwel heel licht gebeurt: te weten dat er een schilderij ontstaat, dat door zijn onpartijdigheid onevenwichtig wordt, dat heeft de schilder nog zóó dragelijk vermeden, dat we zijn schilderij met andere moeten vergelijken om te bevinden, dat zijn werk toch per saldo wel even iets onrustigs heeft. Iets teveel van het on-geordende der natuur en iets te weinig van het bijeen-grijpende, tezamen-bindende der kunst. Beschouwen we daarom in verband hiermee afbeelding III, gemaakt naar een schilderij van dezelfde hand, dan ervaren we, almeê doordat hier de gebouwen zich nog wat meer naar den achtergrond verschuiven, en doordat hier het menschnatuur proportioneel zooveel grooter is, dan ervaren we waar hem dat lichtelijk on-geordende wel in schuilt. Het zit 'm hierin, dat Hendrick Averkamp zelf, niet even onpartijdig is als zijn penseelvoering. Hij toont ons namelijk in zijn schikking, zijn arrangement, een al te kenbare voorliefde voor zijn „poppetjes" en wij zien die poppetjes hier te zeer als aparte groepjes en personen neergezet.

En dat het den schilder om een bijeschikking van zooveel

III. Winterlandschap van Hendick Averkamp, bijgenaamd de stomme van Kampen.

mogelijk verschillende „gevalletjes” te doen was, ja dat hij daarin zelfs verder gaat dan de natuur gedooft, laat staan de kunst, dat verraadt zich onder andere door dat groepje drenkelingen dat zich rechts, achter de overend-staande halve schuit, notabene in levensgevaar bevindt, terwijl toch, behalve den koenen redder die daarneven op het ijs ligt, en behalve den man in de verte, die met een ladder aan komt loopen, mitsgaders een enkele andere die naar het „gevalletje” blijkt te kijken, er zoowaar binnen den afstand van hoogstens 'n meter of vijftien verscheidenen zijn, die geen enkel blijken geven dat zij van dien zoo nabijgen doodsnoed hunner medemenschen ook maar een sikkepit gewaar worden.

Zie, met zóó iets voor oogen, zeggen we toch: neen Averkamp, gij moogt al een vâárdig schilder zijn, een overtuigend schilder zijt ge niet. We weten helaas van onze vaderen, dat ze soms voor veel dat ten hemel schreide, Oostindisch doof bleven; maar dat ze zóó ijskoud het ijzingwekkend gekrijt van een troepje verzinkende kinderen zouden negeeren, dat laten wij ons door u niet wijsmaken.

Welnu: dit bijna volkomen gemis aan eenheid van handeling vindt zich weerspiegeld in een gelijksoortig gemis aan eenheid of harmonie van rangschikking, die wijst op een teveel aan belangstelling voor het aparte en een te gering besef der waarde van „het geheel”.

Zoo'n schilderij noemen wij daarom met een vakterm: „niet gezien” — en met een leeke-term: „bedacht”.

Wat dat betreft kon er echter bij onze vaderen nogal wat door den beugel. Ook in hun vertelsels waren zij heel wat dankbaarder voor „wat boertighs” of „wat wonderlicks”, dan voor een sober, maar doorleefd verhaal.

Een „verhaal” nu, anders gezegd: een „schildering”, — is dit schilderij niet geworden. Het is, ondanks zijn beeldrijke penseeling, toch maar een „vertelsel”, en nog wel een ongeloofwaardig vertelsel, gebleven.

En vergelijk nu, vervolgens, afbeelding IV eens met III.

Me dunkt, het wenden van den blik, van het eene beeld op het andere, moet u aandoen als een sprong. En het is ook een sprong. De sprong, namelijk, van de zestiende naar de zeventiende eeuw, —

IV. Aert van der Neer — Riviergezicht bij winter.

van de middeleeuwen naar de renaissance. Anders gezegd: wedergeboorte.

Die termen zeggen u misschien weinig, en zij zeggen u nog minder, als gij weet dat Averkamp geboren is in 1585 en Aert van der Neer, de schilder van landschap IV, in 1603. Want gij zult u toch wel niet laten wijsmaken dat de denkbeeldige poort tusschen die twee eeuwen, geheeten: jaar „1600, slag bij Nieuwpoort”, door de eene of andere geheimzinnige macht van dat getal 1600, werd omgetooverd tot een nieuwe poort, die zich in dat jaar opendeed aan de kunst?

Niettemin, gij hebt het hier onloochenbaar voor oogen: daar is wat gebeurd! De kunst is inderdaad door een poort gegaan, poort die Aert van der Neer en Hendrick Averkamp vaneenscheidt als vertegenwoordigers van twee geheel verschillende kunst-opvattingen.

Maar dat verschil balanceert niet net precies op 1600. Rubens, geboren in 1577, staat aan Van der Neers kant van de poort. En hoe het overigens precies in elkaar zit met die renaissance of wedergeboorte, dat weet geen mensch.

Wij, met schilderijen als deze twee voor oogen, wij kunnen alleen constateeren: vóór den sprong zet men het „geheel” in elkander uit onderdeelen, na den sprong vloeien de onderdeelen voort uit het geheel. Voor den sprong bekijkt men, na den sprong aanschouwt men.

Het eerste nu, wat u bij Van der Neer treft, is de rust. Een rust, die als harmonische bouw naspeurbaar is door op de „grootte lijnen” te letten, die schuinsrechts van ons af schuiven, zooals: onderlijn dorp, waterkant voorgrond, en de lijn die we, al beschouwend, onbewust in gedachte trekken van groep naar groep op den voorgrond, tot aan en voorbij dat ééne kleine ventje dat onder den molen staat, de eene lijn ook, die langs de meeste schaatsers en kolvers op het ijs te trekken is, kortom een harmonie, die opklinkt uit een geheel dat als een „accoord” gebouwd is, een harmonie die wij, zooals nu blijkt, ont-leden kunnen, maar welker weldadige ordening we ook zonder die ontleding op 't eerste gezicht ervaren, zooals we, bij 't eerste proeven, met den smaak ervaren: „het zout in de pap.”

En onze tweede indruk is: een schilderij, dat er nu eens eerlijk voor uitkomt, geschilderd te zijn. Het is, dat is waar: vooral in den

voorgond tot in bijzonderheden doorwerkt, maar er is nergens een streven naar fotografische accuratesse.

En dan vervolgens waar het eigenlijk om begonnen is: Door dit beeld te beschouwen zien wij de natuur door de oogen van een groot kunstenaar; en daarmee wordt ons dit werk tot een openbaring van schoonheden, die wij buiten zulke kunst om, direkt van de natuur dus, niet zouden ontvangen.

Tenslotte nog twee aardige bijzonderheden, die voor dien tijd algemeenheden zijn; en wel vooreerst, dat we ook hier weer aantreffen, behalve de huizen: de kerk en het kasteel. En vervolgens, dat hier bijzonder duidelijk een oud spel: het kolfspel, in Engeland golf-spel genoemd, herkenbaar is. Ook op de beide stukken van Averkamp komen die kolvers voor, en dat kolf-ballen op het ijs, dat ten onzent geen mensch meer invalt, is dus oudtijds een algemeen geliefde sport geweest.

Nog weer stiller, en tevens grootscher, is afbeelding V, — landschap van Jacob van Ruysdael, die weer een kwart-eeuw later leefde. Voorwaar: deze man zag de natuur! Hij zag haar weliswaar romantisch, dat wil zeggen: als een sprookjeswereld, waarin elk oogenblik een woudnimf of, in deze kou, een dicht-behaarde sater zou kunnen verschijnen; maar toch is hij aan den anderen kant nuchter-Hollandsch genoeg, om zulke fantasie-figuren, zoo hij ze al voor onze verbeelding oproept, toch nimmer lijfelijk te schilderen.

Wat hij lijfelijk schildert, dat zijn juist altijd heel gewone, heel eenvoudige menschen, menschen die bovendien zeer bescheiden en onbevangen in zoo'n landschap meeleven. En ze zijn inmiddels heelemaal bijzaak geworden, die menschen; ziet gij dat wel? Ook zijn de kerk en het kasteel, tot dan in een landschap zoo onontbeerlijk geacht, verdwenen.

Inmiddels, terwijl gij deze woorden leest, denkt gij: nu ja, maar wat er dan wèl staat: die paar hutten, die steenen watermolen, die bevroren beek; dan nog die paar boomen en dat zaaghout, vermoedelijk daar voor den molen gereed-liggend, — al die allergewoonste dingen, hoe heeft de schilder die om-geschapen tot een

V. Jacob van Ruysdael — Winterlandschap.

tooverland waar ik heen wil om er te blijven ook als het winter is, ja, om er te blijven juist dan?

Lezer, dat is onnaspeurbaar. Immers: was de schilder in eenig opzicht afgeweken van de natuur, — had hij, op zijn doek, van dat ijs een grot gebouwd of van dat hout een trap naar den hemel toe, dan hadden wij, — gesteld dat de toover daarvoor niet was gevlucht, — dan hadden wij kunnen denken dat het hem dáárin zat. Maar nu hij alles, tot die vaatjes, die schuit, die bijt in 't ijs en alle grasjes toe stuk voor stuk eenvoudigweg, ja bijna nuchterweg schildert zooals zij toch zijn, — vanwaar stijgt ons dan die half verrukte, half schreiende stem van dat heimwee tegen, — van dat heimwee, dien zielenood, zoo diep en waarachtig dat hij scheppingsmacht erlangt en ons eenige schamele hutten in de sneeuw om-toovert tot een paradijs?

Hoe dat gebeurt, dat weet niemand. Ook, te zijner tijd, de schilder zelf niet. Maar het is hèm een vertroosting geweest en het is òns een openbaring, dat de macht van een kunstenaars-ziel dit wonder vermag te volbrengen.

En wie nog mocht meenen: het zal 'm wel in die donkere lucht zitten, die wordt van die meening bekeerd door de volgende plaat, waar zoo'n zelfde donkere lucht een valsch belichte wereld overwelpt.

Ja, Jacob van Ruysdael was een begenadigde. Er zijn schilderijen van hem, die mij al te pathetisch en daardoor onnatuurlijk lijken; maar dit en meerdere andere van zijn hand, hebben mijn bewondering, — en vooral die arme dappere kerel heeft mijn bewondering, omdat hij volhield naar den eisch van zijn ziel te schilderen, ook zonder de waardeering van zijn rauwe tijdgenooten, die voor wat hutten in de sneeuw, met notabene een paar „minwaardighe luyden” daarbij, niet in de beurs grepen!

Het volgend schilderij nu, — „de blauwpoort bij Leiden” door den schilder A. Beerstraaten, heeft dat kille, leege, ontoereikende van een kunst die als een métier wordt be-oefend, maar niet krachtens een ziels-behoefte ontstaat.

De figuurtjes op het ijs, hoewel wat onwaarschijnlijk met de voeten werkend, zijn nog het slechtste deel niet. Zij zijn los en vrij, zelfs

VI. A. Beerstraeten — De Blauwpoort bij Leiden.

overdreven naturalistisch gegroepeerd. De compositie reikt niet boven het peil van een slechte kiek, en het gewirwar achter en bij het iele brugje is zeer zwak, om van het ijzige kalkboompje rechts en van de perspectivische fouten in de architectuur nu maar te zwijgen.

Het is dilettantig maakwerk uit een tijd, die de genade der groote bezieling reeds weer achter zich heeft. De kunst heeft gejubeld als een triumfante leeuwerik, en zij gaat nu schuil tot haar herrijzenis in het laatst der negentiende eeuw.

Bezien wij nu dit schilderij van afbeelding VII, dan zijn we toch wel even verwonderd over de sterke overeenkomst van dit werk met dat der „middelmatischen” onder de zeventiend’ eeuwers! Wij zouden, zoo dacht het ons, een nieuwe openbaring mogen verwachten, na zó’n tijd van inkeer? Wacht maar; die openbaring is op komst. Dit is haar aanloop slechts.

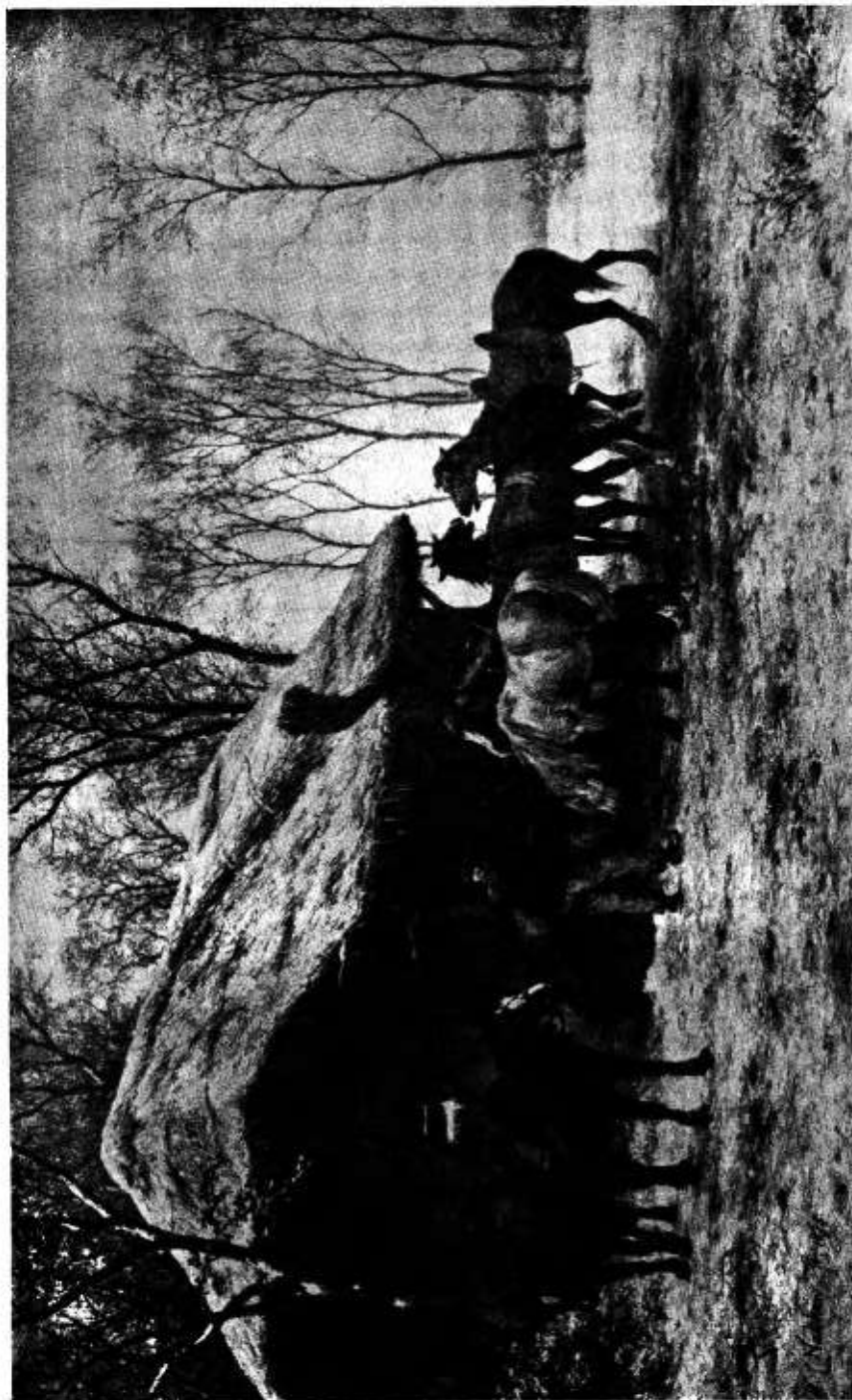
Zeker, die paarden zijn goed ge-observeerd, althans in hun paardelijk gebaren. Maar zij zijn niet stoer, nietforsch, en allermint boeiend geschilderd en ook het landschap, hoewel het iets teeders in de boomen heeft, ook het landschap laat ons even koud als het er uitziet.

Minder koud laat ons het winterlandschap met den vlonder, afbeelding VIII, van Louis Apol. Het treft ons vooreerst, dat we op dit landschap eindelijk eens geen menschen zien. Geen dieren zelfs, op die paar onnoozele kraaien na. En nu moet ge weliswaar niet denken dat zoo’n landschap zonder figuur zich in de negentiende eeuw voor ’t eerst opdoet, want ook Ruysdael schilderde ze reeds zoo.

Maar wat met dit landschap wèl voor ’t eerst aan den dag komt, dat is: dat de schilder hierom, direct bij het verschijnen, zeer geëerd en geprezen werd, en dat hij het grif verkocht. En daaruit zien we dan toch wel, dat er iets is veranderd sinds Ruysdaels tijd.

En die verandering is van veel beteekenis.

Me dunkt, ge moet er enkelen kennen, — van die menschen, die zoo op het oog heel wat lijken, maar die toch voor geen geld alleen in een bosch zouden gaan, en die op de hei, of aan het strand, zelfs al zijn ze niet alleen, stil worden van melancholie. Zij kunnen niet

VII. W. C. Nakken — Draagpaarden in de bosschen van Normandit.

VIII. Louis Apol — Boschgezicht bij winter.

tegen de eenzaamheid, eenzaamheid, die zij alleen als verlatenheid, ja als ellendige troosteloosheid ervaren.

„Hun kwade geweten?” Och dat hoeft het niet te zijn; want het wijst eerder op een on-volgroeiende ziel, een kind-ziel, als men zoo is. Toch moet gij er ook alweer niet een deugd in zien, gedachtig aan Jezus' aansporing „als de kinderkens” te worden. Neen, dan eerder het tegendeel. Als ik namelijk zeg, dat Jezus onder meer bedoeld kan hebben: „Een kind veinst niet. Een kind is eerlijk en onbevangen wát het is, en zooals het is; neemt daar een voorbeeld aan”; me dunkt als ik dat zeg, heb ik kans op uw instemming. En gij voelt dan vermoedelijk ook met mij mee dat Jezus niet bedoeld kan hebben: „Schuw de eenzaamheid als een kind dat om z'n moeder krijt.”

Enfin, gij kent en be-aamt allicht De Genestets raad:

„Wees kinderlijk, niet kinderachtig.”

En nu zijn weliswaar de meeste menschen in dat opzicht nog wél kinderachtig, en niet zoo zuinig ook, maar er zijn er nu minder zoo, dan er vroeger waren; in den tijd van Ruysdael. En dat blijkt ons uit de populariteit die nu zoo'n eenzaamheids-landschap genieten kan, in sterke tegenstelling met den tijd, en met de voorkeur, onzer vaders.

Want wie zoo'n landschap aandachtig beschouwt, die is „er in” En wie met de eenzaamheids-vreeze sterk behept is, die kan er ook niet goed tegen, zoo'n schilderij te zien.

Wat nu dat schilderij op zichzelf belangt, o zeker, het is heel mooi, maar toch heeft het zijn hoogste glorie alweer overleefd, en schat geen mensch het meer boven Ruysdaels kunst. Het is te lievig, te zoet, te meisjes-achtig.

„De veerpont” — afbeelding IX — van denzelfden schilder, boeit ons nog weer wat minder. Het heeft de rauwheid van het impressionisme, maar zonder de breedheid daarvan. De breedheid van het impressionisme vindt ge bij Aert van der Neer, en het is wel eens goed, dit op te merken, voor sommigen die meenen dat het impressionisme alleen van den nieuweren tijd dateert. Het verschil is: die schildertrant is destijds weer spoedig verlopen, maar heeft in onzen tijd „zichzelf overwonnen”, door zich te ontwikkelen tot „ismen” van dieper zin.

IX. Louis Apoll — Veerpont.

Inmiddels, van rauwheid gesproken: hoe doet u dat aan, dat daar in afbeelding X, in dien „Kerstnacht” van Emile Breton, een Franschman van de school van Millet, — hoe doet het u aan dat daar dat giganteske kruisbeeld figureert als een poging, — bijna schreef ik: als een onbehòuwen poging, om het impressionisme een „expressionistischen” of uitdrukkingsvollen inhoud te verleenen?

Een „gewoon” kruisbeeld bedoelt de schilder niet, en kàn hij ook niet bedoelen; daarvoor is het, gezien de menschfiguurtjes die er vlak bij loopen, wel wat onmogelijk reusachtig, nietwaar? Ook is het niet besneeuwd. Het is een „fantasie”, bedoeld om te vertolken de kerstnacht-stemming der eenvoudigen, die zich ter kerke begeven. Maar het is òns te „Fransch”. De Franschen zelf hebben voor zoo’n straf aangedikte uiting een eigen woord. Zij noemen dat „blague”, en den man die er mee behept is, een „blagueur”. En mij doet dat blagueurs-kruis almaar denken aan een „Leger-des-Heils-boodschap” die ik een keer op een schutting zag. Daar stond: „Jezus’ bloed vloeide voor u!” En dat was daar neergeklad met reusachtige drukletters, geschilderd met bloedroode verf, zóó „dik-op,” dat dit bloedige rood er met droppels en stralen bij neerdroop! Men denkt dan maar: Het is goed bedoeld

Overigens is in dit tafreel nog veel te waardeeren. Hier is inderdaad iets van aangrijpende grootschheid gegeven; een grootschheid, een religieuze grootschheid zelfs, die zich nergens verloochent, behalve dan in dat „grotèske” kruis.

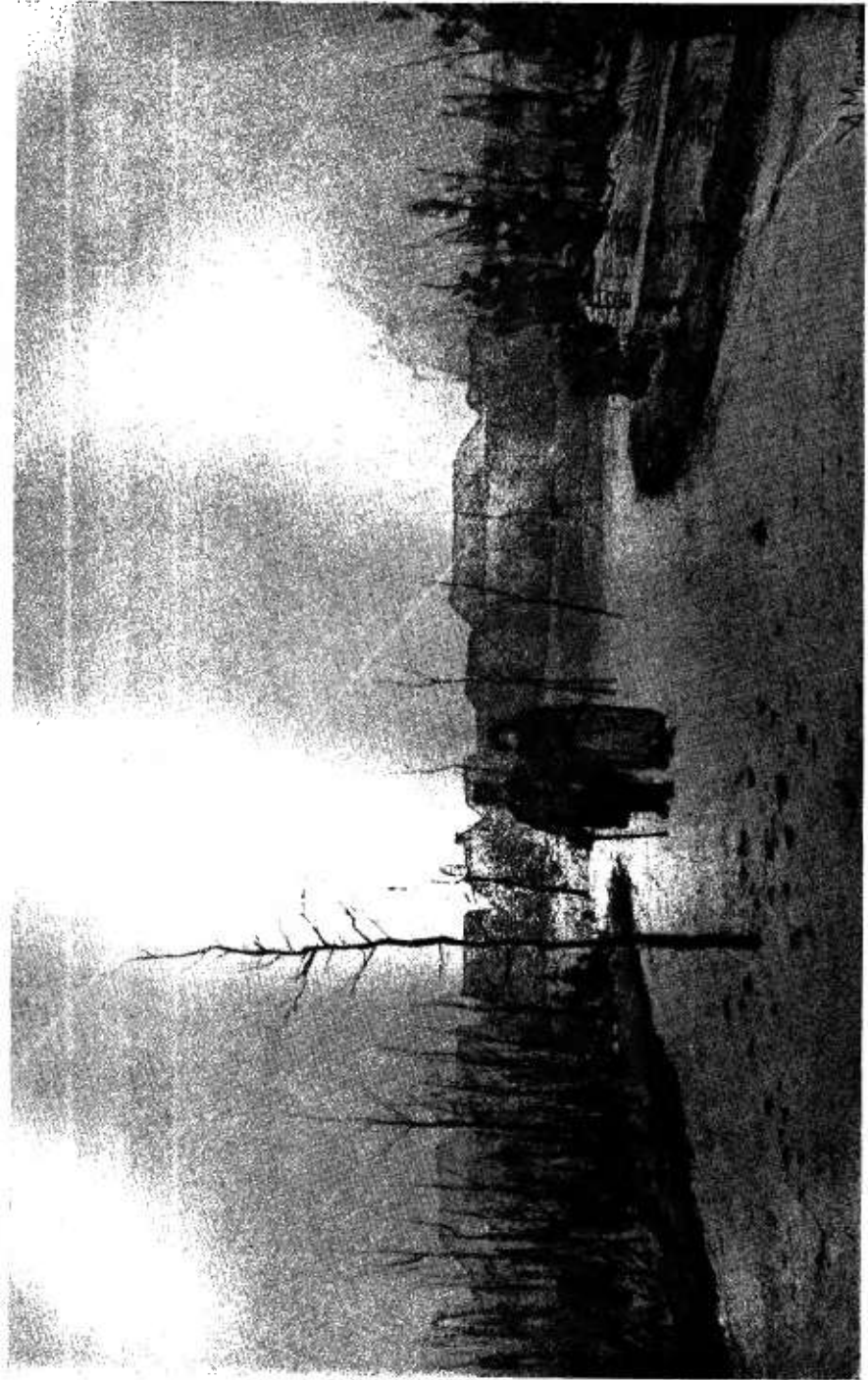
Minder grootsch, maar niet minder expressief, en om zijn fijnen spot bizonder te waardeeren, presenteert zich vervolgens afbeelding XI, „Een oud paar in een jong park,” naar een aquarel of waterverfteekening van Anton Mauve.

Zie, als u nu eens gevraagd was: „Wat is Mauve voor ’n schilder?” Dan zoudt gij stellig en zeker hebben geantwoord: „De lieve-schaapjes-schilder. De schilder der idylle van de hei.” En het zou geen oogenblik bij u opkomen te onderstellen: dat die teere Mauve ook weleens met een geestig gezien „gevalletje” zou kunnen aankomen.

Toch hebt gij, in afbeelding XI, zoo’n gevalletje voor oogen. En

X. Emile Breton — Kerstmacht.

XI. Anton Mauve — Een oud paar in een jong park.

dat de schilder met den teederen stijl ook hier die teederte handhaaft, dat geeft er een aparte bekoring aan.

Zagen we bij Breton het impressionisme door-ademd van een vromen geloofshuiver, zij het dan dat deze zich vertroebelt tot een pathos dat ons Hollanders onsympathiek is, — hier, bij Mauve, getuigt een stille, gevoelige stem van een ondernemenden ouderdom, die zich eens komt oriënteeren in het domein van jeugd's lente-belofte.

Mooi of schoon, in den zin van aantrekkelijk of poëtisch, is hier niets.

Het is: oudjes-benieuwdheid, geflankeerd door arme tierigheid. De oude menschjes kruipen maar wat dichter tegen elkaar, met den blik op die bijna vijandige schraalte, genaamd: een jong park. Achter hen, in monotone degelijkheid, de beschermende aanwezigheid van de huisjes, waarin het beter is dan hier, in de „vrije” natuur. Vlak vóór hen, als een meesmuilend parodietje, een stakerig eenzaam boompje dat toch voor hen geen boom der belofte is. Want als die boom eenmaal zijn lommer spreidt, en als dat „park” eenmaal een park zal zijn, dan zijn deze oudjes, — dat beseffen zij wel, — allang begraven.

Zij staan daar als in een woestijn, en in hun bevreemd, en bijna verontwaardigd kijken leeft héél even de herinnering aan andere wandelingetjes met z'n beidjes, en aan andere parken wellicht. En wegdeinend als naar een vergleden verleden, vèr achter hen, wenkt daar dat nevelige beeld van een molen, als symbool van een bijna vergeten, gebluschte romantiek.

Romantiek? Een rietmat, ter beschutting van verborgen geheimzinnigheden tegen de bittere kou, — een rietmat, die zich met komische nadrukkelijkheid spiegelt in dat vijvertje rechts, dat is hier je romantiek!

„Wat moeten we nu in zóó'n park?” Dat is der oudjes open vraag, open en huiverig als dat park zelf. Ook de hemel is leeg, eentonig, grauw.

Dat alles is niet schoon, maar het is levend en waar; en het moet echte kunst heeten, om met zoo weinige, nonchalante penseelstreken een zoo treffende uitdrukking te verleenen aan dat levens-einde, dat daar zoo koddig-onwennig rondspeurt in dat levens-begin.

Dit is nieuw. Het is negentiend' eeuwsch van verfijnde waarneming en gevoels-uitdrukking. Maar tevens: negentiend' eeuwsch zijnde, is het al weer verouderd ook. De zeventiend' eeuw miste de fijne gevoeligheid, die zich weet in te leven in zoo'n zielig gevalletje. En wij, twintigst' eeuwers, kijken alweer dieper en breeder, dan in een „anecdotisch gevalletje” kan worden uitgedrukt.

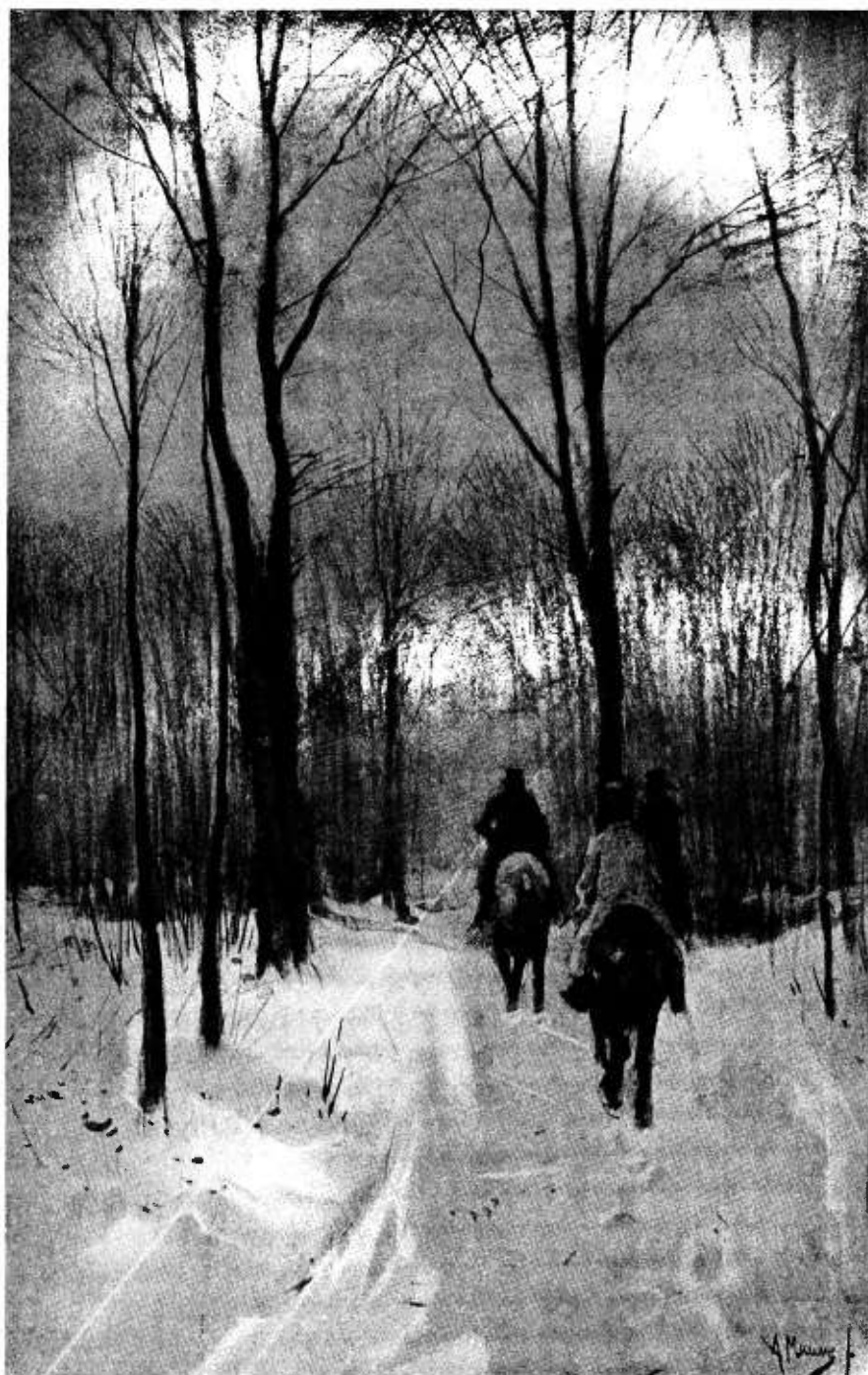
Meer in Mauve's bekenden trant is afbeelding XII, „Ruiters in de sneeuw.” Wij zijn daar, met die ruiters, in een absoluut kaal stukje bosch, met zelfs geen vogeltje daarin om van de natuur te zingen. Maar Mauve is bij ons, en daarom fluisteren de kale tak-staketsels ons hun geheimen toe. De fluisterstemmen van het jonge hout. Betreffen zij een toekomst, van knoppende twijgen en ontlukend groen? Neen. Zij betreffen niet anders dan wat daar is: naakte jonge boompjes in zachte sneeuw. En Mauve schildert ze ons als innig te beleven teederheden van den winter.

En hoe is die sneeuw gepenseeld! De schilder laat zich hierbij, door zijn impressionistische werkwijze, voortdurend op de vingers kijken. Gij ziet hem als het ware bezig, die vage en toch stellige vegen en toetsen gevoelig, nerveus te noteeren. Gij kunt hem, zoudt ge zoo denken, zijn geheim nu afzien, maar toch ontsnapt het u. Hij heeft u de sneeuw op den weg en op den berm tot een zóó lieve vertrouwdheid gemaakt, dat uw gevoel niet wil toestaan dat het ontleidend naspeuren die teederte schaadt.

Merk ook op hoezeer die ruiter-groep één van stijl, één van adem is met den zachten adem van het geheel. Gij vergeet daarvoor gaarne, hoe slecht die groep geteekend is; hoe onwaarschijnlijk die rijknecht op zijn paard zit, op zijn houten paard nog wel, dat alleen, qua teekening, iets levends erlangt door de tegenstelling met het nóg houderiger paard daarvóór.

En gij zit hier inmiddels, terwijl gij deze waarheid erkent; deze waarheid: dat de vorm der dingen bijzaak wordt, waar een kunstenaar ze aangrijpt als uitdrukkings-middelen zijner zeggingskracht, terwijl gij dit nu zoo helder inziet, zit gij daarmee tevens toe te stemmen dat de kunst een misvorming der werkelijkheid zeer goed verdraagt.

Ik erken, nopens deze zelfde aquarel, de mogelijkheid: die paarden

XII. Anton Mauve — Ruiters in de sneeuw.

en die ruitfiguren juist van teekening te maken, zonder de waarde van het geheel te schaden. Maar gij zult me, dunkt me, toestemmen, dat een juist teekening: ten koste der innigheid van dit geheel, daarmee veel te duur zou zijn gekocht.

Gij hebt trouwens, in dit verband, reeds een naam op de lippen: Breitner. Breitner, de schilder van het in afbeelding XIII gereproduceerde stadsgezicht, van alle Hollandsche impressionisten het meest bekend en het meest geliefd.

Zie, dit is nu het indertijd zoozeer befaamde, door leek en kenner, 'n slordige dertig jaar nog maar geleden, — zoo verontwaardigd bespote impressionisme van Breitner.

Gaat het u echter als mij, dan moet gij uw geboeide aandacht letterlijk uit deze sfeer van dichtertlijke vertrouwdheid losscheuren, — en dan moet gij er u vervolgens expresselijk toe zetten om nu eens echt nuchterweg na te speuren, waaraan men zich destijds toch wel zoo kan geërgerd hebben.

Komaan; dan ook maar meteen zoo schoolmeesterachtig mogelijk, begonnen met het eerste huis aan den linkerkant. Wat is daar nu, als je wil, op te zeggen? Nu, als we bijvoorbeeld die ramen bekijken, dan moeten we wel erkennen dat deze nog scheever zijn, dan bij zoo'n oud huisje mogelijk is. Vooral het linksche raam op de eerste verdieping, en daarvan de linksche kant, nietwaar? . . . En we willen dan nog zwijgen van de manier waarop de raamroeden er in geschilderd zijn. In dat raam zie je die roeden namelijk niet eens. In het raam daarnaast, — ook niet. In het raam rechts boven zien we echter die raamroeden des te beter, maar daarmee hebben we den schilder dan ook leelijk in den hoek. Bedenk: we zijn nu schoolmeesters en we zijn op zoek naar echte fouten. Welnu: iedereen weet immers dat dat nooit zoo getimmerd wordt; de bovenste en onderste ruiten van zoo'n raam grooter dan de middelste.

In de ramen van het tweede huis zijn de roeden wel duidelijk, maar niet heel goed. Letten we echter op den steenen dam tusschen die ramen, zoowel „tweehoog” als „eenhoog”, dan valt daar nog meer op te zeggen.

Letten we vervolgens eens op het dakvenster van het vierde huis.

XIII. Bretnier — Oud Amsterdam.

Dat is niet anders dan wat geflodder! En dan . . . de raamroeden daarbeneden! Enzoovoort, enzoovoort!

Ieder die daar schik in heeft, vindt gemakkelijk nog vele soortgelijke „grove fouten” in dit schilderij. Fouten zóó grof, dat wij ze aan een jongetje op een teekenschool heel ernstig zouden aanrekenen.

Laat toch echter geen mensch nu denken, dat Breitner dat allemaal niet beter kon. Integendeel, hij kon het zóó goed, dat hij achter z'n ezel kon gaan zitten en breed, gezwind, hartstochtelijk zoo'n schilderij ineenzetten, al zijn aandacht bij licht en kleur, en den vorm, dien hij dus als 't ware „enpassant” op den koop toe geeft, — dien vorm zóó beheerschend, dat hij ondanks „fout op fout” toch in den breede zóó gaaf blijft, dat wij van al die toch inderdaad aanwezige fouten niets bemerken, — gegrepen en meegesleept als we zijn door de echte, sterke liefde die wij op het eerste gezicht voor dat grachtje voelen, een liefde echter, die niet aan ons hart ontspringt, maar die Breitner's liefde voor zoo'n armoedig oud grachtje is.

En als er nu eens iemand kwam, die dat schilderij van Breitner voor ons ging copieeren, daarbij alle „fouten” vermijgend, dus er van makend een foto-grafisch beeld met behoud van Breitners kleurenkeus, dan zouden wij de afwezigheid van die fouten voelen als een ernstig gemis, want die correctheid zou dan tusschen ons en Breitner's kunstenaars-wezen staan, — als een banale „correcte” muur.

Trouwens: als we „a” zegden door den vorm te gaan corrigeeren, dan moeten we ook „b” zeggen door elke afwijking van de kleur te corrigeeren. En ge kunt er van verzekerd zijn, dat we ook daarin afwijkingen genoeg zouden vinden.

Maar . . . als dan eindelijk alle afwijkingen waren weggewerkt, . . . wat hadden we dan? Toch zeker zoo iets als een kleurenfoto? Dat valt niet te ontkennen.

Evenwel, wie zich tot dat ideaal bekent, bemoeie zich nimmer met kunst, en allerminst met impressionistische kunst.

Deze of gene kan nu denken, mij op dit punt van antwoord te dienen, door eenvoudigweg een naam te noemen: Pieter de Hoogh, de beroemde zeventiend'eeuwer.

Maar hem moet ik zeggen: Zeker, Pieter de Hoogh schildert óók oude geveltjes, en hij schildert ze inderdaad zóó feilloos en vooral

zóó tot in de kleinste kleinigheden uitgewerkt, dat hijzelf vermoedelijk gruwen zou voor zoo'n schilderij van Breitner. Evenwel, wat Breitner ons geeft: dat ongekunsteld warme, dat joviaal tegemoetkomende, dat mist Pieter de Hoogh. Pieter de Hoogh schept zoo'n oud geveltje om tot een hooge distinctie, waarbij we zacht ademen en op de teenen loopen; maar de ruige breede Breitner staat ons nader, en brèngt ons nader tot wat hem boeit.

Tenslotte kan een ieder die nog aarzelt of aan zichzelf twijfelt tegenover het impressionisme, zich op de proef stellen door één blik te slaan op afbeelding XIV, — *La maison du pendu*" van Cézanne, den grooten Franschman.

Al wie nu zegt: „Neen, zóó'n schilderij vind ik toch niet mooi,” al wie zoo spreekt is on-modern en hoort thuis in een vroegere ontwikkelings-periode. Maak er u evenwel geen zorg over, als ge zoo zijt, want het is geen halszaak en ge kunt niettemin een goed en braaf mensch zijn.

Zulke kunst, intusschen, heet heroïsch; we zijn hier verplaatst in een heldensfeer. Dat wil niet zeggen dat die arme pendu — gehangene — bij zijn leven een held was, maar het wil zeggen dat Cézanne er een was toen hij dit schilderde; — en we denken daarbij aan Da Costa's vers: „Gevoel, verbeelding, heldenmoed.” We denken daarbij tevens aan het spraakgebruik in de vak-wereld, dat zoo'n schilderij „gedurfd” noemt.

„Wat is daar nu aan te durven, om wat olieverf op een doek te klodderen?”

Hem die dit onnoozelweg vraagt, zal ik thans te woord staan.

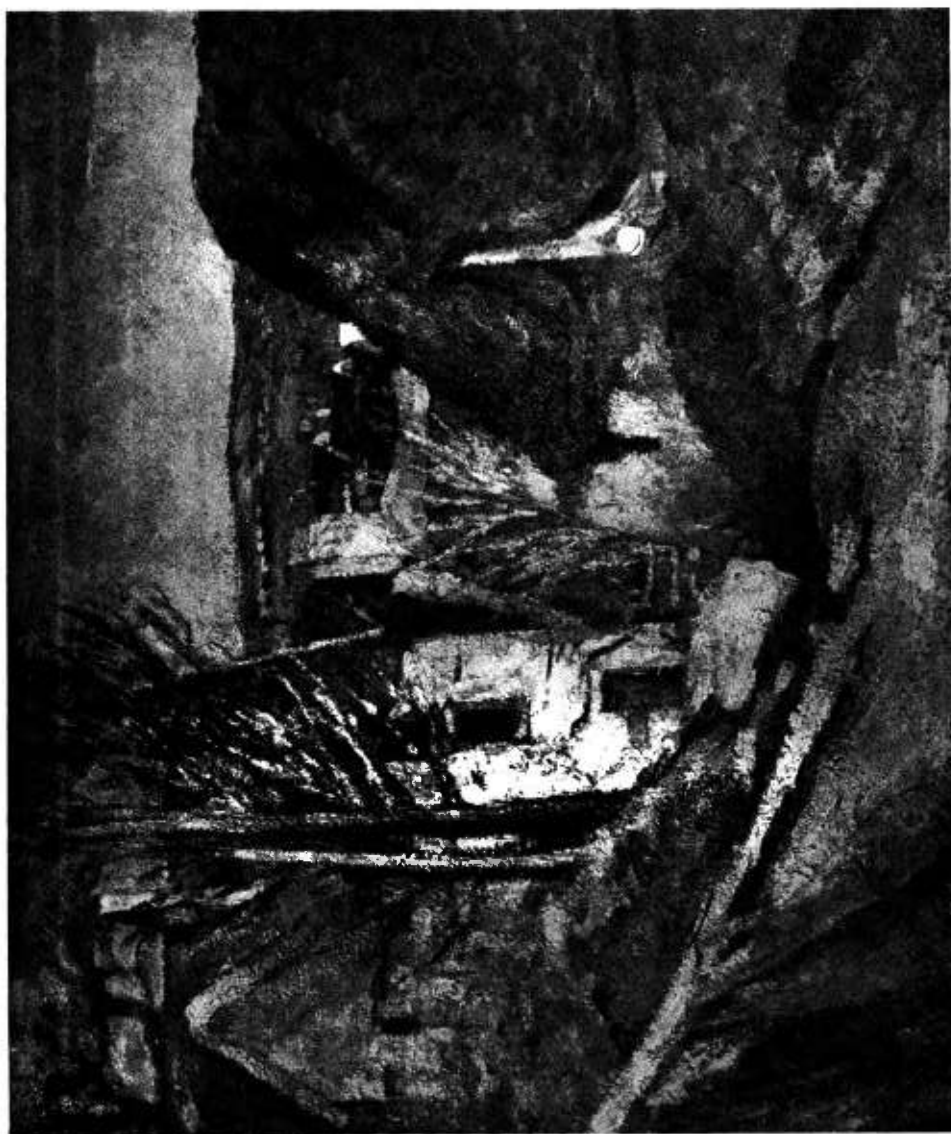
Gij hoeft nog minder te durven dan wat verf versmeren. Gij hoeft slechts iets te durven voelen of te durven denken. Gij hoeft slechts met uzelf te durven alleen-blijven bij dat gevoel, bij diè gedachte, zonder met verkrimpene ziel naar ontsnapping te hunkeren.

Adam, waar zijt gij! Kent gij dien roep?

Hier ben ik, Heer! Dät is het antwoord op dien roep, van Cézanne, dat hij dit schilderij geschilderd heeft.

Het is een biecht, een uitstorting; het is een naakte ziel.

Hier is niets van overleg of van voorbehoud. Hier is de weifel-

XIV. Césanne — La maison du pendu.

looze uiting van den door onweerhoudbaren innerlijken drang gedrevene.

Wij noemen dit: spontaan. Als de morgenwind. Als de kinderblik van een heel jong kind.

Waarom ik nu niets van die hutten zeg, en van die kale boomen en van het verschiet? Omdat het alles één geworden is.

Het huis van den gehangene, dat heet het natuurlijk maar zoo. Dat is een legendaire naam, die wel interessant klinkt, maar verder geen zin heeft. Het kon ook heeten: het huis van den hermiet, of het laatste huis, of zoo iets.

Zooals gezegd, dat is heusch bijzaak. Hoofdzaak is, dat de steenige aarde, en de daaruit voortgroeijende huizen en boomen, en de daarachter opdoemende verte met den hemel daarboven, alles te zamen den hartezing van den eenzame zingt. En het licht zingt mee.

Als gij nu nog eens terugbladert, naar vroegere meesters van voorbije eeuwen terug, en ge vergelijkt dan bijvoorbeeld Aert van der Neer, ja Ruysdael met dit werk: dan beseft gij dat gij toch deze stem, die zooveel meer de stem van onzen tijd is, boven die verleden stemmen verkiest.

En zooals, hier vóór ons, Cézanne's kunst is, zoo was de man.

Een eenzame, in wien de mélancholie een sterke, ruige natuurdeugd was.

Ze hebben hem dikwijls gedrongen, toch vooraan te komen staan, als pionier, door in te zenden op de tentoonstellingen. Maar dan zeide hij: „Och, wat zou dat geven? Zij kunnen niet schilderen en zij kunnen geen kunst waardeeren.” En hij bracht bijwijlen een flinken voorraad naar zijn zolder, als het hem op zijn atelier wat vol werd, van al dat werk.

Ook vergat hij weleens zijn werk, zomaar, in het veld, en dan kwam 'n paar dagen later de een of ander bij hem aankloppen met een schildersezel en met wat er van de rest nog gevonden was.

En toen Cézanne dood was, en zijn erfgenaam daar rondneusde in dat huis, toen wist die man niet beter te doen, dan van die bergen „volgeklodderde” doeken, die hij op zolder vond, een reuzevuur te stoken.

Jaja.

En och, wat heeft diezelfde man later 'n bosjes haar uit zijn hoofd gerukt, toen de eindelijk ontwaakte belangstelling om „Cézannes” begon te roepen, en toen hij dus besepte, hoe onschatbaar veel duizenden francs hem dat vuurtje per saldo gekost had.

Cézanne wordt, met dat al, „de vader van het impressionisme” genoemd. En hij is en passant de vader van eenige andere ismen ook.

We willen het er echter voor ditmaal bij laten, maar als we onzen wintertocht door de schilderkunst nu nog eens overzien, dan beseffen wij toch wel heel grondig: dat de schilders, terwijl zij oprechtelijk meenen dat zij de winter-gezichten schilderen die zij zien, — metterdaad schilderen het onuitsprekelijke dat in hen leeft, — dat zij schilderen de ziels-ervulling die zij wezenlijk zijn.

Wij hebben rondgedoold in een andere wereld dan die van wat huizen en boomen in de sneeuw. In een zooveel schoonere wereld? Ten deele. Schoon, dat hebben wij bij onzen dool ervaren, schoon is hier niet het juiste woord. Een ideale wereld? Dat klinkt reeds beter, mits wij dan met „ideaal” bedoelen: van de ziel; of liever nog: van het verlangen.

En wij hebben gezien, dat dit verlangen, — dat in diepsten zin het verlangen naar „het verloren paradijs” is, — dat dit verlangen, waar het zóó hevig de ziel doorvaart dat het scheppend fungeeren gaat, de wereld zoo als zij reilt en zeilt omschept tot een wereld die ons is als „een vaderhuis.”

Daarom heeft de kunstenaar, krachtens zijn volkomen overgave aan zijn verlangensnood of beeldingsdrang, een titel die hem tot evenknie van keizers en koningen stempelt. Hij heet: „Kunstenaar bij de gratie Gods.”

KNOTWILGEN

FRAGMENTEN VAN EEN VROUWENLEVEN

DOOR

GERA KRAAN—VAN DEN BURG

Donker ligt de Rooie Laan in 't strakke, klamme grijs van den mistigen winteravond. Bij twee-en-drie tegelijk duiken de hooge iepen-stammen òp uit de taaie modder en wijzen den weg naar de rivier: dàar, waar aan 't eind van de allee zich een wazige lichtpoort welft boven de Ilmensche brug.

Drie petroleum-lantaarns, rood-en-groene pinkelaars in 't zwarte water, bengelen er achter den mist, als sterretjes die uit de wolken kwamen vallen en halverwegen tegen een paal trillend bleven hangen. Een belletje klingelt van dichterbij; 't rimpelende water doudijnt tegen den oever en rechtstandig rijst een zeile-vlak.

Uit het bruggehuis valt een schichtige lichtstreep, waarin een jongen en een vrouw naar buiten draven. Klossend gaan zijn klompen over 't hout, als haar uitgelopen pantoffels nog klepperen langs de bestrating, in 't haastig gaan naar den ketting, waarvan de schalmen door een ruk van haar knoestige hand aan 't zingen worden gezet bij 't stijgen van het donkere vierkant.

Kleine zilverstukjes tikkelen; een enkel woord zakt weg; dan schuiven twee vlakken over elkaar en verglijdt het zeil in de nachtelijke Ilm. Wéér rammelen de kettingen; bonzend ontmoeten de

vloeren elkaar: het gekerfde dak ligt weer beschuttend over 't water en de lampjes blinkeren als voorheen.

Twee mannen hebben staan wachten en gaan nu over de brug.

„We moeten eerst maar naar Ilmzigt gaan, bij Janus van Dalen,” zegt met radde stem de kleinste en haalt met nerveuse bewegingen van z'n rechterhand zijn jaskraag wat dichters aan den hals.

„Da's goed, Koning! Hierheen dan maar!” De magere langzame boer knoopt onder 't praten de grijs-zijden das met zwarte nulletjes wat stijver en haaft tusschen neus en keel.

„Da's wel goed!” herhaalt hij met nadruk, „'t is tegenswoordig bij je neef de wereld in huis, hé?”

„Och, Zwarteweg,” — er volgen een paar rukjes — „dat moet je nog niet zoo dadelijk zeggen! Janus blijft d'r dezelfde onder, al gaat het 'm goed in 't natuurlijke. En of t-ie nou een vulkachel en een piano en fluweelen glaze-keeën koopt . . . as-t-ie z'n hart d'r maar niet op zet, hé?”

„Koninkje, Koninkje, wat spreek jij je familie voor!”

Opzij lonkend naar den dorps-winkelier dènt hij: „Je hebt zeker een paar goeie centen aan die mooie spullen verdiend!” Maar hij zègt: „Allemaal wereldgelijkvormigheid! En nou we d'r als ouderlingen aan huis komen, acht ik het mijn plicht, Van Dalen d'r op te wijzen!”

„Maar broederlijk, hoor Zwarteweg!”

„En dat zal 'k 'm ook zeggen: hij loopt zoo weg met dien Kuyper, maar die moet anders óók niks van piano's hebben; die heeft laatst in de Heraut geschreven, dat ze niet pasten in een Christelijk gezin!”

„Kan wel wezen, maar bij jonge harten hoort een beetje muziek!”

„Muziek? Bij de piano gaan de beenen van den vloer . . . en praat jij dat maar goed!”

„We moeten geen verwijdering stichten tusschen broeders, Zwarteweg! We kunnen mekaar hier niet missen . . . maar daar zijn we d'r!”

„Broeders, broeders,” mompelde de boer nog na, met het oude haal-geluid.

Ilmzigt, het huis met de houtwerf lagen aan 't eind van het dorp, op den rechter rivieroever. In den onregelmatigen, vaak-verbouwd

voorgevel stònd alleen de eikenhouten deur met briefpaneelen onder de breede toog als een monument van oude volkskracht.

De bel galmde door de marmeren gang met passenden klank; in de huiskamer van Ilmzigt keek ieder van z'n bezigheden op.

Janus van Dalen nam de pijp uit z'n mond en legde 't nummer van de Standaard, waarin hij las, op tafel. Zijn vrouw tilde de geel zijden strook van de groote bronzen petroleumlamp op en draaide de vlam wat hooger; Suffrida, het schoolkind, keek op van haar leerboeken en Leendertje de meid ging opendoen.

„Huisbezoek!” kwam ze zeggen met gedempte stem.

„Wie zijn 't?” vroeg Van Dalen.

„Koning en Zwarteweg, meneer!”

„Laat ze binnen komen! Omschikken, Suffrida!”

Van Dalen ging staan om 't bezoek te ontvangen, z'n oudste dochter kroop met een boek onder 't cylinderbureau, Suffrida schoof opzij en de ouderlingen kwamen binnen. Terwijl ze gingen zitten droegen juffrouw Van Dalen en Leendertje de wieg met kleinen Evert naar de andere kamer en Leendertje verdween naar de keuken. Suffrida probeerde haar lessen te leeren; de vingers in de ooren, herhaalde ze gedurig met druk-bewegende lippen de woorden uit het boek. Maar telkens als de langzame, monotone stem van Zwarteweg tot haar doordrong, werden haar aandacht en oogen naar hèm getrokken en moest ze luisteren.

Hij praatte over zichzelf, 'n taal die ze moeilijk begreep.

„Ja, dat was in drie-en-tachentig.... toen hèt de Heere mijn bekeerd. Dat was op een Zondagavond in den bessentijd en daar ben ik me achter de struiken neergevallen op m'n knieën....”

„Leeren, Ida!”

Ze kleurde, geschrokken van moeders stem en keek devoot in haar atlas.

„De Ilm ontstaat bij Monden uit de saamvloeiing van verschillende beekjes, waarvan de voornaamste zijn”: las ze in 't boek en ze repeteerde uit het hoofd: „De Ilm ontstaat.... achter de bessenstruiken.... och nee.... De Ilm ontstaat.... in '83....”

De aardrijkskunde-les zakte weg uit haar gedachten-cirkel en fèl hechttten zich in haar brein de woorden die ze zoo pas gehoord had.

Zwarteweg was bekeerd.... hij wist ook precies wanneer. „Ik ben geboren in 1888 en 't is nou 1897.... Maar in welk jaar ben ik bekeerd?” vroeg ze zich af. „Of nog heelemaal niet?”

Brokstukken uit preeken en gesprekken kwamen boven; ieder mensch moest bekeerd zijn om in den hemel te komen! Zou Aaltje van der Vaart, die pas in de Ilm verdrongen was, geweten hebben of ze bekeerd was? Aaltje zei basterdvloeken en deed op school valsch met de penhouders: die was vast niet bekeerd! Hè, vreeselijk! De Roomschen geloofden aan 't vagevuur.... Suffrida hoopte maar dat het bestond, dan kon ze nog voor Aaltje bidden.

„De Ilm ontstaat....” groot rezen de letters voor haar wazige oogen. O ja, ze zat aardrijkskunde te leeren!

De Ilm ontstaat bij Monden uit de saamvloeiing van verschillende beekjes....” die kende zij nu wel. „Zij stroomt langs Ilmen (lieflijk dorp) en Broekerveen en mondt bij Ilmerhaven uit in de zee.”

De klok van achten maakte haar ijverig.

„Zijn de broeders al bezig met het beroepingswerk?” hoorde ze vader vragen.

Een dominee, een dominee met kinderen op Ilmen, dat zou leuk wezen! Gespannen wachtte ze 't antwoord. Zwarteweg keek naar Koning en Koning knikte naar Zwarteweg „zeg jij 't maar.”

„Nou,” kwam 't bedachtzaam, „we zijn op den kerkeraad wel zoowat tot een besluit gekomen!”

„We moesten hier maar een candidaat van de Vrije Universiteit beroepen!” vond Van Dalen.

„Och man, allemaal fabriekswerk! We hebben genade noodig op den kansel, maar geen van buiten geleerde lesjes!” De flegmaticus was feller dan gewoonlijk.

„Da's te zeggen....” kwamen Koning's woorden al verzoenend tusschen beiden, „we ben' besloten om Ouwe Sardijntje hier te beroepen als oefenaar. Die zal den boel wel bij mekaar houden en dan is ieder tevreden!”

Zwarteweg keek omlaag en schoof met z'n voeten over den grond; Suffrida vond, dat hij er niet erg tevreden uitzag.

„Ida, 't is bedtijd! Netjes goeienacht zeggen!”

„Ja, moe!”

Morgen maar vroeg opstaan voor die les, dacht ze. Talmend sloeg ze haar boeken dicht en overlegde wat ze doen zou. Vader een zoen geven? Mocht dat, als ze zóó praatten? Zou Jan Zwarteweg z'n vader 's avonds óók 'n zoen geven? Bah, vieze knul!

„Jongens, Jan wil spinazie in z'n ooren zaaien!” had de meester van morgen op school gezegd en de heele klas had gelachen.

Wat opgemonterd ging Suffrida naar vader en raakte vluchtig zijn wang.

„Nacht, vader!”

Verstrooid draaide hij z'n gezicht naar haar, toen ze al weg was en bij Zwarteweg stond.

„Nacht, lieve kind!” mompelde vader verstrooid, z'n gedachten nog bij 't gesprek.

„Dag Zwarteweg!”

Twee scherpe, donkere oogen keken haar strak aan en haar hand werd vastgehouden.

O, nu kwam 't! Hij wou wat zéggen . . . !

„Dag kleine meid! Ben jij al met je zonden voor God gekomen?”

Haar onderlip trilde; ze rukte zich los.

„Dag-neef!” zei ze tegen Koning, met een hik tusschen de woorden in een laatste poging om zich goed te houden.

„Dag Ida!”

Nou hield die haar hand óók vast . . . hij lachte!

„Als de kindertjes maar vroeg den Heere Jezus magge liefhebben, hè?”

Met een slag, zoo hevig als ze maar durfde, gooide 't kind de kamerdeur achter zich dicht en liet de vreemde mannen wat verbouwereerd zitten.

Moeder trok een rimpel tusschen de oogen, draaide den nikkelen kop van de nieuwe vulkachel opzij en pookte in de kolen met meer lawaai dan noodig was.

Zwarteweg had het eerst zijn woorden paraat.

„Ze is een bietjie ries, de kleine meid! Wat zenuwachtig, hè?”

„Onze kinderen zijn niet gewend, zóó aangesproken te worden over de eeuwige dingen,” vergoelijkte Van Dalen stroef.

„We moeten ze d'r anders maar vroeg aan wennen om te hooren

dat ze als het veulen van een woudezel geboren zijn! Daar hebben ze meer aan voor d'r ziel dan aan muziek-maken!"

Kraaiepootjes van misnoegen trokken langs Van Dalen's oogen.

„Hebben ze dààr ook al weer bruggepraat van gemaakt? Ik laat mijn kinderen leeren, wat ik nuttig voor ze acht!"

„Je brengt ze d'r mee in de danshuizen, broeder Van Dalen! O, die grootschheid des levens hèt 'r al zoo menigeen ten val gebracht! Maar je bent nou gewaarschuwd, man!"

Van Dalen schudde zachtjes 't hoofd; Koning kuchte en zocht een verzoenend woord.

„Kinderen opvoeden is een moeilijk werk en wie met veel kinderen gezegend is, heeft veel gebed noodig. Zullen we ons bezoek nou maar eindigen? 't Is mijn beurt om te danken, geloof ik." Hij voegde de daad bij 't woord.

Tien minuten later vond Mien gelegenheid, onder 't bureau vandaan te kruipen en naar boven te gaan.

„Waar ben jij den heelen avond geweest?" vroeg moeder.

„Onder 't bureau zitten lezen! Tegen mij hebben ze lekker niks gezegd!" In triumpf proestte ze 't uit.

„Foei, foei! niet zóó over vrome menschen praten!" bestrafte vader, die terugkwam van de voordeur. „Een, twee, drie, naar boven!"

Uit het groote bed kwamen zachte snikken, die heviger werden, toen Mien de kaars aanstak en haar strikken losmaakte.

„Slaap je nog niet?" vroeg ze luchtig. „Je bent stom om aan tafel te blijven zitten! Waarom huil je?"

„Die nàre Zwarteweg ook altijd!" klonk 't benauwd onder hevig nokken.

„Kind, trek je d'r toch niks van aan! Die stijve menschen!"

„Ik trek me d'r niks van aan!"

En hortend verried ze ondanks zich zelf wat haar kindergeloof gestriemd had:

„Die nàre groote menschen doen altijd of je een hei een heiden bent! En je kan niks terug zeggen! Ik kan toch niet gaan zeggen dat ik den Heere Jezus wel" De rest dreef weg in haar tranen.

BOEFJE

DOOR

J. VAN DE MAAS

Meester Witkamp had onder de schooljeugd de reputatie van te zijn: een goeie meester. De jongens wisten wel: hij kon er best tegen, als ze eens een grapje uithaalden, mits het maar een oorspronkelijke, zelf-verzonnen, en geen nageaapte guitenstreek was. Toch had ie soms wel strenge kuren, als je niet stipt gehoorzaamde; want zoo gauw ie merkte, dat je een loopje met hem nemen wou, kon ie een paar oogen opzetten dat je er kippevel van kreeg.

Dit was het oordeel der rijpere schooljeugd over meester Witkamp. Vandaar dat de verhooging van de vijfde naar de zesde klas, de klas van meester Witkamp, door de meeste jongens met blijdschap was begroet. Alleen Arend van Dam toonde er zich tamelijk onverschillig over. Hèm was 't eenerlei, wie er voor de klas stond. Hij had „lak” aan alle meesters. In de vijfde klas was ie zoo ongeveer zijn eigen baas geweest. Sinds ie tegen meester Jakobs eenmaal „de klomp getrokken” had, had die hem niet goed meer aangedurfd.

Arend was een pootige boy van veertien jaar; 'n groote, blonde jongen met lichtblauwe, eerlijke boefjesoogen. De schrik van zijn medescholieren, vooral van de jongens die voor „sterk” doorgingen, want de zwakkeren vond Arend voor zich geen partij. Hen, de sterkeren, tyranniseerde hij met het enkel maar dreigen van zijn peezige knuisten, die als mokers konden neerkomen. Al vòòr de verhooging had ie tegen zijn kornuiten opgesneden: dat ie meester Witkamp oòk wel klein zou krijgen. Die sloeg toch nooit, en als hij

't soms es mocht willen probeeren, dan waagde hij desnoods allebei zijn klompen er aan.

Met hartelijk uitgestoken hand had meester Witkamp Arend in zijn klasse verwelkomd: „Wel jongen, dat doet me plezier, dat jij nu eens een jaartje bij me komt zitten. Ik weet zeker: we zullen de beste vrienden zijn.” — Arend lachte breed en mompelde wat onverstaaibaars terug. En van den eersten dag af scheen hij in de nieuwe klas zeer op zijn gemak; hij had het gevoel, alsof ie alles deed wat hem zinde en toonde daarbij een zekerheid van beweging die overduidelijk demonstreerde de eerlijkheid van zijn beweren: „dat ie lak aan alles had.”

De eerste week probeerde Witkamp den jongen met een zoet lijntje te vangen. Hij stuurde hem om boodschapjes naar den hoofdonderwijzer, liet hem het bord schoonmaken, koos hem uit de knapsten der klas uit, om de achterlijken bij hun werk wat te helpen — wat Arend bijzonder graag deed — en deed zijn aanmerkingen op Arends gedrag steeds gepaard gaan van een gekruid grapje, waar de jongen om glimlachen mocht, maar waarvan hij de strekking, — slim, als hij was — niet kon misverstaan.

Na een week werd Arend, voor schooltijd, eens bij den meester geroepen. „Wel mijn jongen, — vroeg Witkamp joviaal, — hoe bevalt het je nou in de zesde klas?”

— „Jofel!” — zei Arend, terwijl zijn quitige oogen onder het touw-harig spriet-kuifje lachten van plezier.

Witkamp lachte mee, zei, dat ie Arend wel een leuke snaak vond, maar — dat het hem, den meester, nog niet heelemaal naar den zing. Er waren een paar kleinigheden die hem hinderden. Als Arend dat wist, zou het wel veranderen. Arend moest niet te veel praten in school en nooit zonder toestemming uit de bank loopen. Als de andere jongens dat ook eens deden, werd het immers een janboel in de klas.

Arend meende dat dit gevaar zoo groot niet was: „Daar hebben ze tóch het lef niet voor,” kwam hij, en zijn blonde kuiflok knikte energisch mee. Witkamp lachte en antwoordde, dat ie dat ook wel geloofde, en dat Arend juist om zijn flinkheid wel een streepje bij hem vóór had, maar dat de andere jongens dat niet mochten merken.

Ze zouden gauw gaan zeggen: Arend mag alles en wij niets. En onrechtvaardig mocht een meester niet zijn, dat zou Arend ook wel begrijpen. — Opnieuw knikte de ros-blonde lok en toen Arend heenging had ie beloofd zich voortaan precies als de anderen te zullen gedragen.

Een week lang hield hij zijn belofte. Als hij die soms eens een oogenblik scheen te vergeten, was een knipoogje van den meester voldoende om hem er aan te herinneren en schikte hij zich onmiddellijk naar meesters wenschen. De jongens begrepen er niets van, waarom Arend ineens zoo mak was geworden. Ze begonnen onder elkaar te fluisteren, dat het met Arends rijk gedaan was: hij was bang van meester Witkamp. En een hunner bestond het waagstuk hem dit voor de voeten te werpen. Arend sloeg den zegsman een bloedneus en een blauw oog, maar van dien dag af was met hem in de klas geen land meer te bezeilen. Hij brutaliseerde den meester demonstratief. Tot het dien ging vervelen.

— „Arend, je blijft om twaalf uur school!” — klonk het op zekeren morgen.

— „Mô'je glooven!” — hoonde Arend terug, terwijl hij zijn liniaal greep en er dreigend mee zwaaide. 't Werd plotseling ademloos stil in de klas. In spanning keken alle kinderen den meester aan: nù gingen de poppen aan 't dansen. Maar meester leek niets gezien en niets gehoord te hebben, want met zijn rug naar Arend toegekeerd gaf hij met rustige stem een jongen een pluimpje, dat ie vanmorgen zoo netjes geschreven had.

't Werd twaalf uur en toen Witkamp den kinderen het sein tot heengaan geven zou, leek het heel toevallig, dat hij zich vlak naast Arends bank bevond. — „Julie moogt gaan!” zei hij, rustig als altijd. Toen ook Arend aanstalten maakte om op te staan, klonk het kalm: — „Zeg Arend, ik dacht, dat ik jou gezegd had te blijven zitten?”

— „Zeg meester, ik dacht, dat ik jou gezegd had, dat ik 't niet deê!” imiteerde Arend brutaal.

Maar voor de andere kinderen tijd hadden van hun verbazing te bekomen, had Witkamp den jongen een klap om de ooren gegeven, die hem achterover in de bank terugtuimelen deed. En aler hij zijn

evenwicht terughad, dreunde een tweede, nòg forscher slag hem om de ooren.

— „Heb je genoeg, of wou je er nog meer?” bulderde Witkamps stem.

— „Nee, nee, nee!” sidderde de overblufte jongen, terwijl hij bevreesd ineendoek en in een heftig snikken uitbarstte.

Nauwelijks hadden de andere kinderen, als muisjes zoo stil het lokaal verlaten, toen de hoofdonderwijzer binnentrad en Witkamp zwijgend naar zijn kantoortje wenkte, terwijl Arend, het hoofd diep op den elleboog leunend, stil snikkend achterbleef.

— „Ik merk met genoegen, dat Arendje zijn meester gevonden heeft,” lachte de hoofdonderwijzer. Witkamp vertelde zijn chef al wat er gepasseerd was met den lastigen jongen. Toen alle middelen gefaald hadden, had hij gemeend, Arends eigen methode tegenover zijn medescholieren: die van fysieke intimidatie, maar eens op hemzelf te moeten toepassen. Het verrassende, het onverhoedsche van zijn optreden had Arend geen tijd gegeven, zelfs maar te denken aan tegenstand.

En andermaal betuigde de chef zijn voldoening, terwijl ze samen naar het lokaal terugkeerden.

Nauwelijks hadden ze de deur geopend, toen ze elkaar beduusd aankeken: het lokaal bleek leeg en de vogel gevlogen.

Witkamp was de eerste die sprak. „Mijn eigen schuld!” glimlachte hij. „Dat had ik wel op mijn vingers kunnen natellen! Volkomen in Arendjes lijn, zoo'n aftocht met stille trom.”

„Wat nù?” aarzelde de chef.

„Hem halen!” — antwoordde Witkamp, terwijl hij hoed en jas greep.

Op den dijk gekomen, zag hij Arend staan, tegen een winkelpui. De jongen had blijkbaar verwacht dat de meester hem volgen zou en toen hij dien zag aankomen, zich bij voorbaat uit strategische overwegingen in den rug gedekt. Witkamp, die er niet aan dacht, Arend op straat aan te pakken, overwoog een oogenblik, of hij den jongen passeeren zou, zonder naar hem te zien. Toen, om dien te laten voelen, dat hij zich in het raden naar meesters tactiek schromelijk vergiste, liep hij hem met een vluchtig-smalenden blik voorbij, in de

richting van Arends ouderlijk tehuis. Hij zou het met Arends moeder wel eens worden.

De weduwe Van Dam, juist aan de wasch bezig, deed hem open, terwijl haar blauwig-doorweekte handen nog dampen van 't heete water. Hij groette vriendelijk, trad binnen zonder daartoe uitgenoodigd te zijn, en wou juist met zijn relaas van 't gebeurde beginnen, toen ze, na zich beide handen uitdagend op de heupen te hebben neergestompt, begon uit te pakken. — Zoozoo, dat was nou de meester, die zoo de pik op haar jongen had. Nou wou ze 'm de waarheid es effetjes vertellen. Wat of ie wel dächt! Want al waren ze maar arreme werrekenschen, ze lieten zich door zoo'n nakende meheer niet in de luren leggen. En as t-ie het hært had, om ééne vinger naar d'r jongen uit te steken, dan zou ze de polisie d'r bijhalen. Want daar mocht niet geslagen worden voor de wet....

— „Wou u me in de gang laten staan, of mag 'k even binnenkomen?” vroeg Witkamp bedaard. Ietwat overbluft opende ze hem een deur en liet hem in de kamer. Toen hij ze na tallooze interrupties eindelijk zoo ongeveer had duidelijk gemaakt, dat hij Arend vóór vandaag nog nooit had geslagen, kwam ze tot de ontdekking, dat ze zich in den persoon had vergist: ze wist er niks van, dat Arend intusschen verhoogd was. „Zoo'n malle jongen, om daar nou niks van te zeggen.”

Rustig ging Witkamp voort met zijn verhaal van 't gebeurde, releveerde alle pogingen die hij in 't werk had gesteld om haar zoon met geduld en vriendschap te winnen, en kwam toe aan de vermelding der tuchtiging, die hij Arend zoeven had toegediend. Ineens stoof ze weer op: Zie je wel, Arend was tòch geslagen. En ze wou het niet! Als er wat te slaan viel, zou zij het wel doen.

Met een berekend-zwaren zucht greep Witkamp naar zijn hoed en zei: „Och juffrouw Van Dam, ik zal maar heengaan. Want we begrijpen elkaar toch niet. Hoe zou u me ook künnen begrijpen: U hebt het veel te gemakkelijk met uw kinderen. U hebt maar vijf jongens. Ik heb op school vijftig kinderen, met allemaal verschillende karakters, allemaal verschillende willetjes. Hoe zou ú nou iets van mijn moeilijkheden kunnen verstaan? Nee, u hebt het veel te makkelijk!....”

Het schot was welgemikt: hij wist heel goed, dat haar vijf jongens waarvan Arend de jongste was, in de heele buurt berucht waren om hun baldadigheid. En dat zij herhaaldelijk de politie aan de deur kreeg wanneer er weer een was opgepakt om een vechtpartij of dronkenschap. Het heele dorp wist, dat ze daar veel verdriet van had; dat ze in wijden kring haar nood klaagde, dat de jongens maar niet wilden. Juist daarom had ze Arend, haar jongste, naar de christelijke school gestuurd, wyl ze hoopte, dat „al had ze er zelf geen deel aan”, er tenminste „iets van 't goeie” bij hem zou blijven hangen.

Witkamps taktiek faalde niet. Na zijn verzuchting wilde ze weer gaan uitvaren, maar in den eersten zin bleef ze al steken, want plotseling uitgebroken droefenis verstikte haar woordenvloed. Ze greep naar de punt van haar schort en drukte zich die stijf tegen de oogen. En zacht snikkend klaagde ze: „Ach, — jaja — ik heb het makkelijk; *ik* heb het makkelijk! Ach meester, je most es weten, wat ik allemaal met mijn jongens doormaak. Maar je weet het niet, en niemand weet het, hoe je as moeder zijnde d'r onder lijen moet. En dat zegt me daar dan, vlak in mijn gezicht, dat ik 't makkelijk heb. Achachach!” —

Witkamp achtte nu het geschikte oogenblik gekomen, zijn bedoelingen van de andere zijde te belichten, en met oprechte deelneming suste hij: „Nee, juffrouw Van Dam, zóó bedoel ik 't toch niet. Ik trek mijn woorden terug. Ik wéét het wel, dat u nog veel meer van Arends ondeugd te lijden hebt dan ik; maar waarom werk u me dan zoo tegen, als ik u helpen wil, om hem samen op een beteren weg te brengen?”

— „Ach meester,” zuchtte ze, terwijl ze haar betraande oogen tot den ander opsloeg. „Wat kan ù er nou aan doen, als ie thuis zoo slecht oppast?”

— „Ik kàn u helpen, als ù mij maar helpt.”

— „Hoe kan ik dat?”

— „Als Arend straks thuiskomt, stuurt u hem in mijn tegenwoordigheid naar school terug, onmiddellijk zoodra hij een voet in huis zet. De jongen moet weten, dat hij bij u geen steun vindt in zijn verzet. En dan moet u mij onder vier oogen maar es vertellen, wat u hier in huis graag anders zou hebben in Arends gedrag.”

Juist wou ze beginnen de doopceel van haar jongste te lichten, toen zijn voetstappen, zwaar-onverschillig, naderend door de gang dreunden. Na een poosje op straat heen en weer geslenterd te hebben in overleg wat hem te doen stond, had ie 't besluit genomen maar brutaalweg naar binnen te stappen. Hij kon er heelemaal geen kwaad bij; hij had bij moeder altijd een willig oor gevonden als ie zijn nood klaagde over die vervelende schoolmeesters. Zijn moeder zou dien frik daarbinnen de les wel es lezen. Daar kende hij haar wel voor. En 't was niet onaardig zoo'n relletje eens bij te wonen. Hij wou de meester wel es met een mond vol tanden zien zitten! En zonder groet kwam hij de kamer binnen, de handen in de zakken, zijn pet scheef op de sluke haren, met een ondeugend-loerenden blik in zijn oogen. Toen hij binnentrad was er een plotseling stilzwijgen in de kamer neergezonken. Verbaasd keek hij van zijn moeder naar den meester en van den meester naar moeder. Inplaats van nou es flink tegen dien schoolfrik op te spelen, zat ze me daar te grienen.

— „Nou breekt me de klomp!” zuchtte Arend, en meteen wou hij rechtsomkeert maken. Maar zijn moeder riep hem met een dreigende stem terug en begon hem met een vloed van rappe woorden uit te schelden. Ze schreeuwde hem toe, dat ie geen hapje eten kreeg vóór hij den meester gehoorzaamd had; hij moest zich schamen, dien besten man het leven zoo zuur te maken. En hij ging dádelijk zoetjes met den meester mee naar school terug, anders zou ze 'm met de hak van haar pantoffel wel mores leeren!

Toen ze was uitgeraasd, merkte Witkamp rustig op, dat Arend den weg naar school wel alleen kon vinden. Hij was geen politie-agent, die weerspannige jongens bij den kraag opbracht. Arend moest nu es verstandig zijn en de wijste partij kiezen: rustig naar school terug gaan en weer in zijn bank gaan zitten. Hijzelf zou hem straks volgen, om es met hem te praten.

Terwijl Witkamp dit zei keek hij den jongen strak aan, met denzelfden welwillenden blik in zijn oogen, waarmee hij Arend zoo vaak al met succes had toegesproken. Er kwam een vochtige glans in Arends helblauwe kijkers en zwigend, met gebogen hoofd, droop hij af.

Witkamp zette zijn onderzoek naar de wandaden van zijn leerling

voort. Maar juffrouw Van Dam draaide al haar beschuldigingen zoo verward ineen, dat hij aan geen enkele houvast kon krijgen. Eindelijk gooide ze als terloops tusschendoor, dat de ruzie meestal begon met Arends weigering om de aardappelen te schillen: ze stond voor alles alleen, en de groote jongens speelden zoo op, als het eten niet op tijd klaar was. De tweede beschuldiging die hij in zijn oor knoopte, was haar klacht, dat Arend soms tot elf uur 's avonds op straat zwierf. Ze kon hem nooit thuishouden: de jongen wou altijd straat-slenteren. Hij kreeg wel een slecht voorbeeld van zijn oudere broers, die ze heelemaal geen baas meer kon, maar ze had altijd zoo gehoopt, dat het met Arend bèter zou gaan. De jongen kon soms zoo lief voor haar zijn, vooral als het verdriet om de anderen haar te machtig werd. Dan kon Arend zoo vertrouwelijk zijn arm om haar hals slaan om haar te troosten. Dan had ie meermalen gezegd: „Wacht maar, moedertje, als ik groot ben en genoeg geld verdien, dan gaan we d'r samen uit, dan zal ik wel voor je zorgen, en dan laten we de anderen in d'r sop gaar koken.” — Ach, ze had van haar trouwen af in verdriet en zorgen geleefd. Van haar man, die al zooveel jaren dood was, wou ze geen kwaad spreken, maar de jongens hadden hun aard van geen vreemde.... Haar eenige hoop voor 't leven was nog: op een rustigen ouden dag, met Arend....

En Witkamp begreep. Hij nam zich voor, voortaan met dubbele waakzaamheid op Arend toe te zien. En zou den dominee eens op dit gezin attent maken. Misschien wou die eens probeeren op de andere jongens vat te krijgen....

Met de belofte, dat hij spoedig weer eens terug zou keeren om te bespreken, wat er in gemeenschappelijk overleg voor Arends bestwil kon worden gedaan, ging meester Witkamp heen. In de school teruggekeerd, zag hij zijn verwachting niet beschaamd: met in schaamte neergedoken hoofd, dat hij niet eens ophief, toen de meester binnentrad, zat Arend op zijn plaats. Langzaam schreed Witkamp naar den jongen toe, greep hem bij het blonde kuifje en trok voorzichtig zijn hoofd omhoog. Zei toen vriendelijk: „Ziezoo, Arend, nu zijn we weer even ver als een half uur geleden. Je moeite is allemaal voor niks geweest. Laten we nu eens doen, wat ik toen al van plan was: eens vriendschappelijk met elkaar praten.”

— „Zeg maar wat voor straf ik heb,” kwam Arend koppig, met afgewenden blik.

— „Straf? Maar jongen, wie heeft er nou over straf gesproken, ik toch zeker niet?”

— „Nouja, ik heb toch straf verdiend, dus”

— „Zoo, 't doet me plezier, dat je inziet, straf *verdiend* te hebben. Maar dezen keer wil ik het toch liever nog es bij een waarschuwing laten. Je hebt nou es willen probeeren, hoe ver je kon gaan bij mij. Dat weet je nu; en ik ben er niks bang voor, dat je me voortaan niet gehoorzamen zult. Willen we 't nog maar eens met elkaar probeeren? Jij bent de kwaaieste niet, dat weet ik allang. En ik verlang heusch het onmogelijke niet van je: alleen stipte gehoorzaamheid.”

— „Dus ik krijg geen straf?” vroeg Arend, nu ineens de groote, helblauwe oogen vrijmoedig opslaand.

— „Geen oogenblik aan gedacht, jongen.”

— „Dâ's mooi van u.” — Toen, na even verlegen voor zich kijken: „Ik zal u nooit meer pesten.”

— „Hollandsch spreken, Arend, niet zulke vreemde woorden gebruiken!”

— „Nouja, u verstaat me wel!”

— „Afgelopen. En nou nog een ander praatje. Zeg, heb jij zoo'n hekel aan aardappelenschillen?”

— „An de schillen niet, maar wel an 't karweitje,” — lachte Arend breed.

— „En waarom zwalk jij 's avonds zoo laat op straat?”

— „Is ze weer aan 't kletsen geweest? Dâcht ik 't niet!”

— „Nee Arend, je moeder heeft het me verteld omdat ik er naar vroeg. Nou, zeg me es eerlijk: waarom zwalk jij 's avonds zoo laat nog op straat?”

— „Nogal wiedades! Omdat 'k me thuis verveel.”

— „Lees je dan thuis nooit?”

— „Lezen doe 'k op school al genoeg.”

— „En teekenen?”

— „Hê'k ook niet van terug!”

— „Heb je dan heelemaal geen liefhebberijtjes?”

- „Nou, reken maar van yes!”
- „Wat dan?”
- „Vrijdagsavonds op sloyd-les, fijn, figuurzagen!”
- „Waarom doe je dat dan thuis ook niet eens?”
- „Hê'-je toch zeker plankies en zagies voor noodig! Hebbü centen? Ik niet!”

In antwoord op Arends vrijmoedige vraag heesch meester Witkamp lachend zijn portemonnaie uit zijn zak, en keek er eens in.

— „Nee,” — kwam Arend verlegen, — „zòò mot u dat niet opvatten, zòò hê'k het niet bedoeld.”

— „Weet ik wel, jongen. Maar komaan, laten we samen eens een afspraakje maken. Jij schilt vanmiddag zonder mopperen voor je moeder de aardappelen. En dan gaan we samen om halfvijf een spanzaag en een paar plankjes koopen. Doen?”

— „Van üw centen zeker? Nee meester, dat wil ik niet!”

— „Maar ik wil het; en we hadden net afgesproken, dat je me voortaan gehoorzamen zou!”

Arend lachte verlegen; greep toen plotseling, in spontane hartelijkheid meesters hand. En zei zacht, met een schorrig beven van zijn heesche jongensbas: „Meester, wil u 't me asjebliëft vergeven, dā'k vanmiddag zoo brutaal ben geweest?”

— „Zeker jongen! En nou als een hazewind naar huis. Saluut!”

Arend bleef thuis trouw aardappelen schillen. En hij werd een hartstochtelijk figuurzager, die onder kennissen en bureu een ruim afzetgebied voor zijn handwerk vond. Van de verdiensten kocht hij steeds nieuw materiaal, en wat er van overschoot ging in den spaarpot. En op meester Witkamps verjaardag verraste hij dien met een fijn-bewerkten boekenstandaard, die op meesters tafel een eereplaatsje kreeg.

Hij bleef een ruwe kwant, gevreesd onder zijn kornuiten. Dat bleek vooral toen hij eens een jongen bont en blauw had toegetakeld, omdat die het gewaagd had, in Arends tegenwoordigheid van meester Witkamp kwaad te spreken . . .

DE KERSTGAVE

DOOR

G. SEVENSMA—THEMMEN

Hij kon nu wel gaan — ze sliep zoo rustig. Toch bleef hij nog zitten. Het was stil in het kleine kamertje, de lantaarn voor het raam teekende een schemerlicht vak op den eenen wand, waar een paar teksten en reclameplaatjes hingen en er lag ook nog juist een hoek schijnsel op het gordijn, dat de kap van de wieg vormde. Een frutselend geluidje in dien hoek nu en dan en de rustige ademhaling van de moeder in het smalle, ijzeren ledikant was alle teeken van leven in de stilte vol gedachten.

Waarom ging hij nu niet weg? Hij had hier niets meer te doen en er wachtten andere patiënten. En hij wilde immers wat vroeg klaar zijn vanavond, want 't was morgen Kerstfeest, ook voor hem. De oude dokter stond op, in de grijze donkerheid lichtte bleekjes het witte kussen en daarop lag in de donkere haaromlijsting het smalle gezicht.

Arm kind, dacht hij weer, als zoo dikwijls vandaag. Een van de velen — Och, hij was oud en vergrijsd in zijn praktijk, het mysterie van leven en dood was zoo dikwijls langs hem gegaan, maar toch had er hier even weemoed in hem getrild, nu de jubel om de belofte-ervulling dadelijk weggesnikt werd in tranen om de schande. En dan, nadat de dood zijn klauwend gebaar zoo fel naar het eigen leven had uitgestrekt.

Hij opende en sloot weer voorzichtig de kamerdeur. De oude tante kwam uit haar keukentje hem tegemoet.

„Geef haar maar iets te eten, als ze wakker wordt,” zei hij. „Een geklutst eitje of zoo. Het lijkt tamelijk goed, u behoeft zich niet meer zoo ongerust te maken. Voor den nacht komt de zuster.”

Met een korten groet ging hij heen.

Buiten was het fleurig en druk. De smalle hoofdstraat was één weg van licht met de haastige, zwarte mensschimmen. De moeders deden hun inkoop en de hooge kinderstemmetjes klonken nu en dan boven het geroezemoes uit, in verrukking om al het moois.

En daar ginder in het donker lag ook een moeder — met haar kindje. Een moeder, die alleen zou moeten werken voor haar kind, die smaad en schande zou moeten verduren om dat kind en tegelijkertijd dat kind ook zijn deel van de schande op de schouders laden. Al haar liefde zou het daarvoor niet kunnen behoeden, het droeg de smet van zijn onwettige geboorte op het voorhoofd en zou die blijven dragen. O, wereld — o, zonde. Er was geen pantser om dokters oude hart gekomen in de lange jaren van dood- en ellende-aanschouwen, er konden nog altijd snaren trillen en die trilden er nu. Hij wist niet veel van het meisje, ze scheen gauw te zullen trouwen en toen was de verloofde bij een ongeluk omgekomen — maar dat bleeke, droevige gezichtje, ook toen alles achter den rug was — ach, dat verried genoeg.

Tante Stien was na het vertrek van den dokter even op haar teenen gaan luisteren aan de kamerdeur. Alles stil. Toen tipte ze voorzichtig door naar het keukentje, waar de flakkerende gasvlam felle schaduwen liet spoken op de gewitte wanden. Er moest nog zooveel beredderd worden, 't was zoo'n rare dag geweest vandaag en nu twee Zondagen in 't vooruitzicht. Kom, ze zou maar eerst een puddinkje maken, daar zou Els toch wel trek in hebben morgen. Och, dat kind, wat had ze er een zorgen om uitgestaan. Dat zoo iets nog eens gebeuren zou in haar stille huisje, nee, dat had ze niet kunnen droomen. Tante Stien zocht ineens weer naar haar zakdoek, want de tranen drupten voor haar neer op het tafelblad. Hè, waarom hilde ze nou, 't was immers alles goed en wel gebeurd en als Els nu maar langzaam aansterken mocht — Wat een lekker diertje, die jongen, wel fijn,

maar anders toch een heerlijk baasje. Ze voelde zichzelf warempel haast grootmoeder. Z'n grootmoeder —

Tante Stien bleef in gedachten midden in de keuken staan, de melk begon al aan de kook te komen, maar ze was even heelemaal weg in gepeinzen.

O, wat een weg van smarten ook voor Ans en Bert. Als ze er maar door leeren mochten, als het hen maar dichter tot God mocht brengen. Maar zooals ze nu hun kind van zich wegstieten — om de menschen — nee — Stond er niet: „Wie van u zonder zonde is, werpe het eerst den steen op haar?” —

Het was tante Stien lang niet zoo voorspoedig gegaan in de wereld als haar zuster Ans. Ze had — ongetrouwd gebleven — met naaien den kost moeten verdienen, terwijl Ans getrouwd was met een flinken bouwer, die vooral in de oorlogsjaren heel wat had verdiend. Daarbij maar één kind — Els — en Ans paradeerde als dame, terwijl Stien het eenvoudige naaistertje bleef. Toch was de verhouding goed; als ze elkaar ontmoetten, wist Stien met een glimlachende goeddelijkheid het ietwat beschermend air, dat jongere Ans tegenover haar aannam, te verduwen. Els was opgegroeid, was met veel feestelijkheden verloofd geraakt en zou in den zomer van dit jaar getrouwd zijn. Stien had den jongen man bijna niet gekend, bij de enkele schaarsche ontmoetingen maakte hij op haar een prettigen indruk en zooals Els in deze smartelijke maanden van hem gesproken had — zoo kon alleen, wanneer je werkelijk van elkaar gehouden hebt met een liefde, die niet wordt uitgebluscht door ellende of smaad of wat dan ook. En toch — de zonde lag ook hier aan de deur en het merkteken van die zonde zou ze moeten dragen, haar leven lang — en haar kind.

Op een lichten avond in den voorbijen zomer, toen tante Stien wat zat uit te rusten op de bank in haar tuintje, werd er bedeesd gebeld. Ze ging opendoen — maar trad meteen een stap terug. Was dat Els — die vermoeide, gebogen vrouw met dat bleeke, ontzette gezicht?

„Kom binnen, kind,” zei ze zacht en sloot haastig de deur achter haar.

Ze vroeg dadelijk niets, ze nam Els zwijgend mee in de kamer en

toen ze daar waren, keek Els een oogenblik als verwezen om zich heen — maar op 'tzelfde oogenblik brak de vreeselijke spanning, die zich op haar gezicht had afgeteekend, in een kreet:

„O, tante Stien, mag ik bij u blijven? Ik heb niemand meer op de heele wereld — och, jaag me niet weg” —

Stien begreep nog niets van wat er gebeurd was, maar 't moest iets vreeselijks zijn.

„Doe je hoed en mantel eerst eens af, Elsje,” zei ze sussend. „Natuurlijk blijf je bij mij.”

Ze deed net als vroeger, wanneer Els eens bij haar kwam logeeren: eerst een kopje chocola met een paar koekjes en dan maar vertellen, hoe het thuis ging en met haar zelf. Maar toen ze nu weer tegenover Els zat, zei ze:

„Als je liever niet wilt, hoef je me dadelijk niets te vertellen. Ik zal het bed in orde maken, dan moet je maar eerst eens heerlijk slapen.”

Maar Els borg 't hoofd in de handen en begon te schreien — te schreien —

„Nee, tante Stien — nee — ik moet eerst vertellen. — O, u weet niets. — Ik kan niet slapen — o, 't is zoo vreeselijk.” —

Ze was niet meer tot bedaren te brengen — 't was, of ze al haar ellende in tranen liet uitvloeien.

Stien stond naast haar, den arm om haar heen.

„Vertel nu maar,” drong ze zacht, „vertel nu maar, misschien wordt het dan wat beter.” —

Els' hoofd lag tegen haar aan, met de eene hand streelde ze voorzichtig het haar. Het snikken bedaarde.

Toen kwam de biecht — brokstukken — korte, afgebroken zinnen. Maar Stien begreep; een langzame, verstijvende kou rilde door haar heen en neep zich om haar hart. Ze voelde haar gezicht wit en strak worden. Ze kon niet veel zeggen, toen Els uitgeput — eindelijk — zweeg.

„Nu moet je heusch gaan rusten. Ik zal alles in orde maken. Nee, mijn kind, ik ben niet boos op je. Maar je moet me niets vragen — morgen” —

Ook haar stem stierf weg in een snik.

En toen ze later Els naar het kleine kamertje bracht, zei ze nog:

„O, mijn kind, kniel — kniel voor God. — Tegen Hem heb je 't allermeest gezondigd. Bid toch — misschien geeft Hij licht.” —

Tante Stien zat dien avond lang voor het raam in de kamer. De opengeslagen bijbel lag voor haar op het tafeltje, ze had er in gelezen, maar het had haar niets gezegd, want haar ziel was als gebonden onder het leed. Nu zat ze maar stil met gevouwen handen, waarop soms een traan drupte. De teere lichtheid van den komenden zomernacht leek haar valsch en grauw, 't was, alsof er nooit weer een reine, lachende morgen volgen kon. O, zonde. Daar was een meisjesleven geschandvlekt — daar hadden ouders hun kind verstooten en zichzelf van hun dierbaarst bezit beroofd — daar lag een jonge man in het graf, die verantwoording van zijn daad zou moeten afleggen voor God. En dat in plaats van zonnige bruidsdagen. — 't Werd haar bijna te veel. En hoe moest het Els dan niet te moede zijn?

Els lag in de schemering van het kleine kamertje te staren met wijdopen oogen. Na al de schokken en de tranen was er een starheid over haar gekomen, waardoorheen geen gedachte, geen droefheid zelfs scheen te kunnen breken. Toen ze de vorige week bij het lijk van Johan gehaald werd, toen vanmiddag haar vader haar de deur uitvloekte, scheen het, alsof golven van ellende over haar heen sloegen en haar meevoerden, nu was ze aan land gespoeld, behoed voor gevaar van verdrinken, maar hulpeloos — verstijfd.

Ze staarde nog even bot in het donker, toen ze tante Stien eindelijk door de gang hoorde gaan, stilstaan bij haar deur, dan verder naar haar eigen slaapkamertje.

Tante Stien had een langen, ernstigen brief aan haar zuster en zwager geschreven, waarin ze meldde, dat hun dochter bij haar was en tevens pleitte om vergeving voor Els. Er kwam geen antwoord op.

De eerste dagen waren heel moeilijk voor haar. Ze kon maar weinig zeggen tegen Els, die òf in bed moest blijven van ellende òf dof-vermoeid door huis liep. Ze zorgde zoo goed mogelijk, maakte eens een lekker schoteltje, bracht Els naar de bank buiten in het zonnetje, maar zelf deed ze als dwalend haar werk en menigmaal stond ze midden in de kamer en wist niet, wat ze er kwam doen.

Maar langzamerhand trad ze terug in de haar eigen sfeer van blijmoedigheid, waaruit Els' komst haar gerukt had en Els leefde stilaan op uit haar verslagenheid. Ze werd mededeelzamer, ze vertelde op de lange middagen, waarin ze tante Stien hielp met het naaiwerk, dat achterop was geraakt, van Johan's dood — hij had een ongeluk met zijn motorfiets gehad — van de droefheid en de teleurstelling voor haar. Hoe ze eerst haar geheim aan moeder had verteld in de hoop, dat die mild voor haar zou zijn en pleiten bij vader. Maar moeder was buiten zichzelf geweest van verontwaardiging en had het in de eerste opgewondenheid dadelijk aan vader gezegd. O, wat hadden ze gesmaald op Johan — steeds maar weer opnieuw — en zij kón het niet hebben. 't Was niet goed — 't was heel verkeerd geweest — maar ze hadden allebei schuld, niet hij alleen — en wat hielp het, een doode te beschimpen? Ze was er tegen in gegaan — en toen had vader haar weggejaagd — uit huis met de schande. — Ze stond op straat — radeloos. — Toen had ze gedacht aan tante Stien.

„Bent u niet bang voor wat de menschen zullen zeggen?” vroeg Els.

„Och, ze zullen 't mij niet zoo kwalijk nemen. Je moet niet vergeten: er bestaat een heel verschil tusschen jouw ouders en mij. Jouw ouders zijn menschen, die mee den toon aangeven, waar op gelet wordt, ik leef hier maar zoo'n beetje stilletjes voor mij heen. Mijn enkele getrouwen zullen mij er niet om in den steek laten.”

Ja, 't was wel hard voor Ans en Bert, dacht Stien. Ze hadden naar het uiterlijke nooit tegenslag gehad, de verloving van Els was hun ook zoo naar den zin geweest, en nu dit — De kroon hun van het hoofd gerukt — Weg hun trots, hun fierheid — te schande door hun eigen kind. — Ook nu nog, want al was Els nu bij haar, de wereld om hen wist het toch gauw genoeg. Ze konden hun eer niet redden door hun kind weg te stooten uit hun leven. Dat mochten ze ook niet, God had hen te zamen in de diepte gebracht, als ze nu ook maar te zamen in verootmoediging Zijn aangezicht zochten.

Tante Stien had nog nooit zoo'n wonderlijken, zorgvollen zomer en herfst doorgemaakt. De dagen waren vol van een zoete smartelijkheid, die haar tot dusver in al haar ervaringen vreemd was ge-

bleven. Els' zenuwgestel had door de ondervonden schokken danig geleden; soms had ze een paar goede dagen, waarin ze tante Stien ijverig hielp, sprak over wieg en kleertjes maken, maar dan tobde ze weer weken rond; elke post, die voorbijkwam, dreef de nerveuze spanning tot berstens toe in haar op en haar handen krampten zich om een stoelleuning als van een radeloze, die steun zoekt.

De burens en kennissen van tante Stien wisten het nu ook al lang, enkelen priemden met een stekelige opmerking, maar de meesten kenden Stien's goede hart en begrepen de toedracht der zaak. Voor Els was elk bezoek, elke blik van buur of voorbijganger een marteling en 's avonds droeg ze haar moordenden last van stille toespeelingen en beleedigingen naar het kleine kamertje en kreunde hem daar uit in een stroom van tranen. Het leven was voor haar wel veranderd, vroeger het zonnekind, vertroeteld door liefde en voorspoed en nu de verlatene, in een hoekje weggestopt met haar schande. Er waren oogenblikken, waarin de gedachten in haar den felsten opstand aanhitsten tegen God en menschen: het was niet zoo erg, wat ze had gedaan, het gebeurde zoo vaak, maar dan trouwden ze netjes, er werd even over gefluisterd en geginnegapt, na een jaar sprak niemand er meer over. Waarom moest dit haar treffen, waarom dreef men haar uit, waren die anderen beter? Maar er waren ook oogenblikken, waarin ze wegsmolt in leed en berouw, waarin ze zag, wat ze zelf had gebroken — haar heele leven — het mooiste, dat er was geweest, de liefde voor Johan. O, waarom hadden ze het hoogste zoo neergesleurd; ze zou nu straks wel het kind hebben en ze hoopte, dat het op hem zou lijken, maar het smartelijke was, dat ze haar herinnering niet ongerept kon dragen, dat het dierbaarste, wat haar van hem bleef, haar ook altijd tot verwijt zou zijn.

Naarmate de tijd voortging, verstilde haar gezichtje tot een bleeke rust. Haar vader had geld gestuurd en tante Stien, die vreesde, dat hij haar kostgeld voor Els wilde betalen, besliste dadelijk: „We zullen het voor de wieg en 't uitzetje gebruiken.” Zoo zaten ze samen in de korte, grijze middagen en de lange avonden te naaien en in het vele zwijgen tusschen haar trilde de tranenvolle zoetheid van verwachten. Meer dan eens keek tante Stien even bezorgd langs Els heen, want, o, ze zag er zoo zwakjes uit. Hoe het nog eens gaan

zou, ze durfde er niet aan denken. De dokter had ook geraden: „Voorzichtig, voorzichtig.” — Els was een paar malen flauw gevallen en haar bleeke gezicht leek een en al schaduw. Maar de harde opstand was weg uit haar oogen en meer dan eens, als het werk rustte in haar schoot, lagen de handen als onwillekeurig gevouwen, want haar gedachten gingen op als smeekingen.

.....

Het vuur in den haard knetterde, de rooktafel stond naast hem, de kranten lagen voor hem, het zorgzame dienstmeisje had zelfs thee voor hem ingeschonken, voor ze uitging en toch leunde de heer Van Booven lusteloos en misnoegd in zijn stoel. Hij was alleen — zijn vrouw — enfin, dat moest ze zelf weten. — Hij had haar niet tegengehouden, zij was tenslotte de moeder. — Maar voor de eer van het huis had de vader te waken, en die eer had zij, Els, vertrappt. Daarom had ze moeten gaan.

Maar terwijl hij de rechtvaardigheid van zijn vonnis voor de zoo-veelste maal tegenover zichzelf bepleitte, leed hij onder zijn wrange eenzaamheid. Den eersten tijd na Els' heengaan had hij zich sterk gevoeld in zijn verontwaardiging en iedere toespeling van buiten af bouwde aan de hoogte van zijn toorn, vanwaaraf hij den banvloek had uitgesproken over zijn kind. Tot het nieuwtje langzaam doodbloedde — de menschen hadden al weer iets anders om over te praten — en in huis, wat zou men er nog van zeggen? Els was nu verzorgd bij tante Stien — achteraf beschouwd een heel goeie oplossing — ze hoorden niets meer van of over haar, er was dus ook geen nieuwe reden tot ergernis. En juist dat deed de vlam van hun verbolgenheid kwijnen, ze hadden in het smartelijk gemis van hun kind niet meer steun genoeg aan de poovere resten van een eerste opgewondenheid. Er bleef hun niets dan het zware, donkere leed, waarover ze niet spraken: het leven van hun kind geschonden, hun eigen leven van zijn glans beroofd. En dat kon niet hersteld worden door maar te doen, alsof er niets gebeurd was; als zij 't zich zelf niet herinnerden, dan zou — buiten enkele getrouwen — de verkoelde houding van de menschen dat wel doen.

Zij hadden ook een zomer en herfst gehad als nooit te voren: dagen van eenzame verbittering en van smartend gemis. Als moeder

's middags thuishkwam van haar wandeling of bezoeken, waarbij ze in de gereserveerdheid van vroegere kennissen nieuwen smaad te dragen had gekregen, dan giftte de toorn in haar op, dan schopte ze in haar woede-gedachten haar kind zoo ver mogelijk van zich weg. Maar vond ze in huis een kleinigheid, die herinnerde aan Els' zorgende hand, aan hun vroeger zonnig, onbezorgd bestaan, dan kromp ze weg in tranen om wat verloren ging. Het bleef bij beiden een toornen en klagen, een woeden en kermen, en ze vonden geen rust, omdat ze Hem niet zochten, die de roede hield.

Toen de dagen korter werden, begon er in huis een stilte te heerschen, waarin de spanning beefde. Els had moeder den tijd genoemd en dag na dag brokkelde nu af van het oude jaar. Op de tweede geldzending had tante Stien geantwoord, dat ze deze bestemmen zouden voor de behandeling van dokter en zuster, zooals de eerste gebruikt was voor de wieg en de kleertjes, en tevens berichtte ze hun, dat de dokter voor Els de grootste omzichtigheid had aangeraden, omdat haar gezondheidstoestand zeer veel te wenschen overliet. Verder niets, geen vermaning, geen verzoek, niets. — Els' vader had den brief na lezing aan zijn vrouw overgereikt en toen deze hem uit had en ze elkaar aanzagen — Maar ze hielden zich groot voor elkaar.

„Tja,” zei hij met een even klakken van zijn tong, haalde de schouders op en ging de kamer uit. Die Stien kon een stijfkop wezen, als ze wou: natuurlijk geen cent van hem aannemen, enfin, moest zij weten.

Toen hij later de kamer weer binnenkwam, zochten zijn oogen den brief: hij was er niet meer. Maar nadat zijn vrouw was uitgegaan, zocht hij hem overal en vond hem tenslotte in het werktafeltje naast den schoorsteen. O, moeder — dacht hij, maar zelf vloog hij hem ook door, voor hij hem weer op de oude plaats legde.

O, die brief. — Alle vergeten oogenblikjes had moeder hem voor zich en las de wreede, angstaanjagende woorden: de dokter had de grootste omzichtigheid aanbevolen, omdat Els' gezondheidstoestand zeer veel te wenschen overliet. Ze lagen haar als lood op 't hart; zelfs in den slaap, die maar zoo traag wilde komen, schenen ze haar niet los te laten, schrok ze er telkens weer mee wakker. Maar wat —

wat — Ze zag weer voor zich het tooneel van dien middag, toen Els bij haar was gekomen met haar geheim. Zij had er zoo geen erg in gehad, Els' vreeselijke verslagenheid was voor hen begrijpelijk, omdat Johan en zij — dat wisten ze — zooveel van elkaar gehouden hadden. Maar bij dat eerste woord van Els:

„Moeder, ik moet u iets vertellen,” was 't, of in een flits de waarheid haar geopenbaard werd, en terwijl de angst in haar opvloog, dat het zoo zijn zou, werd hij meteen weer neergedrukt door de ontzettende zekerheid, dat het zoo was. Ach, waarom had ze 't niet even laten bezinken, waarom had ze 't kind niet eens uit laten spreken, maar onmiddellijk haar vlijmende verwijten in dat verslagen hart gedreven? En het tooneel daarna — met vader — Als moeder zoover haar herinneringen bij langs was gegaan, sloeg ze de handen voor de oogen, alsof ze dat wilde ontvluchten. Maar 't kon niet — het stond te scherp in haar geheugen gegrift — dat het allermeest — ieder woord, ieder gebaar, iedere blik, als een film schoof het eene beeld na het andere haar voorbij. De scherpe, bitsende woorden pijlden nog door de kamer, Els strekte weer met een afwerend en tegelijk hulpzoekend gebaar de handen uit — maar zij stieten haar van zich, ze schopten haar weg in de schande, die ze over zichzelf en hen had gebracht. Waarom toch? Was er iets door veranderd? Hadden ze de achting van de menschen er door behouden? Ach — haar lippen nepen samen in een wrange bitterheid — ze wist het wel beter — ze wist wel van de hoofden, die achter haar rug fluisterend bij elkaar gestoken werden — ze wist wel van de schamperheid, waarmede het straks gezegd zou worden: „Zeg, ze zijn grootouders geworden, hé?” En al de angstige gedachten van haar vrouw-zijn gingen naar het kind, dat leed, wat zij eens had geleden — in een wondere, nieuwe saamhoorigheid. Och, ze zou wel goed verzorgd worden bij tante Stien, maar welk een smartelijk verschil bij de jonge vrouwen, zooals zij vroeger, die thuis vertroeteld en ontzien worden, die zich aan alle kanten gesteund weten door zorgvolle en blijde gedachten. Als het zoo eens had kunnen zijn. Dan zou ze er wel trotsch op geweest zijn, grootmoeder te worden, dan was de belangstelling der menschen haar een verheuging te meer geweest. — Maar nu — voor altijd een smaad dragen. — Waar moest Els in de toe-

komt heen? Probeeren met haar diploma burgerschool een baantje te krijgen en dan werken voor het kind? 't Zou immers geen bestaan zijn — Ondersteund worden door hen en ergens op haar eentje wonen? Zoo hadden haar man en zij in het begin nuchter besloten. Zij wilden het kind niet zien, het ging hun niet aan — en Els ook niet meer. Ze zouden financieel hun ouderplicht doen en dan verder — O, hoe dikwijls had ze in haar diepste hart niet gehoopt, dat het kind maar dood mocht zijn. Dan kon Els een paar jaar wegblijven, tot de herinnering was uitgewischt en dan weer thuis komen — een nieuw leven beginnen — ze was nog zoo jong — misschien. Maar ze wist meteen, dat de gedachte moord beteekende — dat het kind niet dood zou zijn — maar dat Els — O, die brief — Als Els eens stierf — Ja, dan werd de schande verdoezeld, het kind kon ergens anders worden opgevoed — maar o, wat werd er van hen? Ze zag hen beiden als oude, vereenzaamde menschen — ze voelde zich nu al zoo worden — en haar hart kermde. — Alles — alles — maar dat niet. — Wat deerde schimp en smaad — maar haar kind, dat kon ze niet missen — En het schoot als een kreet uit haar op: „O, God, straf ons zoo niet. — Vergeef.” —

Daarom moest ze gaan — het kon nu ieder oogenblik gebeuren en het huis werd haar te klein. Ze vocht met haar trots, ze vocht met haar liefde en haar ellende, maar ze wist, dat ze gaan zou. Haar man wist het ook, hij zag de beslissing komen in de wijze, waarop ze naar de klok keek. En het was hem bijna een vreugde, toen ze eindelijk zei:

„Och, Bert, laat me maar gaan. 't Is toch ons kind en als —”

„Ik zal je niet tegenhouden, hoor,” probeerde hij nuchter te zeggen.

Hij wou er nog bijvoegen: als je nou maar niet doet, of 't niks is, dat ze ons zoo'n koopje geleverd heeft, maar hij durfde niet. Er was iets, dat hem het spreken belette.

Zoo zat hij nu alleen in zijn huiskamer en ging met zijn vrouw en was bij zijn kind. — Hij begreep zichzelf niet meer, hij wilde steunen op zijn fierheid tegenover de menschen en ze ontzonk hem. Hij wilde zichzelf overtuigen, dat hij het recht had gehad Els de deur te wijzen, hij kon het niet meer. Morgen was het Kerstmis en hij voelde zich weer als een kleine jongen, die hunkert naar wat kinderlijke blijdschap.

Hij troonde niet meer op de hoogte van toorn en eigengerechtigheid, hij stond kleintjes naast zijn kind, schuldig als zij. En in die kleinheid zocht hij God.

· · · · ·
 Els werd wakker met een vleug van bevreemding: wat was er ook weer? Maar meteen stond de werkelijkheid er en ze gaf bijna een kreet. O, ja. — Ze tuurde naar den hoek, waar de tip licht lag op het wiegegordijn en haar helderder geest omvatte nu de blijdschap en de droefheid. Blijdschap om het kind, dat de moederlijke liefde in haar hart ontsloten had, dat haar ondanks alles dierbaar was als kind van hem. Maar daarnaast de mateloze droefheid. Nog veel meer dan op den dag van zijn dood besepte ze haar vreeselijk verlies, hij hoorde nu hier, alles bond aan hem en hij was er niet. Wat voor andere ouders samen de grootste rijkdom uitmaakte, was nu alleen voor haar en 't was haar meest tot smart. Want, o, al het andere. — Ze vouwde de handen over de borst als om het innerlijk beven te doen bedaren. Er was immers zooveel reden tot dankbaarheid, had God niet haar gebed van al die smartelijke, stille dagen verhoord en haar gespaard voor haar kind? Moest ze dan ook niet op Hem vertrouwen voor de toekomst? Het zou wel eens moeilijk zijn, ze wist niet hoe het gaan zou, de weg leek toegemuurd, maar zooals ze de laatste weken gegaan was, dag na dag, stap voor stap, zoo zou ze ook nu mogen volgen — een kind, dat stillekes geleid wordt. Als ze haar kruis maar achter Jezus droeg. —

Ze hoorde het gerucht van tante Stien's doen in de keuken. Goeierd — nog steeds druk bezig, 't was een dag geweest voor haar! En nu morgen Kerstfeest. De weemoed brak zich plotseling bij Els baan, ze kon het niet meer dragen, de tranen vloeiden. Dat ze hier nu lag en Kerstfeest vierde met haar kind, terwijl ginder — In de verbijstering van haar armoede en haar rijkdom kon ze niets anders doen dan smeecken om vergeving — om vrede — om een Kerstzegen voor haar en haar kind. —

Er hielden zachte voetstappen stil voor de kamerdeur.

Ze kuchte, ten teeken dat ze wakker was. Toen kwam tante Stien voorzichtig binnen.

„Ben je wakker, lieverd? Heeft de slaap je goed gedaan? Hier,

ik heb een geklutst eitje, dat was goed voor je, zei de dokter. Maar ik zal eerst wat licht maken."

Ze liet het lancaster zakken en het gas plofte aan.

Hé, fel zulk licht.

Tante Stien zakte even neer op den stoel naast het bed, ze zag er moe uit.

„Wat heb u een werk van me," zei Els beschaamd. „O, tante Stien —"

Maar de woorden werden al weer weggesnikt.

„Stil, mijn kind, niet huilen. — Daar doe je je zelf scha mee. — Je bent immers wel dankbaar, hé Els —"

Els' hoofd knikte achter de handen.

„Ik ook, kind. — Ik ben zoo blij, dat alles zoo goed gegaan is. — 't Leek soms heel anders. O, kind, God heeft geholpen. — Zijn genade is altijd grooter dan onze zonde. Vertrouw maar op Hem. Morgen is het Kerstfeest, Els. Je jongen is een Kerstkind. Laat dat je maar tot den Heiland brengen om Hem je kind op te dragen."

Tante Stien zat nog een oogenblik voor zich heen te peinzen, moe, breed-uit op haar stoel.

„Kom," zei ze eindelijk, „ik moet voortmaken. De zuster zal zoo meteen wel komen en dan kan ik net klaar zijn."

Op dat oogenblik werd er gebeld.

„O, daar is ze zeker al —" en tante Stien stond moeizaam op om open te doen.

Maar bij de deur, daar was de schok haar nog grooter dan in Juni, toen Els voor haar stond. — Ans.

„Mag ik binnenkomen, Stien?" vroeg een gebroken stem.

Ze knikte maar — haar woorden waren weg.

„Hoe is 't?"

„Ze leeft — vanmorgen — een jongen. —"

Maar meteen brak het bij haar los.

„O, Ans, wat heerlijk, dat je er bent. —"

„Zou ik bij haar mogen? Of — om den schok?"

„Voorzichtig — voorzichtig. — Maar dit is de beste genezing. Kom maar. —"

Els had slechts vaagjes geluisterd naar het opendoen en naar de

stemmen. 't Zou de zuster wel zijn. In de wieg begon een fijn schreigeluidje.

Toen werd de deur geopend en ze keek op.

Moeder. — Haar oogen sperden zich, de ontroering hamerde in haar hart.

En moeder zelf stond een oogenblik als gebonden, ze keek van het doodsbleeke gelaat op het kussen naar de wieg en dan weer naar Els. Maar toen sloeg het als een warme golf door haar heen: blijdschap, droefheid, schreiensnood — ze schoof den eenen arm onder Els' hoofd, kuste en streefde het witte gezicht — stamelde:

„O, mijn kind — mijn kind. — We zullen alles samen dragen — alles. — Misschien heeft God dan nog een zegen voor ons —.”

ANDRIES WITTE'S ZELFGERICHT

DOOR

Q. A. DE RIDDER

Nauwelijks had de gemeente het psalmvers aangeheven, of de predikant daalde van den kansel neer, om den heiligen disch in gereedheid te brengen. Zooals hij daar, in den wijden plooival van zijn toga, plechtig, met ingehouden tred de trappen afdaalde in het warme licht der zomerzon, trok hij menigen welgevalligen blik tot zich. Wat hebben we toch een knappen dominee, dacht Stijntje, die een beetje simpel was en wier bewondering voor den predikant een godsdienstige vereering naderde. Ze had voor hem als het geëischt ware, door het vuur kunnen gaan, want in haar simpel hoofdje was het vereerend denken van een argelooze zinnelijkheid, die tot offer bereid maakte.

Het toezien der velen, in wier oogen toegenegen vereering leefde, duurde een wijle slechts. Boven hun vereeringsgevoel groeide nu uit de bekommering om het heilige van dit uur. Waren zij bereid om toe te treden tot den disch des Heeren en daar te verkondigen zijn dood? Eenvoudige landlieden als zij meest allen waren, leefden zij rustig voort in hun harden arbeid op den akker, waarboven Gods blauwe hemel zich welfde en hun denken in de eindeloosheid van het veld keeren deed naar het innerlijke der ziel. Hun leven was gemeenlijk zuiver, wijl het eenvoudig was en de jacht om het bestaan er zich niet in afteekende. Niettemin hadden zij allen hun zonden, groote en kleine, hun moeilijkheden en hun kommer en nû voor het meerendeel heel sterk het besef, dat God eindeloos goed

en vol deernis moest wezen, om dit alles in hen te dulden en te vergeven. Waren ze wel steeds voor hun naaste geweest zooals Christus het eischt van zijn discipelen, hadden zij wel altijd voldoende geduld gehad voor gebreken van dierbaren en vrienden? Sommigen gedachten met zorg hun stugheid tegenover burenen, waarmede zij een geschil hadden gehad, dat nooit geheel was opgelost en een enkele bekommerde zich nog er over, dat hij zelfs die stugheid niet had willen uitroeien, maar mokken bleef. Kon hij dan zoo wel aan het heilige Avondmaal gaan? Zonder het kleed der feestelingen, dat de Koning toch eischte?

Zoo bereidde zich de kleine dorpsgemeente op het Avondmaal voor, al net als overal op de wereld, waar Christus-belijders zich bekommeren over de stem van het booze hart, als de plechtige ure nadert. Alleen de jongeren, de kinderen en de jongelieden, die den ernst van het uur nog niet beseften, omdat in hun hart nog nimmer een groot leed binnengesloopen was, beschouwden het Avondmaal nog als een bijzondere gebeurtenis, waarvan men niets mocht verliezen. Nauwelijks had dan ook de prediker den Bijbel in de hand genomen en het deurtje van den predikstoel opgedaan, of op de galerijen rekten de jongens hun halzen. De al wat grooteren hielden zich waardiger en al was ook hun aandacht nu op het sterkst gespannen, zij beheerschten zich in zooverre, dat zij bleven zitten in hun bank, niet rechtop gingen staan. Inmiddels was de predikant begonnen met de bekers en schenkkanen op hun plaats te zetten, waarbij hij werd bijgestaan door een tweetal diakenen.

Nu begon er een ietwat onstichtelijk gedrang in de nauwe gangpaden van het kerkje. Het was de gewoonte, dat men zich aan rang en leeftijd hield, maar toch waren er altijd, die meenden de eersten te moeten zijn, ofschoon zij uit het evangelie konden weten, dat vele eersten de laatsten zullen zijn. Gejaagd drongen dezen zich in de paden tusschen de andere tafelgangers door, niet lettend op de verwijtende blikken van dezen.

Achter in de kerk, in de schaduw van een pilaar, had Andries Witte zich neergezet. Hij wilde maar liefst, dat niemand op hem lette, hij was nu reeds in zooveel maanden niet aan het Avondmaal ge-

weest, dat hij zich wel een beetje schaamde, dat men er hem weer zag.

Met het hoofd gebogen naar het kerkboek ^Evóór zich, had hij gedurende de korte predikatie geluisterd naar de warme woorden van den dominee, niet gelet op de blikken van verstandhouding, die door de kerkgangers in zijn nabijheid werden gewisseld. Hij was te zeer met zichzelf en zijn moeilijkheden bezig geweest, om daarop te letten in dit uur. Maar de anderen deden het wel op hem. Dat was eigenlijk wel wonderlijk met dien Andries, dachten ze. Het was toch wel heerlijk, dat die jongen zoo tot inkeer was gekomen. Wel wisten ze niet wat er precies met hem gebeurd was tijdens zijn verblijf aan de universiteit, maar dat hinderde niet. De een had dit verteld, de ander dat, maar het was nooit mooi wat ze over hem gepraat hadden. Daar was iets gebeurd, waar ze maar niet achter konden komen en omdat ze toch ergens over moesten praten, nu het wonderlijke geval zich had voorgedaan van zijn terugkeer voor goed naar het ouderlijk huis, vulden zij de gapende leegte in hun weten maar aan met allerlei praatjes, die ze zoo eens hadden gehoord. Men moest de oude Mina maar eens hooren. Och menschen, wat wist die er al niet van; haar zoon was dan ook knecht op de boerderij van Witte's oudsten zoon, Andries' broer. „Dat is me wat met dien Andries,” had ze gezegd, toen de jongen misschien nog niet langer dan een paar uur thuis was. Wat het dan was, had de buurvrouw gevraagd, die al even erg op nieuwtjes was. „Ja mensch, wat het is? Hij moet niet goed hebben opgepast, daar in de stad. Er is iets gebeurd met een meisje, geloof ik, maar wat het precies is . . . , maar dat zullen we dan wel gauw hooren.” Maar het rechte had men nooit gehoord.

Nu, dat was maar goed ook, want het was ten slotte nog veel erger. Een meisje was er niet bij betrokken geweest, maar er kunnen wel dingen in iemands leven zijn, die nog veel dieper ingrijpen in de ziel dan een zondige verhouding tot een vrouw. Hier was het Andries' bandeloosheid geweest, die hem den weg naar huis weer opgedreven had, toen hij ze opeens in al haar verschrikking had leeren kennen, zijn bandeloosheid, welke weer sterk herinnerde aan het losbandige leven, dat grootvader Witte had geleid, die nu reeds lang rustte

ergens achter op het dorpskerkhof. Over grootvader Witte wisten de menschen óók heel wat te vertellen, maar daar behoefde nu niet naar te worden geraden, dat wist iedereen. Grootvader Witte was een eigenaardig man geweest; soms scheen het wel, of er twee personen in hem leefden, de eene vriendelijk en zacht, van peinzende geaardheid en ontvankelijk voor mooie en zachte gevoelens, de andere ruw en grof, een drinkebroer, die in zijn ergste dronkenschappen met het allerheiligste den spot dreef.

Zoo was grootvader Witte geweest, een dualistische persoonlijkheid, waarin bij het ouder worden het slechte geheel ging overheerschen. En heel het dorp had met ontzetting er kennis van gedragen, hoe zijn uiteinde was geweest. Hij stierf, zooals de vorige burgemeester, die hem goed gekend had, altijd zei, als een heiden.

Nu, daar was veel van waar. Het was een warme zomer geweest, toen hij ziek werd. Voortdurend lag hij in zijn bedsteê te kermen van de ondraaglijke pijnen, die hij leed. „De kerel is van binnen heelemaal verbrand,” gromde de dokter, die hem behandelde. „Het is de schuld van dien vervloekten drank; dien had hij moeten laten staan.” Zóó benauwd had de oude boer het gehad in zijn gloeiend heete bedsteê, waar de vliegen hem plaagden en om zijn rusteloos koelte zoekend hoofd gonsden, dat hij op het laatst in zijn razernij opgevlogen was. „Geef me een mes,” had hij gekrijscht, terwijl zijn oogen uit de kassen puilden. Het dienstvolk was in ontzetting de kamer uitgevlogen, zoo verschrikkelijk was de aanblik van den zieken woesteling geweest. Den knecht, die bleef, had hij om een buigzamen tak gezonden en daarmee had hij, vloekend en tierend van pijn, rondom zich geslagen, om de vliegen te verjagen, die hem in zijn laatste uren het lijden nog zwaarder hadden gemaakt.

Als de dorpingen dus over grootvader Witte spraken, was het nooit anders dan met schrikvollen afkeer. Neen, grootvader Witte was geen mensch geweest. En zou nu die vroolijke, goedhartige Andries iets van hem weg hebben? De menschen van het dorp stelden het nu maar dadelijk vast, nu er iets met Andries gebeurd was. Ja, de aard van dien grootvader zat ook in den kleinzoon; hij moest daar in de stad ook stevig gedronken hebben, hoorde men. Maar dat gold voor hen niet het ergste; het ergste was toch maar

dat verhaal van dat meisje geweest, al was daarvan ten slotte dan ook geen woord waar.

Neen, Andries' afdwaling droeg inderdaad hetzelfde karakter als die van zijn grootvader. Nog maar kort nadat hij ingeschreven was op de Universiteit, was het al mis met hem gegaan. Zijn vader, die hem had weggebracht, had hem nog bij het afscheid gesmeekt: „Andries, jongen, denk er om, laat je nooit met den drank in. Je weet het, hoe het met grootvader gegaan is. Pas op, jongen, maak ons het leven niet te zwaar. Wij zullen dagelijks voor je bidden, kind, maar je moet van jouw kant beloven je best te zullen doen.” En de jongen had het beloofd. Met den nobelen klaren blik, die hem zoo geliefd maakte bij allen, die hem kenden, had hij zijn vader aangestaard, toen hij hem de hand ten afscheid reikte en vast hadden zijn oogen, de blauwe, heldere oogen, waarin de blik van een ziener school, gestaard in die zijns vaders, toen hij antwoordde: „U kunt op me rekenen, vader, ik zal er aan denken.”

Zoo was de belofte geweest, maar wat was er van de vervulling gekomen?

Het scheen wel, of ook in Andries twee personen leefden, de eene, die neigde naar den hartstocht, het spel, de vreugde der zinnen, de ander, de zachte peinziger, de dichterlijke ziel, die wel gaarne in droomerijen verwijlde, en het scheen wel of in de universiteitsstad de eerste, de zinnelijke, den strijd gewonnen had.

„Je kan gelooven, dat die jongen wat heeft meegemaakt,” zeiden de menschen, als ze hem zagen. Hij zag er zoo bleek en zoo lijdend uit en in zijn oog was de vreugde gedoofd, en nog school er wel de peinzing in, maar het was nu niet meer de peinzing van den zachten, blijden droomer, doch die van den wetenden mensch, die zich van het aardsche leven afkeert, omdat hij het niet meer weet te dragen. Als hij des avonds door de dorpsstraat tusschen de druk pratende groepjes doorging, in zijn eenzaamheid-zoeken, trekkend naar de stille velden, schudde menig een het hoofd en bij weinigen was slechts de oprechte deernis van den broeder, die medelijdt. Dikwijls, meestal zelfs, klonk in die opmerkingen het nauw verholen leedvermaak door, dat steeds de babbelsucht kenmerkt. Zelfs nu in de kerk, al kon men dan vanwege de plechtigheid van het uur niet met elkander praten,

wisselde men toch nog blikken van verstandhouding, waar diezelfde geest uit sprak.

Inmiddels hadden de eerste Avondmaalgangers zich eerbiedig rondom den heiligen disch geschaard; met gebogen hoofden zaten zij en luisterden naar de sonore stem van den prediker, die met de linkerhand den beker heffend en de rechter er ten zegen over strekkend, plechtig de woorden sprak: „De drinkbeker der dankzegging, waarmede wij dank zeggende zegenen, is zij niet het bloed van Christus. Drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat dit bloed vergoten is tot een verzoening voor alle onze zonden.”

Dan reikte hij met plechtig gebaar den beker aan den naast hem zittenden ouderling, waarna hij den tweeden beker opnam en liet doorgaan langs de andere rij.

Andries Witte lette echter op dit alles niet. Nog altijd zat hij, met het hoofd in de handen; heel zijn leven van het laatste jaar ging als een bliksemflits aan zijn denken voorbij. Wat had hij zijn leven vergooid daar in Leiden, te midden van zijn vrienden, de studenten. Wat had hij er veel meer en veel beters van kunnen maken, en hoe verkeerd was alles uitgelopen. En eindelijk de laatste nacht van het samenzijn in de kroeg. De gedachte daaraan deed hem weer duizelen. Hij zag zich staan, temidden zijner vrienden, met het glas hoog boven zijn hoofd. Het hoeveelste het geweest was, hij zou het niet meer kunnen zeggen, hij had het waarschijnlijk nooit geweten, want hij dronk maar zoo lang men zijn glas had gevuld, zonder denken, zonder zelfbeheersching. Dat alles ging nu weer aan zijn geest voorbij. Zijn vrienden hadden met geestdrift geluisterd naar zijn opwindende rede, die hij in zijn dolle stemming door de zaal had geschald. Hij was de minste niet van den troep geweest, integendeel, in vele opzichten de leider, vooral dien nacht, toen het dat drinkgelag betrof. Maar het ergste was, dat zijn toast een heiligschennend karakter had gedragen. Onwillekeurig sloot hij de oogen weer, als wilde hij het niet meer zien, het tafereel van dien nacht, en allen hadden hem toegejuicht, terwijl hij zoo zich had laten gaan, aan niets meer denkend, alle banden van zich werpend en zich overgevend in den groven wellust van zijn drinkgenieten.

En toen dat verschrikkelijke ontwaken aan den kant van den weg,

uren daarna, in den vroeger morgenstond, het ontwaken uit een verdooving, maar een ontwaken waarbij hij plots klaar wakker was geweest. Hij had het zelf niet geweten, hoe hij daar gekomen was, had alleen begrepen, dat ze gezamenlijk in de auto geklommen waren en dat ze zelf, dronken, hadden gechauffeerd. Dat was natuurlijk op een ongeluk uitgelopen. Toen hij tot zichzelf kwam, lag hij half in het water aan den kant van den vliet en lag naast hem het beweginglooze lichaam van een zijner vrienden en onder den wagen, die totaal ontredderd en over den kop geslagen aan den graskant lag, hoorde hij het gekerm van den ander. Zoo was het ontwaken geweest van Andries Witte, na dien verschrikkelijken nacht, waarin hij God had gehoond met het heidensch plengoffer van den wijn.

Zijn eene vriend bleek dood, de ander stervende en hij? Hij had alleen een hoofdwond opgelopen, anders niets, en te voet had hij weer naar de stad terug kunnen gaan. Maar in zijn ziel was er iets anders geworden. Het was of hij van een zwaren slag opgerezen was en nu door dien slag ineens een heel ander mensch was geworden.

Hij voelde het, dat was Gods werk geweest. God had hem toch ook kunnen dooden op dien verschrikkelijken weg door het nachtelijk donker, in die slingerende auto langs de vaart. God had dat niet gedaan. Zou God hem nog tegemoet willen komen om hem te waarschuwen voor het laatst, om hem te verstaan te geven, dat hij zich bekeeren moest? Onmiddellijk had deze gedachte hem aangegrepen, toen hij zich alles bewust geworden was en dagen lang had hij in zichzelf gekeerd geleefd, teruggetrokken van de menschen en weigerend iemand te zien.

Maar toen had hij een besluit genomen, zooals alleen iemand uit het geslacht der Witte's kon nemen. Ten slotte waren het gave karakters in deze boerenfamilie. „Alles of niets,” dit woord van Ibsen, ze kenden het niet, maar het was op hen van toepassing. Of ze waren het een, of ze waren het ander; hun zware levensloop was, dat de worsteling tusschen die twee karakters in één mensch altijd zoo verschrikkelijk moest zijn. Andries had dat karakter ook en daardoor ook de sterkte van wil, die soms tot een grootsche daad deed besluiten, die door kleine zielen niet op waarde kon worden ge-

schat, omdat ze zoo grootsch is, dat die grootschheid voor hun blikken verborgen bleef.

Na eenige dagen van verschrikkelijke zelfbeproeving, van een volkomen vernietigende zelfkeur, had Andries Witte besloten alles op te geven van zijn bezielde droomen, waar het studie en wetenschap gold, om terug te keeren naar den eenvoudigen arbeid zijner vaderen en dat ter wille zijner ziel. Hij voelde, dat hij zichzelf wegrukken moest uit deze ontzaglijke gevaren. In die uren van zelfbeproeving, waarin niets meer voor hem overbleef dan zijn vreeselijke zonde en zijn ontzettende redding van den dood, in die uren had hij ook aan het vreeselijke einde van zijn grootvader gedacht. „O God, wees mij, zondaar, genadig,” hij had het meermalen geroepen, hoorbaar, zonder te denken aan burenen in het huis, die iets zouden kunnen bespeuren van zijn zielestrijd, geroepen tot God, omdat hij geen raad meer wist. Als hij dacht aan zijn grootvader en hoe die geworsteld had en toch ten slotte was ondergegaan, als hij dacht aan dezen man, in wiens helderblauwe oogen de zon zich had weerspiegeld, waarin het blauw der wolken was in al haar zuiverheid en die ten slotte toch door de zinnelijkheid van zijn karakter langzaam maar zeker neergetrokken was, weg van zijn nobele verlangens der ziel, dan vreesde hij en hij sloot in zijn vreeselijke benauwenis zijn oogen, als staarde hij in een vuur, dat het met hem ook zoo gaan zou, tenzij dat hij zich ineens met een ruk losmaakte van zijn levensverlangen.

En zoo was Andries Witte plotseling teruggekeerd op het dorp als een boeteling, die zwijgen zou voor anderen in hoogen trots over wat er tusschen God den Heer en hem was, maar die in een leven van boete zou trachten uit te wisschen de Godslastering van dien zonde-nacht.

Zoo was hij teruggekeerd, maar het geluk was uit zijn leven gevloeden en nu, terwijl rondom hem de eerbiedige zang golfde, waarin de gemeente haar geloof en vertrouwen in God uitsprak, die alles wil wezen voor een zondig menschenkind, dat het stuur in zijn leven verloren heeft, zat hij daar neer, met het hoofd in de handen, niets hoorende en niets ziende dan het tafereel van dien nacht in de studenten-societeit, waar hij de groote rol in had gespeeld. Helaas, het was een rol waarvoor hij met heel zijn leven boete moest doen,

een boete, die hij, naar hij nu weer zoo sterk besepte, nooit alleen zou kunnen brengen.

En nu had hij zich, in de dagen, die aan dezen Zondag vooraf waren gegaan, voorbereid op de deelneming aan het Avondmaal. Heel de week was hij er onrustig van geweest. Kon hij na die zonde, na die afdwaling, wel gerust van hart opgaan naar den disch, om aan te zitten met de kinderen des Heeren en kracht te zoeken in de herinnering aan het offer van Christus? Hij had er behoefte aan, maar naarmate de behoefte groeide, groeide ook zijn angst. In zijn nachtelijke visioenen, als hij in onrustigen slaap neerlag, zag hij plots voor den rooden schemer zijner oogen den omtrek van een zwarten arm, die een beker fonkelenden wijn ophief. Dan hoorde hij weer, en hij werd er ineens klaar wakker van, de verschrikkelijke woorden, die hij in dien feestnacht geuit had, heiligschennende woorden en dan wachtend, na dit pijnlijk ontwaken uit zijn droomen, op de eerste schaduwen van den morgen, die hem gelegenheid zou schenken weer verstrooïing te zoeken in arbeid, dacht hij dan na over dit alles en dan vreesde hij, dat juist de consequentie van zijn zonde de voortdurende afsnijding van de deelneming aan het Avondmaal zou zijn. Hoe kon hij immers, na die daad nog ooit met geheiligde handen den beker der dankzegging opheffen en ledigen? Het was hem in zijn denken, of het zachte, bedroefde gezicht van den Verlosser zich drong tusschen zijn uitgestrekte hand en den beker, als wilde de Heilige niet, dat hij dien met zijn handen bezoedelen zou.

Daarover was hij heel de week in voortdurenden strijd geweest. Zou het waar zijn, zou de heiligschennis in dien nacht van dronkenschap tot gevolg hebben, dat hij nu nimmer deel zou kunnen nemen aan de herinnering aan Christus' dood? Dan zou zijn zonde in zich zelf de bestraffing dragen en langzamerhand ging het hem toeschijnen, dat dit ook waarschijnlijk was, ging hij zich verplaatsen in het denken Gods ten aanzien zijner zonde en ging hij het zoo aannemelijk achten, dat God hem op die wijze straffen wilde, dat hij ten slotte maar besloot niet aan den disch te gaan.

Maar dat was dan maar een gedachte van een oogenblik, even daarna klom de hoop weer in zijn hart. Als God hem wilde straffen, straffen op deze wijze, dan zou Hij hem toch zeker niet hebben gered

van dien plotselingen dood, daar zou God toch wel iets mee hebben bedoeld, dacht hij hoopvol en daarover denkend wòn dan weer in hem de hoop

Zóó waren de laatste dagen voor hem voorbijgegaan: dagen van meedoogenlooze zelfcritiek, met nu eens wegzinken in de diepste ellende, dan weer de herleving der hoop, dat er ook voor hém uitkomst was. Maar terwijl daar straks de warme, eenvoudige evangelieprediking zijn dorstige ziel had gedrenkt, voelde hij nu weer, terwijl rondom hem de verzeerden zich gereed maakten voor den gang naar de heilige tafel, die vertroosting wijken uit zijn gemartelde ziel en was het hem, of de heilige Engel met het vlammende zwaard den ingang tot het Paradijs van Gods eigen vertroosting afsluiten kwam.

En telkens wisselde nog, ook nu, met de snelheid van een lichtflits, het aspect van zijn uitzicht. Zijn gedachten holden voort als toomlooze paarden in zijn pijnlijk zoeken naar een steunpunt voor de begeerde daad; als hij het meende te zien en de hand strekte om het te grijpen, voerde zijn denken hem er alweer voorbij en naar nieuwe verschrikkingen. Tot plotseling weer de rust in zijn ziel daalde, zooals hij die daarstraks onder de woorden van den predikant genoten had

Voor de vierde maal was er wisseling van tafel geweest. Terwijl de Avondmaalgangers zich verwijderden en anderen zich er heen begaven, klonk de sleepende zang van het psalmvers door de kerk:

Och, Heer, och wierd mijn ziel door U gered

Andries hief met een schok het hoofd omhoog uit zijn gebogenheid. Het was hem zoo wonder nu, of allen die woorden voor hem moesten zingen. En toen de tweede regel na een even tusschenspel heel teer en eerbiedig werd ingezet:

Toen hoorde God, Hij is mijn liefde waardig

viel het hem moeilijk om in zijn wonderbare ontroering niet in snikken uit te breken. Slechts met de grootste moeite beheerschte hij zich, maar zijn stem brak in het meezingen van wat er volgde:

De Heer is groot, genadig en rechtvaardig
En onze God ontfermt zich op 't gebed.

Daar moest hij nu maar aan vasthouden. En hij deed het ook. Zooals een drenkeling in de wielende wateren een stuk drijfhout vastgrijpt, sterk genoeg om zijn lichaam te dragen, klemde zijn ziel zich aan die verzekering van Gods ontferming vast. Hij had gebeden, dag en nacht gebeden, in een nooit eindigende behoefte zijn ziel op te tillen tot vlak voor Gods troon, hier hoorde hij nu de verzekering, die van eeuwen her geklonken had: Toen hoorde God, Hij is mijn liefde waardig.

Vast besloten stond hij nu op . . . het zou ook wel de laatste tafel der mannen zijn; hij kwam dus juist nog op tijd. Een groote, van blijde ontroering getuigende ernst lag op zijn gelaat gespreid, toen hij, niet meer met gebogen hoofd, maar fier en rechtop, zich in het gangpad onder de Avondmaalgangers schaarde. In het middenvak zat zijn moeder en keek terzijde . . . tranen vulden haar oogen, toen zij den vader zochten, die in de kerkeradsbank gezeten ook al had uitgezien naar de komst van Andries . . . Hun blikken ontmoetten elkaar en er lichtte dankbare ontroering in . . . hun kind had dus de hand gegrepen, die het voorgehouden werd . . . O God, heb dank, bad de moeder, die zóóveel tranen had gestort, zóóveel gebeden had opgezonden voor de zielsrust van haar jongen . . . Nu zou alles weer goed worden bij hem . . . En de vader boog het hoofd, terwijl zijn lippen een dankgebed prevelden . . .

En toch, nog vóór Andries aan de tafel een plaats had ingenomen, was zijn zekerheid alweer verdwenen. Ofschoon het zich bepalen bij wat er nu gebeurde, niet gemakkelijk meer ging en hij voortliep als in een droom, waarin hij zich meer voortgedragen voelde dan zelf werkzaam vanwege de nerveuze spanning, die hem vervulde, gelijk zij ook vele anderen vervulde, die met hem opgingen naar den Avondmaalsdisch, drong de gedachte vlijmend in zijn zekerheid door: God is ook rechtvaardig, dat is óók gezongen in het psalmvers . . . Genadig is Hij, maar rechtvaardig ook. Wanneer is Hij genadig? Wanneer rechtvaardig? Is Hij ook genadig voor mij? Maar dat moet ik vasthouden, dat allereerst . . . Gods rechtvaardigheid is bekroond door Zijne genade in Christus Jezus, Wiens dood ik mede verkondigen ga.

En neergezeten herzegde hij deze overwegingen weer alle tot zijn

moedeloze ziel, haar vertroostend en opbeurend met den troost van het gezongen lied. Doch daar doorheen herinnerde die ziel, die zoo wankelmoedig bleef, hem weer aan de schrikvolle dagen, daarginds doorleden en hier voortgezet, zij het hier met afwisselingen van hoop en vertroosting. Maar neen, hij mòest voortgaan, hij wilde gelooven

En zijn sterke wil richtte zich nu in àl zijn kracht op het groote moment. Rondom hem was het nog een onrustig geschuifel, nòg waren niet allen gezeten Dan viel de stilte neer en de prediker, de tafel langs ziende, zag, dat allen gereed waren voor de ontvangst der heilsbelofte door middel van het brood en den wijn.

Schuin tegenover den predikant zat Andries en hij keek, in sterke wilsconcentratie, naar het begin der heilige handeling. Maar toen de bedienaar des Avondmaals uit de groote schenkan den donkerrooden wijn, waarin het zonlicht fonkelde, stroomen liet in den beker, voer er een schok door zijn ziel, die hem, als verdoofd, met de oogen knippen deed, meermalen achtereen. Wat wonderlijke jongen toch, die Andries Witte, dacht de jonge onderwijzer, die recht over hem gezeten deze gelaatsverandering gezien had Wat was dat nu met hem? En verder de rij overziende, constateerde hij, dat over aller gelaat devote rust lag uitgespreid behalve over dat van Andries. Hoe bleek en verwrongen staarde dit nu naar dien beker, was het dan zóó erg met hem geweest? De jonge onderwijzer werd er zelf door verontrust nu ja, het was ook heel wat om te zitten aan het Avondmaal, maar als men toch christelijk wil leven en zich voorneemt zijn best daartoe te doen, dan sprak het toch vanzelf of zat er dan méér achter, dat iemand er zoo door uit de voegen kwam?

Maar hij had al geen tijd meer tot verder denken over deze gansch lastige zaak De dominee nam de schaal, waarop het gebroken brood lag uitgespreid en den naast hem zittende een bete reikende, zegende hij het symbool aldus:

„Het brood, dat wij breken en dankzeggende zegenen, is dat niet het lichaam van Christus. Eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam van Jezus Christus verbroken is tot een verzoening voor alle onze zonden.”

De een na den ander nam een bete broods van het zilveren blad en schoof dit dan weer verder over de tafel. Zoo werd langs elk

der vier rijen een blad voortgeschoven en eerbiedig en met gebogen hoofd aten allen, terwijl zij in stille devotie trachtten te denken aan de groote overdracht der belofte Gods aan hun bekommerde zielen.

Ook Andries Witte had van de spijsze genomen. In zijn ziel woedde de orkaan der vertwijfeling, welke hem daareven herhaaldelijk de oogen had doen sluiten. Toen hij den zongloed in den donkeren wijn schitteren zag, was ineens als een vlijmende verschrikking de zinnelijke begeerte weer over hem gekomen naar den wijn, dien hij na het zich oprichten uit zijn zondeval, afgezworen had.... Zijn lippen brandden koortsig, zijn tong scheen plotseling verdroogd, zijn keel scheen in gloed te staan.... Het was hem of hij den koelen wijn dien gloed reeds voelde temperen en hij hunkerde nu naar de milde lafenis.... Maar dat was toch vreeselijk, dat was toch helsch.... Even had hij in zich den drang om op te staan en weg te vluchten, weg van deze verschrikking te midden der heiligste plechtigheid.... Maar kōn hij dat nog wel, wat zou men denken, hoe vreemd zou dit allen aandoen, neen, hij moest nu blijven en deelnemen en door die laatste beproeving, die van den duivel kwam, heen.... Hij wilde nu niet meer denken, alleen maar bidden, zonder ophouden bidden tot het voorbij zou zijn. Heer, sta mij bij, Heer, sta mij bij, hij herhaalde in zichzelf de woorden, als bad hij een paternoster, voortdurend, opdat er maar geen bres in dezen muur van woorden kwam, waardoor nieuwe verontrustende gedachten konden binnendringen. Vergeefs, zij boorden zich door zijn bidden heen als vlijmen door de schalmen van een wapenrusting en wonden zijn ziel. Opstaan, opstaan, weg, weg, je hoort hier niet.... deze woorden klonken dwars door zijn gebedswoorden heen, als laatste waarschuwingen om zich te redden van de heilige plek, waar hij met besmeurde handen zich had neergezet. Maar terwijl hij wel wilde heengaan, voelde hij den tegenwil van zijn zinnelijkheid om te blijven en te drinken van den wijn, die slechts gegeven werd om als symbool van het geestelijke te dienen....

De onderwijzer tegenover hem had zijn beurt gehad.... Nu trachtte hij eerbiedig te denken aan de verrichte daad, toch niet kunnende nalaten te letten op de anderen. Misprijzend keek hij naar den ouden Leendert, wat ruw deed hij, 't was toch eigenlijk schande zoo te doen. Toch was er misschien niet één aan deze tafel, die zich

zóó als Leendert in de heilige verrichting had ingedacht. Tersluiks wischte de oude arbeider met zijn vereelten vinger een traan weg, die dreigde neer te glijden langs zijn ruwe wang.

Maar daaraan dacht het onderwijzertje niet, die hing nog te veel aan uiterlijkheden, omdat zijn innerlijk nog niet verdiept was door het leed. Dus vond hij veel oorzaak voor critiek om zich heen. Toen zijn blikken Andries ontmoetten, schrok hij van diens hevig bewogen uiterlijk Zeeven was hij nog doodsbleek, nu zag hij rood, ging het door het denken van den jongen. Hij begreep er niets van, toen hij in Andries' oogen zoo'n zonderlinge beangstigende uitdrukking ontwaarde. Wat beteekende dat toch? Wat ging er in dien man om? Was hij niet wel bij het hoofd misschien? Maar Andries merkte van die bevreemding zijns overbuurmans niets, hij was te zeer met zichzelf bezig. Nóg bouwde hij rondom zijn denken de muren van zijn gebedswoorden op, steen voor steen leggend, zonder rusten, zonder verademing, opdat er toch maar nergens bressen zouden komen, waardoor de verontrusting binnendringen zou. De arme, alsof die onrust niet achter die ommuring zat in zijn eigen ziel. En daarom bood deze vertwijfelde arbeid hem ook geen enkele vertroosting. Zijn ziel mocht bidden, maar hunkerde ter zelfder tijd naar de koele lafenis en gierig lekten zijn blikken rondom de teugen, die anderen reeds namen Hij wilde nu al niet meer weg, déze wil was reeds bijna verdoofd ondanks zijn gebedsrumoer, door den zinnelijken wil, die zwijgend hunkerde in gierig begeeren naar den wijn, tegelijk de lijdende ziel folterend tot bezwijmens toe En toen eindelijk de beker aan zijn bevende hand werd toegereikt, zag Andries voor zijn befloerste blikken het zonlicht vlammen schieten in het purper van den wijn. Bijna steunend vanwege de gruwelijke botsing dier tegen-gestelde wilsbegeerten, maar toch met de voldoening, dat de strijd nu, hoe dan ook, geëindigd was, zette Andries zijn brandende lippen aan den beker. En dronk En dronk

De dagen, die nu volgden, werden voor Andries dagen van de zwartste duisternis. Het was hem, of hij door de nieuwe zonde aan den heiligen disch, toen hij in zinnelijk genieten zich overgaf aan wat symbool van Christus' liefde voor hem had moeten wezen, in

een diepen kuil neergezonken was, waaruit hij niet meer zou zijn te redden. Die kuil was nauw en de wanden waren steil en hoog, maar toch bleef ver boven hem een bleek licht glimmen en zijn eenige vrees was nu maar, dat ook dát licht nog eens geheel zou verdwijnen en de duisternis volkomen zou zijn.

Jaren geleden, hij was nog maar even gymnasiast, had hij op een mooien zomeravond in gezelschap van zijn vrienden den ondergang der zon gadeslagen. Hij had het natuurlijk reeds vele malen gezien, dikwijls er van genoten, maar dien eenen keer was er smart in zijn ziel geweest, welke hij voor de anderen verborgen had gehouden, maar die hem toch onwillekeurig stil had gemaakt. Dat schoone zal ik nóg eens zóó zien, dat ik er gelukkig bij ben en niet alleen bedroefd — dat was de gedachte geweest, die ten slotte zijn droefenis tot heimwee en weemoed deed worden. En het was hem bij dit eerste bewust worden van de geestelijke verlatenheid te moede geweest, of hij reeds vele malen zóó gedrukt die natuurschoonheid gezien had.

Nadien was dit onbestemd besef van levenssmart in hem gebleven, ook al werd het aan anderen niet openbaar. In gezelschap was hij altijd door de vroolijke levenslustige jongen gebleven, die steeds de vreugde te vinden wist. Maar voor zichzelf wist hij, zelfs tijdens zijn zonnigste momenten, de aanwezigheid dier onvoldaanheid, dit smartvol wachten op wat bevrijding van zijn gekluisterde ziel zou zijn.

Nu, in deze dagen, die dagen van schrikwekkend zelfonderzoek, dit uiterst meedoogenloos uiteenrafelen zijner verborgenste gedachten en gevoelens, peinsde hij daar weer dikwijls over. Nu scheen het hem toe, of hij de waarachtige blijdschap nooit zou leeren kennen, integendeel zou moeten ondergaan in het diepste donker der zelfvertwijfeling. Zijn ziel zat nu meer dan ooit te voren gekerkerd tusschen nauwe, vochtige wanden en rondom hem was er alleen het klamme, griezelig gebroed der duisternis en der ontbinding, zooals dat leeft onder vochtige steenen en tusschen vergane plantenresten, zoover mogelijk weggekropen voor het licht. Dat waren zijn gedachten, die door het geestelijk willen naar omhoog heen krioelden, ze verontreinigden en bezoedelden met het stof en vuil van wat in de

diepste schuilhoeken leeft. En toch bleef zijn levenswil zich aldoor verzetten tegen die verontreiniging der ontbinding en bleef hij omhoog staren uit den nauwen trechter, waarin hij zich wist neergeploft. Want daar, heel ver boven dien kuil des doods, schemerde het licht.

Het vreeselijkst voelde hij echter in die dagen zijn ziele-eenzaamheid. Met niemand kon hij over zijn ontzettenden zondeval spreken; vader en moeder zelfs voelde hij in die omstandigheden als vreemden voor zijn ziel. Dat waren gebeurtenissen, die rechtstreeks stonden tusschen God en de eigen ziel, geen mensch ter wereld, zelfs niet die hem het naast waren, konden hem daarin helpen. Niettemin leed hij door zijn eenzaamheid zeer. Slechts de flauwe lichtschemer daar hoog boven hem was de eenige vertroosting, die hem nog staande hield. Maar juist daarom duchtte hij in bijna kranke vrees, dat eenmaal ook dit licht verdwijnen zou. De opening was zóó nauw en het licht zóó ver en zóó hoog een enkele kleine wolk zou voldoende zijn, om hem ook dit weinige licht te ontnemen.

Die enkele lichtstraal boven hem, die zoo in den kerker zijner verwijfeling moest lijden, was de onverklaarbare hoop, die telkens weer boven kwam, dat ook nú nog Gods genade niet voorgoed was geweken. Als hij na het meedoogenloos richten zijner ziel zelf genadeloos het vonnis velde, dat zijn leven tot een waardeloos ding worden deed, had hij wél de voldoening, dat er nu niets verborgens meer was, waarop hij niet naar recht en billijkheid Gods wet had toegepast, maar mengde zich daarmee onmiddellijk de onvoldaanheid der gedachte: wat nu? Hij kon er een eind aan maken, dat wist hij, maar zijn oprechtheid van denken woedde over deze oplossing als over een monsterlijke lafheid, die niet mocht worden geduld. Hij, die zichzelf het leven niet had geschonken, had ook niet het recht het te vernietigen; aan zijn gruwelijke zonden zou hij althans déze niet toevoegen. Maar wat dan? Wat was zulk een leven nog verder waard? Als hij niet de vreugdevolle belijder van Christus kon wezen, omdat hij diens genade niet aannemen mocht, niet aannemen kón, wíjl de consequentie van zijn zonden dien weg had versperd, wat bleef er dan nog voor hem over? Alles of niets — zijn gaafheid van denken stelde hem altijd opnieuw weer deze antithese voor oogen. Maar als hij nu niet alles kon zijn, moest hij zich dan vernietigen tot

niets? Moest hij dan zelf dat sloopingswerk doen? Of moest hij blijven vechten en worstelen, om toch in bovenmenselijke kracht de schrikwekkende waarheid te vermeesteren en in banden te slaan? Hij kon den uitweg niet vinden, maar als hij dan weer radeloos zich neerwierp op de knieën, om ondanks dit strafgericht genade te vragen voor recht, zelfs waar hij de vreeselijkste zonde had begaan, die ooit door menschen begaan was, dan was het hem toch, of het schemerlicht daar omhoog hem zijn duisteren kerker een weinig verlichtte en brak er wéér hoop uit in zijn hart.

Zóó leefde in die dagen zijn ziel, heel diep in den kerker zijner vertwijfeling, vastgeklonken aan de roestige ketenen van zijn zondebewustzijn. En heel hoog boven zijn hoofd schemerde nog een flauwe straal van licht. Zóó leed zij voort, deze arme menschenziel, terwijl het lichaam, dat haar omhulde, trachtte de kleine werkelijkheden van het gewone leven mede te leven. Maar waar de vermoeide drager van dit lijdende leven zich ook bevond, hetzij in de wijde eenzaamheid van het zonovertogen land, hetzij in de koele schaduw van het bosch, hetzij in het stille vertrek, waar hij reeds als schooljongen zooveel jaren geluisterd had naar de wondere stemmen, ver en nabij, van wetenschap en kunst, overal leefde de ziel in een kerker, hunkerend naar de bevrijding en nochtans niet geloovend in de mogelijkheid dier bevrijding.

Een enkele maal echter scheen het Andries toe, of er berusting kwam in zijn ziel, hem bijna aandoend als een balsemende vertroosting na het woedende geding. Dan begon hij er over te denken, dat hij eenmaal door zijn sterken wil de gedachte, die hem anders krankzinnig zou kunnen maken, zoo zij hem niet tot zelfvernietiging dreef, de verschrikking van het vonnis gedurende de jaren zijns levens in boeien zou leggen. Als het eene niet mogelijk was en het andere verwerpelijk, wijl laf, dan moest er een derde mogelijkheid zijn om nog iets van zijn leven te maken. Gelijk eenmaal de kuil der leeuwen werd afgesloten met een steen, zou hij kunnen trachten den kuil zijner ziel te sluiten, zoodat daar alles in sterven moest, zelfs de gedachte aan het vonnis, dat hem eenmaal zou treffen. Zoo dacht hij wel eens, als er iets van berusting over hem kwam en hij trachtte dan koel en rustig deze mogelijkheid door te denken tot de aller-

uiterste consequentie toe. Maar door dit denken werd zijn herinnering weer meegesleept naar de hoogvlakte van het verleden, waar hij wijd uitstaarde over het zonnige, zij het ietwat wazige land zijner jeugd. Dan zag hij in zijn gedachtenbeeld wat de tegenstelling was tusschen wat was geweest en de verschrikking die komen moest en daartusschen in zag hij het even gedachte als een gruwzame grauwheid van een eeuwig troosteloozen mist. Want door dien mist te kiezen, gesteld al dat deze door geduldig onderzoek in het laboratorium van zijn denken chemisch te verkrijgen zou zijn, deed hij afstand van al zijn geestelijke gevoelens. Het deed hem denken aan het narcotiseeren van den patiënt, die de pijn niet voelen wil van de instrumenten van den chirurg . . . zijn narcose zou er heel zijn leven moeten zijn: een geestelijke zelfmoord of in zijn geval nog erger, daar dan het tegenwezen in zijn leven zou gaan overheerschen met heel zijn zinnelijkheid.

Meermalen kwam die gedachte op in zijn gemartelde ziel. Maar telkens verwierp hij haar met afgrijzen. Hij wilde worstelend ondergaan en dat ondergaan zou spoedig wel komen, in al zijn ellende in zekeren zin dan nog eervol, bezien van den menschelijken kant. Want dit was hem duidelijk, dat zijn lichaam deze worsteling niet lang zou kunnen dragen, dat het op zekeren dag plotseling ineen breken zou. Zou dán Gods erbarming komen en hem den last van de schouders nemen in een wondervolle daad, zooals alleen een God die verrichten kan?

Daarop hoopte hij, daarom bad hij, maar nooit stond hij overeind als een tot nieuwen strijd gesterkte; rondom hem blééf de duisternis, zij het al dat boven hem de schemering óók bleef. Wel trachtte hij nu te voorkomen, dat zijn angst voor het vooruit gedachte gericht tot een idée fixe werd, dat in een nacht van waanzin hem geheel zou vernietigen, maar de wegvloeiende energie van zijn wil wist hij al niet voldoende meer, om dat te kunnen doen. Bovendien, het bracht hem geen oplossing en de oplossing alléén begeerde hij, de oplossing óf den ondergang door het worstelen om de oplossing.

Uren lang zocht hij ook in zijn Bijbel naar troost. Soms scheen hij dien ook te vinden, maar als zijn denken dan ging toetsen en keuren, vervluchtigde dit weer. Hier las hij van Gods kinderen, die gegrepen

waren uit de branding van het leven, maar hij vond geen troost bij hen, omdat zij immers niet gezondigd hadden als hij. En dikwijls ook werd hij door dit lezen tot nog grooter verschrikking gebracht. Als hij het verhaal van koning Saul's donkeren levensgang las en herlas, er mede waakte en droomde, als hij zich geheel onderdompelde in wat Saul's verschrikking was geweest, vond hij daar het beeld van zijn smart en . . . van zijn ondergang. Saul had het goede gewild, hij wilde zelfs niet méér zijn dan hij was, een arme boerenjongen, maar hij móést komen tot zijn ellende in de vergulde pracht van het koningschap, uit vrees waarvoor hij zich verscholen had, hij móést de zonde verrichten, die zijn ernst tot zwaarmoedigheid, zijn zwaarmoedigheid tot ontkiemende krankzinnigheid zou maken . . . hij móést. Hij had anders gewild, hij leefde veel dieper misschien dan een David, maar David zat in de zon en Saul in het duister . . . David zondigde en raakte zijn zonden kwijt, Saul zondigde en ging er in onder . . .

Wanneer hij zich in zulke bijbelsche drama's verdiepte, scheen ook voor hem weer het laatste schemervlekje boven zijn kerker teloor te gaan. Maar ondanks zijn ellende, ondanks zijn woedende vertwijfeling soms, waarin hij zich tot opstandeling voelde groeien, die zich in wilde vertwijfeling wilde laten ondergaan in een uitdaging van elke boven hem gestelde macht, bleef hij roepen tot God om redding tegen hoop in. Al was het dan niet te gelooven, dat een dronkaard, die zich vergrepen had aan wat symbool moest wezen en het genomen had tot een zinnelijk genieten, nog genade zou vinden bij den Redder van verloren zielen, hij bad toch telkens weer, omdat hij niet anders kòn. En als hij daarna, schoon ongetroost opgestaan uit zijn gebogenheid, over dien geheimzinnigen drang in zichzelf nadacht, klampte hij zich vast aan de gedachte: dat is Gods werk, die den band met mij ondanks alles toch nog niet verbreekt. Maar troost bracht de Bijbel hem niet, noch het lezen in Augustinus en Thomas à Kempis, dat wel zijn zelfcritiek telkens weer in werking bracht, maar hem ook weer deed denken, dat zijn zonde grooter was dan die van eenige ziel, die ooit gered was van den dood.

De zomer verliep en de mensen van het dorp waren het gewoon geraakt, dat Andries Witte niet meer ter kerk kwam. Daar werd natuurlijk veel over gepraat, vooral omdat men hem aan het Avondmaal gezien had. Men kon zich zijn houding niet verklaren, maar in hun onbegrensde zucht om zich te bemoeien met zaken, die hun niet aangingen, streefden velen er toch naar in kleine gemeenschappen gebeurt door den regel zoo weinig, dat uit den gewonen gang van het leven de aandacht trekkend oprijst, dat men zich tevreden moet stellen met dingen, die elders niet opvallend zouden zijn. Men begreep Andries' houding maar niet. Eerst die geschiedenis, waarvan men het rechte niet wist, toen dat thuis blijven voorgoed. En daarna zijn onverwachte deelneming aan het Avondmaal. Dat had de aandacht opgeëischt en die aandacht bleef tengevolge van dien weer niet verwachten keer in zijn gedragingen ten aanzien van het kerkbezoek. Men begreep hem niet en zelfs het onderwijzertje, dat iets beseft had van wat er omging in de ziel van Andries Witte, zeide zich diens houding niet te kunnen verstaan. Hij was toch aan het Avondmaal geweest en men komt daar niet dan na rijpe overweging en nauwgezet zelfonderzoek. Hij had tóch al niet begrepen, dat de man zich zoo opgewonden had; hij scheen in een zenuwachtigen toestand te hebben verkeerd, toen hij aanzat aan het Avondmaal. Maar neen, begrijpen deed hij het niet.

Van deze dingen merkte Andries niets. Dat hij niet meer in de kerk kwam, was gevolg van zijn voortdurend zelfonderzoek, zijn uiteenrafeling van de geheimste gedachten. Hij vreesde nu, dat hij in de prediking telkens weer nieuwe elementen zou vinden voor een nieuw zelfgericht en hij wilde zich daarvoor behoeden. Hij voelde, dat zijn gezondheidstoestand dat op den duur niet toelaten zou, dat langzamerhand zijn vrees tot een idée fixe zou leiden, dat zich onuitroeibaar in zijn ziel nestelen zou en ten slotte haar onherstelbaar krank zou maken. Hij moest trachten koel verstandelijk te zijn, alles scherp te ontleden, als stond hij objectief tegenover wat gebeurd was, als gold het de ervaringen van een ander. Ter zelfder tijd echter begreep hij, dat dit niet gaan zou, daar hij immers de schuchtere pogingen zijner ouders om hun kijk tegenover den zijne te stellen, afgewezen had als niet geschikt in zijn geval. Een ander, zoo had hij

geoordeeld, kon niet in zijn moeilijkheden komen, een antwoord, dat bewees hoe objectiviteit voor hemzelf onmogelijk zou zijn. Dit niet toelaten van anderen in zijn diepste gedachtenleven was dan ook de oorzaak, dat hij nooit naar den dominee was gegaan, zooals zijn ouders het gewild hadden — het geeft toch niets, verweerde hij zich, want als hij het niet zoo erg inziet als ik, zal het gevolg toch niet zijn, dat ik zijn kijk op de dingen zal aanvaarden. Ieder moet alléén zijn weg zoeken naar God, omdat Hij alleen de zielen kent. Een predikant, hoe geliefd hij moge zijn en hoe alleszins achtenswaardig, zou, zoo besepte hij, zijn ziel toch niet begrijpen in de verborgenste bewegingen, in de schaduw van haar ellendige smart. Neen, dat zou alles in het minst niet baten.

Vaak stelde hij het zich voor, hoe het gaan zou in zulk een gesprek. Er zou een vriendelijk mededoogen leven in den blik van den dominee, een toegenegen luistering, kiesch en vol verlangen tot begrijpen. Dan zou hij wellicht zeggen na het door machteloosheid tot alles blootleggen onvolledig verhaal, dat Andries wat zenuwachtig was na die inderdaad ernstige zonde en dat hij daardoor de dingen al te donker zag. God is énkél liefde Andries hoorde in zijn verbeelding de warm klinkende stem het al zeggen zooals hij het eens vroeger, in andere omstandigheden, uit denzelfden mond had gehoord. God is enkel liefde, God is eindeloos goed. Maar wat baatten hem, Andries, zulke woorden, had hij zelf die niet duizenden malen zichzelf voorgezegd, in de doorwaakte nachten zijner vertwijfeling? Hij wist het zelf ook wel, maar het hielp hem niet. Hij moest het zélf beleven. Dit was iets wat men zich niet voorpraten liet.

En hij werkte het in gedachten gevoerde gesprek dan verder uit. Hij zou dan antwoorden, dat dit heel mooi was, maar dat hij die liefde niet voelde, zooals dat moest en zooals hij de liefde zijner moeder voelde, elk uur van den dag en dat men het toch wéten moest, wilde men troost daaruit putten. Hij zou dan zeggen, dat dit juist het kenmerk was van zijn verlorenheid, want dat alle verlorenen op dezelfde wijze tobden, tobden zonder eind en zonder uitzicht, met net genoeg licht om niet in algeheele vertwijfeling onder te gaan. Kon dominee zeggen, dat niemand voor noch na hem behoefde

onder te gaan in den nacht der zondeverschrikking? Neen, dat kon dominee niet, natuurlijk kon hij dat niet. Was Saul niet ondergegaan? Hij was verworpen, niettegenstaande hij even erg had getobd als hij. Waarom? Omdat hij de hand niet kon grijpen? Durfde dominee zeggen, dat die hand er was ook voor Saul? Neen, de zaak was, dat Saul móest ondergaan in het donker en dat al zijn tobben hem niet bracht naar den weg des lichts. En was het ook niet gezien in de geschiedenis van die twee broeders? Kaïn sloeg Abel dood. Waarom? Dominee zou misschien zeggen: omdat de zonde van de afgunst in Kaïn was. Goed, die was er. In drift had hij vermoedelijk zijn zachtaardigen broer dood geslagen, afgunstig op zijn gelukkig-zijn. Misschien had hij het niet gedaan als hij iets minder driftig was geweest, iets minder boosaardig, dat kon ook. Maar die drift had hij toch in zich gekregen. Dat was zijn booze hart, zal dominee zeggen. Goed, zijn booze hart. En ik weet al wat dominee zeggen zal: hij had God moeten bidden, dat die het beheerschte. Dat die het sterk maakte in den strijd tegen zichzelf. Goed, ook dát nam hij aan. Kaïn had moeten bidden. Maar waarom deed hij het niet, gesteld dan dat hij het niet gedaan heeft, want dat was ook lang niet zeker! Maar waarom deed hij het niet? Wiè geeft het gebed? . . . Dat is toch óók weer God.

Dan zou dominee misschien zeggen, dat dat allemaal influisteringen van den satan waren, dien menschenmoorder van den beginne. En hij dan weer: neen, God kiést zijn menschen uit, dezen neemt Hij aan, dien verwerpt Hij. Waarop dominee dan vol schrik weer zeggen zou met een hulpeloos gebaar van zijn hand: dat mag je niet zeggen, Andries, je móet je vastklampen aan de gedachte, dat jij nièt verworpen bent.

Neen, wat gaf al dat praten met anderen tenslotte. Want hij was toch nooit klaar met zijn tegenwerpingen en als hij zou zwijgen, zou het zijn uit medelijden met het tobben van hen, die hem helpen wilden. Het is zoo arm, om menschen bezig te zien in het bieden van hulp, die men niet aanvaarden kan. En dus zou hij dan verzwijgen, dat ook tenslotte de gedachte: ik moet mij vastklampen aan de gedachte, dat ik niet verworpen ben, van God komen moest. Alles, want anders betekende de uitverkiezing niets en werd het tenslotte voor

een deel eigen werk. Zal ik dezen kant gaan? Neen, ik ga dien kant.

En toch, hij voelde, dat hij er met die redeneering ook niet kwam. Dat hij de ontzettende waarheid der uitverkiezing voelde, levend voelde in zijn hart, was een onloochenbaar ding. Toch voelde hij er de volkomen rechtvaardigheid in. Hoe hij ook dacht over zijn zonden, of hij die zelf in de macht hebben zou of niet, hij voelde, dat hij er aansprakelijk voor was, zelfs als hij was gedoemd tot het verschrikkelijkste. Tegenover de majesteit Gods voelde hij zijn eigen zonden als die van een lid van het menschelijk geslacht, een geslacht, dat niet anders kon dan de verschrikkelijke erfenis van schuld en zonde over te dragen naar volgende geslachten, tot de voleinding der wereld.

Maar in zijn diepste denken was nu nog slechts de vrees voor den ondergang en niet de bewondering van Gods Majesteit, zelfs als die het offer van zijn ziel eischte. Kon hij maar tot vrede komen met alles van zijn leven, op den grondslag der aanbiddelijkheid van Gods almacht. Soms scheen het hem of er een schemerig licht achter die gedachte oprees, een verteederende schijn, die zijn denken zou doorstralen zoo het sterker werd, maar blijvende vertroosting bracht dit niet. Als hij maar eens even, al was het maar een oogenblik, kon zeggen, dat hij God lief had en niet meer vreesde, lief had om zijn Scheppersmajesteit en zijn almacht, om zijn goddelijkheid kortom, als hij maar eens een ondeelbaar oogenblik opgetild kon worden tot de sferen van bovenmenschelijkheid in een juichende opvaart der bevlekte ziel Zoo peinsde hij vaak, peinsde, want in zijn gebed sprak hij deze gedachte niet uit, daar het peinzen nog maar een zich loswikkelen van een denkbeeld uit het onderbewuste zieleleven was Als hij maar eens even van de matelooze zaligheid mocht hebben geproefd, om dan zonder herinneringspijn onder te gaan Het was het zuiverste heimwee van de menschenziel, die hier hunkerde in Andries Witte, de worsteling der ziel om bevrijd te worden van de aardse ketenen, die haar beletten de opperste heerlijkheid te aanschouwen, zelfs voor den koop prijs der ziel.

Maar dit alles leefde in Andries' hart zonder dat hij het kon verwoorden. Wat hielp het dan te spreken met anderen, daarover? Wat baatte de vertroosting van menschen, die zelf blijk gaven niet alles zóó diep te hebben doordacht, omdat God hun weg minder

duister had gemaakt. Er waren tijden geweest dat Andries in ernst vermoedde, dat al die lachende menschen, die vroolijke christenen oppervlakkig leefden, omdat zij zoo rustig hun geestelijke moeilijkheden konden rubriceeren en reserveeren, voor uren, dat men er den tijd voor had . . . Zoo scheen het hem aanvankelijk, later besepte hij, dat Gods hand minder zwaar rustte op hen en zij langs gemakkelijker wegen in mochten gaan, ten deele . . . Ja, ten deele, want velen hunner zouden toch al evenmin als hij Gods heerlijkheid zien . . . er waren nu eenmaal verkorenen en verworpenen. In elk geval hadden die laatsten dan op hem hun rustige, opgewekte leven voor. Als het hem lukken kon den kuil af te sluiten van zijn hart, zouden de sombere, verschrikkelijke gedachten er versterven, maar dit werk leek hem onmogelijk. Bovendien, langzamerhand wenschte hij het al niet meer . . . Hij wilde niet meer terug naar het gedachteloos leven van weleer en gedachteloos in de honderste macht zou het moeten wezen, althans leeg van grootsche, van eeuwigheidsgedachten, wilde zijn denken dan veilig zijn. Nu hij maanden lang in de eeuwigheid had gestaard, wilde hij er niet meer van scheiden, alleen wenschte hij er in de verte het gouden licht van weerkaatst te zien, den afglans van den Eeuwige zelf. En die wensch beheerschte hem geheel.

Hij sprak er dus niet over, met anderen. Wèl luisterde hij naar de eeuwigheidsstemmen van groote lijdens, van dichters en denkers van voorheen en thans. Mocht hij al niet meer in den Bijbel zoeken naar troost, omdat elke gewijde historie hem de keel bekleemde, elk woord hem den weedom zijner ziel opnieuw beseffen deed, hij had zijn vrienden staan in zijn welvoorzien boekenkast en vele malen boden zij hem troost. Het was de troost, die verlatenen elkander bieden, een sombere, droevige troost, niettemin een verkwikking voor een ziel, voor welke de eenzaamheid soms te zwaar dreigt te worden.

Zoo las hij eens op een avond, terwijl alles rondom hem stil was en het laatste zonlicht nog even opgloeide achter de stammen der boomen, op een dier avonden, dat alle geluid van ver tot ons door dringt als de teedere toon van kristal, in de gedichten van Dowson, den jong gestorven dichter, die was ondergegaan in zijn zinnelijkheid, maar tusschen zijn zonde-perioden hoogten besteeg, van een sereniteit als anderen zelfs niet vermogen te aanschouwen. Ook in

dezen man had de begeerte gewoed en verbrijzeld tot zijn moede krachten weggeslopen waren in een smadelijk neerliggen in een Londensch ziekenhuis en hij een levensgevoel had verworven, dat zich oploste in een berusting en aanvaarding van den armen oogst zijns levens Wel was deze troost geen duiding op redding uit zijn eigen ellende, maar hij hoorde hier de stem van den broeder, die ook geleden had, wiens zielekrachten gekluisterd hadden gelegen in de banden der begeerlijkheid en zinnelust en die in zijn even loskomen uit den kerker, het licht der eeuwigheid had gezien en er zijn weemoedige hulde aan had betuigd. Maar baten deed het hem niet en blijvenden troost verwachtte hij er ook niet van. Zijn zoeken ging hooger, hij speurde alle hemelen af naar den Schepper, die behouden moest, maar

En dan zette zich het denkproces weer in, meedoogenloos scherp schiftend en ordenend, keurend en verwerpend zooals hij het al maanden had gedaan. Maar heel dien avond blééf de zachte teederheid van den bijstand eener verwante, wijl lijdende ziel, die tot zijn moegemarteld hart innig deelnemende woorden had gefluisterd.

Op een anderen keer trof hem in een oud, lang bewaard schoolboek weer het sublieme vers van Verlaine. Het was al jaren geleden, dat hij het gelezen had, op school, en de wijze opmerkingen over taal en woordkunst van den leeraar hadden den schoonen kelk dier versbloem van al haar blaadjes beroofd. Nú las hij het anders, met zijn ziel, die er door gelaafd werd.

En nú ook voelde hij er den stormachtigen strijd van den christen in, die zich opheft uit zijn verlorenheid. Hij wist niet veel méér van Verlaine, maar hij herinnerde zich, hoe de groote dichter een losbandig leven had geleid en tenslotte wegens zijn moordanslag in dronkenschap op zijn besten vriend, een dichter als hij, in de gevangenis was gekomen. Daar schreef hij op een oud stuk pakpapier zijn belijdenis voor God. Andries' oogen vulden zich met tranen, toen hij regels las als :

Noyez mon âme aux flots de votre Vin,
Fondez ma vie au Pain de votre table,
Noyez mon âme aux flots de votre Vin.

Deze dichter was er dus óók gekomen, maar had hij óók gezondigd zooals hij? Had hij zich vergrepen aan Gods heiligheid? Hij mocht den tempel zijns lichaams verontreinigd hebben, hij mocht gedwaald hebben als een zwerver in bedelaarskleeren langs de wegen der wereld, waar hij als koning had moeten voortschrijden, doch zijn waardigheid had verkocht voor een schotel linzenmoes, symbool der zinnelijke begeerte, zóó als hij, Andries, had hij niet gezondigd, die niet alleen den tempel zijns lichaams bezoedeld had in zijn woeste drinkgelagen, maar zelfs in een daarvan den hemel had bestormd, om daar zijn Schepper te bespotten, de geestelijke volkomenheid en smetteloosheid te bezoedelen door den worp van den wijn.

En bovendien, Verlaine hād gevonden, terwijl hijzelf niēt gevonden had. Hier in dit vrome gedicht had Verlaine zijn ziel uitgestort, nadat zij stil was geworden, nadat de hartstochten waren geluwd en die ziel zelf was gezuiverd. Hier was liēfde aan het woord, zuivere zondaarsliēfde, die zich oplost in een dankgebed.

Voici mes pieds, frivoles voyageurs,
Pour accourir au cri de votre grâce,
Voici mes pieds, frivoles voyageurs.

Hélas, Vous, Dieu d' offrande et de pardon,
Quel est le puits de mon ingratitude!
Hélas, Vous, Dieu d' offrande et de pardon.

Dieu de terreur et Dieu de sainteté
Hélas! ce noir abîme de mon crime,
Dieu de terreur et Dieu de sainteté.

Vous, Dieu de paix, de joie et de bonheur
Toutes mes peurs, toutes mes ignorances,
Vous, Dieu de paix, de joie et de bonheur.

Vous connaissez tout cela, tout cela,
Et que je suis plus pauvre que personne,
Vous connaissez tout cela, tout cela.

Mais ce que j'ai, mon Dieu, je vous le donne.

Dát was het: Verlaine had wát hij had, alles aan God gegeven en hij? Bij Verlaine was liefde, overgave aan de genade en de vergiffenis. En hij? Hij gaf zich niet over, omdat hij . . . bevreesd was.

Een nieuwe schok doorvoer Andries' hart. Omdat hij bevreesd was . . . Dat was het: God wilde geen vrees, geen slaafschen angst voor doodsverschrikkingen, hij wilde liefde, enkel maar liefde en volkomen overgave. En daartoe moest hij zien te komen.

Maar wiè wèrkt de liefde? De zondaar zélf toch niet? De liefde is toch een goddelijke gave, die men niet kan geven, als God ze zelf niet schenkt. Alles moest immers van God komen? Had Verlaine die liefde dan ook ontvangen? Waarom Verlaine wel en hij niet? Was het omdat Verlaine een dichter was en dichters eigenlijk groote kinderen zijn? Men moest toch worden als de kinderen, aan wie de goddelijke dingen worden geopenbaard? Dus men kon zélf het in de hand nemen? Maar dat streed toch met zijn denk- en gevoelservaring. Hij had toch Avondmaalsganger willen worden, en hij werd te midden der Avondmaalsgangers alleen maar de oude drinkebroer. Tegen zijn wil-tot-worden in ging de onder liggende wil zich verzetten, die weer de baas worden wilde. Wèlk worden had hij dan in zijn macht? Het geestelijk worden of het zinnelijk worden, of geen van beide? Bidt om te worden, kan men zeggen, maar had hij dat niet gedaan, in krankzinnigen angst, terwijl de beker hem langzaam genaderd was? Maar hij was precies het andere geworden tegen zijn zielsbegeeren in. Geef „worden” was de waarheid voor hem van zijn ervaringen, maar het geven was er niet geweest en dus ook het worden niet. Als hij dus liefde moest hebben en vrees kwijt moest raken, dan moest hij bidden: geef liefde, verban vrees. Maar het was gebleken, dat zijn gebeden niet werden aangenomen . . . de rook van zijn offer steeg niet omhoog evenmin als de rook van dat van Kaïn . . . Het offer deugde dus niet . . . Wanneer deugde het dan wel? Wat moest hij dan doen? Zich zelf verminken, geestelijk, zoals de Bijbel leert, niet om het verminken op zichzelf, maar om het offer, dat er uit blijkt? . . . Indien uw oog u ergert, trek het uit en werp het van u, het is u beter maar één oog hebbende in te gaan, dan twee oogen hebbende in het helsche vuur geworpen te worden.

Maar hij had het toch uitgerukt. Had hij zijn studie niet opgegeven,

om buiten gevaren te blijven, die hem den gang naar het Koninkrijk konden versperren, had hij niet veel meer gedaan, zich zelf voortdurend onder de martelende contrôle der zelfcritiek, van uur tot uur, gepijnigd? Was er één ziel, zoo eindeloos eenzaam en verlaten, wat wel de ergste verschrikking was? Dat alles had hij gedaan, nochtans baatte het hem niet.

En toch . . . ondanks dit alles was er weer als ontelbare malen een geheimzinnige kracht, die hem neerdrukte op de knieën in een der hoeken van zijn eenzaam vertrek. En wéér bad hij tegen hoop in, in zelfvernietiging, in volkomen besef van doemwaardigheid, hunkerend naar de zuivering van zijn ziel tot een tempel des heiligen Geestes, waarin de dankbare liefde wonen kon, die hem geschonken moest worden, die hem toestroomen moest uit de eindelooze hemelen, bad hij toch ook een Verlaine te mogen worden, zoo vol van liefde tot zijn Verlosser als deze ook in het leven verwonde man . . . Maar toen hij opstond, had hij het gevoel, dat de hemel boven hem van koper bleef en zijn woorden rondom hem waren neergevallen op de donzen stilte van den avond.

Dien avond gaf hij tijdens een gesprek van zijn ouders met een huisvriend-op-bezoek, even een flitsje belichting op zijn geteisterde ziel. Men sprak over martelaren des geloofs en plotseling mengde Andries zich in het gesprek.

Wat zeg je, martelaren? . . . Ja, men noemt ze martelaren, die Jan de Bakker's en dergelijken. Maar zijn dat martelaren? Zij hadden Gød bij zich. Maar zij, die hun lichaam overgeven opdat het verbrand zou worden en de liefde niet hebben . . . dát zijn martelaren . . . zij lijden tevergeefs . . .

Meer zeide hij niet. Ontroerd zaten de drie menschen na Andries' woorden voor zich te staren. En vóór de vader de woorden van het antwoord gevonden had, was Andries reeds de kamer uitgesneld . . .

Onzegbaar droef snikte de moeder.

En nog was Andries niet diep genoeg gedaald . . . nog altijd had hij het zwakke schemerlicht heel hoog boven zijn hoofd in het oog gehouden, in nameloozen angst, dat ook dát verdwijnen zou.

En op een avond verdween het. Weer had hij gelezen, om af-

leiding te zoeken, gelijk hij het zoo vaak gedaan had in de voorbije maanden van zijn zelfgericht. Hij had zich afgemat gevoeld, kracheloos en zonder energie, als iemand, die op het punt stond den strijd op te geven. Als hij nog even zou hebben doorgedacht, zou hij, zoo had hij het gevoeld, ineen gebroken zijn. Toen was hij maar weer aan het lezen gegaan als zoovele malen. En weer vond hij, nu in een tijdschrift, iets over Verlaine. Korte notities over diens donkeren levensgang. Bevend van ontroering greep hij er naar.

Maar onder het lezen was het hem of plotseling alles krakend op hem neerstortte Ook Verlaine had tenslotte niët gevonden Zijn ootmoedige belijdenis was niet zijn laatste woord geweest. Na die belijdenis had hij moreele inzinkingen gehad, die hem tot een maatschappelijk verworpene hadden doen worden, erger, die zijn schoone ziel zóó hadden verwoest, dat hij tenslotte, de belijder dezer, om hun vroomheid zoo sublieme gedachten, was gaan samenleven met een slet. En tenslotte was zijn perversiteit ineengevloeid met zijn religieuze verlangen

Andries huiverde bij het lezen dier eenvoudige feitennotities. Alles was dus bij dezen dichter, hoe ontroerend ook van zuiverheid, teloor gegaan Maar dàn was er ook voor hemzèlf geen uitredding meer mogelijk. Als de belijder van zülke ootmoedige gedachten zelfs was ondergegaan, dan mocht hij toch zeker, die nog nimmer zulke woorden had gesproken, niet hopen. In Verlaine's aangrijpende biecht had de ontroerde zondaarsliefde gesproken en die liefde kende hij zelf niet eens, al had hij er naar gehunkerd, om gebeden, om gekreten zelfs meermalen. En nu moest hij leeren, dat Verlaine's liefde vergeefs was geweest.

In roerlooze rust zat Andries uit te staren in den groeienden herfst-avond. Het werd hem nu te moede of er een gapende leegte in hem ontstond, of al zijn gedachten, ook die der woedende vertwijfeling, weggleden in die ruimte tot waar ze niet meer te grijpen waren, in de eindeloze grauweheid der hopeloosheid, die welhaast zonder pijn, doch tevens zonder levensbesef zou zijn een gevoelloosheid en onverschilligheid, die hij tot dàn niet kende.

Maar dat scheen zoo slechts een oogenblik, gevolg van den verdoovenden schok, die even pijn opheft, om ze dan des te feller te

doen gevoelen. En dien avond werd Andries Witte's pijnlijden zoo hevig, dat hij in zijn razende vertwijfeling eindelijk besloot tot het al zoo vaak afgewezen gesprek met den predikant.

Toen de dominee een paar uur later Andries uitgelaten had, had hij wel niet het besef, dat hij dezen over zijn moeilijkheden heen had geholpen, maar toch had hij hoop, dat Andries over zijn woorden zou nadenken. Hij had diep medelijden met den vertwijfelden jongen. Je had hem moeten zien, vrouw, wat zou je medelijden met hem hebben gehad, zeide hij. Als ik me dan uitgeput had, om hem even wat licht te geven in zijn donkere gedachten, dan keek hij me zoo hulpeloos aan. Hij zat dan maar te zinnen over wat hij niet onder woorden brengen kon telkens zakte zijn mond open voor een antwoord, dat toch niet kwam. En met knippende oogen keek hij me voortdurend aan, zijn gezicht vertrokken in een zenuwspanning, die maakt, dat je zielsmedelijden met hem hebben moet. Ja maar, dominee, zei hij dan, ja maar, dominee maar ziet u En dan schudde hij weer zoo hulpeloos met het hoofd tot het hem dan eindelijk gelukt was een vorm voor zijn gedachten te vinden Het was niet om aan te zien, zooals hij dan met zijn vinger probeerde zijn gedachten uit te teekenen in de ruimte om hem heen En toch, hij komt er wel, al zal hij het nog misschien heel moeilijk moeten hebben

Dat laatste had de dominee ook tot Andries gezegd. Je komt er, maar je redeneert teveel, je wilt teveel de dingen construeeren in plaats van ze te aanvaarden. Zeg zelf, je gedachten-constructies helpen je niets, je erkent, dat die je schuldig stellen. Zou je nu niet eens probeeren geduld te oefenen dáár heb je toch niets bij te verliezen zeker, alleen maar te winnen.

En al had Andries weer zijn tegenwerpingen — als ik teveel redeneer, zal dat toch wel zoo moeten wezen zeker, zal het wel gevolg zijn van Gods beschikking — hij luisterde toch met als verdiept staren zijner oogen naar die opmerkingen van den vereerden predikant. Het was toch ook inderdaad zoo: hij had niets te winnen met dat aldoor uitrafelen zijner gedachten en gevoelens, hij zonk er maar dieper door. Als dat maar waar was en het tegengestelde evenzeer. Als dat onderdrukken dier zelf-critiek hem maar nader bracht! Als!

De dominee had nog veel meer tot hem gesproken . . . het zou goed voor hem zijn, als hij eens wat anders zag. Een dag tevoren zou Andries het nog laf wegschuilen hebben genoemd, nu, na het gesprek met den dominee deed hij dat niet meer; hij voelde, dat deze het niet uit lafheid zeide, maar uit zijn diepere inzicht in het menschelijk wezen sprak.

We mogen God niet verzoeken, Andries, had hij gezegd, door aldoor naar de diepste kern van zijn wezen te zoeken. Daar zijn dingen, die wij eenmaal zullen zien in Gods eigen heerlijkheid, als onze oogen verklaard kunnen aanschouwen, bestand zijn tegen het verblindend licht van zijn eeuwige waarheid. Nū hebben wij Zijn Woord en dat spreekt tot een ieder van ons van wet en belofte. Wie alleen op zijn wet let, moet ondergaan, wie alleen let op de wrekende gerechtigheid en niet wil zien hoe die gerechtigheid ons zelf een pleiter heeft geschonken, die pleiten mag op grond van wat hij voor ons heeft gedaan, gaat óók onder. Wij hebben alleen maar diens hand te grijpen, Andries, zonder aarzelen. En wie dat doet, ze niet loslaten wil en worstelt om ze te mogen vasthouden als een Jacob te Bethel, zal ontdekken dat een stroom van kracht door die voortdurende aanraking altijd nieuw en altijd levenwekkend in zijn ziel binnendringt. En dān zal hij ook de liēfde gaan verstaan. Maar dat is een proces van een heel menschenleven, waar satan zich tegen verzet door den mensch wantrouwend en ongeloovig te maken en te probeeren hem zijn werk te laten doen.

En nu praat je over je zōnden, Andries, maar je deed beter te praten over Christus' vergiffenis, die ook voor jou is. Neen, maak nu geen tegenwerping, door over uitverkiezing te praten, dat komt je niet toe, dat moet je aan God overlaten, je hebt een kāns zoogoed als een ander, want allen zijn wij voor God gelijk . . . dat wil zeggen, allen zijn wij zondaren en als Paulus moet je er naar jagen, of je het ook grijpen mocht. Maar zet nu van stonde af je redeneeren terzij, vecht er tegen als tegen een geestelijke besmetting. En wees in de kleine dingen van het leven, waarin God ons allen een taak geeft, getrouw. Het denken op zich zelf is niet verkeerd, integendeel, jij mōest het trouwens doen. Maar waar is de grens tusschen het goede en het verkeerde? Weet je wel zeker of je nog zuiver denkt, voor

zoover dat van menschen kan worden gezegd? Is je denken al niet ziek geworden? Hier, vanavond, spreek ik het je toe, in naam van God, dat Hij slechts lust heeft aan zondaren, die in zichzelf de zonden bestrijden, onder biddend opzien tot Christus, die met de zonden voor den zondaar afgerekend heeft. En wie daarin getrouw blijft, van uur tot uur, van minuut tot minuut, zal geholpen worden.

Zóó had de dominee gesproken. En Andries had op weg naar huis en dáárna lang over zijn woorden nagedacht. Als hij tot klaarheid met God wilde komen, was hij dan nu op den goëden weg? Zou zijn denken niet tot een idée-fixe worden, dat hem tenslotte verteren zou? Was het niet beter te doen wat Christus zoo aandoenlijk eenvoudig van de menschen eischt? En zou dan misschien, niet door redeneering, maar door kinderlijk-weg stil en gehoorzaam te zijn de rust komen?

Dien avond knielde hij korter dan anders neer voor zijn legerstede, die tot nog toe het slagveld zijner gedachten was geweest. Heer, geef mij rust, bad hij, alleen maar rust, maak mijn zieke denken weer gezond, als vroeger Maar het was om U te kennen, Heer, en om mijn ziel, dat ik mijn geestelijke kracht overspannen heb, om U En

Met een bruske beweging stond Andries op Daar begon de stroom weer los te komen, die hem wéér voeren zou naar de verre gebieden, waar onontgonnen voor sterfelijke zielen, Gods raadsbesluiten verborgen liggen, wijl ze te geweldig voor het menscheijk denken zijn, om in hun ontzaglijken luister te worden verstaan. En met de handen voor de oogen, fluisterde Andries Witte: Heer, geef rust aan mijn ziel, o Heer, alleen maar: rust.

En toen hij te bed lag, bedacht hij bij zichzelf, dat de schemering boven hem er tòch weer was.

En die rust kréég Andries Witte, zij het op andere wijze dan hij had kunnen denken. Eerst moest zijn lichaam nog rust krijgen, zijn van de zenuwspanning afgetobde lichaam.

In de weken na het bezoek aan den dominee had hij zich moeten dwingen tot het betrachten der raadgevingen, die hij ondanks zichzelf als wijs had moeten erkennen. Dat kostte hem moeite, die van

hem nog meer inspanning vorderde dan het denken van hem geëischt had. Want het denken was hem langzamerhand zoozeer tot gewoonte geworden, dat het hem niet bijzonder meer inspande, al maakte het zijn zenuwgestel vanwege de resultaten van dat denken ook ziek. Nu moest hij zijn wil, die reeds zoo verzwakt was, richten op een denktucht, waarbij alle droomerijen moesten worden geschuwd.

In de eerste weken werd dit hem welhaast tot een nieuwe marteling, die bovendien geen verlichting bracht. De sfeer van zijn geestelijk leven, die in die maandenlange zelfcritiek was ontstaan, bleef, ook al onderdrukte hij de gedachten, waaruit ze ontstaan was, zoodat het hem vaak toescheen, dat hij aan iets onmogelijks zijn laatste krachten gaf. Toch bleef hij volharden, biddend en langzamerhand behaalde hij in die nooit eindigende reeks van gevechten al meer overwinningen, waardoor zijn zenuwen zich begonnen te ontspannen, doch waardoor hij nu ook zijn lichamelijke uitputting gevoelen ging.

Vele weken later, reeds ver in den winter, moest Andries naar een sanatorium. Lichamelijk geheel uitgeput, maar met een wonderbare, schoon onverklaarbare rust in zijn ziel, lag hij daar neer. Het was hem nu, als zou zijn zielestrijd voorbij zijn en alles nu anders worden. Zooals een kleed afglijdt van de schouders nadat men den mantelhaak heeft los gemaakt, had hij in de laatste dagen zijn zorgen voelen neerglijden langs zich heen Dat stemde hem dankbaar, deed hem Gods bijstand beseffen. Hij wist, dat hij niet klaar was met de vragen, die hem zoo hadden beroerd, wist ook, dat, als hij er weer over denken zou, misschien alles weer opnieuw zou kunnen beginnen en toch was hij nu zonder bekommering. Dat was geen eigen werk geweest, dat had een macht boven hem zoo voor hem bereid. Nu had hij slechts te aanvaarden en hij aanvaardde het ook, als een Godsgeschenk, te heilig voor zijn beoedelde handen, niettemin door die handen omvat, omdat het zoo móest.

En in de volgende dagen groeide zijn dankbaarheid tot een teederheid, die alle dingen goed maakte voor hem. Hij had een gevoel alsof hij in een andere wereld was gekomen, of hij uit een storm was overgezet in een stilte, waarin hij, zonder tijds- of plaatsbesef, alleen maar van die stilte om haarzelf genoot, en zoo sterk en van zichzelf

vervuld was dit zuivere genieten, dat er bijna nu ook geen herinnering meer was.

Na die eerste dagen kwam die herinnering wel weer terug, maar ze had al bijna haar verschrikking verloren. Gods weldaad was te reëel voor zijn ziel, dan dat hij ze vergeten zou, zij leefde met hem voort, ook toen die andere herinnering terugkeerde, leefde met hem voort als iets dat machtiger was, als een onweersprekelijk *feit*, waarbij al het andere zijn beteekenis verloor.

En zoo rees ook in de stil geworden ziel haast onmerkbaar de liefde omhoog, die boven geloof en hoop uitgaat en de meeste is der drie. En helder werd zij Andries bewust, toen hij in een gesprek met andere patiënten, uit haar voor zijn God getuigde, zóó dat hij eerst zelf over zijn eigen woorden verbaasd was, ze bijna niet herkende als uitdrukkingen van gedachten uit eigen leven.

En toch was het zoo: Gods liefde sprak in hem en dreef hem tot getuigen van Zijn eer en heerlijkheid. Er was een beetje gespot, wat lichtvaardig gepraat en Andries, die zich onrustig had voelen worden, verzette zich daartegen. Toen hij het gedaan had, merkte hij, dat zijn eerlijk, warm en toch niet kwetsend woord indruk had gemaakt. En nadenkend over wat hij daar gezegd had, werden zijn woorden voor hemzelf de openbaring van iets reeds lang aanwezig; hij had er voor het eerst scherp belijnd zijn geloofsbelijdenis in uitgedrukt. En onmiddellijk besepte hij, dat het God was, die dit gedaan had.

En nu wist hij het: God had hem de liefde geschonken, waarnaar hij vroeger zoo gehunkerd had. En het kwam uit: het was alleen Gods werk geweest en zou nu voortaan Gods werk blijven, want de wonderbare uitstrooming der hemelsche krachten uit Christus' door hem in gehoorzaamheid gegrepen hand, zou nu voorgoed het besef der genade doen toevloeien, die altijd door de leven-wekster dier liefde zou zijn

WAAROM DUINLOO ZIJN DOMINEE NIET KREEG

DOOR

H. WEILAND

I.

Duinloo lag — den zóóveelsten dag al — te stoven in de Julizon.

In het dorp, in de straten en stegen, sloeg de hitte je tegen van de poeierig geworden steenen, in de gangetjes, tusschen de geteerde heiningen, liep je als in een oven.

Een enkel oudje zat, vóór zijn deur, zich te verkneuteren in „het lekkere zonnetje”; een troep jongens, plebejertjes uit de stad, trok, met dikke broodzakken op den rug, dóór naar zee; maar verder bleef al wie op straat niet *hoog* noodig had, onder de boomen in zijn tuintje of zocht het zuchtje aan den waterkant.

Buiten, op de aardappelakkers in het duin en op het hooiland in „de Klei”, keken de menschen met geblakerde, glimmende gezichten gedurig op naar de bruin-witte toppen, waarboven de lucht van den gloed trilde: Kwam de zon dan vandaag niet lager?

De trams, die, door het dorp, *naar* zee gingen, waren, tot de balkons toe, volgepropt met stadsmenschen, die aan de zee koelte hoopten te vinden; de trams, die *van* zee kwamen, brachten er meer nog terug, die het daar al evenmin hadden kunnen houden.

Mevrouw Van Welden was er, vàn Duinloo, met haar jongetje, haar Henkie, ook heen geweest.

Voor het *kind* had ze het gedaan, voor zichzelf zou ze er niet aan gedacht hebben.

Maar Henkie, die, vóór zijn vakantie, al weken lang gevlast had op daagjes naar het strand, dien ze dag aan dag gepaaid had met: — Morgen, morgen, als 't niet zoo heet is — had vandaag zóó gezeurd en gedrensd en gedreind op het laatst, dat ze hem eindelijk, in wanhoop, zijn zin maar had gegeven.

— 't Schaap *had* ook niet veel in zijn lange vakantie — ze leken tegenwoordig wel niet wijs op de scholen, *zulke* kinderen vier weken vrij te geven — van uitgaan kwam van 't jaar niet — vrindjes, die je bij hem kon vragen, had ie niet — 't *was* wat, als eenig jongetje je den heelen dag alleen in den tuin te vermaken! —

Met de volle tram naar zee te gaan was geen doen: daarom was Marie van Welden maar gaan wandelen. Op het pad door het duin was ze bang het van de warmte te zullen afleggen: daarom had ze den zeeweg maar genomen. In het begin, tot den tol, onder de armoedige boompjes, maar die ten minste nog wát schaduw gaven, *ging* het daar dan ook, maar verder, in de barre zon, tusschen de kale, witte duinen!

Op het strand was het al niet veel beter geweest; in het mulle, gloeiende zand niet, dat je nu en dan nog blind wou stuiven; vlak aan de lage zee zelfs niet, die slapjes ruischte en kabbelde, of zij het ook al te kwaad had. Henkie, schoon nog met moed aan 't scheppen gegaan, had dan ook heelemaal niet tegengeprutteld, toen Marie al gauw had voorgesteld de tram naar Duinloo terug te nemen.

Nu zat ie, na een frisch bad en rijkelijk limonade en koekjes, maar weer in het grasveld onder den plataan achter in den tuin.

Toen Marie zag, dat ie (den derden keer dien dag al!) met animo zijn groote speelgoedkist begon uit te pakken, sloop ze, den tuin en de tuinkamer door, naar boven.

Even later was ze terug. Ze droeg nu de ruime blouse en rok, die haar, lang en vrij gezet als ze was, zoo goed stonden. Zóó deed de nu middenveertige den bijnaam van „knappe blonde” uit haar meisjesjaren zeker nog geen oneer aan.

Ze zag naar Henkie's kant: die was volop in zijn spel.

Toen nam ze den gemakkelijksten stoel uit haar priëel en ging onder den kastanje voor de tuinkamer zitten.

Ze haalde een paar maal diep adem en pufte wat uit.

Met half open oogen keek ze over de schutting van den tuin heen.

— Hoe dun blauw was dat stukje lucht daar boven die huizen, hoe dun blauw, wit bijna, en geen zweem van een wolkje, hoe klein ook — wolkjes, waren die er nog? — Dat rooie dak van het hooge huis daar, van den ochtend tot den avond met de zon er op, zou het haast niet beginnen te verschieten? — Wat treurige boompjes, die daar boven dien tuinmuur, echte armoelijers in dit weer, met die verschrompelde blaren — dat kon je van hier zien — duimdik onder het stof

Ze leunde achterover in haar stoel en zag naar boven, naar de wiegelende blaren, waar, nu hier, dan daar, lichtbundels doorschoten.

— Of je oogen zwaar werden van het kijken naar dat wiebelende groen en die schietende stralen. En hoe verrukkelijk door die intense stilte, dat gesuizel boven je, die zoemende bijen om je en uit den hoogen beuk bij de buren dat koeren van de woudduiven.

Marie voelde heerlijk de ontspanning over zich komen: haar oogen vielen dicht, de geluiden om haar smolten samen, al zachter, al zachter — ze was weg.

Doch één oogenblik ook maar: met een zucht schrikte ze op en staarde met wijd open oogen vóór zich uit.

— Maar wat ze daar vóór zich zag en òm zich hoorde: die wit blauwe lucht boven dat rooie dak daarginds en die verschrompelde boomen daaronder, dat blikkerende licht door de wiegelende blaren vóór haar, die koerende duiven uit den beuk hiernaast, dat alles had ze zóó, precies zóó, nòg eens gezien en gehoord

Haar voorhoofd fronste — ze wàs er.

— Vóór acht jaar was het geweest — alles zóó, precies zóó als ze het nu zag en hoorde. Een Julidag was het geweest en warm zooals nu. Ze zat als nu voor de tuinkamer, maar toen niet alleen. Van Welden zat naast haar — 't was haar trouwdag.

Marie keek en luisterde — 't kwam alles van dien trouwdag terug, al dichter kwam het, al klaarder.

Ze deed haar oogen toe om het alles nòg dichter te doen komen, nòg klaarder te zien.

— Hier, achter haar, in de tuinkamer, dat was Vader, na de emoties van de trouw op het gemeentehuis en in de kerk, druk, opgewonden pratend met vader Van Welden over de zaken, de *grootte* zaken, de *gelukkige* zaken, die hij in zijn tijd had gedaan, lang voor ie er aan gedacht had op een dorp als hier neer te strijken: wel een beetje de rijk geworden kleine burgerman, die met zijn geld rammelde tegenover den man van beter familie en meer beschaving, doch die *geen* geld had.

Hoorde ze hem daar niet, nadat ie het dorpsleven een poosje had zitten afkammen, op eens gul en echt gelukkig zeggen: — Maar nu heb ik er nooit een oogenblik meer spijt van, dat ik naar hier gekomen ben, nu ik er *haar* straks, als het mijn tijd is, zoo goed verzorgd mag achterlaten?

Die daarginds, dat was Vader weer, de tuinpaden op en neer wandelend, nu met dezen, dan met dien van Van Weldens familie en vrienden, de anders vaak zoo stroeve, stuursche, in zich zelf gekeerde man nu vroolijk met de jongeren, gewichtig bij de ouderen, hupsch bij de dames, en dat alles, omdat hij zoo in-gelukkig was op dien dag: — *zij* was getrouwd en in zoo'n nette, fijne familie getrouwd.

Hoorde ze hem daar *weer* niet in de tuinkamer, nu aan het *diner*, opgewekt pratend, schertsend, lachend, op het laatst — wat anders heelemaal niets voor hèm was — ook toastend en dat alles, omdat hij de in-gelukkige vader was, nu hij haar, al was het dan niet zoo vroeg, toch getrouwd mocht zien en zoo goed getrouwd mocht zien met een man, die zoo goed en zoo degelijk en van zoo'n nette, fijne familie was en zulke mooie vooruitzichten had?

Tegen den afloop van den maaltijd was ie weer gewoon, was ie nu en dan zelfs stil geworden en, toen het rijtuig voorkwam, dat haar en Van Welden naar den trein zou brengen en zij, met al de gasten om zich heen, klaar hadden gestaan om te gaan, toen had ie bijna geen woord meer gezegd. Ja, iets van een aardigheid had ie nog geprobeerd: — En als jullie nou terugkomt, jongelui! bent jullie hier heer en meester en steek ik mijn voeten onder jullies tafel — maar dat kende ze wel, dat was enkel om over zijn gevoel heen te

praten. Zijn: — Nou, kind! God zegen je, hoor! God zegen je! — toen ze eindelijk ging, bleef hem bijna in de keel steken en — voelde ze niet iets vochtigs op haar gezicht, toen hij ze tot afscheid zoende en nog eens zoende?

Op dat oogenblik, nog in den roes van den dag en met haar nieuwe leven vlak vóór zich, had ze zoover niet gedacht, maar later, was het toen niet wel eens bij haar opgekomen: — Als ze, vóór dat afscheid, even met Vader alleen was geweest en hij had zijn hart eens geheel uitgesproken, zou het dan niet meer geweest zijn dan een: — God zegen je! — Zou er dan niet iets gekomen zijn als: — Kind! dat van vroeger, dat oude is nu toch heelemaal en voorgoed vergeten? Je kunt het nu toch zoo gemakkelijk loslaten, omdat het nieuwe zoo goed en zoo mooi is en jou en mij zoo gelukkig maakt. 't Is nu toch alles vergeten en — vergeven?

Marie deed op eens haar oogen open en maakte een beweging met het hoofd, of ze iets van zich wou schudden.

Ze stond op en begon heen en weer te loopen.

— Neen — *dàar* moest ze niet aan denken — dat was vergeten en vergeven — dat *moest* vergeten en vergeven zijn — dat hoefde met alles van dien trouwdag niet terug te komen, dat . . . van dien *ander* . . . vergeten moest het alles zijn, vergeten en vergeven . . .

Ze schudde weer met het hoofd en liep wat vlugger.

Maar 't kwam *toch*, dat van dien *ander* — 't kwam *toch*, ook dat.

Ze was in het oude stadje, in het huis, waar ze opgegroeid was.

Twee mannen stonden tegenover elkaar. Vader, toen in zijn volle kracht nog, zich zelf niet, wanneer hij eenmaal uit zijn evenwicht kwam, driftig, ontembaar driftig, vooral wanneer hij, als nu, geraakt werd in zijn trots, zijn trots van opkomend, rijk wordend man, zijn trots als vader van een knappe dochter; tegenover hem stond een jonge man, stond . . . die *ander*, stond . . . *hij*.

Zonder meedoogen, zonder meedoogen ook met *haar*, griede, beleedigde Vader hem. Hoe had hij aan *haar durven* denken, durven denken aan *zijn* dochter, die zóóveel te wachten had, wie hij toch wel een *ander* toedacht dan . . . een jongen, een kwajongen als *hij*, een jongen van lui, die *niets* waren en *niets* hadden, een jongen, die zelf

niets had en niets was dan . . . een pannelikker — ja, die groote plannen had en nog studeeren wou — *hoe* zou ie en *waarvan* zou ie? — studeeren nog wel voor . . . dominee, . . . dominee met een uithoek onder de boeren tot voorland, een uithoek, waar geen land meer achter was en een traktementje, goed om 't hongerlijen mee te leeren . . .

Die tegenover Vader vergat zich toen ook en verweerde zich en sloeg verwoed terug. Ze gingen van elkaar als menschen, die elkaar nooit meer *wilden*, nooit meer *konden* terugzien.

Marie schudde het hoofd in afkeer.

Want daarachter — daar kwam het veel ergere nog — daar kwam . . . de scheiding tusschen dien *ander* en haar . . .

Daar voelde Marie opeens een kleine hand in de hare.

't Was Henkie, die, uitgespeeld, haar over het gras achterop kwam.

— Moe! — vleide ie met zijn liefste stemmetje — Moe! ik ben klaar. Wat moet ik nou doen?

— Wat je nou moet doen, kleine kerel? — en ze heesch hem hoog op in haar armen en zoende hem op zijn heet snoetje — een heel mooi werkje moet je doen. Jij moet je moeder helpen de rare vogels weg te jagen, die over d'r hoofd vliegen. Maar eerst — ze zette hem neer en liep vlug met hem weg, — maar eerst — ze moest in zich zelf lachen, dat ze zoo op eens uit haar mijmerstemming in het platst alledaagsche viel — gaan we in de keuken zien, hoe het daar gesteld is, want zoo aanstonds — je weet het — komt Vader thuis.

Het maal was afgelopen.

Marie was spraakzamer geweest dan gewoonlijk. Zij had verteld, hoe benauwd zij en Henkie het gehad hadden, hoe moeilijk hij op het laatst was geworden en van hun tocht eindelijk naar het strand.

Van Welden, net in een van zijn zwijgende, afgetrokken buien, had er maar half naar geluisterd en wat hij nog had gezegd, was geweest over zijn secretarie, waar het zoo *warm*, zoo *warm* en vandaag net zoo *druk*, zoo *druk* was geweest.

Nu zat ie — Henkie had ie na het eten dadelijk naar de keuken gestuurd — onder den plataan, in zijn tuin, met een krant op zijn knie, in een luien stoel, na zijn dutje, nog wat na te soezen.

Hij merkte dan ook maar half, dat Marie met het groote theeblad aankwam.

Haar blik gleeed langs Van Welden en het flitste haar door 't hoofd, dat ie den laatsten tijd oud geworden was en dat ie, zóó uit zijn dut, nu niet bepaald op zijn voordeeligt uitkwam. Ze zette haar theeblad, wel iets harder dan strikt noodig was, op de tuintafel vóór hem.

Van Welden schoot er van uit zijn halven dommel.

— Kom, man! — zei Marie, tegenover hem op een stoel neervallend, met iets ondeugends in haar stem. — Kom, man! je bent daarnet ook al zoo stil geweest, vertel ereis wat! Ik heb den heelen dag geen ander gezelschap gehad dan Henkie en de meid. Geen nieuws op 't secretarie?

Van Welden keek haar nog vrij verwezen aan en fronste zijn voorhoofd.

— Neen, vrouw! geen nieuws, heelemaal niets. Wat zou er ook wezen?

— Weet *ik* niet. Maar als je den heelen dag met je vijven bij elkaar op het kantoor zit en dan nog veel aanloop daarbij hebt, dan hoor je toch licht *iets*, dan zou je toch licht *iets* weten.

De rimpels van Van Weldens voorhoofd trokken nog dichter samen.

— O ja, — kwam het toen langzaam, — toch wel *iets* nieuws is er, maar het zal je wel niet zoo erg interesseeren. Er is gisteren, werd er verteld, weer een drietal opgemaakt voor de domineesplaats hier.

— Zoo — antwoordde Marie, vrij onverschillig (ze had iets heel anders verwacht) zoo, — en wie staan er op?

— Och ja, namen kan ik niet onthouden, dat weet je . . . Ja toch, dien één weet ik, en die schijnt ook wel de bedoelde man te wezen — eene . . . Jansen, een ongetrouwd man (hoe komen ze er bij?) — hij staat . . . hoe heet dat *um* of dat *a* in Friesland ook weer? — hij staat er al jaren.

Van Welden, of hij meer dan genoeg verteld had staarde weer met half gesloten oogen in de verte.

Maar Marie!?

Die Jansen, dien ze hier in Duinloo op het tal hadden, die Jansen, dien ze hier te Duinloo beroepen zouden, die Jansen, die hier naar Duinloo komen zou — dat was die . . . *ander*, dat was . . . *hij* . . .

Het bloed golfde haar gloeiend naar het hoofd, haar ooren suisden, ze moest de leuning van haar stoel vastgrijpen.

— Zoo! — dat was alles wat ze nog dof kon uitbrengen.

En tegelijk met een uiterste inspanning, vloog ze op, het meisje achterna, die net den stoomenden theeketel achter haar had neergezet.

II.

Dat het had *kunnen* gebeuren, was zelfs niet bij haar opgekomen.

Zochten ze hier in Duinloo (bij elk van de drie vacatures in de laatste jaren hadden ze tenminste zoo gedaan) niet altijd onder meer bekende menschen en *zijn* naam had ze, sedert dat bericht vóór jaren, dat ie naar 't Noorden ging, geen enkelen keer meer in de krant gezien.

Dat het gebeuren *kon*, was zelfs niet bij haar opgekomen.

En nu stond het daar vóór haar, opeens, zoo werkelijk als het leven, waarin het zoo plotseling was neergeslagen, was neergeploft.

Zoo werkelijk — ja, meer werkelijk dan dat.

Want, ze deed haar werk in huis, ze zat met Van Welden aan tafel en, wanneer hij niet uit was of te werken had, 's avonds met hem in den tuin, ze gingen samen uit of op bezoek of hadden iemand, ze was druk met haar Henkie en trok, nu 't weer veranderd was, geregeld met hem naar 't strand: 't was haar leven, dat ging zooals het zou gegaan zijn, doch — het stond nu alles vaak als buiten haar en ver van haar af. Maar vlak vóór haar en waar ze geheel *in* was, stond dat andere, dat ze onafwendbaar zag komen: — hij, die ander, Jansen, levend en werkend onder *haar* menschen, hier in Duinloo, huizend op de welbekende pastorie, hier schuin tegenover haar huis, voor haar en Van Welden iederen Zondag preekend in haar dorpskerk, Jansen hen ontvangend in zijn huis, Jansen bij hen op bezoek

Gelukkig voor Marie was Van Welden dien tijd er nogal eens een avond uit naar een vergadering of had ie thuis te pennen, waarbij hij volstrekt niet gestoord wou worden. Dan had ze ten minste

niet noodig zich te dwingen om gewoon, om opgewekt te schijnen, dan behoefde ze zijn blik niet te ontwijken, waarin ze soms meende te lezen, dat hij iets van haar geheim vermoedde en zijn vragen niet te vreezen, zooals hij die een enkelen keer gedaan had en zooals zij ze gedurig zag komen: — Wat ze toch had, waarom ze toch zoo afgetrokken, en zoo gejaagd was?

Ze wou maar zoo weinig mogelijk menschen zien: dat praten over dingen, waar ze toch heelemaal niet bij was, vermoeide ze zoo en daarbij was ze altijd in angst, dat het gesprek op het beroep en op Jansen zou komen.

't Best voelde ze zich met haar Henkie, het liefst nog was ze alleen.

Het liefst van alles was ze alleen, maar — toch eigenlijk ook weer *niet*. Als ze alleen was, dan kon alles soms zoo akelig klaar en benauwend op haar afkomen, dan kon ze zich zelf vaak, met een wreedaardig genot, zitten pijnen, door er zich eens geheel in te verdiepen, wat er allemaal komen, hoe het allemaal wezen zou.

's Nachts vooral kon ze dat zoo hebben.

Wanneer ze — neen: ze *wou* er niet aan denken, ze zette het met kracht van zich, ze *bad* het weg — wanneer ze dan eindelijk insliep, maar na een paar uur ook weer klaar wakker was, dan soms, of het op haar gewacht had, stond het opeens weer vóór haar, kwam het op haar af en had haar — ze had geen kracht tot tegenweer meer — in zijn macht.

Ze doorleefde, in alle akeligheid, die eerste ontmoeting, die eerste preek, dat eerste bezoek — het zweet brak haar uit.

In bed kon ze het dan niet meer houden, ze stond behoedzaam op en ging voor het open raam zitten.

Ze keek, in de schemering van den zomernacht, op de straat beneden en over den muur schuin tegenover in den tuin van de pastorie.

Achter zich hoorde ze de zware ademhaling van Van Welden, in de kamer er naast den kleinen Henkie, die zich omwoelde in zijn bedje.

.
 Neen, het *moest* niet gebeuren — Jansen *moest* niet hier komen —
 het *kon* niet en het *moest* niet

Vader — zoo gingen haar gedachten — had Jansen wel ruw van zich gestooten, maar trots was toch ook bij Jansen ten slotte boven *alles* gegaan; *zij* had Van Welden getrouwd — er was niets meer tusschen hen, 't was alles dood, lang dood en begraven, diep begraven.

Zeker had ze Van Welden anders getrouwd dan ze *hem* zou gedaan hebben — vijf en dertig was ook geen twintig — maar met dat al was ze oprecht, volkomen oprecht geweest, toen ze, voor acht jaar, in het dorpskerkje, „voor God en Zijn gemeente” Ja! had gezegd.

't Was met haar en Van Welden nooit geworden, wat het met haar en *hem* zou zijn geweest — maar bleef het herfstzonnetje van haar „goed en gelukkig huwelijk” met Van Welden, zooals ieder het noemde en het inderdaad ook was, geen zonnetje, al was het dan geen zonnetje van een lentedag?

Ja, Van Welden *was* haar man en *bleef* haar man, in echte trouw; ze verlangde niets anders dan haar „goed en gelukkig huwelijk” met den vader van haar Henkie, maar — voor *haar* niet, voor Van Welden niet, voor haar kind niet — *hij* moest niet hier komen.

— Heere! — kon ze dan op 't laatst zuchten — Heere! door dat groote verdriet ben ik heen geholpen — 't was zeker noodig voor me, dat het kwam, want het heeft me dichter bij U gebracht — 'k heb Vader en *hem* alles vergeven — Ge hebt het anders met me gemaakt dan ik had gewild, maar 't is goed, 't is beter dat het is, zooals het is, doch.... laat *hem* niet hier komen — Heere! als 't kan, spaar me dat!

Wanneer ze dan, rustig geworden en na nog een tijdje slapen, wakker wordend met haar denken weer begon waar ze, inslapend, was opgehouden, dan — in 't klare daglicht en met het volle leven in haar huis en in 't dorp om haar heen — gebeurde het haar vaak, dat ze de dingen heel anders bekeek, dan ze, tobberig, in den nacht had gedaan. Als hij beroepen werd — wat hij nog *niet* was — en als hij het beroep aannam — wat dan nog niet zeker was — als hij eens werkelijk hier kwam, behoefde het dan alles wel zoo erg, zoo héél erg te wezen, als zij er zich bang voor maakte? Er leefden toch wel meer menschen, tusschen wie in hun jeugd iets geweest was, later *heel* goed, *heel* gewoon met elkaar voort.

Jansen was zeker een verstandig man, die haar positie volkomen begrijpen zou.

Je kon zoo iets als met Jansen toch ook *al* te diep ophalen, toch ook *al* te serieus nemen. Je kon het toch ook beschouwen als je zooveel uit je jonge jaren bekeek, schouderophalend en half lachend: kinderwerk, je was toen niet wijzer.

En — kwam er wel iets van, kwam Jansen wel eens?

Er was toch nog meer kans, dat het *niet* gebeurde.

Van Welden zei wel, dat *hij* de bedoelde man was, maar dat kon wel een praatje wezen, zooals er zooveel gingen. De consulent zou hem, om hem een vriendendienst te bewijzen, op het tal gebracht hebben, zonder dat de kerkeraad er ook maar een oogenblik aan dacht, hem te beroepen. Die zou wel wijzer wezen dan weer met een ongetrouwden dominee te beginnen. Daarvoor hadden ze met den laatsten genoeg leergeld gegeven

Ja, zóó de dingen bekijken, met je koele verstand en doodnuchter, was toch heel wat beter dan je, als nerveus, overspannen vrouwtje, er door van je stel te laten brengen. Hier kon je bij leven en zoo behoorde het toch eigenlijk ook bij een mensch, die bad zooals zij. Ja, zóó moest je de dingen bezien, zoo moest je ze vasthouden.

En zoo probeerde Marie ze dan ook vast te houden, zoo hield zij ze dan ook vast na dien eersten benauwenden tijd.

— Neen — er kwam niets van — hij zou niet beroepen worden. Ze had er een voorgevoel van. Was dat geen aanwijzing, als antwoord op haar gebed, dat hij *niet* zou komen?

't Werd haast zekerheid voor haar.

Het kon haar nu gebeuren, dat ze 's middags op de klok keek: — Kwam Van Welden nog niet om haar met de goede tijding gelukkig te maken zooals hij de slechte had gebracht?

Eens zelfs — dan had ze zekerheid! — waagde ze hem te vragen: — Nog niets van het beroep bekend?

Van Welden had er niets van gehoord.

Dan morgen! — troostte Marie zich.

Den volgenden morgen kwam haar dienstmeisje, dat den vorigen

avond uit was geweest, op eens met de vraag: (haar vader zat in den kerkeraad) — Of Mevrouw het al wist, dat ze gisterenavond dien dominee uit Friesland, dien dominee Jansen beroepen hadden?

Nu kwam het dan *toch!*

En het *kon* niet — het *mocht* niet.

Ze kon het zoo niet laten komen: ze moest iets *doen*.

Ze moest iets *doen* — maar *wat* moest ze doen, wat *kon* ze doen?

Kon ze 't maar aan iemand vertellen — dan zou het haar al minder benauwen — aan iemand, die haar raad kon geven.

Als ze 't Van Welden eens zei, alles, precies zooals het was, alles, wat ze al had uitgestaan, alles, waar ze bang voor was. Misschien wist hij raad — je was je geheim tenminste aan iemand kwijt, wat je al rust gaf en dat akelige bedwang viel ook weg, dat je bij tijden half waanzinnig zou maken — en, wist Van Welden al geen raad, je kon toch samen, wat komen zou, tegemoet zien.

Ja, d'r man moest ze 't vertellen. Zóó zou ze 't inkleeden, zóó zou ze beginnen, *dát* gunstige oogenblik afwachten maar — het goede begin had ze en het gunstige oogenblik kwam en toch, ze liet het oogenblik voorbijgaan, ze zei het woord niet — ze *kon* het niet.

Had ze 't hem vroeger maar van Jansen gezegd, in den eersten tijd van hun verloving! Dat had je van die akelige geslotenheid. Had ze 't hem toen maar verteld! Maar daar was hun verloving niet naar geweest. Toen al was Van Welden de man er niet naar om hem een geheim en dan nog wel zulk een geheim te vertellen.

Toen al kon je je moeilijk voorstellen, dat ie ook echt jong was geweest, dat hem iets als haar met Jansen had kunnen passeeren, en nu, nu ie nog veel meer dan toen met zijn hart bij staten en rapporten was, nu zou ie haar *heelemaal* niet begrijpen.

Als ze d'r uiterste had gedaan om het hem alles zoo duidelijk mogelijk te maken en het viel daarbij in goede aarde, dan nog hoorde ze hem zeggen, als gold het een actestuk in plaats van een hartezaak als de hare: — Maar Marie, lieve vrouw! ik begrijp je heusch niet. Als er niets is tusschen jou en dien meneer Jansen, zooals je formeel verklaart en het wettig en wettelijk ook is en zijn moet, dan zie ik niet in, waarom ie niet hier zou komen, of

Zóó zou 't wezen, als het in goede aarde viel. Maar hij kon het ook anders opnemen. Ze had er hem vroeger nooit met een enkel woord over gesproken, ze kwam er eerst nu mee — hij was een stil water, je wist het niet En als Jansen bedankte, wat toch ook nog kon — neen, ze *kon* het, ze *moest* het d'r man *niet* zeggen.

Ze dacht aan den dominee van 't dorp een half uurtje van Duinloo, landwaarts in, den consulent van de gemeente. Diens werk was het bepaald geweest, dat Jansen op het tal gekomen was, die moest hem kennen Als ze dien eens in 't geheim nam! Die kon hem gemakkelijk schrijven, of al was het maar een wenk geven. Maar haast even gauw als die gedachte bij haar opgekomen was, had ze het plannetje ook weer verworpen. Neen, dat was, naar al wat ze van hem wist en hoorde, nog veel minder dan d'r man iemand om een geheim te vertellen, om zoo iets mee te behandelen. Als ie een man was als d'r oude dominee was geweest, van wien de menschen in 't dorp zeien, dat je hem desnoods wel een moord kon vertellen en hij zou het geheim mee in 't graf genomen hebben, maar een veelprater, een lostong, een flapuit als hij! En, *als* ze 't hem vroeg, zou hij het doen? *Zou* ie, *mocht* ie zoo iets wel doen tegenover de gemeente hier? Als ze 't hem vroeg en hij weigerde, dan was ze d'r geheim voor niet kwijt en neen! het *kon*, het *mocht* toch ook niet tegenover d'r man — het *hem niet* vertellen en een *ander wel!*

Als ze *zelf* eens aan Jansen schreef! dan werd er niemand in gemengd en bleef het een zaak tusschen hen beiden. Hij kon niet anders dan een verstandig man zijn, die d'r geheel zou begrijpen, en een hoogstaand man ook, wien ze alles wel gerust kon opbiechten. Als ie maar wist, hoe ze tegen zijn komen naar hier opzag, dan moest hij maar weten en dan zou hij ook wel weten, wat ie deed.

Maar *schrijven, hem schrijven, hem zoiets schrijven* — zoo iets *schreef* je nog minder dan je het zei en dan aan *hem!* — als ze dat kon, dan kon ze hem ook wel ontmoeten, ook wel spreken, ook wel hier hebben.

Neen, hem schrijven kon al evenmin, kon eigenlijk nog veel minder dan met dien vreemden dominee over de zaak spreken, of ze aan d'r

man vertellen. En al *kon* het — wanneer dien dominee buiten d'r man om in 't geheim nemen, al niet *mocht*, dan mocht *hem* schrijven, zonder dat Van Welden iets wist, nog veel, veel minder.

Had ze maar een familielid, die haar helpen, of iemand op het dorp, dien ze vertrouwen kon als ze eens een anoniemen brief schreef! Maar neen! daarvoor mocht God haar bewaren, dat ze zich in eigen oog verachtelijk maakte en wie van haar familie kon ze zoo iets vragen, wie zou ze op het dorp weten, wien ze 't zou durven vertellen? Neen! ze kon *niets*, *niets* doen en toch ze *moest* iets doen, want — de dagen gingen; elk oogenblik kon het bericht op 't dorp komen, dat Jansen het beroep had aangenomen en dan was het te laat.

's Nachts, als ze lag te tobben, stond het bij haar vast: er moest morgen en wel zoo gauw mogelijk iets gedaan worden, zóó kon ze geen nacht meer ingaan — de dag ging voorbij en ze deed niets.

Met angst zag ze Van Weldens thuiskomst 's middags tegen: zou hij *nu* met de ongelukstijding komen?

Vertelde ie haar dan, dat er nog niets bekend was, dan voelde ze zich even verlicht; vertelde ie niets — vragen durfde ze niet! — dan vreesde ze weer voor den nacht.

Zoo gingen de nachten, de dagen, de avonden, tot Van Welden — ze hielp hem, na het eten, op zijn kamer met pakken: hij moest, onverwacht, voor enkele dagen, naar zijn familie — op eens er mee kwam: — Zeg, Marie! die Jansen schijnt wel ernstig over het beroep naar hier te denken. Donderdag — heb ik op 't kantoor vandaag gehoord — komt ie hier kijken.

't Was half donker in de kamer en Van Welden had al zijn aandacht bij de voorbereidselen tot zijn reis, zoodat ie van Marie's ontroering niets bemerkte.

Toch trof de slag haar minder dan ze gevreesd had, half suf gepiekerd als ze was en — één geluk was er bij: ze zou den gevreesden dag tenminste alleen zijn.

Den volgenden morgen bracht Marie met Henkie Van Welden op de tram.

Op 't balkon wenkte ie haar nog even.

— Zeg Marie! doe je toch vooral, wat ik je gezegd heb? Ga je naar je dokter in de stad? 't Is heusch hoog noodig, dat ie je weer eens onderhanden neemt.

Ze wuifde hem met Henkie na, tot de tram den hoek omging.

— Had ze 't hem maar gezegd! — dacht ze in 't naar huis gaan. Maar — 't was te laat nu, te laat!

De dagen, die volgden, leefde Marie als in een roes.

— *Moest* ze wel iets doen? *Mocht* ze wel iets doen? Was overlaten, overgeven en berusten toch niet de eenige, de ware weg Maar Donderdag kwam ie en nam ie het beroep misschien al aan.

— Kon ze *dit* doen? — Neen! dat kon niet — *Dat* dan? — Neen! *dat* ging ook niet — Niets, niets kon ze doen en Donderdag kwam ie en nam ie het beroep misschien al aan.

Zoo joeg het door Marie's arme hoofd.

De dagen telden af. 't Werd Woensdag — morgen zou ie komen. 't Werd avond — 't was de laatste nacht.

Marie *kon* niet slapen.

Gedurig liep ze naar de kamer, waar de kleine Henkie rustig sliep, telkens zat ze voor het raam en staarde naar buiten.

Hier beneden zou ie morgen langs komen met de „broeders”, met wie hij de pastorie en de kerk, het weeshuis en de school ging bekijken.

— Als ze — flitste het door haar hoofd — morgen, wanneer ie met de „broeders” voorbijging, eens voor het raam stond Hij zou haar zien, zeker nog wel herkennen, of, zoo niet, allicht iets vragen: dan wist ie alles.

Of — als ze hem morgenmiddag, zooals door meer menschen uit 't dorp gedaan werd, even d'r opwachting in de weeshuiskamer ging maken Dan had ze hem ontmoet en gesproken, dan wist ie alles en — kwam ie hier — dan was ze door alles heen. Maar neen, neen! — deinsde ze terug — dat kon ze niet, dat kon ze al evenmin.

Neen, *niets* kon ze doen, *niets*, *niets*

— Heere! — zuchtte ze op het laatst — als ik niets moet doen,

als ik hem zóó moet laten komen, geef me dan te berusten en —
moet ik iets doen — geef Gij me dan licht!

Zoo sliep ze eindelijk in.

Na een paar uur werd ze wakker en stond op.

Ze begreep het niet — wat was er met haar gebeurd? — maar het was haar, of ze een geheel ander mensch was geworden.

Ze was vlug en vast in haar bewegingen, haar hoofd was helder, ze zag de dingen om zich heen weer als iemand, die er geheel in is. Dat andere, het was niet weg, het was er nog wel, maar het was toch iets anders. Ze vroeg niet meer, ze tobde niet meer, ze piekerde niet meer, ze wist, wat ze doen zou, precies — *dát* zou ze doen en niet anders.

Toen ze Henkie naar school had gebracht, ging ze naar boven, naar Van Weldens kamer.

Ze sloot de deur achter zich toe. Toen nam ze van Van Weldens schrijftafel een kaartje, met zijn en haar naam en hun woonplaats er op, deed het in een envelop van een brief, waarop ze Jansens adres schreef.

— Nu moet hij het weten — zei ze zacht. Doch, zichzelf aanstonds verbeterende, voegde ze er aan toe, terwijl ze naar boven zag: — Neen! Heere! nu moet Gij het weten!

Toen ging ze naar beneden, gaf de meid orders voor den ochtend — zij moest een paar uur naar de stad — en stapte naar de tram.

In de pastorie — zag ze in 't voorbijgaan — werd al in alle kamers gelucht, met het oog op het verwachte bezoek.

De kerk — ze had den tijd nog — stapte ze even in.

De vrouw van den koster was bezig stof af te nemen van de stoelen in het ruim vóór den preekstoel, ook al om den dominee, die natuurlijk ook de kerk kwam bekijken en zeker ook wel een woordje spreken zou.

Door het groote raam tegenover den ingang, waar ze bleef staan, viel, zacht gedempt door de verkleurde blazoenen der vroegere ambachtsheeren, het licht langs de hooge pilaren op stoelen en banken aan weerszij, op het snijwerk van doophek en preekstoel.

Van tusschen de orgelpijpen zag, met de handen in de harp, David, de koning-zanger, naar beneden.

Dáár, voor den preekstoel, had ze, vóór acht jaar, met Van Welden gestaan, daar den kleinen Henkie ten doop gehouden. Zou ze er *hem* ook nog zien, daar in de hoogte, sprekend ook tot hen, op hun plaatsen daar?

Ze keerde zich om en ging naar buiten.

Door het hek van het kerkhof ging haar oog, in 't voorbijgaan, over de graven.

Daar lag Vader in de groote rust.

Ze knikte even en er speelde iets van een glimlach om haar lippen.

— Hij kon voortslapen; 't was alles goed en het zou goed blijven ook.

Terwijl ze bij de tramhalte op en neer liep, passeerde haar een goede kennis, een oude tuinman van haar vader, al vroeg met het oog op het bezoek van den nieuwen dominee (hij zat in den kerkeraad) half op zijn Zondagsch. Ze kwam hem zelden tegen, of ze maakte een praatje met hem: nu deed ze het met een vriendelijk knikje af.

In de tram nam ze een hoekje en dook — ze zag gelukkig geen bekenden — aanstonds, met de hand op het taschje naast haar, achter haar boek weg.

Ze keek haast niet op dan aan de haltes, doch ook hier geen bekenden.

In de stad liet zij de passagiers kalm naar het station en de stad ingaan; zij kwam langzaam achteraan, den stationsweg opgewandeld.

Bij de eerste zijstraat, de zijstraat, die haar vanochtend dadelijk in de gedachte was gekomen, stapte ze rechtsaf. Even later kwam ze terug, wat aanstappend om haar dokter nog op zijn morgenspreekuur te treffen.

Vóór Henkie's school uitkwam, was ze al weer in Duinloo. Ze nam dezen keer den Achterweg om thuis te komen.

Ze bleef dien middag in haar tuin en haar tuinkamer; vóór kwam ze niet.

De meid, die, thuiskomend van haar uitgaansavond, over het bezoek van den nieuwen dominee wou beginnen, stopte ze gauw den mond door op te merken, dat ze al meer dan een kwartier over haar tijd was.

Den volgenden Zondagmorgen, vóór de preek, maakte de consulent aan de gemeente bekend, dat de beroepen leeraar geen vrijmoedigheid had kunnen vinden het beroep naar Duinloo aan te nemen.

Een zucht van verlichting en dank ontsnapte Marie.

Doch *dubbel* verlicht en dankbaar was ze, toen ze, dienzelfden Zondag 's middags op bezoek, den consulent van de gemeente trof en hem op de eenigszins verwonderde vraag van den heer des huizes: — En dominee Jansen heeft zoo bedankt, zooals we vanmorgen hoorden? — hoorde zeggen: — Dat verwondert me heelemaal niet, dat begreep ik Donderdagavond al. De kerk hier sprak zoo moeilijk, de pastorie was zoo groot, de gemeente zoo klein! dat was alles in Friesland veel, veel beter. Neen, die zit daar in het Noorden en — let op mijn woorden! — die *blijft* er.

T O M

DOOR

WILMA

„Maak ons vrij van alle vreezen, Heer, opdat er in ons hart plaats moge komen voor U, die door uw onbegrijpelijk groote liefde, macht hebt de deur van ons hart open te houden, opdat zonder schade binnen zou kunnen komen, wat verdwaald is en verdorven.”

Uit de groote stad, waar het leven den nacht zijn stilte niet gunt en zijn warme donkerheid, . . . plotseling overgeplant in het verre, vreemde buiten, waar zelfs de dagen schijnen te slapen! . . . „dat houd je nooit uit,” zeiden Netty's vriendinnen.

„Met Jaap wel,” lachte Netty onbezorgd, „en ik heb de handen vol met mijn twee kleuters.”

Jaap had gesolliciteerd, was schoolhoofd geworden op een boerendorp. De school lag tusschen weilanden, met peppelen en knotwilgen omzoomd, met kleine groene weggetjes tusschen hoogopgaand elzenhout, door braam en kamperfoelie overslingerd.

Verderop lagen de korenakkers, ongemeten, lichtelijk stijgend naar de verre, blauwende bosschen, . . . een land van ongekende heerlijkheden.

Zóó vonden ze het op den zomerdag, toen ze met een auto van het naaste station in de richting van hun dorp trokken, langzaam voortschuivend achter twee hooggeladen, schuddende hooiwagens, die ze op den smallen grintweg niet konden passeeren.

„Dat is het begin,” zei Jaap met zijn zonnigsten lach.

„Dat is het begin,” lachte Netty terug, „en het begin is goed.”

Toen ze eindelijk aangeland waren, vonden ze hun zwaren meubelwagen voor de deur, maar eer ze aan 't werk togen, liepen ze al de kamers rond, en vonden een uitzicht op den bloeienden tuin, een uitzicht op de groene weiden en een uitzicht over de akkers waarop het koren al goudelend den oogst nabij was.

Vlak achter het huis lag het schoolgebouw met zijn plein vol fleurige kastanjes, en zijn kijk op het naaste huis, de boerderij van Dirk de speelman.

Voor de hoog-geboogde, open schuurdeuren stonden de hooiwagens. De geur van het hooi spreidde zich over de velden in de stovende Junizon.

„Het begin is goed,” zei Netty.

Maar wat een wonderlijk leven was dat hier, waar alle geraas plotseling had opgehouden en alles langzaam ging, langzaam moest gaan, omdat het echte leven zich toch nooit laat haasten!

„Ik wist het wel,” zei Jaap, „en hier vind je ook de rust om dicht bij elkander en bij de menschen te komen. Je word hier gedwongen elkander aan te zien.”

Ja, natuurlijk, als je elken avond Dirk de speelman met zijn harmonica op een eikenstob in den wal zag zitten, zijn vreemden, grooten kop over het instrument gebogen, terwijl hij er de wonderlijkste melodieën uithaalde, verscheurend van weemoed!

Was dat de sterke, ruwe kerel, dien je 's middags op den hooiberg had zien staan, met zijn gespierde armen den hooivork hanteerend, stapelend en schikkend, tot de berg oprees, hoog en machtig, een vesting en voorraadschuur tegen den winter?

Daar had je ook Pietertje Post, het oude tooverheksje uit de Kamp, waar de kinderen het niet op begrepen hadden, die 's avonds, als je er het minst op verdacht was, aan de deur kwam rammelen om wat aardappelen en wat koffie. En Hend Holt niet te vergeten! de zwerver, die elken Donderdag met zijn marsje den tuin in kwam sloffen om zijn warme maal eten, zooals hij bij den vorigen meester ook gewend was. Meestal was Hend Holt dronken, en liep, dreigend met gebalde vuisten tegen denkbeeldige vijanden te razen; maar hij deed geen mensch kwaad.

Verder was er een gemoedelijk, praatgraag winkelvrouwtje, dat elks geschiedenis kende en met elkeen meeleeftde; de heele buurt was 's winters op haar voorraadschuur aangewezen, want het kerkdorp lag een half uur ver.

Het ging hier om „de twee of drie,” maar elk van deze twee of drie had zijn geheel eigen openbaring van leven, was als een opengeslagen boek, waarin de ander lezen kon als hij maar liefde genoeg had en geduld om het dikwijls vreemde schrift te ontcijferen.

Jaap bezat die liefde en dat geduld, en Netty begon stilaan met hem mee te lezen en schoon te vinden wat ze las. —

Heerlijk ook was het, zooals haar twee jongens Alf en Jaapje groeiden van dit leven in de ruimte. Jaapje vooral was niet meer te herkennen, na dat eerste half jaar buiten.

„Wacht maar tot de winter komt,” zeiden de vriendinnen. „Je kent het dorpsleven pas in al zijn afgeslotenheid, als je er een winter hebt meegemaakt.”

Maar och, de winter! Die telde hier in 't geheel niet mee. Zooveel ongestoorde leesavonden, zooveel tijd over voor Alf en Jaapje! En wat een beleven van zilveren maannachten over besneeuwde velden! Wat een heerlijkheid van bonte kleine vogels, roodborstjes en vinken en meezen! Moeielijkheden waren er ook! maar die nam je o zoo gaarne op den koop toe: de pikdonkere avonden, de tochten met de stallantaren langs de modderwegen, de schrik voor Hend Holt, die altijd storm- en regendagen voor zijn zwerftochten scheen uit te kiezen, en soms dronken en druipend voor de achterdeur stond.

Jaap lachte om alles, want Jaap wist voor alles en iedereen raad.

Ja, behalve voor zijn eigen broer, Tom!

Tom met zijn onrustige oogen, die zich soms plotseling vast konden zetten in harde opstandigheid. Tom, die van klein kind af precies had geweten, wat hij niet wilde, maar zich nooit zeker had gevoeld van wat hij wel wilde; altijd vol plotseling opduikende plannen, die hij even snel weer verwierp, nooit en nergens vast te houden, vol vreemde, donkere driften, zacht van hart en zwak van wil, met ongebreidelde vrijheidsbehoefte als een steppenpaard.

Nauwelijks had hij zich plichtmatig aan werk gebonden, of de onrust begon zich als angst van hem meester te maken; hij vocht, en wist zich al gevangen, nog vóór hij had kunnen beginnen met het gevecht; 't zat in hem, zooals in den vagebond, die zich liever als een hond aan den weg te sterven legt, dan in fatsoenlijke opgeslotenheid zijn leven te eindigen.

Zóó was Tom!

Wat Jaap ook gedaan had, om hem tot rustigen arbeid te brengen, alles was op een mislukking uitgelopen.

Tom was aan 't zinken, dat bleek duidelijk aan de kameraden die hij zich in den laatsten tijd koos.

Door Tom viel ook de eerste schaduw over het leven van Jaap en Netty.

In een van zijn onrustige buien had hij de teugels weer over de paarden gegooid en was op hol geslagen.

Maar toen hij ditmaal tot stilstaan kwam, was het als gevangen man, die was gaan nemen, waar men hem niet meer gaf, en in blinden haat tegen den man die hem wou binden zijn mes had getrokken.

Voor de wet was Tom een dief en moordenaar geworden; voor Jaap en Netty was hij de vreemde, tuchteloze zwerver, die maar niet tot rust kon komen, en even zeker als hij dit gedaan had, ook zijn laatste stuk brood zou gedeeld hebben, met wie nog minder had dan hij.

Voor God was hij een dief en moordenaar, niets meer of minder; maar God heeft lief, dat maakte het groote verschil.

Als Tom God maar kon ontmoeten, dan zou hij genezen van uit zijn diepste diepte, waar de dief en de moordenaar woonde.

Maar nu zat hij opgesloten als een wild dier in zijn kooi en mat de engte van zijn cel met den harden, opstandigen blik in zijn oogen, die hem ontoegankelijk maakte voor ieder, die hem met zachtere, betere gevoelens trachtte te naderen.

Elke maand ging Jaap hem bezoeken, van elk bezoek keerde hij terug met dienzelfden, harden opstandigen blik.

„Zie je, Netty,” zei hij de eerste maal, „als ik in zoo'n kleedij moest rondloopen, zou ik het laatste greintje zelf-respect, dat ik misschien nog over had, verliezen. Juist de simpele daad van het

eerlijk verzorgen van zichzelf, kan een daad voor God zijn, een eenvoudige hulp, die God zelf een mensch in handen geeft, om een nieuw begin te maken, het begin, dat ieder mensch maken kan, als hij om Godswil zijn geschonden zuiverheid en zijn gebroken energie zou willen herstellen.

Zoo, met zijn schande als een dagelijksch kleet om zich heen, moet een mensch, die niet heelemaal gevoelloos is, wel onherstelbaar gekrenkt worden. En dan de wandelplaats!" Hij teekende snel met zijn vinger over de tafel „en dat is zóó groot, Netty, zóó klein! Luchten noemen ze dat!"

Netty rilde. „Maar Jaap, hoe kan hij er dan als een beter mensch uitkomen! want dat is toch de bedoeling?"

„Dat is niet de bedoeling," beet Jaap grimmig, „dat weet je ook wel! Zoover willen ze komen, maar zoover zijn ze nog niet! De bedoeling is vergelding; zooveel gewicht aan leed als het gewicht aan schuld bedraagt. Tom's gewicht aan schuld! Kan jij, kan iemand dat berekenen, Netty?"

„Houd op, Jaap!" smeekte Netty bleek.

„De menschen, met wie hij te maken heeft, zijn zoo goed als ze zijn kunnen, zijn dūrven," zei Jaap iets zachter, „en de verbeteringen, maar och, die gelden niet de harden, opstandigen, zooals Tom!"

Toen dook hij met zijn hoofd tusschen zijn handen. Netty zag de tranen druppelen op de tafel. — Na dien tijd sprak ze er nooit meer over tegen Jaap; alleen vroeg ze bij zijn thuiskomst: „Hoe was het?" waarop Jaap onveranderlijk de schouders ophaalde en even later zei: „Hij laat je groeten, Netty."

Maar de tijd kortte toch op. Toen de Kerstklokken luidden, was er zooveel van den wachtduur verstreken, dat ze de weken konden gaan aftellen.

Toen kwamen ook langzamerhand de woorden weer; bij Netty 't eerst op een morgen, toen ze het gordijn voor haar slaapkamerraam wegschoof en den naakten wintertuin, wit en warm gedekt, de boomen besneeuw-bloesemd zag in vreemde, zware pracht! Neen maar, dat oude hek naar den grintweg! de posten hadden hooge, witte kaboutermutsen op en het grauwe schuurtje met zijn hoekige dak droeg een zachte, effen glinsterende vracht. Alles volgestoven,

alles blank en licht! en de zon brak door! „O Jaap, wat ziet Tom nu?”

„Tom ziet door een hoog smal raampje een streep licht,” zei Jaap grimmig.

„Maar de zon, Jaap, hij kan toch weten, dat de zon schijnt!”

„Ja, liefste . . . ja . . .”

Op een Januarimorgen ontdekte Netty de eerste meizoetjes tus-
schen 't gras.

Ze stond er zoo lang en bewegingloos naar te kijken, dat Alf, die in zijn vrij uurtje na schooltijd bezig was een konijnenhok voor Jaapje te timmeren, naast haar kwam staan.

„Waar kijk je toch naar, moeder?”

„Naar de meizoetjes, jongen!”

„Die heb je toch al zoo dikwijls gezien!”

„Ja Alf, maar de eerste meizoetjes, waar je 't meeste naar heb verlangd.”

„Stel je eens voor, dat je ergens opgesloten zat en dat je er geen een te zien kreeg, terwijl je wist dat ze er waren! de eerste, Alf!

Al had je ze vroeger honderd- en duizendmaal gezien, dan zou je naar de eerste verlangen, zooals je nog nooit in je leven naar iets verlangd had.”

„Ja . . .” zei Alf nadenkend, „daarom wil vader natuurlijk ook nooit, dat de jongens meikevers vangen en in een doosje doen, of dat ze vinken aan den lijfstok vangen. Jan Rekkers z'n vader doet 't. Eigenlijk is 't gemeen!”

Toen Netty binnenkwam, stond Jaap voor 't raam. „Wat zag je toch?” vroeg hij.

„Tom . . .” zei ze bedroefd.

Jaap keerde zich af zonder een woord. —

— Nog zóóveel, . . . zóóveel dagen . . .!”

„Ik heb heel in de vroegte een grutto gehoord,” vertelde Netty op een morgen aan 't ontbijt.

„Ik ook, moeder,” schoot Alf uit, „grutto . . . grutto . . . grutto . . .” riep hij, zóó duidelijk.”

„Grutto, grutto, grutto,” schaterde Jaapje na.

Toen lachten ze allemaal, Jaap voor 't eerst zonder bitterheid, toen hij aan Tom dacht.

— Neen maar! wat die lijsterbes van 't jaar een groote, zilvergrijze knoppen maakte met een bloemtros in iederen knop! De kamer stond vol met elzen- en wilgen-katjes, purper en zilver grijs.

„O Jaap”

„En dat Tom hier doorheen moet,” barstte Jaap uit, „Tom met zijn bandelooze natuur in 't voorjaar, als 't leven zich gaat bewegen. Hij loopt met zijn hoofd tegen den muur, of hij wordt zoo hard als een steen.”

„Het is gauw voorbij, Jaap, nog veertien dagen; en dan natuurlijk bij ons.”

„Natuurlijk bij ons, dat spreekt vanzelf.”

De peppelen stonden goud tegen de blauwe lucht, de weiden, als spiegels van den hemel, goud van bloemen; de zwarte, vechtende Sleedoorn wachtte onder de blanke betoovering van zijn sneeuwbloesemkleed aan den wegkant, terwijl de wind de frischgroene slank opgeschoten rogge tot zijn speeltuig koos; en hoe bont van vreemden bloei was het fluweelen moskleed, over de voeten van de nog naakte eikenstruiken! hoe jong en liefelijk in hun aarzelend beginnen klonk het zingen van de lijsters in het geboomte rond de hofstede! —

— Toen ging Jaap voor 't laatst naar de stad.

„Oom Tom komt weer een poos bij ons logeeren,” zei Netty tegen de kinderen.

De kinderen vonden dat heel gewoon. Oom Tom kwam altijd onverwacht en ging even onverwacht weer heen.

Toen de trein binnen was, ging Netty voor het raam staan dat uitzicht had op den grintweg, en schrok, toen ze hem zag komen, eerder dan ze gedacht had.

Tom een hoofd grooter dan Jaap, maar vermagerd, met een vreemde wankeling in de hoogheid van zijn gang.

Ze vloog naar buiten hem tegemoet; toen zag ze, dat zijn open oogen gesloten waren naar den grauwen muur, die zoo lang om hem heen geweest was.

Al haar zorgvuldig gekozen woorden van wederkomst bleven ongezegd. Ze kuste hem op 't voorhoofd, en dacht aldoor onder 't

binnengaan: „Tom, de zon is om je hoofd en over je schouders, het is Lente, Tom, zie je 't niet?”

Gelukkig dat de maaltijd gereed stond, dat gaf afleiding.

Jaapje kende zijn oom niet goed meer, maar Alf zat hem met zijn groote oogen oplettend aan te zien. „Oom Tom,” zei hij plotseling, „kan je nog net zulke mooie rietfluitjes maken als vroeger?”

Tom gaf geen antwoord. Hij keek Jaap aan, en van Jaap naar de kinderen, hij keek naar buiten, toen rees hij plotseling op, hoog als een lang-ingehouden schreeuw en ging de kamer uit.

„Kom vent,” fluisterde Netty, terwijl ze verschrikt naar Jaap keek, „Oom Tom heeft gereisd, hij is moe! Laten we vlug afeten.”

Alf bukte zich over zijn bordje en stopte zijn hoog-opgestapelden hap in een wijd-open mondje. Natuurlijk moest Jaapje hem nadoen. „Voorzichtig, voorzichtig,” maande Netty, toen Jaapje zich bijna verslikte.

Even later stond Jaap ook op. „'t Wordt wel beter,” troostte Netty.

— En ja, Tom werd na een paar dagen rustiger en de menschen in de buurt gewenden er weer aan den plotseling teruggekeerden man langs de wegen te zien gaan. Hij vertoonde zich bij niemand in huis, sprak ook met niemand, tot hij, op een zomeravond, toen de laatste vracht hooi het erf van Dirk den speelman was opgereden, de weemoedige muziek van de harmonica hoorde.

Toen sloop hij den weg over en ging naast Dirk op een eikenstob zitten met het hoofd in de handen.

„Bin ie daar weer?” was alles wat Dirk zeide.

Tom bleef luisteren tot Dirk opstond en naar binnen ging. Toen stond hij ook op en keek lang over de velden, naar de verre bosschen.

Of de menschen iets van Tom's geschiedenis wisten?

Op een morgen, terwijl Tom in den tuin aan 't werk was, keek Pietertje Post, het oude tooverheksje, door een opening in de haag.

„Bin ie daar weer?” schreeuwde ze hem toe.

Tom schrok, gooide zijn schoffel neer en liep, zonder een woord te zeggen, naar binnen.

„Nog grutsch ook,” krijchte het vrouwtje hem na en balde dreigend haar zwart-gevoorde vuistjes.

Tom was stil, dien middag aan tafel, over 't geheel stiller dan een paar weken geleden, meenden Jaap en Netty, ietwat onrustiger ook. Hij werd sterker, het werd tijd dat hij werk vond, dat bij zijn aanleg paste. Vreemd was het dat Alf en Jaapje niet vertrouwelijker met hem werden.

„De kinderen voelen iets vreemds in hem,” zei Jaap, „ze weten niet, wat; de kinderen moeten het nooit weten. Als Tom ons aanziet, denkt hij aan dien vreeselijken tijd, dan voelt hij den muur, ik zie het in zijn oogen. Als Alf het ook weet, is er voor Tom nergens een veilige plek meer.”

Maar nu gebeurde het op een morgen, dat Renger van den speelman, Alf's vriendje, op het speelplein druk met Alf liep te redeneeren in plaats van te spelen.

„Jouw oom heb gisterenavond weer bij ons gezeten, en hij heb zelf ook op de harmonica gespeeld,” zei Renger.

„Ja,” bevestigde Alf trotsch, „oom Tom kan van alles! Moeder zegt, dat hij nog te moe is, hij heeft gereisd, weet je, maar anders!”

„Nou maar,” smaalde Renger, „Jan Rekkers zegt, dattie in de gevangenis heeft gezeten.”

„Dat liegt ie,” schreeuwde Alf, „en de gevangenis, dat is 'n dood, stomp ding, daar moesten ze niemand instoppen, zelfs de allerstoutste niet!”

„En als je dan bijvoorbeeld iemand vermoord heb?”

Pats!! „mijn oom heeft nooit iemand vermoord en ik zal 't tegen vader zeggen,” dreigde Alf woedend.

„En ik zal 't ook tegen mijn vader zeggen en jouw oom heb toch lekker in de gevangenis gezeten,” schold Renger, terwijl hij Alf zijn pats teruggaf, en eer hij 't wist op den grond lag, met Alf boven op hem, die sloeg, waar hij maar raken kon. In verschrikte belangstelling schoolden de andere kinderen om hen heen.

De onderwijzeres trachtte de jongens te scheiden, het gelukte niet. Toen riep ze Jaap.

Een enkel, door Renger uitgehijgd woord was voldoende om hem alles te doen begrijpen.

„Alf!” riep hij.

Alf liet onmiddellijk los; hij sprong op en vloog zijn vader voorbij, regelrecht naar huis.

Jaap hielp Renger overeind. „Gepraat van ouderen natuurlijk weer,” dacht hij mismoedig, en nam hem mee naar binnen om tot bedaren te komen.

Hij wist niet dadelijk, hoe hij deze zaak gezond moest maken, omdat hij zelf nog te bedroefd was over Tom; maar van één ding was hij zeker: de schaduw van den gevangensmuur was over de kinderen gevallen, een donkere plek, die door glans van liefde weer verhelderd moest worden.

„Renger,” zei hij, „jij en Alf zijn altijd goede vrienden geweest. Jij hebt Alf verdriet gedaan en Alf heeft jou kwaad gedaan. Geef elkaar straks de hand als flinke kerels. Vanmiddag mogen jullie een poosje extra teekenen, dat doen jullie immers zoo graag?” . . .

„Wij, kleine, kortzichtige mensen,” zei Jaap een paar dagen later. Het was op een Zondag, een warme Julidag; hij zat met Netty onder den kastanje, Tom stoeide wat met Alf en Jaapje achter in den tuin.

Achter de beukenhaag zagen ze het korengoud op schoven als een processie stil en gelijkmatig optrekken over het golvende land naar de verre bosschen, een processie waar geen eind aan kwam; het was of er telkens een nieuwe schoof van achter de haag oprees, verrassend schoon, die zich aansloot bij den stoet, met zijn lichtelijk wuivende halmen als een zacht gezongen pelgrimslied.

„Wat is het mooi!” zuchtte Jaap, „en wat zijn we toch armelijk kortzichtig!”

„Kijk eens naar Tom! Weet je nog, Netty, dat we zeiden: „De kinderen mogen het nooit weten! en sedert Alf het weet, is zijn houding tegenover Tom totaal veranderd. Alf laat zich nu niet meer afwijzen; hij vervolgt hem niet meer met zijn vragende oogen, hij sleept hem mee in al zijn jongensplezier, en Jaapje volgt hem getrouw. Tom krijgt weer levensmoed!”

Inderdaad, Tom liet zich trekken! Er kwam weer glans in zijn oogen; achter het kind verzonk de zware angst van het nieuwe begin, dat toch eenmaal gemaakt moest worden. Maar met het leven keerde ook de onrust van het leven terug. „Tom, Tom, eerst als je

rust vindt in God, ben je veilig voor het leven, eerder niet!"

„Ik moet aan 't werk," zei Tom op een morgen, met den ouden, harden, opstandigen klank in zijn stem, „ik moet aan 't werk, anders gaat 't verkeerd! En ik wil ook werken, ik wil trachten al de stukken van mijn gebroken leven te verzamelen; van achter de gevangenis-muren moet ik ze bijeenrapen, maar ik wil het probeeren, voor jullie, voor Alf en Jaapje."

„Voor God, Tom, voor God!"

„God, die mijn leven in stukken heeft gebroken?"

„Brak jij het dan zelf niet, Tom?"

„Neen Jaap, zwijg daarvan," barstte hij hartstochtelijk uit. „Als ik was zoals jij, zou ik het immers nooit gedaan hebben! Waarom ben ik niet zoals jij? Waarom ging ik van klein-kind af al kapot van onrust?"

„Je hebt gelijk," zei Jaap zacht, „God hééft het ook gedaan, God heeft toegelaten, dat jij je leven in stukken brak; Hij heeft je niet tegengehouden, Hij wil iets heel nieuws van je maken, Tom."

Tom trok zijn wenkbrauwen hoog op. „Als ik maar eerst werk heb," zei hij dof, „ik moet werken, anders raak ik aan de zwerf; het leven roept en lokt! de vrijheid, de ruimte, je word hier gek van de ruimte! Een mensch met een leven dat in stukken ligt, kàn niet meer in de ruimte leven, die moet in de groote stad onderduiken, dan voelt hij de pijn niet zoo hevig."

Jaap zweeg; maar van dat oogenblik af begon hij te zoeken voor Tom, te schrijven naar links en naar rechts; en voor Tom begon het solliciteeren, het hoopvol op reis gaan, het teleurgesteld thuis-komen. Overall was een teveel! Voor de eenvoudigste kantoorbetrekkingen waren reeksen sollicitanten die beter beslagen op 't ijs kwamen dan Tom. De eene werkgever gaf hoop, de andere niet, de oude spanningen begonnen zich van Tom meester te maken, en toen de winter kwam met zijn lange opgeslotenheid van duistere dagen, gebeurde het af en toe, dat Tom na zulk een mislukte sollicitatie dagen lang wegbleef.

„Nu moeten we er om denken, dat we dag en nacht de deur voor hem openhouden," zei Jaap, toen Tom den eersten keer uitbleef, „hij moet weten, dat hij hier altijd een welkome gast is."

Dat was allemaal goed en wel, vond Netty, als Jaap thuis was. Maar Jaap was menigen langen avond weg, een enkele maal ook 's nachts, als hij een lezing in de stad moest houden.

Dan borg de donkerheid voor Netty duizend vreemde, angstwekkende geluiden; er doken uit den nacht allerlei zwarte gestalten op, die hun spookachtige handen konden uitstrekken naar den langen, gemakkelijk te draaien deurknop, en binnenkomen, zonder dat een veilig slot hen tegenhield!

Wat een wonderbaarlijke geluiden vulden de stilte op zulk een donkeren avond alleen. Zelfs de meubels begonnen te leven; ze ademden, zuchtten, . . . hoe strakker het luisteren werd, hoe bekender en gevaarlijker de geluiden zich voordeden.

Jaap lachte er om, als ze hem van haar angsten vertelde.

„Het was de wind, Netty, die de takken van de heesters door elkaar woelde, dat heb je gehoord!”

„Maar Jaap, het leek precies, of er voortdurend voetstappen schuifelden langs het huis!”

„Het was het lekken van de goot, of misschien die lange rozentak, die langs het blind schuurde! Hoe kom je toch zoo bang?”

„De angst voor den schrik,” lachte ze, „dat is het natuurlijk! Stel je voor, dat Pietertje Post, terwijl ik hier dood-alleen zat, op de deur kwam bonzen, of dat Hend Holt opeens in de keukendeur verscheen, dronken en dreigend!”

„Wat dan nog?” lachte Jaap, „Pietertje Post waagt het niet om binnen te komen, en Hend Holt doet geen kip kwaad.”

„Och ja . . .” besloot Netty, „het is ook onzin!” en zoo vond Tom altijd de achterdeur open, als hij van zulk een ongelukstocht thuiskwam; hij sloop naar binnen en schoof bij de tafel alsof er niets gebeurd was.

Niemand vroeg hem iets; alleen begon het zoeken en solliciteeren weer van voren af aan. Toch, eens leek er werkelijk iets goeds in 't zicht. Er was een hoopvol antwoord gekomen. Tom ging op reis en beloofde dienzelfden avond thuis te zullen komen.

Hij vertrok gelijk met Jaap, die voor zaken op reis moest en den volgenden morgen met de eerste gelegenheid terug zou keeren. Netty repte zich den ganschen dag met haar werk, en toen ze Alf

en Jaapje naar bed had gebracht zat ze rustig met haar handwerk op Tom te wachten, die nu spoedig komen moest; de trein was binnen. Straks zou ze hem zien, wie weet, met zijn oude, blijge gezicht, dat hij vroeger dikwijls had als 't een of ander hem vroolijk verraste.

De tijd verstreek, geen Tom!

„Als het nu toch weer mis geweest is,” zuchtte Netty! „En hij heeft zoo vast beloofd, dat hij thuis zou komen. Jaap zou vreeselijk verdrietig zijn als hij hem morgen niet vond.” Ze borg haar werk op en luisterde, neen ja toch! neen! Onder 't luisteren voelde ze weer die vreemde spanning over zich komen, waarbij ze ieder geluidje met onnatuurlijk gescherpt gehoor in zich opnam en naar de beteekenis er van zocht still! daar hoorde ze wezenlijk voetstappen op het grint, het was ditmaal geen verbeelding. De hond van den speelman blafte ook niet, het zekerste bewijs, dat Tom in aantocht was.

Ze liep haastig de gang door naar de keuken, den glimlach van welkomst op haar gezicht.

„Tom, ben je daar?” lag op haar blijde lippen.

Ze deed de buitendeur open er was niemand! Verschrikt sloeg ze de deur weer dicht, voor de oogen van den nacht, die daar met zijn donker geheim voor haar stond en de voetstappen verborg, die ze zoo duidelijk had meenen te hooren. Bijna had ze den sleutel omgedraaid, vanzelf! Maar ze had Jaap beloofd de deur bleef open, Tom kòn nog komen, al was het niet waarschijnlijk.

Vóór ze weer ging zitten keek ze even bij Alf en Jaapje en vond het dwaas van zichzelf, dat de nabijheid van de kinderen haar tòch een gevoel van rust en veiligheid gaf.

Nu zou ze wat gaan lezen in plaats van naaien, en vroeg naar bed gaan.

Terwijl ze haar boek van de plank nam, hoorde ze, dat de hond van den speelman vervaarlijk begon te bassen. Wel verschrikkelijk, wat ging het beest te keer! Ze zag hem in haar verbeelding, den grooten, ruigen kop met al de haren van zijn kraag in woede recht overeind, met zijn wijden, rooden muil, waarin de scherpe, witte tanden blonken, waanzinnig rukkend aan zijn ketting. Niemand zou het wagen op het erf van den speelman te komen! maar hier!!

Tom kon het niet zijn; de hond van den speelman kende hem te goed! Wie, in de wereld . . . , maar nu liet ze het boek van schrik uit haar handen vallen, daar gingen sloffende voeten door het grint Hend Holt In plotselinge schrik en spanning vloog ze naar de achterdeur en draaide den sleutel om, trok achter haar haastige, bevende vingers den sleutel mee, die klinkend sloeg tegen den steenen vloer. Dat geluid doorschokte haar zenuwen zoo hevig, dat ze zich geen tijd gunde den sleutel op te rapen, maar terugvluchtte naar de woonkamer, bang voor een glimp van Hend Holt's gezicht door het raampje naast de deur en den klank van zijn lallende stem.

„Kinderachtig bang,” ben ik, zei ze, „kinderachtig bang, en ik kan 't niet helpen,” de tranen stonden haar in de oogen. Nu was de deur op het veilige slot. Tom kwam niet meer, alle vreemde geluiden waren plotseling verdwenen, de voetstappen weggezworven in den nacht.

Toen belachte ze haar vrees en zamelde zelfs zooveel moed, dat ze besloot, vóór ze ging slapen, de deur van 't slot te doen om Jaap te plezieren. Juist, toen ze klaar was met dit besluit, hoorde ze opnieuw voetstappen; ze kwamen vlak langs haar venster en gingen hun zekeren weg naar de achterdeur.

In een oogwenk was ze de gang door. „Ik ben er zoo, Tom, wacht even!”

Ze rukte de keukendeur open; er brandde een petroleumlampje, dat wierp een weifeling van licht door de duisternis in de achterkeuken, naar het raampje bij de buitendeur. Tegen dat raampje gedrukt, geplakt, zag ze een gezicht, met oogen zwart van angst, die door het glas boorden naar den sleutel die de deur gesloten hield, en in hun doodsbenauwdheid háár niet zagen: Tom, met zijn hart in de gevangenis!! Haar voeten weigerden te gaan, haar stem weigerde geluid te geven; ze worstelde als in een nachtmerrie, maar toen ze haar gebonden voeten tot gaan had gedwongen, was het gezicht verdwenen.

Bevend grabbelde ze naar den sleutel en opende de deur.

„Tom,” stamelde ze eindelijk in den nacht, een kleine, in stukken gebroken roep door de golvende donkerheid verzwolgen.

„O God,” fluisterde ze, „nu heeft zijn twijfelend hart die gesloten deur niet kunnen verdragen, nu is hij misschien weg voorgoed!”

Toen luisterde ze weer en riep, en bad, dat de voetstappen toch terug mochten keeren, alle voetstappen, die zij in den donkeren nacht had meenen te hooren, van alle zwervers van de wereld.

Alles bleef stil.

Toen ging ze naar binnen en wist maar van één ding: Tom achterna! Hij kon niet ver weg zijn.

Haastig stak ze de stallantaren aan; toen ging ze nog even naar haar jongens. Er brandde een nachtlichtje diep in de waschkom; het wierp een lichtkransje over den witten rand, Jaapje's veilige plekje om naar te kijken, als hij wakker werd. Jaapje was bang in donker. Ze knielde bij zijn bedje. „Heer, vergeef, en bewaar mijn jongens,” bad ze. Toen lei ze haar hand op hun hoofdjes en ging heen.

„Nu is er niemand om op jullie te passen, dan God,” zei ze hardop, „en God is niemand; God is, als het er voor ons op aankomt, meestal niemand. Zoo prachtig staat het met ons geloof.”

De deur bleef open; de voetstappen mochten eens terugkeeren, terwijl ze weg was.

„Gij Heer Jezus” smeekte ze.

Toen liep ze het tuinpad af, den grintweg op. Waarheen? allerwaarschijnlijkst naar den rechtschen hollen weg, die door de akkers naar de bosschen voerde; daar trok Tom meestal heen op zijn eenzame wandelingen. De weg schoot, blank in het lantaarnschijnsel, met kleine sprongen voor haar open, zoodat ze volgen kon, veel sneller dan ze gedacht had. Als ze even buiten den lichtcirkel keek, lag alles dicht in nacht gedekt.

„Tom, Tom!” riep ze af en toe, en schrok dan van haar eigen stem, die een antwoord vorderde, terwijl ze voelde dat ze hevig ontstellen zou, als er plotseling een antwoord kwam.

Bij den hollen weg sloeg ze af. Nu ging het voetje voor voetje, strompelend en struikelend over de ruigten van het karspoor; de duisternis was hier zóó dreigend, dat ze telkens meende een zwarte gedaante te zien, die zich vlak voor haar plaatste. Dan stond ze benauwd stil en hief de lantaren omhoog. Het licht brandde een

rafelgat in het zwarte rag van den nacht en door dat rafelgat ontdekte ze weer niets dan nacht.

Dan dapper vooruit, tot de weg steeg en de wal brak, zoodat het open veld aan weerszijden begon te klaren en de duisternis iets van haar geheimzinnige dichtheid verloor.

„Tom! Tom!” begon ze weer te roepen, en wachtte bij elken roep en luisterde, turend buiten den lichtcirkel van de lantaren, daar zag ze plotseling iemand, midden op den rechtschen akker, roerloos wachtend zooals zij.

„Tom, ben jij het?” riep ze.

Toen er geen antwoord kwam, liep ze trillend van schrik door, de gestalte liep mee. Benauwd stond ze stil, de gestalte wachtte. In bonzenden angst, die haar tot weten drong, ging ze er recht op af, dwars over 't veld, met hoog-opgeheven lantaren, en vond een manshoog-opgeschoten bremstruik op een akkerscheiding.

De tranen sprongen haar in de oogen. Ze zocht haar weg terug naar het karspoor en terwijl ze daar een oogenblik stilstond om te kalmeeren hoorde ze duidelijk het geluid van voetstappen, die naderden van den kant van het bosch.

Ze wachtte in uiterste spanning. Haar hart voorzeide haar, dat het Tom was; misschien had hij haar dwaallicht op den akker gezien. Uit het donker, dichter, dichterbij „Tom” zei ze kleintjes en nu toch weer bevend onder de zekerheid, dat hij het was met zijn arm, gevangen hart, dat nergens rust kon vinden.

Nu stond hij vóór haar; ze zag de hoogte van zijn gestalte en de vertrokkenheid van zijn gezicht.

Zonder iets te zeggen nam hij haar met een heftig gebaar de lantaren uit de hand en hield haar bij den arm, terwijl ze over het bonkige spoor terugworstelden naar den grintweg.

Daar bleef hij staan. „Is Jaap dan al thuis?” vroeg hij ruw, „ik dacht dat Jaap morgenochtend pas terug zou komen!”

„Neen, Jaap is er niet,” stamelde Netty, „als Jaap er geweest was, zou de deur”

„Stil, zeg het niet!” barstte hij uit.

Maar na een poosje vroeg hij: „Hoe wist je, dat ik er was, en wie is er bij de kinderen? Ik heb toch niemand bij je gezien”

„Er is ook niemand bij Alf en Jaapje, dan God.” Hij schudde haar bij den arm. „Dat meen je niet! Kwam je om mij te zoeken, en liet je de kinderen alleen in huis? Je had kunnen struikelen en vallen in donker!”

Ze antwoordde niet; een rilling van schrik voer door haar heen, over deze mogelijkheid, waaraan ze niet eens had gedacht.

Toen ze het tuinhek binnengingen, zei Tom: „Geef me den sleutel, Netty, dan zal ik de deur opendoen.”

„De deur is open, Tom!”

Hij schreeuwde het bijna uit. „Dat is te erg, dat had je niet voor mij mogen doen!”

Terwijl hij haar binnen liet gaan, bleef hij duizelend op den drempel en keek in den nacht vol verschrikking, die achter hem lag; het was of een golf van licht zich plotseling gestort had in zijn duistere ziel, licht dat pijn deed, dat brandde, en vrat aan den ijzerharden haat en het doodelijk verzet, die het aanschijn hadden gegeven aan den dief en moordenaar, die Tom heette, en Tom niet was, Tom, van God!

Terwijl hij daar stond en worstelde met deze nieuwe, blijde pijn, voelde hij zich bij den arm gegrepen; hij keek om en zag Netty's witte gezicht, waarin alle zenuwen trilden van ontroering.

Ze trok hem mee naar de gang, en bleef bij de woonkamerdeur staan met haar vinger tegen den mond.

„Luister”

Uit de kamer van de jongens klonk een ongewoon geluid, alsof iemand aldoor zacht mompelend sprak, of bad.

„Kom mee, Tom!” Hij volgde haar naar binnen; daar was niets! De deur naar de slaapkamer stond open; in de schemering van het nachtlicht, zagen ze een in elkaar gedoken gestalte voor Alf's bedje, die onverstaanbare woorden brabbelde, zachtjes voor zich heen, alsof hij er zich van bewust was, dat de kinderen niet mochten ontwaken en schrikken van zijn vreemde tegenwoordigheid.

Toen hij voetstappen hoorde, keek hij op!

Hend Holt met zijn verzielt, verdronken gezicht, waaruit zijn verdwaasde oogen Tom en Netty aanstaarden, alsof hij een verschijning zag.

Al de schatten uit zijn marsje, de blinkende knopen en bonte kralenkettingen had hij op Alf's bedje uitgestald. Alf lag met zijn neus in het kussen, precies zoals zijn moeder hem verlaten had, en sliep gerust. . . . Al de vreemde voetstappen, . . . van alle zwervers in de wereld . . .

„Ik hebbe op de kinderen epast,” stamelde Hend Holt, „ie hadde de deur open 'elaten.”

Toen stond hij op en wankelde van Alf's bedje weg, Netty en Tom voorbij naar de gang, zijn marsje met al de schatten in den steek latend.

Nu eerst kwam Netty tot beseft van wat er gebeurd was. Ze liep hem achterna. „Hend Holt,” zei ze ontroerd. „Wat heb jij goed op mijn jongens gepast! Zul je morgen terugkomen om je marsje te halen? Beloof je me dat? Als jij niet hier komt, dan komen Alf en ik bij jou.”

Hend Holt brabbelde wat onverstaanbare woorden en verdween toen in den nacht, dreigend met zijn vuisten.

Toen ze weer in de slaapkamer kwam vond ze Tom op de plaats van Hend Holt.

Hij zat met gebogen hoofd en zamelde eerbiedig al de kostbaarheden in het marsje.

„Kijk Netty . . .” zei hij in deemoed gebroken, „zoo rijk heb ik opeens het leven gezien in de liefde van God, . . . er is ruimte voor mij gekomen, voor den allerellendigsten. Door de open deur is al deze rijkdom naar binnen gevloeid.”

Zoo rijk, met zijn hart en zijn handen open naar het leven, naar God, stond hij den volgenden morgen bij het hek naar den grintweg uit te kijken naar Jaap.

Jaap zag hem al van uit de verte en zijn hart lachte

PAARDENBLOEMEN

DOOR

H. J. HEIJNES

Wij moeten den goeden God dankbaar zijn voor de paardenbloemen. Want zij zijn net als goud, zonderdat zij de zielen der sterflijken verderven, zooals het goud al te vaak doet.

Hoe het met de paardenbloemen geschapen staat wat aanbelangt stamper en meeldraden en zoo, weet ik niet. Dat wist de meester, bij wien ik indertijd schoolging. Maar het is zeker, dat een wei met paardenbloemen een schoon gezicht is. Want als de zon daarop schittert, is het, alsof duizenden dwergzonnnetjes van den aardbodem af terugschitteren.

Voor 't overige zijn de paardenbloemen tot geen dingen nut. Als dies de veeboer al deze bloemen kon vervangen door evenveel graspruikjes, zelfs als hij ze, ook zonder ze hierdoor te vervangen, van de wei kon laten wegdorren, zoo zou hij het doen. Dat komt, dewijl de veeboer zulk een nuttige man is. Doch daar hij dat niet kan, klaagt hij daarover ook niet. Dat komt, dewijl de veeboer zulk een verstandige man is.

Maar daarom is zijn dochter nog niet onverstandig, deze jonge maagd, die, ik geloof het vast, een duizend of wat vierkante meters der vaderlijke wei met paardenbloemen zou willen beplanten, ware het niet zoo, dat het veld ze voortbrengt uit zichzelf. Neen, dat is geenszins onverstandig van haar. Het schoone te stellen boven het voordeelige behoort toch immers tot geestelijke fijnheid. En daar Gerrie in den spiegel zag, dat haar hoofdje fijner was dan de lande-

lijke boerenkop, besepte zij de verplichting, staag te laten uitkomen, dat ook haar geest fijner was dan de landelijke boerenziel. Uit dien hoofde prijst zij de bloemen des velds boven het gras des velds, terwijl ieder ander van haar dagelijkschen omgang het gras prijst boven de bloemen.

Zoo komt het, dat zij soms niet weet, of zij Krijn liefheeft, dan wel hem haat. Begint me nu niet met: wie is Krijn? Want als er van een Gerrie sprake is, en daar komt een Krijn bij, zoo weet ieder wel, wie deze Krijn is. Maar het is, indien ge van ietwat hoogere geestesvlucht dan uw omgeving zijt, een droevig ding, wanneer niet eens de allernaaste aan uw hart in staat is, een wipje met u mee opwaarts te fladderen. En wat dat onvermogen betreft, is Krijn, die de allernaaste aan Gerries hart is, tenminste behoort te zijn, al precies aan alle overigen gelijk.

„In de zon zijn ze nog verrukkelijker, maar in de maan zijn ze toch ook een pracht,” zeide Gerrie tot Krijn. Want zij zaten op de bank achter haar ouderlijke huis hand in hand in den maneschijn, het gezicht naar de paardenbloemen-weide.

„Het is ontuig,” antwoordde Krijn daar wrevelig op.

Dien avond wou zij niet, dat hij haar zoende bij het afscheid.

Heel den volgenden dag dacht zij, dat het gevoel in haar jegens Krijn, 'twelk door haar „liefde” genaamd werd, eenigszins nauwkeuriger benaamd, „haat” heette.

Verder valt hetgeen nu komt over dezen dag te zeggen.

Het trad aan het licht, dat de pracht van paardenbloemen in de zon een werkelijkheid is, en niet maar een waan der landelijke maagd Gerrie was. Want de jonge ingenieur stond zichtbaar betooverd naar hetzelfde schouwspel te staren.

Wij kenden den jongen ingenieur wel. Wij kenden weliswaar niet zijn naam noch zijn woonplaats. Ook niet zijn stemgeluid, zoomin als hij denkelijk dat van iemand onzer kende. Maar wij hadden dikwijls voor hem aan de klep onzer pet of den rand onzes hoeds getikt.

Hij had laarzen aan met kappen tot de knieën. Want hij moest soms met de voeten en de enkels in het water staan. Sinds eenige weken namelijk waren werklieden bezig, een kabel dwars door ons

kanaal te leggen, en arbeid, die daarmee verband hield, te verrichten; daar had de jonge ingenieur het opperbevel over. En de jongens en de meisjes kwamen ernaar kijken, als hij met de voeten in het water stond.

Maar hij keek enkel naar de werklieden en hun sjarren aan den kabel.

Toen dan echter keek hij naar de paardenbloemen. Dat was laat in den namiddag, terwijl de arbeiders na volbracht dagwerk in de verte wegfietsten, kromgebogen over hun sturen. Hij stond midden op den landweg, zijn glanzend rijwiel aan de hand, afgestegen vanwege een plotselinge getroffenheid door het veldpanorama van gouden rijkdom.

Hoe weet ik nu, waardoor het zoo geviel, dat Gerrie juist toen over haar gulden bloementapijt kwam geschreden? Of hoe weet ik, waarom zij in het wit was, en de blankheid van haar schouders en haar armen slechts even tegen het wit van haar kleedje afstak? Zoo had God haar schouders en haar armen, en zoo had zijzelf haar kleedje gemaakt.

Toen zij uit de weide op den weg stapte, bengelde een paardenbloem aan een langen steel tusschen den wijs- en den middenvinger harer rechterhand. Dat wist zij wel, maar haast toch ook niet.

De ingenieur vroeg haar, of het aan ieder vergund was, door de bloemenweide te wandelen. Terwijl hij daarbij den flambart afnam, viel een zware zwarte haarlok over zijn voorhoofd. Met de linkerhand streek hij de lok terug, en zette met de rechter den flambart weer op. Daar kreeg Gerrie een kleur van, zonderdat zij zou hebben kunnen uitleggen, waarom.

Zij antwoordde op de vraag: „Ik geloof, dat mijn vader dat zeker niet goed zou vinden.”

Toen de jonkman daaruit verstond, dat zij de dochter van den landman was, verwonderde hij zich. Hij had gedacht, dat zij een, wonderlijk genoeg, hierheen gedwaalde jongedame was. Dat zouden gij en ik ook gemeend hebben, als wij de ingenieur waren geweest.

„Jammer!” zeide hij terug op haar beantwoording van zijn vraag.

„Het is er midden in lang niet zoo mooi als het hier vandaan is,” was zij in staat hem te troosten.

Maar hij zeide, dat, als het betreden van de wei aan ieder geoorloofd was, men zich uit die duizenden schitterbloemen dan toch een zou kunnen plukken. Doch van het oogenblik af, waarop hij dit zeide, lag er listigheid op zijn aangezicht.

„Een ervan is niet mooi,” sprak zij, alsnog argeloos, „ze zijn alleen alle samen mooi.”

„Men zou die eene meenemen tot een herinnering aan het mooi van alle samen.” Dit antwoordde de jonge ingenieur haar, en tegelijk werd zij er zich helder bewust van, dat zij hem knap van gelaat vond, en dat de paardenbloem tusschen haar rechter-wijs- en middenvinger neerbengelde, en dat hij daarnaar keek. Zij knikte vluchtig, en liep door.

Maar zij hoorde den forschen stap der kaplaarzen haar schreden volgen. Wat was die tred achter haar ferm, en wat was daarentegen de stem achter haar week, die zeide: „Zou u mij de bloem der herinnering niet willen meegeven?”

Waarom praatte de jonge ingenieur zoo tot haar? En waarom praatte hij in het geheel tot haar? Want het was genoeg bekend, dat hij nooit een woord wisselde met het landvolk, waaronder zijn werk hem voor een korten tijd plaatste. Gerrie raakte in de war.

Zij wist niet, wat zij doen moest. Zij versnelde haar gang. Maar tegelijk strekte zij de hand, waarin zij de paardenbloem hield, zoover zij kon naar achteren, om den jonkman haar bloem te laten aannemen.

Hij echter stond opeens tegenover haar. Twee reuzepassen hadden hem daar gebracht. Hij hield haar zijn linker-jasopslag toe, welks knoopsgat hij met beide duimen en beide voorste vingers wijd rekte, en lachte uit zijn oogen naar haar.

Zij bleef een oogwenk in beraad; toen werd zij in het gelaat gloeiend rood, en peuterde gejaagd de paardenbloem in het knoopsgat. Zoo ijlings vervolgde zij hierna haar weg, dat het veel geleek op vluchttempo. Juist even nog zag zij den flambart neergaan en de lok over het voorhoofd vallen.

Toen het gloeien van haar gelaat en het jagen van haar hart over waren, haalde zij Zwaantje in, die met haar een van zin en een van gevoelen was. Maar Zwaantje was stokkig en Gerrie lenig, Zwaantje spichtig en Gerrie fleurig, ook Zwaantje spijtig en Gerrie lustig;

daarom waren zij niet een van bevalligheid. Toen Gerrie Zwaantje had ingehaald, stak zij haar arm in bij haar vriendin.

Als twee vriendinnen, van wie de eene verloofd is, en de andere het, naar den mensch gesproken, nooit worden zal, samen praten, doen zij dat dikwijls over den verloofde der eene. Maar het is meestal degene, welke het, naar den mensch gesproken, nooit worden zal, die ervan begint. Derhalve begon Zwaantje van Krijn.

„Je mag hem me stelen,” vergunde Gerrie.

„Ik geen boer!” nufte Zwaantje. „Als jij een boerin wil wezen!”

Gerrie sprak bedrukt: „Maar dat ben ik, naar genoeg. Jij ook.”

Zwaantje echter vond: „Als je een boerin bent, hoef je daarom nog geen boerin te wezen. D'r een wezen ook is verschrikkelijk.”

„Verschrikkelijk,” zei Gerrie na. Zoozeer waren deze vriendinnen een van geest.

Nu liepen zij, beiden het hoofd gebogen in nagepeins, tezamen voort. De purperrood ondergaande zon tintte haar beiden het gelaat en het gewaad.

Opeens kwam Gerrie: „Ik heb met den ingenieur gepraat, o, zeg!”

„Neen toch!” twijfelde die met haar gearmd ging.

„Wat: „neen toch”?” vroeg Gerrie in den toon, waarin men bij opkomende ontstemming spreekt.

„Neen toch!” herhaalde Zwaantje haar twijfeling. Dat brak het onderhoud. Nu liepen zij, het hoofd van elkaar afgewend in ergernis, tezamen voort. Tevens dook de zon in de wei neer, en hechte grauwheid zich haar beiden aan het gelaat en het gewaad.

Doch toen het zwijgen korten tijd geduurd had, ging dat aan Zwaantje te langen tijd duren. Want zij had niet: „Neen toch!” gezegd, om aan haar vriendin den mond toe te klemmen in spijtigheid, maar juist, om aan deze den mond open te maken in mededeelzaamheid. Dies voegde zij aan haar: „Neen toch!” toe: „Die praat met niemand”; zij bedoelde, al kwam dit toevoegsel laat, nog altijd den jongen ingenieur.

„Met mij heeft hij gepraat,” liet Gerrie zich bewegen, weer geluid te geven. Haar vriendin drukte haar arm vaster, en Gerrie voelde in dien druk zoowel dankbaarheid voor de weer-toenadering als aansporing tot voortgezette openhartigheid.

„Zoo'n heer praat heel anders tegen een meisje dan een man hier,” onderrichtte Gerrie. Zij verzonk, naar den opwaarts geheven blik te oordeelen, in schoone herinnering. Maar opnieuw was daar de druk op haar arm. Zij antwoordde op dien druk: „Nu, hij keek zich uit naar de paardenbloemen, je weet wel, op het tweede stuk van ons veld.” Daarna voegde zij wat de ingenieur tot haar gezegd had en wat zij thans wenschte, dat hij tot haar gezegd mocht hebben, samen tot een schildering van de beminnelijkheid zoowel als de hoffelijkheid, die hij haar in zijn spreken waardig had gekeurd.

Haar schildering was even lang als de weg, dien zij met haar vriendin kon tezamengaan, lang was.

Toen kwam Zwaantje waar zij wezen moest, en daarna kwam Gerrie waar zij moest zijn.

Dit valt over den dag van Gerries ontmoeting met den jongen ingenieur te zeggen. En dan nog, dat het, nadat zij des avonds zich te bed gelegd had, lang duurde, aler zij slapen kon. Anders kon zij des avonds terstond slapen.

De ingenieur heeft vervolgens ontdekt, dat hengelen een schoone arbeid is voor den mensch. Ik denk wel, dat hij dezer ontdekking deelachtig geworden is door het vriendelijk schouwspel, 't welk de reeksen hengelaars langs de kanaaloevers hem dagelijks opleverden, zoolang hij bezig was, de kabellegging te besturen.

Niet schoon slechts docht hem, dat de hengelaars hun brood moesten eten uit de hand, en als het zwaar regende, zeer nat werden.

Nu woonde er aan het kanaal een zekere boer. De ingenieur werd het met dezen boer eens over een schuilplaats, en bovendien een koffietafel, die hij telken dage, waarop hij zich voortaan aan de hengelvreugd zou wijden, vinden zou onder het landelijke dak. Zulk een overeenkomst bestaat bij ons tusschen menigen hengelaar en menigen landman.

Nu was de boer, met wien de ingenieur het aldus eens werd, de vader, en de vrouw van dien boer de moeder van Gerrie. Ik zeg niet, dat de ingenieur, toen hij de overeenkomst sloot, dit wist, en ik zeg niet, dat hij het niet wist.

Krijn daarentegen wist het zooveel te beter. Die liep van den stond af, waarop de hengeldragende heer zijn van-tijd-tot-tijdsche

intrekken in de boerenwoning nam, rond met een zwaar hart.

En als Gerrie, wanneer hij, eventjes-wrang, op haar onvermijdelijke regelmatige aanraking en met den fijnen gast zinspeelde, nu maar zei, dat het niets was! Maar dan zeide zij nooit, dat het niets was. Daarom bleef het hart van Krijn zwaar. Doch daar hij van voorname inborst was, zooals een boerenzoon dat heel goed zijn kan, wou hij het zoomin voor zichzelf als voor Gerrie of voor wien ook weten, dat zijn hart zwaar was.

Toen Gerrie den ingenieur de koffietafel gedekt had, zeide deze: „Dank u zeer”. Hij boog daarbij. Zij kleurde ervan, dat hij boog. Zij verwijderde zich snel, opdat hij het niet zien zou. Ik hoop, dat hij het niet zag, maar ben daarvan niet zeker.

Bij de volgende gelegenheid ging het evenzoo. Hij boog, en zij kleurde. Maar zij keek thans voorbedachtelijk toe, hoe hij boog, en nam het in zich op.

Hoe het den derden keer ging, was zoo: hij boog, en zij kleurde en boog terug.

Daarna: hij boog, en zij boog terug en kleurde niet.

Die zomer was vol van zon. Dag in dag uit overstroomde haar goud het veld van vroeg tot laat. Ik heb in geen enkel ander jaar de paardenbloemen-wei zoo zien sprankelen en flonkeren.

Zouden de paardenbloemen nu gek geworden zijn? Zouden zij denken, dat zij geen paarden-, maar zonnebloemen waren? Zoo zette zich in dien zomer iedere der paardenbloemen uit, en zwol zich zoo op, alsof zij een zich ontwikkelende zonnebloem inplaats van een reeds volgroeide paardenbloem ware.

Maar de Heere God houdt de paardenbloemen aan den stengel, welken Hij haar niet langer geeft dan Hij haar dien geeft, laag bij den grond. En het is gelukkig, dat de Heere God dat doet. Want zooals de paardenbloemen, door kort aan de oppervlakte te bloeien, een dek van goud over den bodem trekken, ziet, zoo sieren zij het aardrijk meer dan de zonnebloemen, zooals die aan hoog zich rekkenden steel zinloos in de lucht her en der waggelen.

Gerrie, lieve deern, besef dit, dat de paardenbloemen wel gek zijn, als zij graag zonnebloemen zouden wezen.

De noenmalen, die de hengelprijs met regelmatig tal tusschen-

dagen in Gerries ouderhuis gebruikte, waren van meer dan slechts enkelvoudig nut, daar zij hem voedden en haar tevens opvoedden. Want terwijl hij zich spijsde, en zij, tegenover hem gezeten, toezag, hield hij met haar gekuischte gesprekken. Want zij zat, zoolang hij tafelde, tegenover hem.

Zekeren keer, nadat zij hem het koffiemaal klaargezet had, had hij haar gevraagd, dit te willen doen; maar toen deed zij het niet. Toen hij het haar den volgenden keer weer gevraagd had, deed zij het. Al de daarop volgende keeren deed zij het, zonderdat hij het haar ooit meer vroeg.

Zij teekende uit zijn onderhoudingen met haar veel schoone woorden bij zichzelf aan, die hij gebruikte voor gewone dingen, zooals dat hij, wanneer hij afscheid nam, zeide: „Au revoir!”

Dat zeide zij voortaan ook tot Krijn, als die tegen slapenstijd zijn dagelijksche bezoek aan haar eindigde, en maakte daardoor den getrouwen minnaar avond aan avond wanhopend.

Wat moesten wij ervan zeggen, dat een beroerte den ouden boer Smits weghaalde, die kind noch kraai achterliet? En wat moest er met zijn landerijen, benevens zijn erf met woonhuis en opstallen gebeuren? Alles in de veiling, was dat niet het beste? Ongetwijfeld was dat het beste. Zijn achterneven woonden wijd en zijd verspreid, en zaten ieder op hun gedoe, en daarom deden zij alles in de veiling.

De rechtschappen Krijn rekende in de dagen, die aan de veiling voorafgingen, nauwkeurig zijn vermogen na. Toen hij, met al de boeren uit dorp en omtrek, naar den verkoop van de plaats van wijlen Smits ging, had hij in zijn hoofd, wat hij daarop bieden wou, en dus ook, dat hij erop bieden wou.

Zoodoende wierp hij zeker beeld, dat hem lang, schoon vaag, voor oogen gestaan had, in scherven. Het beeld namelijk van een studiereis in verren lande, niets minder. Want daar hij weetlust alsmede natuurlijk verstand had, placht hij van der jeugd af zich te verdiepen in hetgeen kundige lieden in boeken of ook in kranten leerden over stelselmatige bearbeiding van de boerderij. En daaruit had de gedachte hem aangegrepen en, hoe hij er ook aan schudde, niet meer losgelaten, aan een tocht, dien hij zou willen maken, veel

landen door, op onderzoek, hoe het vee- en veldbedrijf gedreven werd door de boeren hier, en hoe door de boeren daar.

Ja, als hij niet in de oogen van Gerrie gekeken had! Maar van toen af werd in hem het oude droombeeld van die leerrijke wereldomzwerving, zoo vaak het nogeens in hem opkwam, zwaar bestreden door het nieuwgeboren droombeeld van een rustrijke hevebewoning, saam met de mooiste dochter des velds, die ooit door een boer tot zijn boerin was verheven.

Hij riep: „Mijn!” toen de hoeve van wijlen Smits door den veilingsagent afgeslagen werd op het bod, dat hij ervoor in zijn hoofd had.

„Den heer Krijn Blauws geluk met den koop!” verkondigde de afslager.

Nu Krijn de boerderij gemijnd had, deelde Gerrie bijgevolg zijn hart met geen enkele andere liefde meer. Het allerlaatste, wat van het jaren oude denkbeeld, de wijde wereld te zullen zien, nog in hem was blijven haken, bracht hij aan Gerrie ten offer op het oogenblik, waarin hij: „Mijn!” riep inzake Smits' boerderij.

Mij dunkt, Gerries houding zal vanavond wel warmer jegens Krijn zijn dan sinds veel avonden het geval was, als hij haar op de bank vertelt, wat hij tot beider levensgeluk bestaan heeft. Of moet hij het haar nu terstond gaan vertellen? Natuurlijk moet hij het haar terstond gaan vertellen.

Het spreekt vanzelf, dat hij langs den weg naar haar woning met het hoofd diep omlaag liep, want dat zijn hoofd zwaar was van peinzen. En ook, dat de heer en diens dame, die van den anderen kant naast elkaar aangefietst kwamen, wild hun fietsbellen moesten laten rinkelen, en zich tegelijk luidruchtig vroolijk met elkander maakten, omdat, ondanks al, de boerensuffer zag noch hoorde.

Eindelijk schrok Krijn op, en borg zich aan den wegkant, juist ter laatste seconde, waarin dit nog nut kon hebben. Hij zag, toen hij onthutst opkeek naar den heer met zijn dame, die schaterend langs hem scheerden, dat het Gerrie en de ingenieur waren.

Nu had hij geen reden meer, om Gerrie terstond zijn nieuws te willen vertellen, daar hij wist, dat hij haar niet thuis zou treffen. En zoo stelde hij het dan toch uit tot den avond.

Toen hij den terugweg aannam, zag hij, dat Gerrie snel naar hem omblikte, maar haast tegelijk weer voor zich uit keek.

„Heel gewoon,” zeide Gerrie 's avonds op de bank tot Krijn. „Ik ging even naar Zwaan, en hij moest denzelfden kant op.” Dit betrof vanzelf haar wielerrit aan de zij van den ingenieur.

Toen Krijn had mogen vernemen, dat het heel gewoon was, wist hij dat dus.

Het vuurde zijn verlangen aan naar den tijd, als Gerrie, in plaats van zijn meisje, zijn vrouw zou wezen, daar dan zulk een uitvluchtje met een voornamen heer toch wel minder gewoon zou zijn, zoo ondersteelde hij, al had hij er blijkbaar niet veel hoogte van. Zijn onderstelling maakte hem er opnieuw blij mede, dat hij de hoeve gekocht had.

„Wie heeft vanmiddag de plaats van Smits gekocht, Gerrie?” kwam hij, na een vrij lang wederzijdsch zwijgen, opeens.

„Vraag het mij!” zeide Gerrie. Zij was aan het borduren, en bleef dat aan het doen. Zij geeuwde licht.

Opstaande, plaatste Krijn zich voor haar, handen in de zakken, wijdbeens, borst naar voren. „Ik,” zoo sprak hij.

„Je hebt anders nooit teveel op met veilingen en zoo,” zeide Gerrie, al bordurende. En dit doende, zeide zij ook het overige, wat zij nog zei.

Zoo stond Krijns gezicht nog zegevierend, en zoo stond het ineens neerslachtig. Och, mensch, ge hadt de verandering moeten zien!

Nu moest hij over zijn daad, waarop hij gedacht had zoo te roemen, zich integendeel verweren. Hij verweerde zich: „Ik kocht het spul, omdat er een onderdak en een bedrijf moet zijn, eer we trouwen.”

„Dat duurt nog lang,” deed Gerrie opmerken.

„Omdat het niet nog lang zou moeten duren, kocht ik het,” voerde de nieuwe hoeve-bezitter aan. Tevens zette hij zich weer op de bank. Hij stootte Gerrie aan tegen den bovenarm. „Gerrie, zeg!” zei hij.

Gerrie schurkte zich. „Ga weg, jongen!” mokte zij.

Krijn haalde zijn pijp voor den dag, en ging daaruit zitten rooken.

Och, och, wat zegende de lieve Heer het veld! Als er regen noodig

was, regende het. En als er zon noodig was, scheen de zon. De boeren zullen er met elkaar nog lang over praten, hoeveel hooi zij dat jaar binnenhaalden, en hoe goed zij het binnenkregen.

Want toen de oogsttijd gekomen was, stonden de maaiers tot de knieën in het gras. Dat was zoo dicht als weefsel, en de maaiers dreven er de zeisen door, dat het knoerste.

En toen voer de zeis eens maaiers ook over de paardenbloemenwei.

Terwijl de bloemenhoofdjes, duizend in elke zeisstreek, vielen van de halsjes, bond Gerrie in een nog niet door het moordstaal bereikten hoek bloem bij bloem samen tot een reuzebouquet. Zij kon, terwijl zij met haar bloemstuk tusschen bei de handen huiswaarts ging, zich niet beletten, van verre een doodelijken blik te schieten naar den maaier, die er, in zijn laag openhangend roodbaaien hemd met de daaruit komende zwaar behaarde borst, wreed uitzag. Thuis plaatste Gerrie haar bloemen in een met water gevulde melkkan, opdat zij een korten dag voor het laatst zouden schitteren, en dan zouden sterven.

Dit was de dag, waarop de voorname hengelaar gewoon was te komen koffietafelen. De groote bouquet versierde ditmaal tusschen hem en Gerrie den disch. Toen de ingenieur vertrok, nam hij de helft der paardenbloemen mee, en bleef de helft ervan bij Gerrie achter.

Gerrie wist ook al den naam van den ingenieur. Die was: Vlierboom Prins. Zij bewonderde er hem des te meer om, dat hij zoo heette. Want van personen, die voor zich alleen zooveel namen hadden als waarmede twee anderen zouden toekunnen, had zij genoeg gehoord, doch er met bewustheid nog nooit een gezien.

En hoe vaker de ingenieur kwam, hoe meer hij aan Gerrie vertelde. Hij vertelde van zijn moeder, en dat heur haar zilvergrijs was, en hoe mooi dat haar stond. En de oogen zijner zuster beschreef hij, en hoe ondeugend die haast altijd keken. En zijn vader was dood. Hij legde de inrichting uit van het schoone groote stadshuis, waarin hij met zijn moeder en zijn zuster woonde. En hoe goed allebei waren, vertelde hij aan Gerrie. Wanneer hij dan weg was, verlangde Gerrie er telkens naar, Zwaantje te zien, om haar toe te vertrouwen, wat hij haar nu weer verteld had.

En als hij zoo vertelde, zeide hij „Gerrie” en „jij” tot haar, ofschoon hij eerst altoos „mejuffrouw” tot haar gezegd had.

Op een keer zeide hij „kind” tegen haar. Dit was, nadat hij den vorigen keer de paardenbloemen meegenomen had. Hij verhaalde haar, dat zijn moeder en zijn zuster hem met de paardenbloemen hadden zien thuiskomen.

„Wat zeiden de dames wel?” vroeg Gerrie ongerust.

„Ma zei: „Maar!” en zus zei: „Bah!”” antwoordde mijnheer Prins. „Maar wat ik zeg, is thuis altijd het voornaamste,” verzekerde hij grappig.

Gerrie lachte om zijn verzekering, en hij lachte met haar mee. En zij vroeg vroolijk: „En wat zei u?”

„Dat paardenbloemen prachtig zijn, een wei er mee vol,” gaf hij haar ten antwoord.

„En wat nog meer?” vroeg zij.

„Dat ze van jou waren, kind,” zeide hij.

„Kind,” daar bloosde zij even van, wel te weten: even. „En wat nog meer?” vroeg zij door.

„Dat ik je liefheb, kind,” zong opeens zijn hart uit zijn mond. Tegelijk stond hij naast haar, den arm om haar schouder.

Zij liet het hoofdje zijwaarts zinken op zijn hand, en voelde, dat zij zich verloor. Doch zij herwon zich snel, juist wijl zij dat voelde. Verschrikt sprong zij op. Met haar stoel tusschen hen beiden, zonden zij zwijgend een langen donkeren blik in elkanders oogen.

„Niet! Alstublieft niet!” kwam het eindelijk in smeektoon van haar lippen.

Hij boog voor haar. Zij kende die verplichtende buiging, niet-waar? Die deed haar vroeger zoo goed. Waarom deed die haar nu zoo leed? „Vergeving dan, mejuffrouw,” zeide hij in onderdanigheid.

Hij nam zijn flambart. Hij schreed langzaam naar de deur. Hij ging eruit, de schouders opgetrokken, zooals iemand, die daarop een last meedraagt. Zou hij wel ooit door die deur weer binnenkomen? Ik geloof het niet.

Gerrie zette zich aan het hoog opgeschoven kamervenster, om het jagen van haar adem meester te worden. Door dat venster

stroomden de gloed van den dag en de geur van het hooi en de zang van den lijster het vertrek in. Dit hielp Gerrie haar gemoedsrust terugvinden.

Haar vriendin Zwaantje kwam aan het raam.

„Ik kwam hem tegen,” zeide zij. Zij voegde erbij: „Dus hij is al weg.” En dat was waarschijnlijk.

Zij rekte den hals uit, en stak het hoofd naarbinnen. „Wat heeft hij je vandaag weer verteld, zeg?” vroeg zij.

„Voor dezen keer niets,” antwoordde Gerrie.

„Heelemaal niets?” twijfelde haar vriendin een beetje.

„Net zoo,” zei Gerrie.

„Dan ga ik maar weer door,” zeide haar vriendin Zwaantje teleurgesteld. Dat deed zij daarop.

Moest Gerries vader de bank maar niet weghalen? Hij zou niet weten, waarheen zijn dochter en haar minnaar dan hun avondvrijage moesten verplaatsen, en ik zou dat ook niet weten. Doch die vrijage was niet meer waard, om daarvoor de bank, voor het geval zij soms ergens aan in den weg mocht zijn, te laten staan.

Want was dat nu nog een liefdehandel, welke dien naam verdiende: zooals elke avond verliep in zuchten, en voorts zwijgen, van Krijn, en in grauwen, en voorts zwijgen, van Ger? Dat noem ik voor mij geen liefdehandel.

En hij placht nauwelijks tijd te hebben, haar goenacht te kussen, aler zij reeds met den rug naar hem gekeerd stond, om haar ouderhuis binnen te gaan. Zoo was avond aan avond het slot van het samenzijn op de bank. Evenzoo op den avond na, ge weet wel, dat met den jeugdigen heer Vlierboom Prins.

Voor 't overige had Ger heel dien avond, wonderlijkerwijs, op de bank geen enkele maal tegen Krijn gesnauwd, en was dientengevolge nog stiller geweest dan anders. En nadat zij, na het afscheid, hem den rug reeds toegedraaid had, wendde zij zich om, en liep hem haastig na.

„Krijn, zeg!” sprak zij achter hem.

Toen hij zich naar haar omkeerde, sprak zij: „Dus dat deed je laatst om mij, borst?”

Hij vroeg natuurlijk: „Wat?”

„De plaats van Smits koopen voor alles, wat je bij mekaar had gespaard, borst,” zeide zij zeer week.

„Vast enkel om jou,” antwoordde zijn eerlijke stem.

Zij nam zijn hand, en drukte die, en liet die weer los.

Hierop liep zij gezwind naar haar huis, en hij langzaam naar het zijne. Maar na avond op avond bedrukt huiswaarts te zijn gewandeld, deed hij het dezen avond gelukkig.

En toen Gerrie, een half uur nadien, in haar brandheldere bed op den slaap lag te wachten, geloofde zij, dat, als Krijn slechts, in plaats van een boer, een heer was zooals mijnheer Prins, zij meer dan zij van mijnheer Prins hield zou houden van Krijn. Doch niet, nu Krijn geen heer was, maar een boer, en mijnheer Prins geen boer was, maar een heer.

Wie kwam den volgenden dag, reeds eer nog de zon op haar hoogtepunt stond? Haar vriendin Zwaantje.

Wat wou Zwaantje? Zij zeide: „Ger, ga gauw mee!”

Toen Gerrie vroeg, waarom, antwoordde Zwaantje, dat zij, als Ger niet zonder vragen meeging, niet meer haar vriendin wilde zijn.

Daar Gerrie dit laatste schrikkelijk zou vinden, ging zij mee. Ook wijl zij nieuwsgierig was, en haar vriendin opgewonden was.

Denkt ge, dat Ger langs den weg wat te weten kwam? Niets. Want telkens als zij het probeerde, legde Zwaantje den vinger op de lippen.

En toen Gerrie, voor haar vriendin uit, de mooie kamer van Zwaantjes ouders binnentrad, rees tegelijk de heer Prins op van een stoel naast de schouw.

„Alstublieft,” zeide Zwaantje tot dezen heer, en ging heen, en trok de kamerdeur toe. Toen was Gerrie verwonderd, en vervolgens verontwaardigd.

Maar mijnheer Prins stak haar de hand toe, en zeide: „Dag, Gerrie.” En hij schudde de lok, die op zijn voorhoofd hing, naar achteren.

Daarop wist Gerrie niet meer, of zij boos was, dan of zij het niet was.

Verward was zij, dit wel. Zonder de toegestoken hand aan te nemen, zeide zij als met een droomstem: „Dag, mijnheer.” „Maar,” ging zij voort, doch kwam niet dadelijk verder dan: „Maar”. Ja,

wat precies te zeggen na: „Maar”? Terwijl zij weifelde, hoorde zij den ander bij haar oor fluisteren: „Zeg tegen me: „Dag, Jo,” inplaats van: „Dag, mijnheer”. Je zegt toch ook „Jo”, als je mijn vrouwtje geworden bent.”

Thans weer wist zij niet, of zij vluchten zou, dan of zij het niet zou doen.

Maar zij wist, dat zij het niet doen zou, toen de ander hernam: „Ik wacht, of je: „Dag, Jo,” zegt, om daaraan te hooren, of je mijn vrouwtje worden wil.”

„Dag, Jo,” zeide zij met doodsbleek gezicht.

Nu ja, hierop hebben zij gekeuvelde, zooals jongemensen, die in hun geval verkeerden, met elkaar keuvelen, en gedaan, gelijk dusdanigen met elkander doen. Bijvoorbeeld aldus: terwijl Jo Gerrie het haar streelde, deed zij het hem, en zuchtte meteen: „Maar je ma en je zuster, Jo, als je aankomt met een landmeisje!”

„Ze weten van je, en ze wachten op je,” juichte de jonkman. „Ik breng je morgen bij ze.”

Ger straalde. Zij riep uit: „O, Jo!”

Het slot van hun zoeten kout vertrouwden zij aan de zwaluwen, die langs hen scheerden op het rustige pad naar het kleine station. Zij ging aan zijn arm.

Zwaantje zag haar vriendin in het heengaan uit de huisdeur zijn arm nemen. Zij bracht achter het venster, waardoor zij dit zag, den zakdoek aan de oogen van romantiek.

Anderen, die Gerrie aan den arm van den ingenieur zagen gaan, toonden zich meer dan op de romantiek aangelegd op de critiek. Dat kon Gerrie niet schelen. Dat Krijn haar niet bij geval was ontmoet, voldeed haar daarentegen wel eenigermate.

Wat een zomer, wat een zomer! Er was nog geen avond geweest, waarop de bank op Gerries ouderlijke erf aan Krijn niet een uitgelezen plaats had geboden voor de beoefening van zijn rechtschappen min. En anders is de zomer toch, zelfs al is hij op den dag koesterend, aan den avond dikwijls zoo kil, dat ge buitenshuis huivert.

Wat een zomer op dezen avond ook vanbinnen in Krijn, nu hij weer zijn plaats van aldoor inneemt op de bank, waarop Gerrie

weder aan haar borduurwerk van aldoor zit! Dit moet wel de avond worden, op welken zij eindelijk oor zal willen hebben voor zijn onvermoeid betoog, dat de plaats van wijlen Smits, zooals die daar maar renteloos ligt, roept, om haastiglijk haar bewoners te ontvangen. Want ik zeg met Krijn, dat anders die handdruk, waartoe Ger hem gisteren na het afscheid opzettelijk nagesneld is, zwaar om uit te leggen zou zijn.

En toch, nu Krijn, zijn hernieuwde betoog besluitend met de vraag: „Dus trouwen we voor den winter, Ger?“, vast verwacht, „ja“ van haar te hooren, krijgt hij „neen“ van haar te hooren. En hoe dan de veelzeggende handdruk van gisteravond met dat „neen“ valt overeen te brengen, dit mag Krijn in zijn hersens-samenstel om- en omwenden, zooveel en zoolang hem dit misschien believen zal.

Vragen mag hij het natuurlijk ook. En hij vraagt het zijn meisje. Maar hij zal toch de worsteling met zijn eigen hersens moeten aangaan. Want wat zegt Ger nu? Zij buigt zich diep, en nog dieper, en nog weer dieper, over haar handwerk, en zij zegt: „Schei maar uit, en ga maar weg, jongen; ik ben niet iemand voor een boer.“

Thans springt de jongen, wien zij eenmaal hand en hart geschonken heeft, op, zulks spreekt vanzelf. Maar Gerrie is in haar geweten verzekerd, in het mondgevecht, dat nu komen moet, grootelijks de zwakke partij te zullen zijn; daarom springt zij tegelijk met Krijn op. En daar zij, soepel figuurtje, nogal wat vlotter van bewegen is dan hij, zweeft zij, juist als hij op de beenen staat, den drempel van haar huis over. Zal Krijn haar naarbinnen volgen? Stil wat, een onbesproken boerenzoon heeft ook zijn trots, en die komt hem toe.

Krijn wandelde heen; maar de schreden, waarmede hij het deed, waren als met lood belast.

Ziet: Gerrie aan den arm van den ingenieur, dien wij allen wel kenden. Het was wel geen Zondag dien volgenden dag, noch op eenigerlei andere wijs een feestdag, maar haar vader had toch het vest met den dikken horlogeketting aan, en haar moeder de kap met de gouden oorijzers op, toen zij samen hun dochter met haar heer uitlieten, en achter beiden wuifden, totdat zij reeds verre waren.

Dit was een schoon jong paar. Want over de lok van den jonkman heb ik u reeds enkele reizen onderhouden. En Gerrie, die als

zijn aanstaande vrouw door hem naar zijn moeder geleid werd, was niet minder dan een bekoorlijke en fijne verschijning. Mocht men meenen, dat een landelijk wicht zulks nooit zijn kan, zoo komt dit door grootsteedsche beperktheid. Deze beperktheid is namelijk zeer eng.

Ook had Gerrie een ongekunsteld besef van de macht harer bevalligheid, dat door haar gewinning van het hart des jongenmans der groote wereld nog gestevigd was. Daarom, en om al het liefs, dat Jo haar van zijn moeder en zijn zuster verteld had, zag zij tegen de voorstelling aan de dames in geen deele op.

Dat behoefde zij ook niet, verzekerde en herhaalde Jo haar, volkomen noodeloos, gedurende de korte spoorreis. Die verzekering en de herhalingen ervan ergerden haar eigenlijk lichtelijk.

Ziet ge dan ook wel, mevrouw omhelsde en kustte haar, zoodra zij in het rijke vertrek, na door Jo voorgesteld te zijn, onbevangen haar buiging maakte, die zij sinds lang van hem afgezien had. „Welkom, lieve,” zeide mevrouw, en de vereeniging van hartelijkheid met statigheid, die in haar houding was, was ook in haar stem.

Jo's zuster zeide niets tot Ger, maar lachte haar, terwijl zij haar de hand reikte, zonnig toe. Jo deelde aan Gerrie mee, dat zijn zuster ook Jo heette.

Er werd thee gebruikt, en gepraat. En de een zeide dit, en de ander dat.

En zoo dikwijls mevrouw iets in het midden bracht, waren het fijn-gezegde verplichtende dingen. Zij zei ook, dat de keus van Jo, zoodra hij haar die had meegedeeld, haar zoo gelukkig gemaakt had, daar zij uit iets zoo buitengewoons als in hun kring die keus was wel moest begrijpen, dat hij in zijn uitverkorene ook iets buitengewoons zou ontmoet hebben.

„We zijn aan elkaar gekomen door de paardenbloemen,” haalde Gerrie op.

Het onderhoud stakte opeens, en de lieve trek vervaagde zich op mevrouws gezicht. En Gerrie verstond niet, waarom.

Zus Jo bracht uitkomst door te lachen: „Ik dacht, dat de bloemen, waardoor twee elkaar vinden, altijd rozen moesten zijn.” Zij kon blijkbaar verschillend lachen: zonnig, zooals straks, en stekelig, zooals

nu. En broer Jo kneep bij haar lachen zooals nu de lippen samen.

Hij nam nu het woord op, en praatte van al, en praatte zooveel, en praatte zoolang als iemand, die iets hinderlijks, dat in de lucht hangt, weg wil praten.

En ten laatste betrok hij zoo opzettelijk zijn mama in zijn gepraat, dat die, toen hij eindelijk zweeg, wel op al wat hij had gepraat moest ingaan. Dat deed zij daarop met dezelfde zachte gemakkelijheid, waarmee zij tevoren het onderhoud geleid had. En zij richtte zich telkens in het voorbijgaan tot Gerrie met: „Nietwaar, kind?” of: „Is het niet, kindlief?” „Ja, mevrouw,” of: „Zeker, mevrouw,” antwoordde Ger dan, en zij keek, terwijl zij, evenals broer Jo en zus Jo, toeluisterde, de fraai gestoffeerde kamer in het rond. En wijl zij meende, zich daarin alleszins op haar gemak te moeten toonen, zeide zij, toen mevrouw een oogwenk verpoosde, tot haar verloofde: „Jo, toe, geef me dat voetbankje eens aan.” Want zij zag er een staan.

Daar zat mevrouw, zoo ongedwongen opnieuw nog daareven, plotseling te tweeden male als een beeld van ongenaakbaarheid. Maar uit het damesstoeltje van zus Jo klonk weer de prikkelende lach. En daaronder door: „Heb je zoo'n behoefte aan dat bankje?” Tegelijk opgestaan, drukte zus op een schelknop. Tot een binnenkomende dienstbode zeide zij, het gelaat nu weer in plooi: „Brenge de juffrouw eens een voetbankje.”

Gerries aanstaande rees op, en ging, de handen op den rug, aan een der vensters staan.

Na een minuut of daaromtrent verzocht hij, zonder zich om te keeren: „Zus, speel wat.” Hij vond het een gruwel, de piano onder de bewerking zijner zuster te hooren, maar een nog grooteren, in een vertrek, waarin vier menschen bijeenzaten, heelemaal niets te hooren.

„Hoofdpijn,” zeide zus.

„Wil je dan wat eau de cologne?” vroeg Gerrie toeschietelijk, en zij knipte meteen haar handtaschje open. Want het was haar onbekend, dat, wanneer een welopgevoede jongedame zegt, dat zij hoofdpijn heeft, dit in bepaalde gevallen niet beteekent, dat zij hoofdpijn heeft, maar dat zij aan een haar gedaan verzoek niet wenscht te voldoen.

Daarom dacht Ger, toen bij haar aanbod aan zus Jo mevrouw, de wangen inzuigende, den mond rondde tot een klanklooze: „O!”, dat mevrouw dit nergens om deed. Zus Jo lachte opnieuw helder, ditmaal zonder daarbij iets te zeggen, en tevens zonder schijnbaar den flacon, dien Gerrie haar toestak, te zien.

Van daar, waar broer Jo het gezicht bijna tegen de vensterruit perste, kwam het onderdrukt korzelig: „Jammer, die hoofdpijn weer!”

Maar mevrouw hielp haar dochter: „Met hoofdpijn kan je niet musicceeren.”

Gerrie voelde, dat zij zich eenige houding moest geven, en beediende zichzelf uit den flacon, voordat zij dien weer in het handtaschje legde. Onderwijl zeide zij: „Ik kan er ook wat van, mevrouw. Mag ik?”

„Waarom niet?” antwoordde mevrouw stijfjes, hoewel ietwat bevreemd ook.

Gerrie schreed, terwijl haar verloofde, evenzeer een tikje verrast als zijn moeder, zich naar haar omkeerde, op haar lenige manier naar de piano.

Zij vond bij de muziek een bundel études, en speelde er wat uit. Haar Jo oordeelde bij zichzelf, dat zij het er tennaastebij zoo verdienstelijk afbracht als zijn zuster het zou gedaan hebben, derhalve matig.

Maar zijn mama en zijn zuster bleken buigzamer van muzikale waardeering te zijn. Want zus Jo klapte, toen Ger had opgehouden te spelen, in de handen. En mevrouw zeide, toen zus had opgehouden te klappen: „Ik ben er blij om, dat je kan piano spelen.” En beiden keken en deden weer minzamer dan kort voordat Gerrie de pianokruk ingenomen had het geval was geweest. En zij vierden zaten wederom bij elkaar, zooals menschen, die tevreden met elkander zijn, bijeen zitten. En evenals in het begin van het bezoekuur zei de een zus, en de ander zoo.

Gerrie, laat die starre oogappels eens verspringen! Niemand houdt er van, zoo onbewegelijk aangetuurd te worden, en mevrouw ook niet.

„Mevrouw is op jaren,” zegt Gertie opeens.

Van die onverhoedsche uitspraak krijgt mevrouw een kleurtje, en verschieten haar beide kinderen even van kleur. „Misschien nog

niet zoo erg op jaren, als waarvoor je me aanziet," geeft mevrouw terug met een stem, waaraan men kan hooren, dat zij die met eenige moeite in bedwang houdt.

Vijandig kan zus ook lachen onder de allerlei manieren, waarop zij het kan, want zoo doet zij het, terwijl zij vaststelt: „Dat heeft nog nooit iemand van ma gevonden.”

En Gerries Jo vraagt geërgerd: „Hoe kom je daarbij, Ger?”

„Aan het witte haar toch!” verdedigt Gerrie onvervaard haar gevoelen.

Mevrouw ziet even om naar de klok, en zegt dan met moederlijkheid tot haar zoon: „Wordt het jelui tijd niet, jongen?”

Daarop volgde het vaarwel. Dit was soberder dan de begroeting geweest was.

Mevrouw zuchtte, zoodra het mooie paar uit het vertrek was: „Daar gaat onze jongen!”

„Met zijn paardenbloem!” klonk achter mevrouws zucht de lach van zus Jo.

Dat zus Jo dacht, door Gerrie niet te worden gehoord, wil ik wel gelooven, doch niet bezweren; maar Gerrie hoorde het buitensdeurs. Zij kon niet op het gezicht van haar galant ontcijferen, of hij het eveneens gehoord had.

Maar beider gedachtenwisseling was op de terugreis niet overmatig van levendigheid. Want zij praatten natuurlijk wel een en ander samen; maar elk van beiden had iets daarenboven tot den ander te zeggen, zonder dit te zeggen. En dat wisten zij van elkaar, en wisten wederzijds, dat zij het wisten van elkaar.

Doch toen zij in Gerries ouderhuis afscheid van elkander namen, spraken zij van weerskanten: „Tot morgen!”

Tot zichzelf zeide Gerrie daarop, dat zij spoedig na den avondmaaltijd te bed zou gaan. Wat zij had na te denken, gevoelde ze; daar gebruikte zij gaarne haar nachtleger voor. En tot haar vriendin Zwaantje, die om rapport kwam, sprak zij weinig, en tot haar ouders, ofschoon die nieuwsgierig bleken, ook weinig.

Toen zij dien vroegen avond door haar slaapkamer-venster, alvorens het gordijn te sluiten, uitkeek in het maanlicht, wie zat eenzaam op de bank? Krijn. Hij zat roerloos.

Dat gezicht deed Gerrie aan. Zij trok haastig het gordijn toe.

Toen zij den ochtend daarop haar Jo bij zijn tijdig bezoek de hand reikte, liet hij die niet weer los. Hij zei treurig: „Gerrie, vergeef mij.”

Haar oogen wilden hem over dat verzoek ondervragen, maar dat ging niet, want de zijne waren naar den grond geslagen.

Hij ging door: „Ik zocht je geluk, toen ik zei: „Je zal mijn vrouw zijn;” ik zoek beter je geluk, nu ik kom, om te zeggen: „Je zal het niet zijn.”” Daarop eerst liet hij haar hand los.

Veronderstelt ge, dat Ger terstond in tranen uitbarstte? Neen, zij deed het niet terstond. Zij zette zich neer op den stoel, dien Jo naar haar toe trok. Want zij werd duizelig. En het was net, alsof het uit verren afstand kwam, dat Jo zeide: „Nu weet ik, dat het je leven verbitteren zou. Zou je kunnen verdragen, dat ma en zus en ieder in den familie- en kennissenkring vanboven op je neerzag? Maar als je eischt, dat ik je toch mijn woord houd, zal ik het je houden.”

Eerst toen Jo daarop liet volgen: „Zeg het nu: zal ik gaan of blijven?” barstte zij, het gelaat in haar zakdoekje drukkende, in snikken uit, en daar schokte haar lichaam ten laatste van. Toen Jo, thans zijn hand zacht op haar hoofd, nogeens vroeg: „Wat zeg je, Ger: „Ga,” of: „Ga toch niet?” kwam het achter haar zakdoek vandaan: „Ga, ga!”

Heel even streelde de hand op haar hoofd haar nog het haar; hierna was daar geen hand meer.

Gerrie snikte geleidelijk uit. Toen zij den zakdoek van de oogen nam, was hij, die haar tranen tevoorschijn had geroepen, verdwenen.

Onder haar bezigheden van dien dag heeft zij dan weer geweend, en dan weer niet geweend. Maar ook als zij niet weende, had zij er lust toe. Daarom zocht zij 's avonds even vroeg haar slaapvertrek op als zij het den vorigen avond gedaan had. Want verdriet had zij, als zij het had, het liefste op haar stille sponde.

En toen zij dien avond door haar slaapkamer-venster even uitkeek in het maanlicht, wie zat eenzaam op de bank? Krijn. Hij zat roerloos.

Dat gezicht deed Gerrie zeer aan. Zij ging haastig naarbuiten.

Zij nam geruchtloos naast Krijn plaats. Maar Krijn kon wel dood op de bank zitten, zoo bewegingloos en opmerkingloos bleef hij. IJzig maakte dat Gerrie te moe.

Daarom stiet zij Krijn licht aan. Toen draaide zich zijn massale hoofd traag naar haar om. Gerrie lachte hem droevig aan. Want ook lachen kunt ge droevig doen. Zij vroeg zeer zacht: „Wachtte je nog op me, goeierd, jij, goeierd?”

„Wachten op je, dat niet,” zei Krijn rustig. „Hopen op je, dat wel.”

„Wil je me dan nog hebben, zoo een als ik?” hernam Ger.

Glans kwam den boerschen, maar verstandigen kop omschijnen.

„Pak me, als je me nog hebben wil,” fluisterde Gerrie.

Een arm omgreep haar middel, die haast den omvang had van haar middel.

Nu daagt een schoone toekomst over wijlen Smits' boerderij.

De paardenbloemen, de paardenbloemen!

Die moeten niet naar de stad worden meegenomen. Daar kunnen wij er ons niet in verheugen. In de stad zijn de paardenbloemen afval.

De paardenbloemen hooren in het veld thuis. Daar mogen wij er den goeden God dankbaar voor zijn. Want in het veld zijn de paardenbloemen goud. En zij zijn goud, dat de zielen der menschen niet verderft, hoewel het goud is.

INHOUDSOPGAVE.

	Blz.
Dr. K. Dijk — Heengaan in vrede	1
A. Wapenaar — De jaren gaan	19
„ — Geestelijk lied	21
Hendrika Kuyper-Van Oordt — De lofzang der schamelen	23
J. L. F. de Liefde — „Een van deze kleinen”	37
Joh. P. Ruys — Sieraad voor asch	47
S. Ulfers — Sneeuw	61
P. Keuning — 't Geluk voor de andere	88
Catharina van Rennès — Die mijns harten vrede zijt	110
Herman Hana — Het winterlandschap in de schilderkunst	113
Gera Kraan-Van den Burg — Knotwilgen	145
J. van de Maas — Boefje	151
G. Sevensma-Themmen — De Kerstgave	161
Q. A. de Ridder — Andries Witte's zelfgericht	175
H. Weiland — Waarom Duinloo zijn dominee niet kreeg .	209
Wilma — Tom	227
H. J. Heijnes — Paardenbloemen	245

SERIE PRACHTWERKEN
UITGEGEVEN DOOR DE VEREENIGING
„CHRISTELIJKE BIBLIOTHEEK”

JOHN BUNYAN
DE PELGRIMSREIS VAN DEZE
WERELD NAAR DE TOEKOMENDE
VOORGESTELD IN DEN VORM VAN EEN DROOM

Prijs ingenaaid f 4.—; gebonden f 5.—

Deze uitgave van het werk, dat men „De Christenreis” pleegt te noemen, bevat ook het tweede deel, waarin vertoond wordt het vertrek van Christens vrouw en kinderen, hun gevaarlijke reis en behouden aankomst in het begeerde land.

Het boek werd opnieuw vertaald naar de beste Engelsche uitgave, en is verschenen in groot 4° formaat. Een en dertig buitengemeen goed geslaagde illustraties naar teekeningen van Harold Copping sieren het werk, dat in alle opzichten een „prachtingave” kan genoemd worden.

Dr. J. R. CALLENBACH
NEERLANDS ONAFHANKELIJKHEID
HERSTELD

Prijs ingenaaid f 3.—; gebonden f 4.—

In een vorm, die van het begin tot het einde boeit, geeft Dr. C. hier een historisch zuiver overzicht van al hetgeen in en rondom het zoo belangrijke jaar 1813 in ons land voorviel.

De groot 4° uitgave is versierd met tal van illustraties, meest naar authentieke gegevens.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

Dr. J. R. CALLENBACH
HET BROOD DES LEVENS

Prijs ingenaaid f 3.25; gebonden f 4.25

Dit werk behandelt het leven des Heeren op aarde van de discipelkeuze tot de lijdensweek. Met „De Opgang uit de Hoogte” door Dr. E. J. W. Posthumus Meyjes en „Kruis en Kroon” door Ds. J. J. Knap vormt het één geheel.

Dit groot Bijbelsch prachtwerk bevat 12 illustraties in kleurendruk van William Hole.

Ds. J. J. KNAP Czn.
DE DAGERAAD DES HEILS

Prijs ingenaaid f 4.—; gebonden f 5.—

Dit werk bevat een twaalfstal schriftoverdenkingen bij twaalf platen in fijnen kleurendruk van Harold Copping.

Het zijn alle hoofdmomenten uit het begin der Schriftopenbaring tot zaliging der wereld, sluitend met het einde van den woestijntocht.

Het is een prachtwerk in zeer royaal formaat.

Ds. J. J. KNAP Czn.
GELIJKENISSEN DES HEEREN

3 DEELEN

Prijs per deel ingenaaid f 3.60; gebonden f 4.60

Onovertroffen zijn de teekeningen, welke de Zwitsersche kunstenaar Eugène Burnand maakte naar aanleiding van de Gelijkenissen des Heeren. Steeds trefst hij den beschouwer door juist gevoel en diep inzicht.

Bij deze kostelijke platen gaf Ds. Knap beschouwingen, die ons bij vernieuwing de heerlijkheid en den rijkdom dier gelijkenissen doen ervaren.

De drie kloeke deelen zijn elk afzonderlijk verkrijgbaar, doch vormen te zamen een kostelijk bezit.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

UIT EEN HEILIG VERLEDEN

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Dr. B. WIELENGA. In het midden van het geboomte des hofs.
- II. Prof. Dr. A. J. TH. JONKER. Kaïn en Abel.
- III. Dr. H. SCHOKKING. Het begin der tweede wereld.
- IV. Ds. G. H. WAGENAAR. Hagar.
- V. Ds. P. J. VAN MELLE. Abrahams offer.
- VI. Prof. Dr. J. W. PONT. Eliëzer en Rebekka.
- VII. Dr. J. R. CALLENBACH. Bethel.
- VIII. Dr. A. NOORDTZIJ. Jakob en Ezau aan den Jabbok.

Elk hoofdstuk heeft een plaat inijnen kleurendruk van Harold Copping.

NAAR HET LAND DER VADEREN

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Prof. Dr. J. W. PONT. Jozef wordt verkocht.
- II. Dr. J. LAMMERTS VAN BUEREN. Jozef door zijne broeders herkend.
- III. Ds. G. H. WAGENAAR. Israël in de verdrukking bewaard.
- IV. Dr. J. R. CALLENBACH. De brandende braambosch.
- V. Dr. H. SCHOKKING. Water uit den rotssteen.
- VI. Dr. B. WIELENGA. De slang op de steng.
- VII. Ds. P. J. VAN MELLE. Mozes op Nebo.
- VIII. Dr. A. NOORDTZIJ. Jozua's strijd met de vijf Kenaänitische Koningen.

Elk hoofdstuk heeft een plaat inijnen kleurendruk van Harold Copping.

RECHTEN GERICHT

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Prof. Dr. J. W. PONT. Ruth en Naomi.
- II. Ds. P. J. VAN MELLE. Samuël en Eli.
- III. Dr. H. SCHOKKING. De zalving van David.
- IV. Dr. J. LAMMERTS VAN BUEREN. Elia en Achab.
- V. Dr. B. WIELENGA. Het verloren wetboek.
- VI. Prof. Dr. A. NOORDTZIJ. Aan Babels rivieren.
- VII. Ds. G. H. WAGENAAR. Daniël in den leeuwenkuil.
- VIII. Dr. J. R. CALLENBACH. Nehemia.

Elk hoofdstuk heeft een plaat inijnen kleurendruk van Harold Copping.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

Dr. H. TH. OBBINK
OOSTERSCH LEVEN

Twee deelen.

Prijs ingenaaid f6.—; gebonden f8.—

In dit werk behandelt Prof. Obbink in 33 hoofdstukken het hedendaagsche leven in Palestina en licht daarmede tal van Bijbelplaatsen toe. Het is daardoor een hoogst belangrijk werk voor allen die omtrent het Palestina van dezen tijd en zijn bewoners iets meer willen weten, maar nog meer voor hen, die hun Bijbel er te beter door leeren begrijpen.

Het boek is verlucht met 33 platen in fraaie kleurendruk, gemaakt naar schilderstukken van kunstenaars, die hiervoor Palestina expres bereisden.

Voortaan worden deel I en II niet meer afzonderlijk geleverd, doch slechts te zamen.

Dr. E. J. W. POSTHUMUS MEYJES
DE OPGANG UIT DE HOOGTE

Prijs ingenaaid f3.25; gebonden f4.25

Dit werk behandelt het leven des Heeren op aarde van de geboorte tot Zijn eerste openbaar optreden. Met „Het Brood des Levens” van Dr. J. R. Callenbach en „Kruis en Kroon” van Ds. J. J. Knap Czn. vormt het één geheel.

Dit groote Bijbelsche prachtwerk bevat 12 illustraties in kleurendruk van William Hole.

H. WEISS
VIER MAANDEN IN SURINAME

Prijs ingenaaid f2.20; gebonden f3.20

Dr. J. R. Callenbach schrijft in zijn Inleiding: „Broeder Weiss heeft vele jaren in Suriname als zendeling gearbeid; de melaatschenkolonie Bethesda heeft veel aan hem te danken. Sinds ziekte hem noopte zijn arbeidsveld te verlaten is hij als Secretaris van het Zendinggenootschap der Broedergemeente er voor blijven werken hier te lande Het werk dat hier geboden wordt, vertelt opnieuw van Suriname. Broeder Weiss heeft er rondgereisd en hij vertelt met groote eerlijkheid en blijvende liefde van het werk der Broedergemeente aldaar.

De lezing van dit boek zal niemand zich beklagen Het is een geestelijke verkwikking zich in dit boek te verdiepen.”

Het werk is uitgegeven in 4° formaat, geheel gedrukt op zeer mooi kunstdruk-papier en verlucht met ruim 80 illustraties en een uitslaande kaart.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

